

КАМОЛИ ХУҶАНДӢ

Фаслномаи илмӣ-адабӣ

№ 3(7) 2016

Бахшида ба 25-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон

*Истиқлолияти давлатиро дар роҳи худши-
носии милливу таърихӣ, эҳёи ойину суннатҳо
ва рушди илму адаб метавон марҳалаи
дурахшону нурифтисори фарҳангу тамад-
дуни милли, даврони рушди нерӯи зехрӣ ва
эҷодкорӣ арзёбӣ намуд. Вобаста ба ин,
мехоҳам махсус хотирнишон намоям, ки маҳз
ба шарофати Истиқлолият сиришти
маънавии миллати тоҷик расмияти сиёсӣ
пайдо кард.*

*Пешвои миллат,
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон
Эмомалӣ Раҳмон*

МАҚОМОТИ ИҶРОИЯИ ҲОКИМИЯТИ
ДАВЛАТИИ ВИЛОЯТИ СУҒД

МУАССИСАИ ДАВЛАТИИ
«МАРКАЗИ ИЛМИИ КАМОЛИ ХУҶАНДӢ»

КАМОЛИ ХУҶАНДӢ

Фаслномаи илмӣ-адабӣ

№ 3(7) 2016

Хуҷанд – 2016

ББК 83.3(2)Т

УДК 8 Т 2

Ф – 42

Сармуҳаррир:
Фаҳриддин Насриддинов

Мушовирони илмӣ:

Носирҷон Салимӣ – академики АИ Ҷумҳурии Тоҷикистон; **Фарзона** – Шоири халқии Тоҷикистон; **Пригарина Наталя Илинична** – доктори илмҳои филологӣ, профессор (Русия); **Аҳмадҷони Раҳматзод** – Шоири халқии Тоҷикистон; **Низомиддин Зоҳидӣ** – доктори илмҳои филологӣ, профессор; **Ғулomalӣ Ҳаддоди Одил** – доктори забон ва адаби форсӣ (Эрон); **Рейснер Марина Львовна** – доктори илмҳои филологӣ, профессор (Русия); **Маҳдии Муҳаккиқ** – доктори забон ва адаби форсӣ (Эрон); **Матлуба Ҳочаева** – доктори илмҳои филологӣ, профессор; **Мирзо Муллоаҳмад** – узви вобастаи АИ Ҷумҳурии Тоҷикистон; **Ориф Навшоҳӣ** – доктори забон ва адаби форсӣ (Покистон); **Абдунабӣ Сагторзода** – доктори илмҳои филологӣ, профессор; **Мустафо Чичиклар** – доктори забон ва адаби форсӣ (Туркия); **Хайзер Александр Робертович** – доктори забон ва адаби форсӣ (Олмон); **Хусайн Қосимӣ** – доктори забон ва адаби форсӣ (Ҳиндустон).

Ҳайати таҳририя:

Умеда Ғаффорова – доктори илмҳои филологӣ, профессор; **Нуруллоҳон Ғиёсов** – номзади илмҳои филологӣ, дотсент; **Тоҷибой Султонӣ** – номзади илмҳои филологӣ, дотсент; **Мухлиса Нуруллоева** – номзади илмҳои филологӣ; **Баҳром Раҳматов** (котиби масъул).

МУНДАРИЧА

Таҳқиқ

Сарсухан	3
Абдусаттор Абдуқодиров. Пешвои миллат ва ташаққули сиёсати забон дар Тоҷикистон	9
Алии Муҳаммадии Хуросонӣ. Сабзварақе аз бӯстони Истиқлол (<i>Инъикоси дастовардҳои суханиносии даврони Истиқлол дар «Ахбор»-и АИ Ҷумҳурии Тоҷикистон</i>)	21
Замира Ғаффорова. Адабиётшиносии тоҷик дар замони Истиқлол	29
Ислом Раҳимов. Инъикоси маърифат тавассути телевизионҳои маҳаллии замони Истиқлолият	60
Мавлуда Почоева. Маҳфили «Ганҷи суҳан» – армуғоне аз даврони Истиқлол	66
Мирзо Муллоаҳмад. Рӯдакишиносӣ дар давраи Истиқлолият	78
Мӯсо Олимҷонов. Ҳавзаи забоншиносии Хучанд дар замони соҳибистиқлолии Тоҷикистон	88
Нуралӣ Нурзод. Истиқлолият ва таҳқиқи мероси хаттии ниёгон	97
Нуруллоҳон Ғиёсов. Рутабе аз нахли Истиқлол	113
Нӯъмонҷон Неъматов. Нигоҳе ба тарҷума ва тафсиршиносии тоҷик дар 25 соли Истиқлолият	123
Умеда Ғаффорова. Истиқлолият ва рушди ховаршиносии миллӣ	129
Фаҳриддин Насриддинов. Камолшиносии тоҷик ва таҳаввули он дар даврони Истиқлол	142

Шодӣ Шокирзода. Падидаи замони Истиқлол (<i>Нақши маҷаллаи «Адаб» дар ташаккули илму фарҳанги даврони Истиқлол</i>)	151
Юсуф Бобоев. Бузурдошти донишмандони тоҷик дар замони Истиқлолият	162

Тарҷума ва сарчашмаиносӣ

Маҳмуд ибни Умари Замашарӣ. Баҳори хубон	169
Меҳри Ватан	174
«Мақориму-л-ахлоқ»-и Хондамир	177
«Тазкирату-ш-шуаро»-и Давлатшоҳи Самарқандӣ	180
«Ҷомеу-с-ситтин» (Қиссаи Юсуф)-и Ҳусайн Воизи Кошифӣ	187

Бузургони илму адаб

Муҳаммад Ҷарири Табарӣ	189
Муҳаммад Васифи Сачзӣ	198

Мутун

Амин Аҳмади Розӣ. Камоли Хучандӣ (Таҳияи Абдушукур Ғафуров ва Бишарифа Раҳматова)	201
Санои Ғазнавӣ. Сайру-л-ибод (Таҳия ва тавзеҳи Мухлиса Нуруллоева)	204
Ҳочуи Кирмонӣ. Равзату-л-анвор (Таҳия ва тавзеҳи Баҳром Раҳматов)	207
Ҳаким Қоонӣ. Парешон (Таҳия ва тавзеҳи Иззатбек Шехимов)	211

*Абдурахмон Қодирӣ,
Раиси вилояти Сугд,
муовини аввали Раиси Маҷлиси
миллии Маҷлиси Олии
Ҷумҳурии Тоҷикистон*

ИСТИҚЛОЛИ ФАРҲАНГИРО ГИРОМӢ ДОРЕМ

Боиси саодатмандист, ки Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои мо – тоҷикон заминаҳои нави комёбиро фароҳам овард ва аз ҷониби Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон фарҳанги худшиносӣ омили асосии ҳасти миллат муаррифӣ гардид.

Миллати тоҷик дар тӯли 25 соли Истиқлолияти давлатӣ дар арсаи байналмилалӣ ҳамчун миллати фарҳангофар муаррифӣ ёфт ва ба дастовардҳои муҳими сиёсӣ ва иқтисодӣ ва илмиву фарҳангӣ ноил гардид. Маҳз бо шарофати Истиқлолият эҳё оину анъанаҳои миллӣ ва рушди бесобикаи илму адаби тоҷик арзи ҳастӣ намуд. Сарвари давлат ин нуктаро чунин равшан ва рамзӣ баён доштаанд: «Истиқлолияти давлатиро дар роҳи худшиносии миллӣ ва таърихӣ, эҳё оину суннатҳо ва рушди илму адаб метавон марҳалаи дурахшону пурифтихори фарҳангу тамаддуни миллӣ, даврони рушди нерӯи зеҳнӣ ва эҷодкорӣ арзёбӣ намуд. Вобаста ба ин, мехоҳам махсус хотирнишон намоям, ки маҳз ба шарофати истиқлолият сиришти маънавии миллати тоҷик расмияти сиёсӣ пайдо кард».

Шоистаи таъкид аст, ки бо тадбирҳои хирадмандонаи Пешвои миллат дар даврони Истиқлолият чашнҳои бузурги фарҳангӣ, ба монанди 1100-солагии Сомониён, 1000-солагии «Шоҳнома», 1150-солагии устод Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, 800-солагии Мавлоно Ҷалолиддини Балхӣ, 700-солагии Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ, 600-солагии Мавлоно Абдурахмони Ҷомӣ ва чандин чашнҳои дигар, ки ҳама нишонаи барҷастаи рушди худ-

шиносии миллӣ ва илму адаб дар даврони Истиклолият мебошанд, баргузор гардиданд.

Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилояти Суғд дар партави дастуру раҳнамоиҳои Сарвари давлат дар самти рушд бахшидан ба илму адабиёт ва фарҳанг пайваста кӯшиш намуда, фазои мувофиқеро барои аҳли ҳунару эҷод фароҳам овардааст.

Дар арафаи таҷлили 25-солагии Истиклолияти давлатӣ дахҳо маҳфилу конференсҳои илмиву фарҳангӣ барпо гардида, садҳо китобу рисолаҳо ба нашр расиданд.

Бо як нигоҳи ҳолисона пай бурдан душвор нест, ки дар ин давра, афзун бар илму адабиёт, дар рушди ҳунароҳои миллӣ, меъморӣи услуби шарқӣ, мусиқии суннатӣ ва навъҳои дигари ҳунар низ заминаҳои муҳими ташаккул фароҳам оварда шуд.

Бояд ёдовар гардид, ки истиқлоли миллӣ барои барқарор ва устувор кардани робитаҳои илмиву фарҳангӣ бо кишварҳои дуру наздик шароити мусоид фароҳам овард. Аҳли илму фарҳанг озодона ба бисёре аз мамлакатҳои ҷаҳон сафари корӣ анҷом дода, дар тарғибу интишори фарҳанги пурбаракоти тоҷик саҳм гузоштанд.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат борҳо дар суханронии худ таъкид мекунанд, ки бояд истиқлоли фарҳангиро чун истиқлоли сиёсӣ азиз дорем. Пас, мо бояд дар замони талошҳои ҷаҳонгароӣ (глобализм) хушёр ва омода бошем, ки ҳувияти миллӣ ва фарҳангии худро аз даст надихем. Масъулони муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии, сарварони ҳамаи муассисаҳои дигари вилоят бояд дар ҳифзи анъанаҳои нек ва пешқадами фарҳангӣ ғамхорӣи бештар зоҳир намоянд. Мо бояд санъати бо ҷаҳон зистан, вале бо худ буданро биомӯзем ва фарҳанги худро пурра ва солиму беосеб нигоҳ дорем.

Алоқаманд ба илму адаби замони Истиқлол бояд афзуд, ки дар масъалаи ҳифзи забони миллӣ, китоб ва эҳёи фарҳанги китобхониву китобдорӣ корҳои назаррас анҷом ёфт. Сарвари давлат дар ин маврид зимни суханронии худ чунин таъкид намуданд:

“Меҳоҳам хотирнишон намоям, ки омӯхтани забон ва равону суфта шудани он танҳо ба шарофати мутолиаи китоб муяссар мегардад. Фаромӯш набояд кард, ки миллати мо аз қадим китобдору китобхон буд ва ин анъанаро ҳифз карда, бояд идома диҳем”.

Таъкиди Сарвари давлат ниҳоят бамавқеъ буда, масъулони водор мекунад, ки ба ин масъала муносибати чиддӣ зоҳир намоянд. Бояд ҳар як шахси масъул, хосса аҳли илму адаб чомеро дар маслаки китобхонию китобдӯстӣ тарбия намоянд.

Ба аҳли илму адаб ва ҳамаи маърифатҷӯён равшан аст, ки Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилоят дар татбиқи ин дастуру таъкиди Пешвои миллат осори зиёди илмию бадеиро ба нашр расонид ва ба ин васила дар тарғиби китобу китобхонӣ ва ҳифзи забони миллӣ саҳми арзанда гузошт. Ба чоп расидани “Девон”-и Камоли Хучандӣ, “Девон”-и Нақибхон Туғрали Аҳрорӣ, “Девон”-и Фарзона, “Девон”-и Шайдои Хучандӣ, “Тазкират-уш--шуаро”-и Давлатшоҳи Самарқандӣ, “Тазкираи шуарои Хучанд”-и Абдулманнони Насриддин, “Мунтахаби девон”-и Шӯҳии Хучандӣ, “Девон”-и Хаёлии Бухороӣ, “Шавоҳид-ун-нубувват”-и Абдурахмони Ҷомӣ ва даҳҳо асари арзишманди дигар, ки аксар бори аввал ба хонандагони тоҷик пешниҳод гардиданд ва бо сифати оливу дараҷаи баланди илмӣ ба дастархони маънавии чома гузошта шуданд, баёнғари ин ҳақиқат мебошад. Ин иқдом минбаъд низ идома меёбад.

Лозим ба ёдоварист, ки донишмандон ва суҳанварони тоҷик дар масири таърих ҳамеша дар ҳифзи эътибори миллат ва рушди илму фарҳанги тоҷик чун рукни асосӣ хидмат намудаанд. Зеро илму адабиёти асил дили инсонҳоро ба зиндагӣ гарм мекунад, дар вучуди онҳо ҳисси созандагӣю бунёдкорӣ, ободонӣ, ахлоқи нек ва маърифатпарвариро пурқувват мегардонад.

Пас, аҳли илму адабро зарур аст, ки бо қадршиносӣ аз ғамхориҳои давлат ба тарғиби худшиносиву меҳанпарастӣ ва тарбияи ҷавонон дар рӯҳияи ватандӯстӣ камари Ҳиммат банданд.

Ба ҳамин хотир аст, ки Сарвари давлат дар суҳанронии худ чунин таъкид намудаанд: «Бисёр муҳим аст, ки адибони мо мавзӯи Ватан ва ватандӯстӣ, ҳудогоҳиву худшиносӣ ва эҳтиром гузоштан ба муқаддасоти миллиро асоси эҷодиёти худ қарор диҳанд. Адибони моро зарур аст, ки наврасону ҷавононро дар ин рӯҳия тарбия намоянд, то ки онҳо дар оянда парчами озодӣ ва истиқлолиятро ҳамеша паррашон нигоҳ доранд».

Ҳоло вазифаи асосии масъулони соҳаи илму фарҳанг ва аҳли адабу ҳунарҳои дигар аз он иборат аст, ки аз рӯи дастуру нишондодҳои Сарвари давлат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон амал карда, фидокорона ва муҳлисона садоқати худро ба илму фарҳанги миллий ошкор намоянд. Ин гуна фаъолият аҳамияти бунёдӣ хоҳад дошт ва фарҳанги волои маънавибунёдро, ки шахсутуни миллат аст, пойдор ва ҷовидонӣ хоҳад кард. Зеро тоҷикон дар тӯли таърих ҳамеша чун миллати фарҳангофар, бунёдкор ва арҷгузор ба арзишҳои волои инсонӣ эътироф гардидаанд. Аҷдодони мо аз ибтидои таърих донишу фарзонагирро шиори худ сохтаанд ва бо нури илму адаб баҳри сарфарозии давлату миллат кӯшидаанд.

Итминон дорам, ки адибон, олимони муассисаҳои таҳсилоти олии вилоят, баҳусус муҳаққиқони “Маркази илмии Камоли Хуҷандӣ”, ки дар рушди илму адаб фаъолияти пурсамар бурда истодаанд, дар заминаи мусоидатҳои пайвастаи Пешвои миллат барои боз ҳам бештар таҷассум намудани шукӯҳу шахомати ҳастии миллат ва тарғиби пайвастаи донишу фарзонагӣ камари Ҳиммат хоҳанд бастан.

Чашни 25-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро ба ҳамаи олимону фарҳангиён муборак меғӯям ва барояшон зиндагии саршор аз хушихоро орзу менамоям.

ТАҲҚИҚ

Абдусаттор Абдуқодиров¹

ПЕШВОИ МИЛЛАТ ВА ТАШАККУЛИ СИЁСАТИ ЗАБОН ДАР ТОҶИКИСТОН

Халқи шарафманди тоҷик чашни бошукӯҳ 25-солагии Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистонро бо рӯҳбаландӣ истиқбол мегирад. Дар тӯли чоряк аср, ки дар назди таърих муддати хеле кӯтоҳ аст, Тоҷикистон ба комёбиҳои намоёни сиёсӣ иқтисодӣ ва иҷтимоӣ фарҳангӣ ноил гашт, ки ҷамъбаст ва хулосабарорӣ аз онҳо дар таҳкими дастовардҳо ва иқдоми навбатии рушди ҷомеа хеле муҳим аст. Дастоварди беназир дар соҳаи забони давлатӣ низ ба даст омад: дар Тоҷикистон сиёсати забон ташаккул ёфт ва аз пай таҷрибаи пуаризиш овард.

Таҷрибаи таърихӣ расидан ба сиёсати устувори забон заминаи экстралингвистӣ дорад:

- Масъалаи забон ҳамеша ба сиёсати давлатдорӣ дар робита қарор дошт, барои пешбурди сиёсати забон силсилаи қонуну қарорҳо, тадбирҳо андешида шуданд, кумита ва комиссияҳои кориву назоратӣ ташкил карда шуданд.

- Қазияи забон дар қори давлатдорӣ ҷузъи ҷудонопазири фаъолияти Президенти кишвар, Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон қарор гирифт.

- Асари бунёдии Сарвари давлат «Забони миллат - ҳастии миллат» тадқиқоти марҳилавие гардид, ки ба бисёр муаммоҳои баҳснок ва ҳалталаби амалқарди забони тоҷикӣ ва таърихи таҳаввули он рӯшанӣ андохт. Ин омилҳо буданд, ки дар Тоҷикистон падидаи ноди-

¹ профессор, раиси Комиссияи ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров оид ба татбиқи Қонуни забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон

ри сиёсию фарҳангӣ ва илмӣ – сиёсати забон комилан ташаккул ёфт.

Забон дар ҳамаи даври замонҳо як рӯки давлатдорӣ буд. Аз рӯйи баҳои сарварони давлат ба забон ҳадафҳои сиёсии давлатдорӣ муайян мегардид. Нуктаи назари сарвар ва ходимони баландпояи давлатӣ ба мақоми забон дар ҷамъият, тадбирҳои давлат оид ба амали забонҳо ва роҳи усулҳои иҷроии онҳо сиёсати забонро дар мамлакат фароҳам меорад.

Чун далел кифоя аст, ки аз муҳимтарин воқеоти таърихи халқамон ду мисол орем: яқум, арабҳо вақте ки Осиёи Миёнаро забт карданд, барои таҳкими пояи давлатдории худ аввалин коре, ки кардаанд, дар байни мардуми таҳҷой роиҷ намудани дини ислом ва забони арабӣ буд. Таърих шоҳид аст, ки ҳар қадар ба ин муваффақ шуданд, дар кишвари бегона ҳамон қадар нуфузашон афзун мегашт, пояи давлатдориашон мустаҳкам мегардид. Бо вучуди истодагариӣ абармардони алломаи кишвар, бузургон ба мисли Рӯдакиву Фирдавсӣ эътибори арабҳо дар ҳар соҳа, аз ҷумла илму фарҳанг, рӯз то рӯз зиёд шудан мегирифт.

Ё ин ки пас аз музаффарияти инқилоби соли 1917 зарур омад, ки сарвари давлати навбунёд В. Ленин дар масъалаи забон чанд мақола нависад ва муносибати ҳукуматро нисбат ба забон муайян намояд. Азбаски давлати тозаташқил ба ғояи коммунистӣ асос ёфта, ба соҳибхитӣ ва баробарҳуқуқии миллатҳо қафолат меод, санги маҳаки он мақолаҳоро «баробарҳуқуқии забонҳо», «имтиёз надодан ба ягон забон» ташқил мекард. Чун дар даҳсолаҳои минбаъда дар мамлақати сотсиалистӣ миллатҳо амалан ба хурду бузург қисмат шуда, миллати гегемон ба миён омад, касе аз баробарҳуқуқии забонҳо дигар ёдовар намешуд, воқеан як забон (русӣ) мақоми пешбар пайдо карда, забонҳои дигари миллиро аз қори давлатдорӣ, идораҳои ҳукумати, истеҳсолот, муассисаҳои илмию таълимӣ, маданияву маърифатӣ ва ғайра берун андохт. Дар асл дигар навъ ҳам шуда наметавонист, зеро дар давлатдорӣ забон аз рӯкҳои асосӣ ба шумор меояд. Дар як сарзамин ҳарчанд халқият ва миллатҳои гуногун зиндагӣ мекунанд, сиёсати давлатӣ асосан дар сатҳи ҷаҳонбинии иҷтимоию сиёсӣ, маданият, маънавият ва суннатҳои миллате сурат мегирад, ки аз халқияту миллатҳои дигар ба маротиб сернуфус бошад. Дар навбати худ он давлат сиёсати забонро муайян ва дар қаламрави худ ҷорӣ менамояд.

Ин нуктаро таҷрибаи таърихии Тоҷикистони тозаистиклол собит кард, зиёда аз он, бо далелҳои тозаии воқеӣ ғанитар намуд.

Роҳи расидан ба сиёсати устувори забон дар кишвари мо нотақор аст. Хоҳем, ки аз ин дастоварди нодир манфиатҳо бардошта бо-

шем, аз ҷониби дигар, онро чун падидаи арзишманд ба халқият ва миллатҳои кишварҳои истиқлолхоҳ манзур намоем, роҳи тайкардаи Тоҷикистонро таҳқиқ бояд кард.

Заминаҳои бунёдии роҳи ташаккули сиёсати забон – боло гирифтани ифтихори миллӣ, бархӯрди андешаҳои зиёиёни пешқадам, коркарди тадбирҳои стратегии давлатӣ, ташкили силсилаи чорабиниҳои давлат оид ба таҳкими пояҳои иҷтимоӣ ва рушди забон, ҳамчунин роҳу василаҳои гуногуни ба амал баровардани ин тадбирҳо мебошад.

Дар Тоҷикистон ташаббускори ин раванди сиёсӣ фарҳангӣ Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон мебошад. Моҳият ва муҳимтарин масъалаҳои сиёсати забон дар гузориш ва баромадҳои Ҷаноби Олӣ ибраз гаштаанд. Китоби тозанаشري Сарвари давлат «Забони миллат – ҳастии миллат»-ро метавон марҳалаи тозаии хидмати Ҷаноби Олӣ дар соҳаи забон шуморид. Алҳол, таҷрибае, ки дар кишвари мо фароҳам омад, имкон медиҳад, ки асари муқаммале таҳти унвони «Президент Эмомалӣ Раҳмон ва ташаккули сиёсати забон дар Тоҷикистон» таълиф карда шавад, ки аз ҷанд ҷиҳат ба аҳамияти илмию амалӣ молик хоҳад буд:

1. Он маҳсули ҷустуҷӯ ва заҳматҳои пайгириҳои аҳли зиё ва мақомоти давлатӣ бо сарвари Президенти кишвар, ҷузъи ҷудонопазири таърихи навини Тоҷикистон мебошад.

2. Он барои ташаккули як соҳаи муҳими илми забоншиносии муосири тоҷик – сотсиолингвистика замина хоҳад шуд.

3. Ҷамъбасту хулосаҳои роҳи расидан ба истиқлолияти забонии халқҳои рӯ ба рушд чун мактаби таҷрибаи воқеӣ хидмат хоҳад кард.

4. Он аз далелҳои муътамади иродати халқи тоҷик хоҳад буд, ки муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро Пешвои миллат хонда, роҳи фаъолияти Ҷаноби Олиро дар давлатдорӣ миллии тоҷикон дар соҳаи сиёсати забон собит менамояд.

Хидматҳои бузурги Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон дар замони ҷаҳонгарой дар назди халқи тоҷик рисолати наву таърихии Пешвои миллатро ба вуҷуд овард, ки он ҳамчун категорияи нави таърихӣ ҳуқуқӣ дар илми сиёсатшиносӣ ва фанҳои ҷамъиятшиносӣ боби тоза боз менамояд.

Бо тақя ба натиҷаҳои корҳои илмии худ, ки солҳои зиёд ба таҳқиқи масъалаи фавқ машғулам, минбаъд барои донишҷӯёни бахшҳои гуманитарии мактабҳои олии ҷорӣ кардани курси махсуси «Сиёсати забон дар Тоҷикистон»-ро айни муддао мешуморам. Асоси дастури ин фан низ китоби мазкур хоҳад шуд.

Дар назар аст, ки гузоришҳои илмӣ ва асосҳои сохтори ки-

тоби «Президент Эмомалӣ Раҳмон ва ташаккули сиёсати забон дар Тоҷикистон» барои таҳқиқи самтҳои дигари роҳи тайшудаи ҶТ дар таърихи навтарин, ки ба қору пайкори Пешвои миллат марбут аст, роҳ хоҳад кушод ва таҳти унвони «Пешвои миллат» силсилаи асарҳо таълиф хоҳанд гардид.

Дар суҳанрониҳои Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон арзишҳои иҷтимоӣ, сиёсӣ ва фарҳангии забони тоҷикӣ аён мегардад. Чунончи, ӯ дар Паёми телевизионии худ ба муносибати 20-солагии Қонуни забони Ҷумҳурии Тоҷикистон (21 июли соли 2009) чунин гуфта буд: «Забони давлатӣ, бешубҳа, яке аз арзишҳои бузурги миллӣ ва пояҳои давлатдорӣ миллӣ, гузашта аз ин, нишонаи возеҳи истиқлолияти сиёсӣ ва таҷассумгари таърихи пурнишебу фарози халқи тоҷик маҳсуб меёбад».

Дар ин як ҷумла суҳан аз арзиши миллӣ, пояи давлатдорӣ миллӣ, нишони возеҳи истиқлолияти сиёсӣ ва таҷассумгари таърихи халқи тоҷик будани забони тоҷикӣ меравад.

Муҳимтар аз ҳама он аст, ки андешаҳои Сарвари давлат аз амалияи зиндагиву ғаёлияти халқи тоҷик бармеояд, ки ин падидаи серҷабҳаро дар таърихи забон бояд аз дастовардҳои пураарзиши илми забоншиносии иҷтимоӣ (сопсиолингвистика) шуморид. Алҳол, метавон гуфт, ки дар Тоҷикистон ба туфайли ташаббус ва кӯшишҳои пайгиروнаи Пешвои миллат дар як муддати кӯтоҳи таърих дар фаҳмиши моҳият ва қорбурди забони миллӣ нуқтаи назар ва таҷрибаи ғаноманди амалӣ ба даст омад, ки аз он дар маҷмӯъ сиёсати забон пайдо мегардад. Таҷрибаи Ҷумҳурии Тоҷикистон собит қард, ки сиёсати забон аз се масъалаи ба ҳам марбут фароҳам меояд:

1. Нуқтаи назари давлатӣ ба мақоми забон дар ҷамъият. Ҷумҳурии Тоҷикистон забони тоҷикиро забони ягонаи давлатии худ эълон дошт. Дар Конститутсияи ҶТ омадааст: «Забони давлатии Тоҷикистон забони тоҷикӣ аст».

Дар воқеъ, ҷаро забони тоҷикӣ ба мақоми давлатӣ бардошта шуд? Он дар қисмати халқи тоҷик чӣ нақши боризе дорад? Чанд масъалаи муҳими ҷавоби ин суолро номбар мекунем:

-забон ва таърихи халқ бо ҳам алоқаи ногусастанӣ доранд, бахусус, таърихи қадимаи халқи мо аз рӯйи далелҳои забонӣ маънидод шудаанд;

-забони тоҷикӣ василаи маҳфуз доштани мероси гаронбаҳои маънавии беш аз ҳазорсолаи халқи тоҷик аст;

-забони модарӣ дар таърихи тӯлонӣ дар муборизаҳо бо аҷнабиён ҳамеша муттаҳидгари халқи тоҷик буд;

-дар забони модарӣ ҳофизаи халқ, ҷаҳони маънавӣ, меъёрҳои ахлоқии халқи тоҷик нигоҳ дошта шудааст;

-забони модарӣ яке аз ҷаҳор аломати шинохти миллати тоҷик мебошад.

Бо мақсади он ки нақши муҳими забони тоҷикӣ дар таърихи халқамон аёнтар шавад, яке аз ин масъалаҳо – банди охириро андак тавзеҳ менамоем.

Дар илми ҷамъиятшиносӣ мусаллам аст, ки ҳар як халқият дар мавриде ба мақоми миллат мерасад, ки ҷавобгӯи ҷаҳор шарт бошад:

1) соҳиби сарзамин будан, яъне ватан доштан;

2) иқтисоди барқарор доштан, яъне бо сарвати моддию истехсолӣ таъмин будан;

3) дорои суннатҳои мардумӣ, яъне адабиёти хаттию шифоҳӣ, урфу одатҳои хоса будан;

4) соҳиби забони адабӣ будан.

Ҷунонки мебинем, яке аз аломатҳои шинохти миллат соҳибзабон будан аст. Баъд аз инқилоби соли 1917, вақте ки дар сарзамини собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ ба созиши ҷумҳурияҳои мухторӣ шурӯъ шуд, бадхоҳони халқи тоҷик нахостанд, ки тоҷикон ҳамчун миллат шинохта, соҳиби давлат шаванд. Мусаллам аст, ки онҳо бо ин мақсад иддао пеш меовардаанд, ки гӯё таърих «тоҷикӣ» ном забонро наметавонад ва забоне, ки бо он тоҷикон гуфтугӯ мекунанд, як лаҳҷаи забони форсии Эрон мебошад. Ин даъво дар шароити мафкураи болшевикӣ, ки оламро ба ду ҷаҳони оштинопазир – сотсиалистӣ ва сармоядорӣ ҷудо карда, бо дуҷумлаи чанги шадид эълон карда буд, дар зимн маънои сиёсӣ низ дошт: диққати сарварони давлати шӯравиро ба он равона мекард, ки аҳолии камшумор бо ном тоҷик дар Туркистон ҳам ба сабаби камнуфусӣ ва ҳам аз боиси забону мафкураи эронӣ доштан миллати алоҳида, зиёда аз он, дар шароити сотсиалистӣ миллати соҳибдавлат шуда наметавонад.

Бадхоҳон ин «бозёфт»-и худро пас аз шинохти миллати тоҷик ва таъсиси Ҷумҳурии Тоҷикистон низ ба кор бурданд. Дар солҳои таъкиботи сиёсӣ аз сарварони давлат ва аҳли зиёи Тоҷикистон ҳар киро нест карданӣ мешуданд, «хоини Эрон» гӯён тухмат мекарданд ва ин кифоя буд, ки он шахс ё ҳукми паррон гирад, ё умрбод ба дарға шавад.

Дар ибтидои асри XX дар замони инқилоби ҳуношом, ки аҳли зиёи тоҷик дар шароити нав чандон осуда набуданд, ба қувваи ҷуръатони зиддиҳалқӣ суботкорона истодагарӣ кардан ҳунари ҳар кас набуд. Барои ин ба ҷуз дониши ҳарҷониба боз фидоии миллат будан ва

шучоатмандии фавқуллода лозим буд, ки таърих чунин қаҳрамонро дар шахсияти устод С.Айнӣ бозёфт.

Чунонки мусаллам аст, устод С.Айнӣ барои химояти забони тоҷикӣ пайваста, натанҳо чандин мақолаи илмӣ ва публицистӣ навишт, балки дар як муддати кӯтоҳ китоби «Намунаи адабиёти тоҷик»-ро тартиб дода, соли 1926 дар Маскав чоп кунонд, ки он намунаи осори адибони тоҷикро аз Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ сар карда, то Пайрав Сулаймонӣ дарбар мегирад ва ин натанҳо намунаи осори адабӣ, балки намунаи забони тоҷикӣ низ ба шумор меомад. Ин китоб мушти обдор ба даҳони рақибони миллат буд.

Ҳамин тариқа, дар лаҳзаҳои тақдирсози таърихи халқ нақши бориз доштани забони тоҷикӣ борҳо собит гардидааст.

2. Масъалаи дигаре, ки ба фаҳмиши моҳияти сиёсати забон марбут аст, андешидани тадбирҳои давлатӣ оид ба амали забонҳо дар мамлакат мебошад. Муҳимтарин ҳуҷҷате, ки дар асоси он фаъолияти забон ба роҳ монда шуд, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи забон мебошад, ки онро Иҷлосияи даҳуми Шӯрои Олии Тоҷикистон 22 июли соли 1989 қабул карда буд.

Дар Қонуни забон дар 8 бобу 37 модда мавқеи забони тоҷикӣ ва забонҳои дигар, ки дар қаламрави Тоҷикистон амал мекунанд, муайян карда шудааст. Қонун як забон – тоҷикиро забони давлатӣ эълон дошт. Чунончи, дар моддаи 1 омадааст: «Забони давлатии Республикаи Советии Сотсиалистии Тоҷикистон забони тоҷикӣ (форсӣ) мебошад».

Аввалин талаби Қонун ин буд, ки коргузориҳои мақомоти ҳокимият, идораҳои давлатӣ, корхонаҳо, муассисаҳо, ташкилотҳои ҷамъиятӣ ба забони давлатӣ сурат бигирад.

Қабули Қонуни забон ҳанӯз як тарафи масъала аст, вале татбиқи он тарафи дуюм ва бақарат душвори масъала ба шумор меравад. Аз ин ҷост, ки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дере нагузашта 11 августи соли 1989 таҳти №142 «Тадбирҳо оид ба иҷрои Қонуни забони РСС Тоҷикистон» интишор карда, барои татбиқи он дар амал комиссияҳои ҷамъиятӣ таъсис дод. Дар «Тадбирҳо» вазифаҳои комичроияҳои вилоятӣ, шаҳрӣ, ноҳиявӣ, вазоратҳои маориф, маданият, хидмати маишӣ, Госплан, Госнаб, кумитаҳои давлатӣ оид ба нашриёт ва савдои китоб, сарварони корхонаву муассисаҳо бо зикри муҳлати иҷро гузориш дошт.

«Тадбирҳо» дастури барномавӣ буд, вале дере нагузашта дар кишварамон ҷанги шаҳрвандӣ сар зада, имкон надод, ки барнома пурра амалӣ гардад. Гузашта аз ин, иддае аз ашхоси кӯтоҳназар бухрони

иктисодии давраи гузаришро ба масъалаи аз Тоҷикистон фирор кардани мутахассисони русзабон вобаста карда, чӯбро ба сари Қонуни забон шикастанд ва ин иддао низ ба иҷрои барнома ҳалал расонд. Дар асл бошад, қонун дар масъалаи амали забонҳо на танҳо ҳуқуқи конститутсионии халқу миллатҳои дигари мақсуни Тоҷикистонро маҳдуд намекард, балки барои амали озодона ва такомули ҳамаи забонҳо мусоидат дошт.

Дар идораҳои давлатӣ, корхонаву муассисаҳо барои омӯзиши забони тоҷикӣ курсҳои кӯтоҳмуддати таълимӣ ташкил карда шуданд, ки барномаҳои он ба усули дар муқоиса бо забони модарии муҳассилин омӯختани забони давлатӣ асос ёфта буд, ки он ба такмили забони модарии ғайритоҷикзабонон низ муфид буд.

Бо рафъи бӯҳрони иҷтимоӣ дар кишвар ва фароҳам омадани шароити мусоиди қору зиндагӣ Ҳукумати ҷумҳурӣ бо мақсади суръат бахшидан ба раванди татбиқи Қонуни забон соли 1996 бо сарвари мӯвину Сарвазирӣ мамлакат комиссияи нав таъсис дод. Бо назардошти бурду бохт дар иҷрои «Тадбирҳо»-и соли 1991 бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 21 октябри соли 1997 таҳти №459 «Барномаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон доир ба тавсия ва рушди забони давлатӣ ва забонҳои дигари қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон» қабул карда шуд. Мақсад ва вазифаҳои Барнома дар муқаддимаи он чунин баён гаштааст: «...барои он ки рафти иҷрои Қонуни забон ба талаботи рӯзгори сиёсӣ иқтисодии имрӯзаи мо мувофиқ бошад, зарурати барномае пеш омад, ки самтҳои асосии такмил ва рушди забони давлатӣ ва забонҳои дигари Ҷумҳурии Тоҷикистонро муайян намояд». Бо ин мақсад Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар қарори худ аз 31 октябри соли 1995 №662 ҳайати комиссияи татбиқи Қонуни забони назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистонро тачдид ва тасдиқ карда, дар доираи ин комиссия дар ҳайати 5 нафар дастгоҳи қорие таъсис дод, ки ба зиммаи он назорати татбиқи Қонуни забон ва тартиб додану амалӣ намудани барномаи тавсия ва рушди забони давлатӣ ва забонҳои дигари Ҷумҳурии Тоҷикистонро то соли 1999-ум ва баъди он вогузор намуд.

Азбаски ҷумҳурии мо давлати демократии ҳуқуқбунёд аст, дар Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба рушди ҳамаҷониба ва истифодаи озодонаи забони модарии ҳамаи бошандагон эътибор дода шудааст. Вале дар шароити давлатдорӣ миллии зарурате ба миён меояд, ки ҳамаи сокинони ҷумҳурӣ забони халқеро, ки номи ҷумҳурӣ ба он алоқаманд асту мақоми давлатӣ гирифтааст, аз худ кунанд. Мақсади «Барнома» аз он иборат аст, ки моддаҳои Қонуни забони ҷумҳурӣ

пайгирона дар амал татбиқ гардида, тавассути тадбирҳои мушаххас дар таҳкими муносибатҳои миллӣ, пеш аз ҳама, муносибатҳои забонӣ шароити мусоид фароҳам оварда шавад.

Тадбирҳое, ки дар Барномаи ҳукумат пешбинӣ шудаанд, шароит ва таҳқиқи ҳамаҷонибаи забони давлатӣ, муайян намудани асосҳои илмию усулии омӯзиши он дар ҳама навъи мактабҳо, муассисаҳои томактабӣ, тадвину танзим ва нашри китобҳои дарсӣ ва дастурҳои таълим, таъбу нашри адабиёт ба забонҳое, ки дар ҷумҳурӣ амал мекунанд, тайёр кардан ва тақмили ихтисоси кадрҳои педагогӣ ва соҳаҳои дигар, беҳтар кардани иштироки воситаҳои ахбори умум дар бобати тараққӣ ва омӯзиши забони давлатӣ, боло бурдани сатҳи маданияти нутқ ва ғайраро дарбар мегиранд.

Забон ҳамчун ҳодисаи ҷамъиятӣ ҳамеша ҳамқадами замон буда, дар баробари ҷамъият дар таҳаввулоти доимӣ қарор дорад. Сиёсати забон дар ҷумҳурии мо дигаргуниҳои воқеиро зуд дар худ инъикос менамояд. Чунончи, пас аз дувоздаҳ соли қабули Қонуни забон ҳаёт зарурати беҳтар дониستاني забони русӣ ва англисиро ба миён овард ва ин тақозои айём нақши худро дар сиёсати забон ёфт. Ба ин муносибат фармони Президенти мамлакатамон «Дар бораи тақмили таълим ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2004-2014» аз 4 апрели соли 2003 интишор ёфт, ки зарурати тасвиби он чунин арзёбӣ гаштааст: «Ҷиҳати рушди робитаҳои байналмилалӣ, ганӣ гардонидани дастовардҳои фарҳангӣ ва арзишҳои маънавии халқҳо, фароҳам овардани шароит барои суръатбахшии пешрафти илму техника, аз худ намудани технологияҳои муосири иттилоотӣ, тақмили ҳамаҷонибаи таълим ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқи мақсад доништа шавад».

3. Масъалаи дигари сиёсати забонро усулҳои ба амал баровардани нақшаву тадбирҳои давлатӣ ташкил менамоянд. Бо ин мақсад як силсила корҳои ташкилӣ андешида шудаанд, аз ҷумла:

-таъсиси комиссияи ҳукуматӣ оид ба татбиқи Қонуни забон дар вилоятҳо, шаҳрҳо, ноҳияҳо;

-таъсиси комиссияҳои корӣ дар идора, корхона ва муассисаҳои илмӣ, таълимӣ, тарбиявӣ ва ғайра;

-танзими нақшаҳои корӣ (аз мақомоти давлатӣ то муассисаҳо) баҳри татбиқи Қонуни забон;

-тарҳрезии барномаҳои нави таълимӣ ва китобҳои дарсӣ аз фанни забон барои мактабҳои миёна ва олий;

-ташкили дарсҳои забаномӯзӣ дар корхонаву муассисот ва ғайра.

Қонуни забон баррасии як қатор масъалаҳои илмиро, амсоли таҳқиқи қонуниятҳои инкишофи забони давлатӣ дар шароити истиқлолияти миллӣ, муносибати давлат ва забон, равобити забони давлатӣ (точикӣ) бо забонҳои дигар (русӣ, форсӣ ва ғайра) ба миён гузошт.

Қонуни забон, ки 22 июли соли 1989 қабул шуда буд, 20 сол амал кард. Суоле ба миён меояд, ки дар бобати сиёсати забон чӣ гуна комёбиҳо ба даст омаданд? Гуфтан ҷоиз аст, ки комёбиҳо хеле назаррасанд, аз ҷумлаи онҳо гузаштан аз забони ғайр ба забони миллати худ дар давлатдорӣ, дар ташкили истеҳсолот, илм, фарҳанг, таълиму тарбия комёбии бузург аст, ки аз дурустии сиёсати давлат нисбати забон ва тадбирҳои дар ин ҷода андешидашуда дарак медиҳад. Худи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ба ҷойи як забони пуртавон (русӣ) забони миллиро забони ягонаи давлатӣ эълон дошта, онро дар амал ҷорӣ намуд, таҷрибаи пурарзишу нотакрор аст.

Ҳаёт муттасил пеш меравад. Он дар назди ҷомеаи давлат ва рукҳои он вазифаҳои нав ба нав мегузорад. Ин буд, ки Сарвари давлат зарурати қабули қонуни нави забонро ба миён гузошт, ки он таълиф гашт ва пас аз муҳокимаву таҳрир 3 октябри соли 2009 дар Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба тасвиб расид. Ин ҳуҷҷати муҳими давлатиро, ки «Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ном дорад, бояд қонуни комилан нав ҳисобид. Қонуни мазкур ба мисли пештара на ба ҳамаи забонҳои роиҷи Ҷумҳурии Тоҷикистон дахл дорад, балки он вазъи ҳуқуқӣ ва истифодаи танҳо забони тоҷикӣ (давлатӣ)-ро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таъйин менамояд. Дар Қонуни мазкур ба ҷуз забони давлатӣ ва дар як маврид забонҳои бадахшонӣ (помирӣ)-ю яғнобӣ дигар забонҳо ном бурда нашудаанд. Аз ҷумла, моддае, ки дар Қонуни пештара нисбати забони русӣ вучуд дошт ва забони русиро «забони муоширати байни халқҳо дар ҳудуди Тоҷикистон» эълон медошт, фуруғгзор шудааст.

Нотавонбинони миллат инро баҳона карда, иғво намуданд, ки гӯё ҷониби Тоҷикистон дар қонуни нав ба маҳлуд кардани амали забони русӣ пардохтааст. Онҳо нодида мегиранд, ки дар қонуни нав сухан танҳо дар бораи забони давлатии ҚТ меравад, аз ҷониби дигар, дар банди алоҳидаи моддаи 4-и Қонун таъкид шудааст, ки «Ҳамаи миллатҳо ва халқиятҳои, ки дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон зиндагӣ мекунанд, ба истиснои ҳолатҳои, ки Қонуни мазкур пешбинӣ намудааст, ба истифодаи озоди забони модариашон ҳуқуқ доранд».

Ҳамчунин, дар моддаҳои 8 – забони таҳсил, 10 – забони илм, 11

– забони чорабиниҳои фарҳангӣ, 12 – забони воситаҳои ахбори омма, 13 – забони эълону рекламаҳо омадааст, ки дар ҳамаи ин мавридҳо истифодаи забонҳои дигар иҷозат дода мешавад.

Качназарӣ ё ба ибораи дигар, таҳрифи игвогаронаи мазмуни қонуни нави забони давлатии ҚТ ба халқи рус, баҳусус, сарвар ва сиёсатмадорони Русия бетаъсир намонд. Аз ин рӯ, ба Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон лозим омад, ки дар чанде аз марказҳои илмию фарҳангии он давлати абарқудрат ба асли масъала рӯшани андозад. Муҳтавои сухани Президенти Тоҷикистон иборат аз он буд, ки ӯ ҳанӯз дар соли 2008 ба муносибати Рӯзи забон иброн дошта буд: «Дар бораи забони давлатӣ сухан ронда, мо ҳеҷ гоҳ роҳ намедихем, ки ба забонҳои миллатҳои дигари ҳамватанамон безътиной сурат гирад. Баръакс, мо ба забон, фарҳанг, мактабҳои миллатҳои бародари худ эҳтиром дорем ва ҳамеша ғамхорӣ хоҳем кард, зеро бо онҳо тақдири мо, ватани мо, ифтихори мо муштарак мебошад».

Қонуни нав ба рушди забони давлатӣ дар қаламрави Тоҷикистон нигаронида шудааст. Он вазифаҳои навбатии давлат ва ҷомеаро муайян месозад. Истифодаи васеи забони давлатӣ дар соҳаи технология, компютеркунонӣ, интернет, такмили таълими забони давлатӣ дар гурӯҳҳои тоҷикию ғайритоҷикии мактабҳои миёнаву олӣ, тарбияи ифтихори миллӣ аз забони модарӣ, баланд бардоштани фарҳанги суханварӣ, таҳқиқи ҳарҷонибаи қоидаву қонунҳои забони давлатӣ аз ҷумлаи вазифаҳои муҳими навбатӣ маҳсуб меёбад. Президент андешаҳои худро дар бораи густариши минбаъдаи забони давлатӣ ба таври мухтасар ва ҷамъбасти чунин баён кардааст: «Мо барои раванги забони модарии худ боз ҳам бештар ғамхорӣ хоҳем кард, онро ҳамчун гавҳараки қимматбаҳои миллӣ ҳифз хоҳем кард».

Аз ин ҷост, ки барои татбиқи қонуни нав аз мақомоти давлатӣ сар карда, то муассисаҳои давлатию ғайридавлатӣ тадбирҳои мушаххас андешида шуданд ва дар садаи иҷро қарор доранд. Таъсиси Кумитаи забон ва истилоҳот дар назди мақомоти иҷроияи Ҳукумати Тоҷикистон бо воҳидҳои қорӣ аз далелҳои равшани ғамхории Сарвари давлат дар рушду нумӯи забони тоҷикӣ ба шумор меравад.

Алҳол доираи васеи мутахассисон аз рӯи «Барномаи рушди забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2012-2016», ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2012, №335 оид ба иҷрои дастуру супоришоти Президенти кишвар дар мулоқот ба муносибати Рӯзи забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 5 октябри соли 2010 ба тасвиб расидааст, қор бурда истодаанд. Ба сатҳи талаботи илму техникаи муосир бардоштани забони тоҷикӣ, бо ин

забон ба роҳ мондани технологияи нави соҳаи компютеркунонӣ ва шабакаи интернет, ҳамчунин, таъмини таълими фанҳои замонавӣ аз ҷумлаи ҳадафҳои асосии барномаи мазкур ба шумор меравад.

Бо қарори мазкур вазорати идораҳо, ташкилоту муассисаҳои вазифадор шудаанд, ки аз маблағҳои бучетӣ ва махсуси худ иҷрои чорабиниҳои барномавино таъмин намоянд. Бо ин мақсад аз вазорат сар карда, то муассисаҳои илмию таълимӣ нақшаи корӣ танзим ва роҳандозӣ гардидааст.

Як чашмандози иҷмолӣ ба комёбӣ ва таҷрибаи таърихии Қонуни забони ҷумҳурӣ басанда аст, ки чанд нуктаи муҳими илмӣ аз натиҷаи амали он дар Тоҷикистон ба назар расад ва минбаъд барои халқҳои, ки ба роҳи истиқлолият ворид мешаванд, ибратомӯз бошад.

1. Забони давлатӣ бояд заминаи аҷдодӣ дошта бошад. Он дар амиқбурди таърихи миллат мусоидат ва чун яке аз аломатҳои шинохти миллат хидмат намояд. Таҷрибаи таърихи ташкили ҷумҳурии мустақили Тоҷикистон дар солҳои 20-уми асри гузашта низ зарурати ин омилро собит намуд.

2. Забони давлатӣ бояд забони модарии бузургони миллат: олимон, шоирон, нависандагон, санъаткорон, сиёсатмадорон бошад. Онҳо соҳибу бонии забону халқу миллати худ мебошанд. Бахусус, адибон, ки устодони суҳан ба шумор меоянд, забони халқро меомӯзанд, онро софкориҳо карда, ба меъёр дароварда, дар ташаккул ва ганомандии забони адабии миллати худ пайваста дар хидматанд.

3. Дар забони давлатӣ бояд рӯҳи миллӣ эҳсос гардад. Дар истифодаи рамзҳо, маҷозҳо, ташбеҳҳо, истиораҳо, дар калимасозӣ, калимабандӣ ва оҳанги гуфтор табиати хоси забони миллӣ риоя шавад.

4. Забони давлатӣ бояд дорои шоҳаҳои услубии халқнасос бошад, ки муҳимтаринаш услубҳои адабии китобӣ, халқии гуфтугӯӣ ва шевагӣ ба шумор меравад. Моҳияти услуби адабии китобиро забони адабиёти классикӣ ташкил менамояд, асоси услуби гуфтугӯӣ ва шевагӣ бар забони халқ аст. Забони давлатӣ аз ин ду сарчашма ҳамеша шодоб гардида меистад. Ғановати забон ба сарчашмаҳои дигар низ алоқаманд аст, вале сарчашмаҳои мазкур ҷанбаи миллии забони адабиро фароҳам меоранд.

5. Забони давлатӣ воситаи инкишофи шуур ва тафаккури миллии мебошад. Ин аз нахустин вазифаи забони модарӣ махсус меёбад. Шуур ва тафаккури инсон тавассути забон шакл мегирад ва вусъат мепазирад. Ба ибораи дигар, забон аломатҳои зоҳирӣ, ҷиҳати модии шуур ва тафаккур ба шумор меравад.

Тоҷикистони тозаистиклол дар сари роҳи бузурги тараққиёт қарор дорад. Албатта, дар ҳар соҳа норасоӣҳо ҳастанд, дар масъалаи татбиқи Қонуни забон ва рушди забони давлатӣ низ қорҳои заҳматталаби зиёд дар пешанд, аз он ҷумла, сифати таълими забонҳо дар мактабҳои миёнаву олии беҳбудӣ меҳаҳад, ҳанӯз ба дараҷаи кофӣ китобҳои дарсиву дастурҳои таълимии хуб надорем, қоидаҳои имло ва истилоҳоти соҳавӣ ба таҷдиди назар ниёз доранд, дар баъзе идора ва қорхонаву муассисаҳо дафтарадорӣ бо забони давлатӣ дар сатҳи матлуб нест ва монанди инҳо. Шубҳае нест, ки ҷунин норасоӣҳо тадриҷан баргараф хоҳанд гашт.

Таъкид бояд қард, ки саҳми Пешвои миллат – Эмомалӣ Раҳмон дар ташаккули сиёсати забон ниҳоят бузург аст. Зикри мақоми бузурги забон дар таърихи халқи тоҷик, қонуниятҳои умумии инкишофи забон дар марҳилаи ҳозира, тадбирҳои беҳтар қардани таълими забонҳо ва бисёр масъалаҳои дигар дар гуфтаи зерини Сарвари давлат равшан ифода ёфтааст: «Истиклолият бо забон робитаи бевосита дорад. Инкишофу рушди забон нишондиҳандаи пешрафт ва қомебиҳои миллат ва давлат аст. Забони тоҷикӣ, ки аз шевотарин, ғанитарин ва қадимтарин забонҳост, моро натавон бо кишварҳои ҳамзабон ва ҳамфарҳанг мепайвандад, балки оинаи таърих ва давлатдорӣ мо мебошад».

Муҳимтарин натиҷаи ташаккули сиёсати давлати ҚТ дар соҳаи забон дар баёни мӯҷази Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон ифода ёфтааст: «Забон рӯкни асосии миллат ва давлат аст, миллату давлат соҳиб ва пуштибони забонанд. Забон омили асосии рушду қомоли миллат ва давлат аст. Ин аст, ки забон ва давлату миллат дар паноҳи якдигаранд».

Таҷрибаи таърихии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар қомати сиёсати забон ба яке аз қисматҳои муҳими забоншиносии умумӣ – сотсиолингвистикаи умумичаҳонӣ маводи пураарзиши тадқиқотӣ манзур меамаяд.

САБЗВАРАҶЕ АЗ БҶУСТОНИ ИСТИҶЛОЛ
(*Инъикоси дастовардҳои суханиносии дар «Ахбор»-и
АИ Ҷумҳурии Тоҷикистон»*)

Ҳанӯз соли 2005, дар ҳамоиши Рӯзи ваҳдати миллӣ, Поягузори сулҳу ваҳдат - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бо нигаронӣ аз раванди ояндаи ҷаҳон ва оқибатҳои номатлуби он гуфта буд, ки «Асри XXI оғози марҳалаи нави таърихи инсоният аст, ки дар он равандҳои глобализатсия то-рафт вусъат ёфта, мавқеи арзишҳои миллӣ ва дастовардҳои таърихӣ кишварҳои аз ин маҷро берунмондари танг менамояд. Аз ин лиҳоз, моро зарур аст, ки ба ҷараёни глобализатсияи ҷаҳонӣ мутобиқ ша-вем, то ки манфиатҳои сиёсӣ ва иқтисодӣ ва арзишҳои фарҳангии маънавии худро ҳифз карда тавонем».

Ҳамин аст, ки ба таври доманадор ва доништа омӯхтани равандҳои рушди ҷомеаи муайян кардани арзишҳои миллӣ ба хо-тири созмони назарияи бунёди андешаи миллӣ ва андешаронӣ дар атрофи он заҳмати бениҳоят муҳими илми ҷомеашиносӣ доништа мешавад, ки як бахши доманадори он илми суханиносии мебошад. Ҷомеаи ҷаҳонӣ, баҳусус, дар нимаи дувуми асри XX ва оғози асри XXI пешрафтҳои назаррас дорад, ки бисолиқа асту пурбор. Ин ҳама натиҷаи ҷустуҷӯҳо дар ҷодаи илм ва ҳар ҷӣ манфиатбахшу оқилона истифода намудани самароти он доништа мешавад. Имрӯз бо бова-риии том метавон гуфт, ки барои беҳбуди ҳаёти модии ҳамназмон ва баланд бардоштани сатҳи маънавии онҳо инсоният имконоти фаро-воне дорад. Мо – кормандони нашрияҳои илмӣ ва адабӣ масъул ва ва-зифадорем, ки дастовардҳои бисолиқаи имрӯзаи иқтисодӣ, иҷтимоӣ, адабӣ, фарҳангӣ ва ғайраро, ки дар заминаи дарёфтҳои илмӣ, техникаӣ ва иттилоотӣ ноил гардидаем, баҳри хушбахтии ҷомеаи равона созем.

Тоҷикистони соҳибистиклоли мо низ дар ин самт корҳои шо-иставу боиста анҷом дода истодааст. Кишвари мо, ки айни замон таҳаввули ҷидди давлатдорӣ миллиро аз сар гузаронида истодааст, дар он нақши илм ва ҷаҳонбинӣ илмӣ аҳамияти фавқуллода муҳим дорад. Аз таҷрибаи ғании кишварҳои пешрафтаи ҷаҳон пайдост, ки

¹ номзоди илми филология, ходими пешбари илмӣ Институти забон, адабиёт ва шарқшиносӣ АИ Ҷумҳурии Тоҷикистон, дабири масъули маҷаллаи «Ахбор»-и АИ Ҷумҳурии Тоҷикистон, шӯъбаи илмҳои ҷамъиятшиносӣ.

бе ҷаҳони илм ва ҷаҳонбинии илмии фарогири аксарияти ҷомеа эъмо-ри иншоотҳои бузург ва, ҳатто, як давлати хурди шинохта номумкин ва ғайриимкон аст. Маҳз илм метавонад муҳаррики пешрафти ҷомеа бошад, мардумро барои созандагӣ бедортар намояд, низоми давлати-ро муайян ва устуворӣ бахшад ва кишвари кӯчакро барои ҷаҳониён бузург нишон диҳад.

Маҷаллаи «Аҳбор»-и Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон низ дар бахшҳои вобаста ба улуми ҷомеашиносӣ, баҳусус, баҳши суҳаншиносӣ, баҳри беҳдошти ҳаёти сиёсӣ, иҷтимоӣ-ахлоқӣ, адабӣ ва фарҳангии кишвар аз замони таъсис ёфтаниш (соли 1952) то ба имрӯз, тавонистааст дастовардҳои зиёдеро дар шакли мақолаҳои илмӣ бар нафъи халқ, пешрафти ҷаҳонбинию ахлоқи ҳамидаи мар-дум ва зебоипарастӣ инъикос, пешкаш ва интишор намояд. Маҷалла соли 1952 таъсис ёфта, то соли 1991 пайваста ба сифати фаслнома чоп шуда бошад ҳам, муддате – байни солҳои 1992 - 2001, бо сабабҳои маълуми пош хӯрдани собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ ва нобасомониҳои бар сари хулқу мамлакат омада, аз нашр бозмонда буд. Маҷаллаи мазкур баъди ба низоми муайяни давлатӣ даромадани Тоҷикистони соҳибистиклол ва мустақам гардидани таҳдоби он, бо ташаббуси маъмурияти босалоҳияти АИ Ҷумҳурии Тоҷикистон, дубора соли 2002 эҳё гардид ва ҳамон сол мо тавонистем, ки шумораҳои 1 ва 4-и онро дар як ҷилд бо душворихои нарасидани мақолаҳои илмӣ лозимӣ чоп кунем. Рӯзҳои аввал ҳатто аҳли илм бовар надоштанд, ки ин маҷаллаи як замон бонуфузи илмӣ кишвар дигарбора эҳё ме-гардад. Вале заҳматҳои шабонрӯзии масъулони маҷалла натиҷаи мусбат ба бор овард ва, хушбахтона, имрӯз «Аҳбор»-и Академи-яи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, шуъбаи илмҳои ҷамъиятшиносӣ, масъулияти бар дӯш доштаашро сарбаландона идома дода истодааст, яъне маҷаллаи маҷрои пешинаи фаъолияти худро дарёфтааст. То ку-нун 242 шумораи маҷалла ба чоп расидаву дорои маводи фаровону зӣ қимати илмӣ-пажӯҳишӣ мебошад ва тавре ишора рафт, як бах-ши калони он масоили камомӯхта ва ё наомӯхтаи даврҳои гуногу-ни улуми суҳаншиносӣ (филология)-ро дар бар гирифтааст. Ба ин маънӣ, дар ин бахш солиёни дароз доир ба забони тоҷикӣ, таърихи забон, муқаддимаи забоншиносӣ, забонҳои муқоисавӣ, услубшиносӣ, шевашиносӣ, назарияи адабиёт, адабиёти классик ва муосири тоҷик, нақди адабӣ, фолклор, робитаҳои адабӣ, ҳусну кубҳи тарҷума ва мо-нанди инҳо мақолаҳои илмӣ-таҳлилӣ ҷой дода шудаанд, ки теъдода-шон хеле зиёд аст дар бораи ҳамаи онҳо дар ин гузориши ғушур-да маълумоти мукамал додан ғайриимкон. Ва агар аз муаллифони

бахши суҳаншиносии шумораҳои аввали маҷалла ёдовар шавем, бояд пеш аз ҳама устод Садриддин Айниро ном бурд, ки мавсуф ҳанӯз соли 1952 вазифаи босалоҳияти Президенти Академияи илмҳои Тоҷикистонро бар уҳда доштанду ҳамзамон бо мақолаҳои нахустини забоншиносӣ ва адабиётшиношишон дар саҳифаҳои он саҳми саҳим гузоштаанд. Аз забоншиносону адабиётшиносони тоҷик ва мусташриқин, ки муаллифони пешқадами бахши суҳаншиносии маҷалла будаанд, метавон устодон Е.Э.Бертелс, И.С.Брагинский, Д.Точиев, А.Мирзоев, Б.Ниёзмухаммадов, Ш.Хусейнзода, Р.Амонов, В.Асрорӣ, Н.Маъсумӣ, С.Табаров, М.Шукуров, Муҳаммад-Нурӣ Османов, Р.Ҳодизода, Ш.Рустамов, Б.Сирус, А.Афсаҳзод, А.Ғаффоров, М.Қосимова, Х.Шарифов, А.Сатторзода, Ш.Солеҳов ва ҳамрадиҳои онҳоро ном бурд, ки эшон бо заҳамоти бесобиқаи худ натавонанд дар кишвари мо, балки берун аз он шинохта шудаанд. Яъне, ҳамин маҷаллаи илмӣ буд, ки иддае аз номбурдагонро бо мақолаҳои аввалинашон ба сӯйи илм раҳнамоӣ кардааст.

Дар даврони Шӯравӣ маҷалла на танҳо тарғибгари беминнати дастовардҳои адабпажӯҳии мо дар ҷумҳурӣ буд, балки ба он китобхонаҳои бештари саросари Иттиҳоди Шӯравӣ, бахусус марказҳои илмӣ ва шарқшиносӣ, марказҳои тоҷикпажӯҳии хориҷа обуна мешуданду дарёфт менамуданд ва истифода мекарданд. Ин маънои онро дошт, ки пажӯҳишҳои бахши суҳаншиносии маҷалла забону адабиёт, шевашиносӣ, фолклор ва фарҳанги моро берун аз кишварамон, ҳамчун як ҷузъи бозғамии шиносномаи миллат мерасониданд ва муаррифӣ мекарданд.

Тавре ишора рафт, фаъолияти маҷаллаи «Аҳбор»-и Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон баъди соли 1992 то соли 2002 муддате бозмонд. Дар ин муддат маҷалла ба ҷаҳор қисм тақсим шуд ва Институтҳои Шуъбаи ҷамъиятшиносӣ дар алоҳидагӣ, баҳри рафъи ниёзи худ, маҷаллаҳои «Аҳбори Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. Серияи филология ва шарқшиносӣ», «Аҳбори Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. Серияи фалсафа ва ҳуқуқ», «Аҳбори Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. Серияи таърих» ва «Аҳбори Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. Серияи иқтисодиёт»-ро таҳияву тадвин ва ҷоп менамуданд, ки баъзеи онҳо оҳиста-оҳиста фаъолияти худро суст ва қатъ намуданд. Дар ин муддат мақолаҳои суҳаншиносӣ асосан дар «Аҳбори Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. Серияи филология ва шарқшиносӣ», интишор меёфт.

Новобаста ба ин, аз соли 2002 маҷаллаи илмӣ Шуъбаи илмҳои ҷамъиятшиносӣ аз нав ба фаъолият шурӯъ кард ва аз соли 2003 сар

карда, то ба имрӯз пайгири на нашр шуда истодааст. Дар шумораҳои 1 ва 4-и соли 2002, ки дар як ҷилд ба ҷоп расида буд, ҳамагӣ ду мақолаи оид ба суҳаншиносӣ; мақолаи забоншинос М.Файзов «Вера Сергеевна Расторгуева ҳамчун овошинос» (- С. 58-63) ва мақолаи адабиётшинос Ғ.Қодиров «Таҳаввулот ва гароишҳои нав дар шеърӣ муосири форсӣ» (- С. 78-87) ҷой дошт. Минбаъд, ин фаслномаи илмӣ тавонист, ки ҳарсола доир ба забону адабиёт, услубшиносию адабиёти муқоисавӣ, луғатнигирию ҳусну қубҳи тарҷума, фолклор ва шевашиносӣ, нақди адабӣ ва забоншиносии муқоисавӣ мақолаҳои гуногунҷамъу гуногунмуҳтаво ҷоп намояд ва, зиёда аз ин, дар муаррифии суҳаншиносони варзидаи кишвар ва иддае аз мусташирикони бо адабпажӯҳии мо саруқордошта саҳми вофир ва носутурданӣ гузорад. Бештари мақолаҳои то ба ин дам дар саҳифаҳои маҷалла интишорёфта асосан фарогири мавзӯҳои наву тозаанд, ки баъди соҳибистиклолии кишварамон – Тоҷикистон бо диди нави илмӣ навишта шудаанду дар омӯзишу пажӯҳиши ин бахш ба минбаъд низ хидмат хоҳанд кард. Мақолаҳои Ҷ.Ҳикматов «Дараҷаи омӯзиш ва мухтасари рӯзгору осори Мухлиси Бадахшонӣ» (№3, 2003. -С.49-55), Ҳ.Расоӣ «Сурудҳои мардумии Хуросони Эрон» (№ 3, 2003. - С. 78-85), Б.Мақсудов «Образи бадеии «дар» дар лирикаи Ироқӣ» (№1, 2004. –С. 91-98), Н.Зоҳидов «Роҷеъ ба тарҷумаҳои арабии «Ойиннома»-и паҳлавӣ» (№3, 2004. – С. 45-51), С.Назарзода «Дар бораи вожаи «точик»» (№4, 2004. –С.62-69), С.Хатлонӣ «Симои маърифатии Одам аз нигоҳи Мавлоно» (№3, 2009. – С.133-138), З.Қўрғонов «Усулҳои баёни мухталифи ҷирмҳои осмонӣ дар шеърӣ Фарзона» (№3, 2009. – С.161-170), М.Абдуллоев «Аҳмад Дониш – выдающийся таджикский публицист XIX века» (№4, 2009. – С. 105-107), М.Бобомуродова «Истилоҳоти таркибӣ (ибораӣ) дар лексикаи ороишӣ-зинатӣ» (№4, 2009. –С.188-191), Ҳ.Раҷабов «Ҳикояҳои Пҳанишварнатҳ Рену» (№4, 2009. –С.133-138), Ҷ.Абдулҳадов «Корбурди маъниҳои баъзе аз номҳои туркию муғулӣ дар «Таърихи Байҳақӣ»» (№1, 2010. – С.114-119), Ф.Шафиев «Забон ва услуби баёни Ашӯр Сафар» (№1, 2010. – С.166-169), Ш.Р.Исрофилниё «Ишқи азали ва бодаи аласт дар ашъори Носири Бухорӣ» (№1, 2010. – С.127-130), Т.С.Шокиров «Истилоҳоти доварӣ дар забони тоҷикӣ» (№2, 2010. – С.100-104), С.Собирҷонов «Оид ба баъзе омилҳои ташаккули ҷумлаҳои саволии риторикаи инкорӣ» (№3, 2010. – С.118-123), А.Ҷулоӣ «Сад соли намоишнависӣ дар Эрон зимни матни «Шоҳнома»» (№3. - С.181-183), П.Гулмуродзода «Устод Рӯдакӣ дар як мақолаи Абдурауфи Фитрат» (№4, 2010. – С. 160-166), Г.Икромова «Корбасти антонимҳо дар газалиёти Ҳилолӣ»

(№4, 2010. – С. 184-187), М.Љўраев ва А.М.Абдуллоев «Масъалаи забон дар солҳои бистум» (асри XX) (№4, 2010. – С. 188-192), Ф.Убайдов «Ҳифозати вожаҳои қадимӣ дар лаҳҷаи Мастҷоҳ» (№1, 2011. – С.108-110), Г.Зоғакова «Мавқеи санъатҳои бадеӣ дар қолаби идиомаҳои осори бадеии Садриддин Айнӣ» (№2, 2011. – С. 92-97), Н.Ҳаётов «Таҳаввули ғазали муосир дар ашъори Лоик Шералӣ» (№2, 2011. – С. 117-125), М.Давлатова «Инъикоси таҳаввули қаҳрамони лирикии Мирзо Турсунзода тавассути жанр» (№2, 2011. – С. 126-128), М.Икромов «Соҳт ва муҳтавои достони «Баҳром ва Зухра»-и Мирзолатиф Раҳимзода» (№4, 2011. – С. 144-147), З.Мирзода «Маҳорати шоирии Халилӣ дар эҷоди ғазал» (№1, 2012. – С. 94-97), О.Ҳочамуродов «Содиқ Ҳидоят яке аз поягузори фолклоршиносӣ дар Эрон» (№1, 2012. – С. 111-113), А.Эмомов «Аз таърихи омӯзиши забони арабӣ дар Мовароуннаҳру Хуросон» (№2, 2012. – С. 82-87), А.Сияров «Тағйири маъноӣ вожаҳо заминаи истилоҳсозӣ дар забони форсӣ» (№2, 2012. – С. 109-119), Д.Саймиддинов ва Р.Шодиев «Як қолаби феълҳои таркибӣ дар забони форсии дарӣ» (№3, 2012. – С.72-75), М.Имомов «Оид ба масъалаи моҳияти инсонпарваронаи публитсистикаи Садриддин Айнӣ» (№3, 2012. – С. 80-83), Ф.Насриддинов «Нигоҳе бар таърихи илми тафсир ва тадвини он» (№3, 2012. – С. 96-102), Ҳ.Маҷидов «Системаи забони муосири тоҷик: қонуниятҳои мавҷудият ва амалкарди он» (№4, 2017. – С. 92-78), В.Ҷ.Шокиров «Муруре бар осори Абдулҳамиди Котиб» (№4, 2012. – С. 104-108), И.Ҳидоятов «Муошира ва муоризаи Ҳоконии Шервонӣ ва Асириддини Аҳсикатӣ» (№1, 2013. – С. 97-108), А.Мамадназаров «Чашмандозе ба луғатнигории соҳавӣ-истилоҳии англисӣ-тоҷикӣ» (№2, 2013. – С. 90-97), И.Икромов «Абулфараҷи Рунӣ ва Абулфараҷҳои дигар» (№2, 2013. – С. 103-111), М.Ш.Аъзамова «Тарҷумони амонатнигаҳдор» (№3, 2013. – С. 88-92), А.Азизова «Таърихият дар шеъри Бозор Собир» (№4, 2013. – С. 96-100), Р.Тағоймуродов «Шеър ва таъсири равонии он аз назари Амир Хусрав» (№1, 2014. – С.104-106), М.Муллоаҳмад «Мулоҳизаҳо дар атрофии хостгоҳ ва ҷойгоҳи забони форсии дарӣ (тоҷикӣ)» (№1, 2014. – С. 129-133), П.Ҷамшедов «Грамматикаи функционалӣ ва муқоисавӣ» (дар асоси маводи категорияи намуди феъл дар забони тоҷикӣ) (№2, 2014. – С. 56-64), К.Нурова «Ҷойгоҳ ва қорбурди ҳарфи «ӯ» дар осори манзуми адабиёти форсии тоҷикӣ» (№2, 2014. – С. 73-78), Г.А.Шарифова «Муқоиса ва услуби тарҷумаи як ҳикояи Азиз Несин» (№1, 2014. – С. 93-99), Қ.Пирхонова «Аз таърихи пайдоиши марсияи фосии тоҷикӣ» (№3, 2014. – С. 156-160), М.В.Зикриёева «Нақши ҳиссаҷа ва нидо дар тартиб додани матн» (№4, 2014. – С. 96-

99), А.Чалилова «Шеваи гуфтугӯӣ дар эҷодиёти Ашӯр Сафар» (№1, 2015. – С. 78-82), Д.Қаландарова «Ҳотам кист? Воқеият ва ривоят дар бораи Ҳотами Той» (№2, 2015. – С. 129-137), А.М.Хуросонӣ «Дар бораи маснавии «Ҳафт водӣ»-и мансуб ба Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ» (№3, 2015. – С. 12-22), Х.Отахонова «Садриддин Айнӣ – устои раҳнамо» (№3, 2015. – С. 135-141), Ф.Қодиров «Аз таърихи истилоҳоти «афғон» ва «Афғонистон» (№3, 2015. – С. 149-154), Ш.Асомиддинзода «Воқифи Лохурӣ дар тазкираи «Ништари ишқ» (№4, 2015. – С. 129-135), Ҷ.С.Чиллаев, Д.С.Қодиров «Талмеҳот дар шеъри Лоик Шералӣ» (№4, 2015. – С. 146-149), О.Раҳматова «Мавқеи қасида дар эҷодиёти Сайфи Исфарангӣ» (№4, 2015. – С. 161-165) ва даҳҳои дигарро метавон ба таври намуна ёдовар шуд, ки бо махсусияту навғониҳои худ метавонанд ба зудӣ қабули хоҳири аҳли илм гарданд ва дар зарурат мавриди омӯзишу истифода қарор бигиранд.

Ба гуфтаҳои болоӣ илова он аст, ки дар маҷалла баъди дубора барқарор гардидан, яъне дар замони соҳибистиклолии давлатии кишвар, тавонистем баҳши суҳаншиносиро аз ҳисоби мақолаҳои унвонҷӯёну донишмандони хориҷӣ, ки мавзӯашон ба адабу фарҳанги форситаборон алоқаманд аст, ҳар чӣ ғанитар ва ба ин восита саҳафоти онро рангинтар гардонем. Зеро як муддат, аз соли 2006 сар карда аз Афғонистон, Эрон, Чин ва дигар кишварҳо унвонҷӯёни хориҷӣ барои дарёфти унвонҳои илмӣ вориди кишвари мо гардиданду дар байнашон муҳаққиқини суҳаншинос низ ҳузур доштанд ва барои навиштани рисолаҳои илмӣ ва нашри мақолаҳои онҳо барои дифоъ ба маҷалла бо мақолаҳои илмӣ муроҷиат менамуданд, бо мавзӯҳои тоза ва дорои аҳамияти вижа дар илми суҳаншиносӣ. Масалан, мақолаҳои М.Бобоҳонӣ «Устура ва ҳамоса» (№3, 2009. – С. 188-192), А.Фозилӣ «Самбул дар шеъри Ҳушанги Соя» (№ 4, 2009. – С. 120-124), К.Шокир «Унсурӣ Балхӣ ва ғазали рӯдакивор» (№1, 2010. – С. 153-157), П.Барорпур «Баррасии дарунмоя ва муҳтавои ашъори Фурӯғи Фаррухзод ва Фарзонаи Хучандӣ» (№2, 2010. – С. 136-140), Қ.Соруқӣ «Сӯгномаҳои адабии форсӣ дар гузари замон» (№2, 2010. – С. 165-170), А.Таваккулӣ «Суҳане чанд роҷеъ ба вожаи «банонч», яке аз истилоҳи хешованд дар забони яғнобӣ» (№3, 2010. – С. 128-130), С.М.Мирҳусайнӣ «Таҳлил ва баррасии бархе кинояҳо дар девони Масъуди Саъд» (№4, 2010. – С. 180-1183), М.Ҳ.Кӯҳсор «Симои Зулайҳо аз достони «Юсуф ва Зулайҳо»-и Абдурраҳмони Ҷомӣ» (№1, 2011. – С. 126-129), А.Арҷмандӣ «Ватан ва ватандӯстӣ дар шеъри мусири тоҷик» (№1, 2011. – С. 130-134), А.Балуванҷ «Нигоҳи нав ба сабки Бедил» (№2, 2011. – С. 108-111), А.Боронӣ «Вожаҳо(овоҳо)-и

вижаи гӯиши лурии забони форсӣ» (№4, 2011. – С. 152-157), М.Афшин «Зиндагӣ ва осори Суруши Исфаҳонӣ» (№5, 2011. – С. 158-160), Ю.Ф.Ким «Хусусиятҳои одоби муоширати чинӣ дар муқоиса бо русӣ» (№1, 2012. – С. 83-88), М.Мирӣ «Ишқи устурай – ишқи афсонаӣ» (№4, 2012. – С. 109-111), М.Т.Сақоӣ «Нақши шахсияти сулҳҷӯии Пирони Виса дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ» (№3, 2031. – С. 125-129) аз он ҷумлаанд. Дар баъзе аз ин мақолаҳо то ҷое таърихи забони мо, шеърҳои адаби муосири мо, адабиёти муқоисавӣ ва нақди адабии он аз диди муҳаққиқони хориҷӣ ҳолисона матраҳ гардидааст, ки дар илми суҳаншиносии тоҷик беманфиат нахоҳанд буд.

Бахши суҳаншиносии ин маҷалла аз замони бунёд то ин дам таърихнамо аст яке аз тарғибгарони беминнати маводи фаровони бузургдошти суҳанварони мозию муосири адабу фарҳанги ғановатманди форсии тоҷикӣ бошад. Дар саҳафоти шумораҳои гуногуни маҷалла бахшида ба 1150-солагии бузургдошти сардафтари адабиёти форс-тоҷик Одамушшуаро Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, ҳазораи Ҳақим Абулқосим Фирдавсӣ ва «Шоҳнома»-и ӯ, ҳазораи салтанати Сомониён ва суҳанварони он замон, ҳазораи Абӯалӣ ибни Сино, 800-солагии даргузашти Шайх Фаридуддин Аттори Нишопурӣ, 800-солагии бузургдошти Мавлоно Ҷалолуддини Балхии Румӣ, бузургдошти Носири Хусрав, 850-солагии Ҳақим Низомии Ганҷавӣ, бузургдошти Саъдии Шерозӣ, Хоҷа Ҳофизии Шерозӣ, Шайх Камоли Хучандӣ, 680 ва 700-солагии Мир Сайид Алиӣ Ҳамадонӣ, 550, 575 ва 600-солагии бузургдошти мутафаккир ва адиби барҷаста Мавлоно Абдурахмони Ҷомӣ, бузургдошти аллома Аҳмади Дониш, 100 ва 120-солагии аллома Муҳаммад Иқболи Лоҳурӣ, бузургдошт ва солонаҳои устод Садриддин Айнӣ, чашнҳои Абулқосим Лоҳутӣ, устод Мирзо Турсунзода, академик Бобочон Ғафуров, Ҷалол Иқромӣ, Сотим Улуғзода, академик Абдулғанӣ Мирзоев ва дахҳо дигар суҳанварони барҷастаи адабиётмадон мақолаҳои таҳлилий-илмӣ ба нашр расидаанд. Мақолаҳои зиёди забоншиносони шинохтаи мо Додочон Тоҷиев, Бобочон Ниёзмуҳаммадов, Носирҷон Маъсумӣ, Мукаррама Қосимова, Шарофиддин Рустамов, Абдураззоқ Ғаффоров, Парвона Ҷамшедов ва дигарон, ки дар саҳифаҳои маҷалла ҷой доранд, гӯӣ зина ба зина рушди забоншиносии тоҷик мебошанд. Мақолаҳои дар ин маҷалла ба нашр расидаи фолклоршиносон ва шевашиносонамон низ бо тозагӯйҳои хеш то кунун дар илми тоҷик аҳамияти вижаи худро гум накардаанд агар сармашки қори баъдинагон шуда метавонанд гӯем, иштибоҳе нахоҳад рафт.

Ниҳоят, аз рӯйи инсоф аст, агар ҳулоса намоем, ки маҷаллаи

мадди назар дар давоми мавҷудияти худ тавонист чеҳраҳои нав ба нави илмиро тарбия кунад, ба камол расонад ва ба аҳли илму адаб муаррифӣ намояд. Акнун, бо мустаҳкамтар шудани истиклолияти давлатии кишварамон, маҷалла дар баҳши суҳаншиносӣ самт ва вусъати тоза пайдо кардаву шарафи илми муосири тоҷикро бештар аз пештар баландтар бардошта истодааст.

Пайнавишт:

1. Ахбори АИ Ҷумҳурии Тоҷикистон. Шӯъбаи илмҳои ҷамъиятшиносӣ. Нашрҳои дастраси он аз соли 1952 то имрӯз.
2. Энциклопедияи миллии тоҷик. - Ҷ. 1. –Душанбе, 2011.

Замира Гаффорова¹

АДАБИЁТШИНОСИИ ТОЧИК ДАР ЗАМОНИ ИСТИҚЛОЛ

Қумхурии Тоҷикистон аз нимаи дувуми солҳои 80-уми асри ХХ ба тағйироти куллии низоми сиёсату иқтисодӣ ва фарҳангиву маърифатӣ рӯ ба рӯ гардида, ба фазои истиқлоли давлатӣ расид. Дар қаламрави истиқлол адабиёт ва равандҳои адабӣ бо таъсири фазову замони нав аз истиқлоли сиёсӣ берун намонданд. Нуктаи аз ҳама муҳим таъйин намудани тамоюлот ва ҷойгоҳи назарии таҳқиқоти адабиётшиносӣ ва нақди адабӣ дар замони истиқлол мебошад, ки бояд муҳаққиқон бар он тавачҷуҳи хосе дошта бошанд.

Ба назари мо шинохти равандҳои асосии адабиётшиносӣ ва нақди адабии давраи истиқлоли Тоҷикистон дар чанд бахш қобили тавачҷуҳ ва мулоҳиза аст:

1) Таҳқиқи таърихи адабиёти классикии форсу тоҷик ва тасҳеҳу нашри мероси мактуби форсӣ;

2) Таҳқиқи масоили таҳаввули таърихи адабиёти навини шӯравии тоҷик ва ҷойгоҳи намоёндагони барҷастаи он;

3) Таҳқиқи масоили назариву таърихии нақди адабии тоҷик дар давраи гузашта ва нав, шинохти махсусиятҳои таърихиву назарии нақди нақди тоҷик ё танқиди танқид;

4) Таҳқиқи масоили равобити адабии тоҷик бо халқу миллати дигари олам, шинохти тарҷуманшиносӣ ва нақди тарҷума;

5) Баррасии масоили назарияи адабиёт, сабкҳои адабӣ, сабкшиносии шеър ва наср ва амсоли ин.

Дар мавриди нақду шинохти адабиётшиносӣ ва нақди адабии тоҷик дар фосолаи бисту панҷ соли охир муҳаққиқони номии тоҷик тавассути гузоришу суханрониҳои расмӣ дар анҷуману ҷаласаҳои мухталифи Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон, ҳамчунин, ба василаи мақолаҳои гуногуни илмӣ-интиқодӣ дар матбуоти даврӣ изҳори назар кардаанд, ки муҳимтарини онҳо нигоришоти М.Шакурӣ, А.Маниёзов, А.Сатторзода, Н.Салимӣ, А.Абдусаттор, М.Муллоҳмад, Х.Шарифов, А.Давронов, Ш.Исрофилниё ва ғ. мебошанд.

¹ доктори илмҳои филологӣ, профессори ДДХ ба номи академик Бобочон Гафуров

Табиист, муҳимтарин махсусияте, ки адабиёт ва адабиётшиносии тоҷик дар аввалин марҳалаи истиқлоли давлатӣ пайдо намуд, раҳой аз қолабу меъёри суҳансанҷии ҳизбӣ ва таъсири мафкураи ҳукмрони коммунистӣ маҳсуб мешавад. Новобаста ба дастовардҳои шоёни адабиву адабпажӯҳӣ дар даврони шӯравӣ низоми мунҳасир ба ғояҳои афкори ҳукмрони сиёсӣ қорӣ буд ва, аз ин рӯ, тавачҷух ба масоили нақду адабиётшиносӣ бештар аз равзанаи ормонҳои ҳизбӣ зоҳир мегардид.

Бино бар ҳамин адабиёти классикии форсу тоҷик ба адабиёти дарбориву пешқадам (прогрессивӣ) табақабандӣ гардида, дар адабиёти ирфониву мазҳабии классикӣ афкори «зиддидинӣ» ҷустуҷӯ мешуд. Дар натиҷа, беҳтарин шоҳкорҳои адабиёти классикӣ, чун «Маснавии маънавӣ» ва рӯзгору осори суҳанварони номие, чун Саноию Атгору Мавлонои Рум намунаҳои адабиёти динӣ ва муаллифони онҳо ба ҳайси намояндагони ин адабиёт шинохта шуданд.

Аз ин лиҳоз, нахустин тозақорие, ки аз ҷайзи бозсозиву ошқорбаёнӣ нимаи дуҷуми солҳои 80-ум ва ба идомаи он дар давраи истиқлоли давлатии Тоҷикистон насиби равандҳои нақду адабиётшиносӣ гардид, раҳо ёфтани муҳаққиқон аз инҳисори тафаккури ҳукмрон ва зуҷури озодандешиву мустақилии кулӣ дар шинохту маърифати адабиёт ба шумор меояд. Бар ҳамин асос соли 1991 дар саҳифаҳои маҷаллаи «Фарҳанг» нашри матни комили «Маснавии маънавӣ» шурӯъ гардид ва ҳамин гуна батадриҷ ошноии тоҷикон бо маҷмӯи дастовардҳои адабиёти ғании классикии форсу тоҷик бо диду нигоҳи тоза ривож ёфт.

Албатта, бо он ки мо дар мавриди адабиётшиносии айёми шӯравии тоҷик бар асоси меъёру марзбандии фикрӣ назар меафканем, новобаста ба ин хидмати беназири устодони забардасти ин аҳд – С.Айнӣ, А.Мирзоев, Х.Мирзозода, Ш.Ҳусейнзода, Н.Маъсумӣ, Б.Сирус, Т.Зехнӣ ва дигарон бузург аст ва, ҳатто, ин донишмандони фарҳефта бунёди мактабҳои ҷадиди адабиётшиносии даврони истиқлолро дар ҳамон айём пайрезӣ намудаанд. Аз сӯи дигар, чеҳраҳои боризи адабиётшиносии тоҷик дар даврони шӯравӣ дар даврони истиқлоли Тоҷикистон низ фаъолияти шоёни тавачҷухе зоҳир кардаанд, ки пеш аз ҳама дастпарварони ҳамон бузургон ба шумор мераванд. Дар ин росто метавон аз М.Шақурӣ, Р.Ҳодизода, А.Маниёзов, Х.Отахонова, Р.Ҳодизода, А.Сайфуллоев, А.Афсаҳзод, А.Ғаффоров, Ю.Салимов, У.Каримов, Р.Мусулмонкулов, А.Сатторзода, Х.Шарифов, А.Насриддин, З.Аҳрорӣ, М.Муллоаҳмад ва ғайра ном бурд, ки пайқори адабии ҳар яке аз инҳо тафсиру барра-

сии ҷудогонаеро тақозо дорад.

Бо ҳадафи ошноии бештар ба раванди таҳаввулоти адабиёт-шиносии даврони истиқлоли тоҷик зарурати баррасии авомили та-шаккули он пеш меояд. Қабл аз ҳама, дар партави сиёсати созанда ва фарҳангпарваронаи Сарвари давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон гиромидошт ва тарғибу ташвиқи осори безаволи бузургони илму адаб, пажӯҳиш ва таълими осору афкори шахсиятҳои маъруфи илмию ирфонӣ дар марказҳои илмӣ ва муассисаҳои таълимӣ, кадрдонӣ ва ҳифзи мероси адабӣ, фарҳангӣ ва илмӣ вусъати афзун ёфт. Аз ҷумла, омили муҳимме, ки ба ривочи тозаии адабиётшиносии тоҷик дар давраи истиқлоли Тоҷикистон боис омад, дар сатҳи давлатӣ бо шукӯҳу шаҳомати хосса ва иштироқи зиёиёни кишвар таҷлил гардидани солгарди суҳанварони машҳуру шинохтаи гузаштаву муосир маҳсуб мешавад, ки дар заминаи доир гардидани силсилаи ин маросиму ҷашнвораҳо на танҳо ҳисси ифтихори миллӣ ва худшиносиву ҳудогоҳии насли ҷавон боло рафт, балки пажӯҳишҳои тоза аз равшанаи тафаккури навин рӯи қор омаданд. Нахустин аз чунин ҷашнвораҳо таҷлили ҳазораи «Шоҳнома»-и Абдулқосим Фирдавсӣ маҳсуб мегардад, ки соли 1994 ҷараён гирифт.

Шоҳномашиносӣ ба баҳонаи баргузори симпозиуми байналмилалӣ ба ифтихори ҳазорумин соли сароиши «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ вусъати бештар ёфт, ки маҷмӯаи мақолоти он таҳти унвони «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ – падидаи бузурги фарҳангӣ дар тамаддуни ҷаҳонӣ» (1994) ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ нашр гардид.

Афзун ба ин, дар хошияи ҷашн пажӯҳиши зиёд анҷом ёфта, дастраси хонандагон қарда шуд. Силсилаи мақолаҳои илмии Х.Шарифов, М.Муллоаҳмад, Ҷ.Назриев, А.М.Хуросонӣ ва ғ. дар шиноҳти «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ дар ин айём дар маҷаллаву нашрияҳо ба таъб расида, сипас, дар китобҳои ҷудогонаи марбут ба шоҳномашиносӣ ҷой ёфтанд, ки дар ин замина метавон аз китоби М.Муллоаҳмад «Паёми ахлоқии Фирдавсӣ» (2003), Х.Шарифов «Шоҳнома» ва шеърӣ замони Фирдавсӣ» (2014), А.М.Хуросонӣ ва Ҷ.Назрӣ «Нома ва номанигорӣ дар «Шоҳнома» (Техрон, бидуни соли нашр) ёд қард. Китоби дигари М.Муллоаҳмад «Ҷанг ва сулҳ дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ» дар Ҷумҳурии Исломии Эрон мунташир гардид (1383/2005). Ҳамзамон таи солҳои охир китоби севум дар ин замина бо номи «Биё, то ҷаҳонро ба бад наспарем» аввал дар Эрон ва баъдан дар Тоҷикистон ба ифтихори ҳазораи хатми «Шоҳнома» рӯи ҷоп омад, ки арзиши шоёни илмиро соҳиб мебошад.

Таҳқиқоти муфассалу мудаллали фирдавсиносии тоҷик

В.Самад таҳти унвони «Пайванди рӯҳ медиҳад» (Фирдавсӣ ва «Шохнома» дар Қафқоз) ба муносибати ҳазораи «Шохнома»-и Фирдавсӣ дар 22 шумораи ҳафтаномаи «Тоҷикистон» (март-август 1994) ба табъ расида, сипас дар Эрон ба сурати китоби ҷудогона ба нашр расид (2001).

Чустуҷӯҳои фирдавсишиносии муҳаққиқон дар фосилаи солҳои 1997-1999 тавассути нашрияти «Чунбиш» низ равиши тоза дарёфт. Ҳар шумораи он дарбаргирандаи мақолоти муҳим дар заминаи андеша ва ҷаҳони ормонҳои Фирдавсӣ буда, симои ҳамосасарои маъруфи ҷаҳониро ба унвони пешвои чунбиши миллии халқҳои эронинаҷод пеши назар меоварданд.

Маҷмӯаи мақолоти устодони ДДХ ба номи академик Б.Ғафуров таҳти унвони «Ёдкарди Фирдавсӣ ва «Шохнома»-и ӯ» низ дар ҳалқаи пажӯҳиши рӯзгору осори ҳамосасарои бузурги форсу тоҷик аҳамияти хоссе дорад.

Маҷмӯи корҳои анҷомёфта ишорат бар он доранд, ки бо баргузори ин ду ҷашнвора, яъне ҳазора шурӯъ ва баъдан хатми «Шохнома» як раванди тозае дар шохномашиносии тоҷик падид омад ва акнун тамоюлҳои тоза касб мекунад.

Таҷлили бузургдошти 675-солагии Шайх Камоли Хучандӣ дар соли 1996 низ таҳқиқоти муҳиммеро дар шинохти мероси ин суҳанвари бузург ба вуҷуд овард. Аввалан, дар ҳошияи ҷашн нашри ҷадиди «Девон»-и Шайх Камоли Хучандӣ бо эҳтимоми камолшиносии маъруфи тоҷик С.Асадуллоев мунташир гардид (1996). Муқаддимаи муфассали девон аз зумраи пажӯҳиши шоёни истиқбол дар маърифати номаи рӯзгор ва афкори ин шоири муътабар ба шумор меояд. Дар қанори ин, бо қалами ин донишманди мумтоз китоби дигаре таҳти унвони «Камоли Хучандӣ (аз замони зиндагӣ то мактаби Хоҷа Камол)» нашр гардид (1996), ки ҳамчун рисолаи вижаи пажӯҳишӣ дар шинохти рӯзгор ва осори ин суҳанвари соҳибназар ба шумор меравад.

Ҳамзамон, аз кутуби пураарзиши адабиётшиносони тоҷик А.Афсаҳзод «Камоли Хучандӣ – устоди ғазал» (1996), А.Насриддин «Сеҳри мубин» (1996), Б.Мақсудов «Рӯзгор ва осори Камоли Хучандӣ» (1994) ва амсоли ин низ метавон ёдовар шуд, ки дар таҳқиқи зиндагинома, афкор ва ҷанбаҳои хунариву мавзӯии шеърӣ ин шоири номвар кӯшишҳои тозае илмиро манзур кардаанд.

Рисолаи профессорон А.Сайфуллоев ва С.Абдуллоев «Малики адаб: Сайре дар гулшани рози Хоҷа Камол» (1996) низ мабоҳиси куллии шинохти номаи рӯзгор ва вижагӣҳои ашъори шоирро дар бар мегирад. Бо ибтиқори шоири тоҷик Абдучаббори Суруш тадвин шу-

дани «Фарҳанги ашъори Камоли Хучандӣ»-ро (дар се ҷилд, 1992-95) метавон аз муҳимтарин дастоварди адабиётшиносӣ дар робита ба маърифати ашъори Камол дар ҳошияи баргузории ин ҷашн унвон кард, ки ҷилди аввали он ҳамон сол (1995) ба нашр расид.

«Мақолоти маҷмаи бузургдошти Камоли Хучандӣ» низ ҳосили пажӯҳиши олимони тоҷику эронӣ буда, афзун бар масоили дигари замону зиндагиномаи шоир паҳлӯҳои мухталифи эҷодиёти шоири таъвоноӣ қарни XIV аз диду зовияҳои мухталифи суҳансанҷии муосир арзёбӣ шудаанд.

Мақолоти илмии устодони ДДХ ба номи академик Б.Ғафуров ба муносибати бузургдошти ин шоири соҳиби машраби олай дар маҷмӯае таҳти унвони «Партаве аз ҷони пок» (1996) фароҳам омадааст.

Чораҷӯии бузурги дигар, ки барои ривочи ҷараёнҳои тозаии адабиётшиносии муосир нақше муассир гузоштааст, таҷлили 1100-солагии давлати Сомониён дар соли 1999 мебошад. Муҳимтарин ниҳодҳои илмии кишвар ба пажӯҳиши паҳлӯҳои мухталифи ҳаёти сиёсӣ иҷтимоӣ, фарҳангӣ, адабӣ, таърих, ҷомеашиносӣ, фалсафа, тиб, ҷуғрофия, улуми табиӣ, иқтисодии даврони заррини таърихӣ халқи тоҷик сафарбар шуданд. Аз ҷумла, дар шинохти адабиёти даврони Сомониён низ қадами ҷиддӣ ва густарда гузошта шуд.

Баргузории симпозиумҳои байналмилалӣ дар Душанбе, Техрон, Санкт-Петербург ва ғайра дар вусъати ҳудуди мардуми тоҷик нақши назаррасе дошанд. Нашри маҷмӯаҳои илмии бузурги адабӣ ва мутуни адабии замони Сомониён ба анъанаи илмӣ даромад. Аз ҷумла, нашри маҷмӯаи захири «Сомониён ва эҳёи тамаддуни форсӣ-тоҷикӣ» (1999) ба хатти форсӣ ва сириллик аз дастовардҳои шоёни таваҷҷуҳи уламои тоҷик ба шумор меравад, ки дар он бахши адабиёти замони Сомониён натиҷаҳои муҳими таҳқиқоти адабиётшиносони тоҷикро дар бар мегирад.

Ба арзиши маҷмӯаи бузурги «Номаи Оли Сомон: Маҷмӯаи мақолоти Маҷмаи илмии тамаддун, таърих ва фарҳанги Сомониён» низ метавон аз ин нигоҳ баҳо дод.

Дар ин марҳалаи таҳаввулоти адабиётшиносӣ ба талошҳои пайғиронаи олимони «Маркази пажӯҳиши тамаддуни давраи Сомониён»-и ДДХ ба номи академик Б.Ғафуров низ бояд ишорат намуд, ки ба таълифу таҳия ва интишори чанд китоби бунёдӣ, аз ҷумла таҳияи мутуни таърихӣ марбут ба Сомониён дар ду ҷилд «Сомониён дар оинаи таърих» (1998) ва «Фарҳанги Сомониён» (1999) комёб шуданд. Хусусан, яке аз мабоҳиси аслии китоби «Фарҳанги Сомониён» ба таҳқиқи адабиёти давраи Сомониён ва заминаҳои таҳаввули

он ихтисос ёфтааст, ки, бешак, дар таҳқику омӯзиши вазъи адабиёти тоҷик дар аҳди ин сулолаи фарҳангсолор ва адабпарвар муҳим аст. Дар ҳамин замина маҷмӯи мутуни осори мансури аҳди Сомонӣ аз ҷониби академик Н.Салимӣ бо номи «Мероси Оли Сомон» таҳия ва бо пешгуфтори муфассали таҳқиқӣ роҷеъ ба вазъияти куллии забон ва адабиёти форсӣ дар ин аҳд, аз ҷумла ривочи насри форсӣ бо тавзеҳоту луғот рӯи чоп омад. Соли 2008 дар заминаи ин китоб бо фарогирии бештари намунаҳои насри аҳди Сомонӣ дар ду муҷаллад бо номи «Шукӯҳи наср дар аҳди Сомониён» китоби дигаре бо эҳтимоми ин адабиётшинос ба дасти чоп расид, ки метавон ҳосили фаъолияти густардаи Маркази мазкур ба шумор овард. Анҷоми ин кор, қабл аз ҳама, дар муаррифии осори мансури классикии қарни X ва таҳқику баррасии вижагиҳои он аз қимати шоёни илмӣ бархурдор буда, дар доираҳои мухталифи илмӣ ба унвони ибтикори шоиста эътироф гардидааст.

Дар қанори ин осор дар заминаи фаъолияти Марказ чанд китоби хеле арзишманди адабиётшиносӣ бо талошҳои устодони соҳибназари ҳавзаи илмии Хучанд ба дасти чоп расиданд. Аз ҷумла, рисолаи А.Насриддин бо номи «Рӯдакӣ: Нусхашиносӣ ва нақду таҳлили ашъори бозмонда» (1999) бо фарогирии матни девони шоир, таҳқиқоти Н.Зоҳидӣ «Адабиёти арабизабони форсу тоҷик аз истилои араб то аҳди Сомониён» (1999), китоби Н.Салимӣ «Назаре ба таърихи наср дар замони устод Рӯдакӣ» (2008) ва монанди ин мунташир шуданд, ки самарайи фаъолияти ин Марказ дар пажӯҳиши адабиёти ин давраи таърихии миллати тоҷик ба шумор меоянд.

Ҳамин гуна марҳала ба марҳала дар заминаи ибтикороти сиёсӣ ба мавқеи давлатӣ бардоштани таҷлили ҷашну бузургдошти шоирону суҳанварони мумтози адабиёти классикии тоҷик таҳқиқоти густардае ҳам ба миён омада, сиёсати давлатдорӣ навини Тоҷикистони соҳибистиклол ба рушди адабиётшиносии тоҷик ҳам таъсири равшан гузошт. Таҷлили 960-солагии Умари Хайём, бузургдошти Маҳастии Хучандӣ ва 1000-солагии Носири Хусрав ҳам дар қанори нашри ҷадиди осори ин суҳанварони бузурги адабиёти мо силсилаи пажӯҳишҳоеро рӯи кор оварданд.

Бо эҳтимоми шоираи тоҷик Гулруҳсор Сафиева ва адабиётшинос Усмон Назир нашри тозаи рубоиёти Умари Хайём дар алоҳидагӣ анҷом ёфт. Ба миён омадани китоби Гулруҳсор «Шинохти рубоиёти Ҳаким Умари Хайёми Нишопурӣ» (2000) ҳосили назари суҳансанҷии шоира ва мунаққиди хушсалиқае буда, алоқамандии вижаи мавсуфуро ба нақди адабӣ ба исбот мерасонад. Силсилаи мақолоти таҳқиқии

Усмон Назир баъдтар ба ду забон – тоҷикӣ ва русӣ зери унвони «Умари Хаём ва тамаддуни ҷаҳонӣ» (2010) ба хонандагон дастрас шуд, ки аз зумраи таҳқиқоти хубе дар хайёмшиносии тоҷик эътироф гардидааст. Ба истикболи ҷашни шоираи номвари адабиёти классикии тоҷик Маҳастии Хучандӣ таҳқиқоти профессор М.Хочаева бо номи «Шамъи Тироз» (2001) бар асоси манобеи зиёди адабӣ таълиф шуда, аз пажӯҳиши муҳим дар ҷодаи маҳастииносии ба шумор меояд. Ҳамзамон, бо эҳтимоми ин адабиётшинос силсилаи «Хубони порсигӯӣ» – таҳқиқот дар шинохти зиндагиву осори занони суҳанвар ба қалам омад, ки намунаҳои барҷастаи он «Сиришке дар лола» (роҷеъ ба рӯзгор ва осори Робиаи Балхӣ, 1998), «Шукуфаи андӯх» (зиндагӣ ва хунари шоирии Фурӯғи Фаррухзод, 1999) ва «Ҳамзоди тӯфон» (таҳқиқи вежагиҳои ашъори Гулрухсор Сафиева, 2007) мебошанд.

Дар робита ба рӯзгору осори Носири Хусрав низ силсилаи корҳои пажӯҳишӣ ба анҷом расиданд, ки ба қалами донишмандони тоҷик А.Маниёзов («Ҳақими суҳанвар», 2003, дар ҳамқаламӣ бо Х.Шарифов), Х.Шарифов («Рози ҷаҳон» (нақду баррасии шеърҳои Носири Хусрав), 2003), Т.Мардонӣ («Носири Хисрав ва фарҳанги арабӣ», 2005), Ҷ.Сайидзода («Мо ва Носири Хисрав», 2003) ва дигарон тааллуқ гирифтанд. Пажӯҳиши Н.Арабзода ҳарчанд бештар ҷанбаи фалсафӣ дорад, аммо нигоштаҳои ӯ дар мавриди андешаҳои ахлоқиву ҳикмати ин суҳанвари бузург аз арзиши адабӣ ҳам ҳолӣ намебошанд. Дар шаҳри Техрони Ҷумҳурии Исломии Эрон китобҳои адабиётшиносии маъруфи тоҷик Раҳими Мусулмонӣ «Ҷор суҳан аз Ҳақим Носири Хисрави Қубодиёнӣ» ва «Пораи Самарқанд» дар бораи Носири Хусрав мунташир гардид, ки дар таҳқиқи рӯзгору осори ин ҳақими фарзона аз арзишҳои шоёнӣ адабӣ бархурдор мебошад. Фузун бар ин, наشري маҷмӯаи мақолоти «Носири Хисрав. Дирӯз, имрӯз, фардо» низ ҳамчун намунаи пажӯҳиши ҷолиби тавачҷуҳи мероси ин суҳанвар ва олими номвар дар остонаи ҷашни 1000-солагии ӯ мебошад.

Ба ифтихори ҷашни Носири Хусрав нашр шудани «Вачҳи дин» (2002) ва се ҷилд «Куллият»-и ӯ (2003) ва маҷмӯаи мақолоти Симпозиуми байналмилалӣ ҳазораи ӯ муҳимтарин тадбир мебошад. Бо эҳтимоми академик Н.Салимӣ наشري ҷадиди «Сафарнома»-и Носири Хусрав бо пешгуфтору ҳавошӣ ва тавзеҳоту луғот мучаддадан ба нашр расид. Дар иртибот ба ин матлаб шоистаи таъкид аст, ки академик Н.Салимӣ дар таҳқиқи мароҳили таҳаввули насри классикии форсу тоҷик ҳадамоти шоён ба сомон расонид. Пажӯҳиши эшон

роҷеъ ба сайри таърихии насри классикии форсу тоҷик ва анвои мутадовили он аз даврони паҳлавӣ то қуруни вусто, яъне қарни сздаҳи милодӣ доман кашадааст. Рисолаи «Марҳалаҳои услубӣ ва таҳаввули анвои наср дар адабиёти классикии форсу тоҷик (асрҳои IX-XIII)» (2002) нигоҳе тоза ва диде дигар ба шинохти насри классикии тоҷик маҳсуб шуда, аз ҷониби соҳибназарон ва пажӯҳишгарон баҳои сазовори илмӣ касб намудааст.

Бузургдошти фарҳанги қадимии Эрони бостон, таҷлили 2700-солагии китоби муқаддаси «Авесто», тамаддуни ориёӣҳо ва дигар падидаҳои фарҳангии қадимии тоҷикон боиси таҳкими истиклоли фарҳангиву маънавӣ гардида, зербинои истиклоли миллиро пойдо-ру мустаҳкам мегардонад. Натиҷаи бузургдошти китоби муқаддаси «Авесто» буд, ки соли 2001 матни тарҷумаи он бо ҳатти сириллик дар як ҷилд ба нашр расида, ҷандин пажӯҳиши дигар рӯи қор омаданд. Аз ҷумла, китоби маҷмӯаи мақолоте, ки ДДХ ба номи академик Б. Фафуров ба нашр расонид, «Нахустқомуси миллат» унвон дошта, мабоҳиси муҳталифи адабиётшиносон ва муаррихони тоҷикро роҷеъ ба китоби муқаддаси аҷдодӣ фаро мегирад. Инҷунин, ҳамон сол китоби Н.Нуров бо номи «Авесто ва мероси фарҳангии тоҷикон» (2001) рӯи қор омад, ки муҳимтарин равандҳои таъсири ин китобро ба адабиёти форсу тоҷик баррасӣ намудааст.

Батадриҷ ривоҷ пайдо қардани авзои адабии Тоҷикистон ва зуҳури падидаҳои тозаи фарҳангӣ боз ҳам равандҳои адабиётшиносиро густариш бахшид. Дар ҳошияи баргузории ҷашнҳои бузургдошти Мавлоно Ҷалолуддини Румӣ, Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, Имом Абӯҳанифа ва Имом Ғазолий силсилаи қорҳои ҳам дар баҳши тасҳеҳи мутуни осори ин суҳанварон ва мутафаккирони барҷаста ва ҳам дар қодаи таҳқиқи мероси эшон рӯи қор омаданд. То қурати баргузории ҷашни 800-солагии Мавлоно Ҷалолуддини Румӣ матни қомили «Маснавии Маънавӣ» бо эҳтимоми Алии Муҳаммадии Хуросонӣ ва Баҳриддин Алавӣ дар Техрон ба ҳатти сириллик бо як муқаддимаи муфассали таҳқиқӣ роҷеъ ба қойҳои Мавлоно дар адабиёти ирфонии форсу тоҷик ба дасти қор расид. Баъдан дар остонаи ҷашни бузургдошти Мавлоно наشري қадиди қаҳорқилдаи «Девони қабир» (2007-2009) бо эҳтимоми А.Хуросонӣ анқом ёфт. Қарқанд соли 1991 дар ду ҷилд наشري сириллиқи «Девони ғазалиёт»-и Шамси Табретӣ ба нашр расида буд, аммо он сурати муқаммал надошт ва қароғири қомили «Девон» набуд. Ба ин тариқ, бо таҳия ва интиқори нусхаи нави «Девони Қабир» дар қаҳор муқаллад нахустин бор матни нисбатан муфассали ин девони нотакрор ва беназир дар адабиёти форсӣ манзури

хонандагон гардид. Донишманди дигари тоҷик Асрори Раҳмонфар мунтахаби «Девони Шамс»-ро бо номи «800 ғазали дилошӯб» рӯи чоп овард, ки дар шинохти муқаддамотии ғазали Мавлоно муҳим аст.

Дар робита ба таҳқиқи рӯзгору осор ва афкору андешаи Мавлоно рисолаи пурарзиши устод Р.Ҳодизода бо номи «Ҷалолуддини Румӣ» муҷаддадан чоп шуд. Нашри қаблии он (2003) аз тариқи интишороти «Нури маърифат»-и ДДХ ба номи академик Б.Ғафуров чанд сол пеш аз ҷашни бузургдошти Мавлоно дар остонаи таҷлили 70-солагии бузургдошти муаллиф сурат гирифта буд. Асарҳои Ҷ.Саидзода «Ҷалолуддини Балхӣ Румӣ» (2008), «Сабки сухани Мавлоно» (2009) аз ҳамин ҷумлаанд.

Маҷмӯаи мақолоти илмӣ ҳамоиши байналмилалӣ «Румӣ – Гёте: Муколамаи фарҳанго» (2007) бо эҳтимоми раёсати ДДХ ба номи академик Б.Ғафуров низ ҷанбаҳои мухталифи афкор ва ашъори Мавлоно Румро дар бар мегирад. Ҷамҷунин, бо ибтикори Ройзани фарҳангии Сафорати Ҷумҳурии Ислонии Эрон дар Тоҷикистон маҷмӯаи дигари мақолоти илмӣ пажӯҳишгарони тоҷик роҷеъ ба шинохти Мавлоно Рум бо номи «Офтоби маърифат» нашр гардид, ки фарогири бахши аъзае аз мақолоти пурбори муҳаққиқони ватаниву хориҷии пири Балх буда, ҳар яке аз нигоштаҳои он як баҳси муҳимро дар маърифати афкор ва ашъори ин ҳақими фарзона ва орифи шӯрангез дар худ таҷассум намуда буданд. Таҳқиқоти анҷомёфта боис гардид, ки дидгоҳҳои тозае дар шинохти осори Мавлоно дар Тоҷикистон ба вучуд омада, ҷанбаҳои ҳунариву мавзӯии шеърӣ ин суханвари шӯрида ба риштаи таҳқиқ қашида шаванд.

Бузургдошти 1150-солагии Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ саҳифаҳои воқеан навро дар қаламрави рӯдакишиносии тоҷик боз намуд. Нахуст, ин ҷо метавон аз ду асари муътабар ёдовар шуд, ки яке «Донишномаи Рӯдакӣ» ва дигаре «Донишномаи Сомониён» мебошад. «Донишномаи Рӯдакӣ» асосан бо талошҳои пайгиронаи қормандони Институти забон, адабиёт, шарқшиносӣ ва мероси хаттии ба номи Рӯдакӣ АИ ҶТ анҷом ёфта, ба унвони шиносномаи муътамаде дар маърифати шеърӣ Рӯдакӣ, замони ӯ, афкор, андешаву фарҳанг, ҳунари шоирӣ ва нукоти дигари марбут ба ин пири шоирони олам эътироф гардид. «Донишномаи Сомониён» (2008-2009) бо ибтикори Маркази пажӯҳиши тамаддуни давраи Сомониёни ДДХ ба номи академик Б.Ғафуров зери раҳнамоии академик Н.Салимӣ тадвин шуда, аз ҷониби доираи умуми Тоҷикистон истиқболи шоёне пайдо намуд. Натиҷаи эътирофи ин асари гаронқадр буд, ки муаллифони он ба дарёфти Ҷоизаи Анҷумани тоҷикон ва форсизабонони ҷаҳон ва Бунёди

Фаридуни Манучехрӣ сазовор гардиданд (2010).

Дар идомаи ин раванди пурвусъати рӯдакишиносӣ, нахуст матни тозаи осори бозмондаи Рӯдакӣ бо номи «Ашъор» (2007) ва сипас матни илмиву интиқодии «Девони ашъор»-и Абӯабдуллоҳ Чаъфар ибни Муҳаммади Рӯдакӣ бо эҳтимоми Р.Ҳодизода ва А.М.Хуросонӣ анҷом ёфта, бо хатти форсӣ аз ҷониби Пажӯҳишгоҳи фарҳанги форсӣ-тоҷикии Сафорати Ҷумҳурии Исломии Эрон дар Тоҷикистон ба нашр расид (2008). Нусхаи ин девон ба хатти сириллик дар ҳалқаи силсилаи нашри «Ахтарони адаб» қарор гирифта, ҳамон сол рӯи чоп омад. Лозим ба зикр аст, ки аз соли 2002 Сарвари давлат аз хазинаи захиравии худ барои интишор намудани китобҳои адибони классик ва муосир маблағҳои муайян ҷудо карданд. Силсилаи «Ахтарони адаб» аз соли 2007 ба чоп оғоз намуд ва дар назар аст, ки дар панҷоҳ мучаллад осори суҳанварони номвари адабиёти классикии форсу тоҷикро дар бар гирад. Девони Рӯдакӣ силсилаи нахустин буда, то кунун 30 мучаллади он таҳия ва ба дасти хонандагон расидааст, ки даҳ чилдаш «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ мебошад.

Нусхаи дигар аз «Девони Рӯдакӣ» бо эҳтимоми нависандаи тоҷик Қодири Рустам дар шаҳри Олмотии Қазоқистон (2007) нашр гардид. Таҳиягари ин нусха тавзеҳоти муфассале дар шинохти андешаву афкор ва шарҳу тавзеҳи луғоти мушкилфаҳми шеърҳои Рӯдакӣ бар асоси фарҳангномаҳои классикӣ илҳок намудааст, ки арзиши муҳими илмӣ дорад. Ин маҷмӯа ду бор бо хатти форсӣ дар Техрон (2008 ва 2012) ва соли 2015 аз тариқи нашриёти «Бухоро» дар ш.Душанбе низ ба нашр расид.

Дар баҳши корҳои пажӯҳишӣ ба таҳия ва интишори матни кириллии китоби пурарзиши донишманди эронӣ Саид Нафисӣ «Муҳити зиндагӣ ва аҳволу ашъори Рӯдакӣ» метавон рӯи намуд, ки бо кӯшиши Чаъфари Ранҷбар таҳия гардида, аз ҷониби Б.Мирзоев ва И.Мирзоев ба хатти сириллик баргардон шуд. Нашри тоҷикистони китоби устои маъруфи рӯдакишиносӣ Саид Нафисӣ, воқеан, кори тоза ва шоистаи истикбол буд, ки барои хонандаи тоҷик манфиатҳои фаровони маънавӣ ато намуд. Китоби арзишманди Абдурахмон Тоҳирҷонов «Рӯдакӣ. Рӯзгор ва осор. Таърихи таҳқиқ» дар тарҷумаи М.Муллоаҳмад низ дар самти рӯдакишиносӣ қобили аҳамият аст.

Пажӯҳишоти дигаре аз ҷониби Р.Ҳодизода, Х.Шарифов, М.Муллоаҳмад, Н.Салимӣ, А.Насриддин, А.Раҳмонфар, Ҷ.Саидзода ва дигарон ба сомон расиданд, ки ҳар яке аз нигоштаҳои онон иқдоми шоиста ва қобили тавачҷуҳ буда, ҷойгоҳи хоси худро дар рӯдакишиносии тоҷик дарёфтанд. Рисолаи илмии устод

М.Муллоаҳмад «Суннатҳои пайдори даврони пурбори адабиёт» (2008), С.Амир «Рӯдакӣ падидаи нодир ва ҷаҳонии тамаддуни аҳди Сомониён» (1999) баҳси анъанаҳои осори Рӯдакӣ ва муосиронашро дар адабиёти форсу тоҷик фаро мегирад. Кори шоистаи дигаре, ки М.Муллоаҳмад дар ин чода анҷом дод, «Рӯдакӣ ва рӯдакишиносон» (2012) мебошад.

Пажӯҳиши А.Насриддин бо ҳаммуаллифии Ф.Насриддинов «Рӯдакӣ – устоди суҳанварони Аҷам» (2008), ки масоили мубрами шинохти шеърӣ андешаи Одамушшуароро фаро мегирад, аз қорҳои арзишманди рӯдакишиносӣ доништа шудааст.

Дар марҳалаи Соли бузургдошти Имом Абӯҳанифа чанд китоброҷеъ ба шарҳи ҳол ва афкори атворӣ ин пири мазҳаби миллатӣ тоҷик ба таърифи расид, ки арзиши адабӣ ҳам доштанд. Аз ҷумла, бо эҳтимоми Н.Зоҳидӣ ва С.Саидов китоби пураарзиши адабиётшиносии Ҳинд Шиблии Нуъмонӣ «Симои Имом Абӯҳанифа» (2009) аз хатти форсӣ ба сириллик баргардон шуд. Нашри ин китоб дар ошноии бештари хонандагонӣ тоҷик бо афкори адабӣ мазҳабӣ ин ҳақим ва мутафаккири барҷастаи ҷаҳонӣ ислом мусоидат мекунад. Аз сӯи дигар, бо шинохт ва маърифати ин китоб метавон раваннае ба андешаҳои Имом Абӯҳанифа дар адабиёти форсу тоҷик боз намуд.

Дар ин миён чанд ҷашнвораи дигари шахсиятҳои адабӣ фалсафӣ ва илмӣ баргузор шуда, ба муносибати онҳо рисолаҳои арзишманди донишмандони адабпажӯҳӣ тоҷик рӯи ҷоп омаданд. Аз ҷумла, ба ифтихори 950-солагии Имом Ғаззоли китоби пураарзиши адабиётшиносии маъруф Р.Ҳодизода бо номи «Ахлоқ ва ҷомеа» (2008) ба ҷоп расид, ки дар он баҳсҳои ҷолиби илмӣ роҷеъ ба Қуръони маҷид ва ахлоқ, ахлоқ дар тасаввуф, Имом Ғаззоли ва масъалаҳои ахлоқ, Насируддини Тӯсӣ ва илми ахлоқ, ахлоқ дар адабиёти форсу тоҷик ҷараён гирифта, аз арзишҳои муҳимми адабӣ низ бархурдоранд. Ҳамзамон, бо эҳтимоми Институти забон, адабиёт, шарқшиносӣ ва мероси хаттии АИ ҶТ нашри силсилаи осори Ғаззоли ҳам шурӯъ гардидааст. То кунун «Кимии саодат», «Эҳёи улуми-д-дин» нашр шудаанд. Бо эҳтимоми Н.Салимӣ ва У.Ғаффорова бори нахуст китоби «Ахлоқи Носирӣ»-и Насируддини Тӯсӣ (2009) дар Тоҷикистон ба дастӣ ҷоп расид, ки дархури ниёзҳои ахлоқӣ ва адабии ҷомеа буда, ҳам аз нигоҳи ҷомеашиносӣ ва ҳам адабпажӯҳӣ аҳамияти барҷастаеро қоида аст.

Дарасарҳи дастҷамъии академӣ, ки ба ифтихори таҷлили 600-солагии Мавлоно Абдураҳмони Ҷомӣ (2014) ва 700-солагии Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ (2015) ба нашр расиданд («Абдураҳмони Ҷомӣ ва

падидаҳои фарҳангии замони ӯ», 2014; «Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ: замони ӯ ва нақши он дар тамаддуни Осиёи Марказӣ», 2015) хидмати мондагори индусухантирози фарзона ва чехраи мондагор дар пешрафти тамаддуни миллати мо дар мақолаҳои донишмандон аз дидгоҳҳои гуногуни пажӯҳишӣ ба риштаи таҳқиқ омаданд. Дар канори ин, на танҳо асарҳои арзишманде дар маърифати ҷаҳонбинӣ ва шахсияти ин мутафаккирони бузурги Шарқ ба қалам омаданд (Ҷ.Саидзода «Ҷомӣ-хотамушшуаро», 2013; К.Қодиров, М.Муллоаҳмад «Шеърҳои ирфонии Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ», 2015), балки матни осори илмиву адабии Абдурраҳмони Ҷомӣ («Нафаҳоту-л-унс», 2013, таҳияи М.Оқилова, Б.Мирсаидов; «Шавоҳид-ун-нубувват», 2014, тасҳеҳ ва тавзеҳу хошияи Ф.Насриддинов; «Мақомоти ҳазрати Мавлоно Абдурраҳмони Ҷомӣ», 2014) ва Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ («Се рисола», 2015, ба эҳтимоми А.Кӯчаров (мураттиби рисолаҳои «Қуддусия» (1993), «Маърифати нафс» (1994) ва «Дарवेशия» (2014)-и Мир Сайид Алии Ҳамадониро дар шакли як китоби алоҳида ҷой додааст); «Ганҷи ирфон», 2015, бо эҳтимоми М.Султонзода, Ҳ.Асосзода ва К.Турдиев (дар он осори манзум ва 10 рисолаи илмии ахлоқиву фалсафии Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ ҷой дода шудаанд) мунташир шуд.

Таҷлили ҷашнҳои 90 ва 100-солагии Устод Мирзо Турсунзода, Ҷалол Икромӣ, Раҳим Ҷалил, Ҳаким Карим, Лутфулло Бузургзода, Сотим Улуғзода, 110-солагии Сухайлӣ Ҷавҳаризода (2010) ва Ҳаким Карим (2015), 140-солагии Аҳмадҷон маҳдуми Ҳамдӣ (2015), 150-солагии Зуфархон Ҷавҳарӣ (2010) ва Нақибхони Туғрал (2015) ҳар кадом равшанасоҳе дар шинохти ҷаҳонбинӣ ва шахсияти ононро боз карданд. Дар баробари нашри мероси адабии суҳанварони мазкур («Девони ашъори Туғрали Аҳрорӣ» (тасҳеҳ ва таҳияи Мирзо Шукурзода, 2011), «Навойи кибриё» (таҳия ва тавзеҳи Асрори Раҳмонфар ва Мирзо Шукурзода, 2014), «Девони Туғрали Аҳрорӣ» (таҳияи Н.Нуров, 2015) таҳқиқоти судманд ва дорои санадҳои муҳим роҷеъ ба зиндагӣ ва мероси ин чехраҳои адабӣ рӯи кор омаданд.

Дар ин замина нашри маҷмӯаҳои мақолоти «Мирзо Турсунзода ва масоили назарии фарҳанги навини тоҷикон» (2011), «Суҳанвари мумтоз» (2011), «Посдорони насри муосири тоҷик», рисолаҳои А.Сайфуллоев «Ҳаким Карим» (2005) ва «Зуфархон Ҷавҳарӣ. Таҳқиқи ҳаёт ва эҷодиёти ӯ» (2002), М.Раҷабӣ «Сотим Улуғзода – абармарди набард ва андеша», (2004), А.Кӯчаров «Турсунзода: маҳорат ва садоқат» (2011), Н.Нуров «Султони авранги суҳан» (2016), С.Аъзамзод «Адабиётшиносии тоҷик ва ҷустуҷӯҳои илмии Лутфулло Бузургзода»

(2009) ва дигар китобҳо дар шинохти паҳлӯҳои мухталифи зиндагиву осори бузургони адабиёти муосир аҳамияти вижае доранд.

Таҷлили зодрӯзи устои равоншоди шеъри муосири тоҷик Лоик Шералӣ (2001, 2011, 2016) ба зухури тозатарин падидаҳои адабӣ боис омад. Гурӯҳи муҳаққиқону соҳибназарон ба таҳқиқи ҷанбаҳои мухталифи зиндагинома ва мероси устод Лоик пардохтанд. Аз ҷумлаи ин таҳқиқот метавон ба китобҳои Г.Келдӣ «Лоике чун Лоике» (2000), Ю.Акбарзода «Нубуғи шоир ва булуғи шеър» (2003), М.Нарзикул «Фурӯғи ҳастӣ (зиндагинома, баррасӣ ва нақди ашъори Лоик)» (2002), У.Ғаффаров «Султони диёри сухан» (2001) ва «Лоик Шералӣ» (2012), Р.Муталлибов «Ифтихори миллӣ дар ашъори Лоик Шералӣ (дар асоси китоби «Офтобборон»)» (2001), Ният Ҳаёт «Албурзи пойбарҷо» ва «Инқилоби устод Лоик дар назми муосири тоҷик», маҷмӯаи мақолоти муҳаққиқони адабпажӯҳи мамлакат бо номи «Шоири хуршеду дарё» ишора кард, ки ҳар яке ҷанбаҳои мухталифи шеъри Устод ва номаи рӯзгори ӯро ба таври ҷудогона дар бар мегиранд.

Бо мурур ба равандҳои гузариши адабиётшиносии тоҷик дар даврони истиқлоли Тоҷикистон метавон самтҳои аслии ривози онро ба сурати таҳқиқот дар заминаи назарияи адабиёт ва таърихи ташаккули он, таҳқиқи масоили назму насри классикии форсу тоҷик, баррасии адабиёти ирфонии форсу тоҷик, равобити адабӣ ва масирҳои дигари он муқаррар намуд. Дар таҳқиқи ҷанбаҳои назарии адабиёт ва сайри таърихии афкори адабӣ, пеш аз ҳама, хидматҳои шоёни устодони барҷастаи адабиётшиносии муосири тоҷик Х.Шарифов ва А.Сатторзода метавон ёдовар шуд, ки бо таълифи ҷандин китобу рисолаи арзишманд ин самти адабпажӯҳишии тоҷикро тақвияти комил бахшида, дар таҳқиқи афкори адабии тоҷикон мактабе боз намулданд. Китобҳои Х.Шарифов «Каломӣ бадеъ» (1992), «Эъҷози ҳунар», «Балогат ва суханварӣ» (2002), «Назарияи наср дар адабиёти форсӣ» (2004; Теҳрон, 1390), ва А.Сатторзода «Аристотелъ и таҷикско-персидская литературная мысль» (2002), «Кухна ва нав (дар шеър, нақд ва забон)» (2004), «Таърихчаи назарияи адабии форсӣ-тоҷикӣ» (2001) мабӯҳисӣ назарии назокати сухан ва васоити ғасоҳатбахши каломро фаро гирифта, дар шинохти афкори адабӣ ва таърихи таҳаввули он барои адабиётшиносии имрӯзи тоҷик аҳамияти шоёне доранд. Бавижа, китоби охир бо фарогирии таърихи пайдоиш ва ташаккули афкори адабӣ ва эстетикӣ форсу тоҷик аз қадимтарин даврони таърихӣ то асри XV дидгоҳҳои мутафаккирон, муаллифони сарчашмаҳои адабӣ-таърихиро роҷеъ ба шеърӯ шеърят ва масоили адабӣ таҷассум намулдааст, ки бешак, аз кутуби судманде дар ин росто эътироф шудааст.

Дар идомаи роҳи ин устодон муҳаққиқони дигар ҳам ба пажӯҳиши масоили таърихи таҳаввули афкори адабии халқи тоҷик машғул шуданд, ки дар ин миён метавон аз пажӯҳиши А.Раҳмонзода «Назария ва сайри таърихии устурасозии форсӣ-тоҷикӣ» (1999), Ш. Раҳмон «Таҳаввули воҳидҳо ва созмони жанрҳои лирикӣ дар назми форсу тоҷик» (2010), Ш.Исрофилниё «Носири Бухороӣ ва тақомули ғазал дар асри XIV» (2009), Мисбоҳиддини Нарзиқул «Эъҷози хусравӣ ва мақоми он дар таърихи афкори адабии форсии тоҷикӣ» (2009), «Авзони ашъори Рӯдакӣ (Тавзеҳи нуқоти арӯзӣ, ихтиёрооти шоирӣ ва авзони ашъори бозмондаи устод Рӯдакӣ дар асоси «Девони»-и нашри Олмотӣ)» (2011), С.Амиркулов «Таҳаввули жанрҳои адабиёти тоҷик дар нимаи аввали асри XIX» (2005), Ш. Сӯфиев «Сокинома дар низоми адабиёти форсии тоҷики асрҳои XVI-XVII» (2011) ёдовар шуд.

Дар масири истиқлоли Тоҷикистон таҳия, тадвин ва нашри кутуби таърихи адабиёти форсу тоҷик ҳам ба марҳалаи шаклгирии худ ворид мешавад. Ҳарчанд то кунун китоби ҷомеи таърихи адабиёт бо назардошти меъёрҳои нав ба қалам наомадааст ва ин кор дар садаи анҷомёбист, аммо то кунун китоби маъруфи адабиётшиноси Эрон Забехуллоҳ Сафо «Таърихи адабиёти Эрон» (дар чор ҷилд) бо эҳтимоми Х.Шарифов ва А.Абдусаттор таҳия ва бо хатти сириллик ба нашр расид (2003). Нашри ин китоб барои тадриси таърихи адабиёти форсӣ дар макотиби олии заминаҳои бештаре фароҳам оварда тавонист.

Асарҳои ҷамъбасти таҳқиқоти Р.Ҳодизода, А.М.Хурсонӣ «Таърихи адабиёти форсӣ (дарии тоҷикӣ)» (2009, Кобул), Х.Асозода «Адабиёти садаи XX форсии тоҷикӣ» (1996, дар ду ҷилд), «Таърихи адабиёти тоҷик (Давраи нав)» (2014), Н.Сайфиев «Адабиёти тоҷик дар асрҳои XVI, XVII, XVIII ва нимаи аввали асри XIX» (2004), С.Амиркулов «Таҳаввули адабиёти тоҷик дар нимаи аввали асри XIX» (1997) ва «Нигоҳе ба инкишофи таърихии адабиёти тоҷик дар Мовароуннаҳр (қарни XIX)» (2010), С.Саъдиев «Маркази адабии Самарқанд дар шоҳроҳи таърих» (2012) аз дастовардҳои муҳими илми адабиётшиносии тоҷик махсус мешаванд.

Дар таҳқиқи адабиёти классикии тоҷик низ қорҳои судманде ба сомон расиданд. Китоби академик А.Раҳмонзода «Шамсиддин Шохин ва суннати ғазалсароӣ дар адабиёти тоҷики нимаи дувуми садаи XIX ва ибтидои садаи XX» (2006) таҳқиқе ягона бо ин тафсилот дар шинохти шоири маъруфи қарни XIX тоҷик ба шумор меравад. Бештари таҳқиқоти А.Раҳмонзода агарчи ба масоили адабиёти мусири тоҷик, аз ҷумла ҷойгоҳи асотир дар адабиёти имрӯз ихтисос

доранд, аммо силсилаи мақолоту кутуби ӯ роҷеъ ба намояндагони адабиёти пешин, чун Рӯдакӣ, Мавлонои Балхӣ ва дигарон низ дар заминаи баҳси ҷойгоҳи устура дар ин осор ба қалам омада, арзиши шоистаи адабӣ касб кардаанд. Рисолаи «Пиндорҳои асотирӣ дар адабиёти тоҷик» (1999), «Назария ва сайри таърихӣ устурасозии форсии тоҷикӣ» (1999), «Заминаҳои асотириву маросимӣ дар адабиёти нимаи аввали садаи XX» (2004) ҳамчун маҳсули ҳамин кӯшишҳои илмӣ мавсуф ба натиҷамандии баҳсҳои пурмоҷаи илмӣ эшон ишорат мекунад.

Маҷмӯаи мақолоти «Чихил мақола»-и устоди равшанҷӯ А.Насриддин (2007) мабоҳиси илмӣ мухталифе роҷеъ ба даврони ҷудоғонаи адабиёти форсу тоҷик, инчунин намояндагони барҷастаи адаби форсӣ, махсусиятҳои ашъор ва дигар масоили мубрами шинохти каломи бадеъро дар бар мегирад. Махсусан, таҳқиқи таърихчаи таҳаввули адабиёти форсии Фарорӯд, ки дар ин китоб яке аз матолиби ҷолиби тавачҷуҳ ба шумор меояд, дар самти омӯзиш ва баррасии мухтассоти адабиёти ин ҳавзаи адабӣ дар қуруни XV то XX дорои арзиши баланди илмӣ маҳсуб мешавад. Фузун бар ин, ин ҷо мақолоте роҷеъ ба тарҷумаҳои форсии китоби муқаддаси Қуръон ва шеваҳои ҳоси он ба дасти ҷоп расидаанд, ки барои хонандаи тоҷик, ҳоса адабпажӯҳон барои маърифати фармудаҳои Худованди бузург ва нақши мунири ин каломи осмонӣ дар адаби форсӣ қимати баланди илмиро доро ҳастанд. Ин баҳши китоби «Чихил мақола» бо назардошти мақоми ҳосаи илмӣ дар Ҷумҳурии Исломии Эрон бо номи «Ошноӣ бо тарҷумаҳои форсии Қуръон» дар сурати китоби ҷудоғона ба нашр расид.

Аз сӯи дигар, интишори китоби «Тазкираи шуарои Хучанд»-и А.Насриддин дар кишвари Эрон (2006) бори дигар ба эътирофи ҷойгоҳ ва мақоми ин адабиётшиноси номвари тоҷик ишорат мекунад. Пажӯҳишҳои мондагори «Маърифат ва шарҳи адабиёт» ва «Шарҳнависӣ дар таърихи адаби форс-тоҷик» намунаи боризи фаволияти А.Насриддин дар роҳи ошноӣ бо шурӯҳи адабӣ ба шумор мераванд.

Натиҷаи заҳамоти пажӯҳандагии А.Насриддин сазовор шудани мавсуф ба Ҷоизаи ба номи устод С.Айнӣ ва Ҷоизаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар Ҷумҳурии Исломии Эрон ба Ҷоизаи Созмони фарҳанг ва иртибототи исломӣ ба унвони пажӯҳишгари бартари адабиёти форсӣ мебошад.

Лозим ба таъкид аст, ки дар ҳафт муҷаллад ба нашр расидани «Куллияти осор»-и устод А.Насриддин пас аз вафоти эшон (2013, таҳия ва таснифи Ф.Насриддинов) падидаи наво дар адабиётшиносии

точик ва яке аз дастовардҳои ҳавзаи илмии Хуҷанд мебошад.

Дар ривочи раванди моҳияти сифатан наву воқеӣ касб намудани робита ва пайвандҳои адабӣ дар замони нав адабиётшиносон нақши муассир гузоштанд. Вақте ки ба равандҳои ташаккули равобитаи адабӣ дар иртибот ба адабиёти арабизабони форсу тоҷик ва таҳқиқи он дар адабиётшиносии муосир мурур мекунем, пеш аз ҳама, таҳқиқоти адабпажӯҳони соҳибноме, чун А. Абдусаттор, Т. Мардонӣ, Н. Зоҳидӣ, У. Фаффорова, Ф. Бобоев, М. Умаров ва дигаронро метавон ёдовар шуд. Таҳқиқоти А. Абдусаттор бештар ба масоили таъсири адабиёти араб ба шеъри форсу тоҷик ихтисос ёфтаанд. «Таъсири адабиёти араб ба шеъри асри XI форсу тоҷик (аҳди Ғазнавиёнӣ аввал)», «Арабият дар шеъри Камоли Хуҷандӣ», «Маснавӣ дар адабиёти форсӣ ва арабӣ», «Таърихи адабиёти араб» (2004), «Арабият ва адабиёти аҳди Ғазнавиён» (2002), «Равобитаи адабии Арабу Аҷам дар асри XI» (2004), «Фарҳанги арабӣ ва адабиёти аҳди Ғазнавиён» (2015) аз ҷумлаи асарҳои мебошанд, ки ҳар яке дар шинохти адабиёти арабизабони форсу тоҷик ва таъсири он ба адаби форсӣ арзиши муҳимро соҳиб ҳастанд.

Асарҳои илмии Н. Зоҳидӣ – «Адабиёти арабизабони форсу тоҷик аз истилои араб то аҳди Сомониён» (1999), «Насри арабизабони адабиёти форсу тоҷик дар асрҳои VIII-IX» (2004) ва «Адабиёти форсу тоҷик дар асрҳои VIII-IX (давраи арабизабонӣ)» (2014) ба масоили таҳаввули назму насри арабизабон дар қуруни мавриди назар ихтисос ёфта, ба унвони пажӯҳишҳои бартар на танҳо дар Тоҷикистон, балки берун аз он шинохта шудаанд. Бар асоси ин кутуб як рисолаи комил дар Эрон бо номи «Давраи арабизабонӣ дар адабиёти форсии садаҳои 2-3 ҳиҷрии қамарӣ» ба таъъ расида (1380), баҳои шоёнро сазовор гардид.

Таълифоти Т. Мардонӣ равобитаи адабии адабиёти форсу арабро фаро гирифта, ҳар яке аз пажӯҳишоти пурарзиш дар таҳқиқи пайвандҳои адабии Арабу Аҷам маҳсуб мешаванд. Аз ҷумлаи ин таҳқиқот «Дузабонии арабию тоҷикӣ дар шеъри асрҳои IX-X» (1993), «Ашъори арабии Ибни Сино» (2006), «Масъуди Саъди Салмон ва шеъри арабӣ» (2006), «Рӯдакӣ ва адабиёти араб» (2010) ва амсоли ин мебошанд, ки дар шинохти пайванди шоирони форсу тоҷик бо адабиёти арабизабон осоре арзишманд эътироф гардидаанд.

Рисолаи У. Фаффорова «Қиссаҳои «Қуръон» дар «Тарҷумаи «Таъсири Табарӣ» (таҳқиқи таърихӣ-муқоисавӣ)» (2004) ҳамчун намунаи барҷастаи қори таҳқиқии бонуи тоҷик дар робита ба китоби муқаддаси Қуръон дар Ҷумҳурии Ислонии Эрон соҳиби баҳои балан-

ди илмӣ гардида, муаллифи он ба дарёфти Ҷоизаи Бонуи қуръонпажӯҳ сазовор шуд (2009). Рисолаи дигари ӯ «Санъати суҳанварии араб дар давраи садри ислом» (1995) дар ҷодаи омӯзиши мақоми адабии хутба дар адабиёти араб тадқиқоти пурарзишест. Мақолаҳои илмии мавсуф роҷеъ ба умдатарин масоили адабиёти араб, адабиёти арабизабони форсу тоҷик ва пайванди муҳками он бо фарҳанги исломӣ дар китоби «Робитаҳои адабии Арабу Аҷам» (2015) фароҳам оварда шудаанд. Ба нашр расидани «Ахлоқи Носирӣ» (2009, дар ҳаммуаллифӣ бо Н.Салимӣ) ва тарҷумаи русии он «Насирова этика» (2015, дар ҳаммуаллифӣ бо Н.Салимӣ) аз дастовардҳои шоистаи ӯст. Фафорова У.А. дар таҳияи матни «Таърихи Табарӣ» (Душанбе: Худо, 2000, ҷ.2) иштирок кардааст.

Аз ҷониби Ф.Бобоев ва М.Умаров «Таърихи Табарӣ»-и Балъамӣ дар ду ҷилд ба нашр расид (2001). Ҳамчунин, бо саъю кӯшиши адабиётшиносони мазкур 3 ҷилди «Саҳеҳ-ал-Бухорӣ»-и Абӯабдуллоҳ Муҳаммад ибни Исмоил ал-Бухорӣ аз забони арабӣ ба тоҷикӣ тарҷума шуда, ба дасти хонандагони тоҷик расид (2001, 2005, 2008), ки ин ибтиқори хеле муҳим ва шоистаи истикбол барои аҳли адаб ҳам ба шумор меояд.

Дар бахши равобитии адабии Тоҷикистону Эрон ёдоварӣ аз пажӯҳиши густардаи адабиётшинос А.Сайфуллоев ба унвони «Ҳалқаҳои пайванди адабӣ» (2005) бо мабоҳиси фароҳи иртиботии адабии ду кишвари форсизабони ба ҳамдигар дӯст рӯи ҷоп омада, таърихи таҳаввули равобитии адабии ин ду мамлакатро фаро мегирад. Дар мавриди адабиёти форсизабонони Эрону Афғонистон китобҳои Х.Асозода «Адабиёти Эрон дар садаи бист» (1997), «Адабиёти форсии дари Афғонистон», «Адабиёти форсӣ ва се шоҳаи он» (1991), «Афғонистони шоҳӣ» (2002) ва «Афғонистони инқилобӣ» (2003), З.Аҳрорӣ «Адабиёти Эрон дар асрҳои XVI-XIX» (дар се ҷилд, 2005), Умар Сафаров «Сиёвуши Касроӣ ва шеърҳои нави форсӣ» (1996), «Пайроҳаи Нимо» (1996), «Нимо ва шеърҳои форсӣ» (2005), О.Хӯҷамуродов «Насри зеҳнгароии форсии Эрон дар қарни XX» (2003), «Поэтикаи Содик Ҳидоят» (1991) ва дигарон алҳол беҳтарини таҳқиқот дар ин замина мебошанд. Инчунин, муҳаққиқони дигари тоҷик низ роҷеъ ба намоёндагони ҷудоғонаи адабиёти муосири Эрону Афғонистон ва мабоҳиси таҳаввулотии адабии ин кишвар осор ва мақолоти ҷудоғонае ба қалам овардаанд.

Наشري осори адибони Эрон – Маликушшуаро Баҳор (Х.Шарифов), Қайсари Аминпур (Гулрухсор), Симини Донишвар, Ҷалол Оли Аҳмад (Дилафрӯз Иқромӣ) ва ғ. низ дар ин ихотаи замонӣ

сурат гирифтааст.

Вақте ки суҳан аз таҳқиқи адабиёти форсизабони Ҳинду Покистон дар Тоҷикистон меравад, дар навбати аввал мо номи устодони бузурги суҳан - С.Айнӣ, А.Мирзоев, А.Ғаффоров, М.Бақоев, М.Қаноатов, Ш.Пӯлодова, А.Алимардоновро ба хотир меоварем. Дар замони сохибистиклолии Тоҷикистон таваҷҷуҳ ба адабиёти форсизабони Ҳинд густариш ва раванги бештаре ёфта, дар ин замина пажӯҳишҳои арзишманди Ҷ.Саидзода, Ш.Муҳаммадиев, Т.Неъматзода («Рӯзгор ва осори Масъуди Саъди Салмон», 1997), Л.Саломатшоева («Ҳасан Дехлеви и семиотика его газелей», 1997) ва ғ. ба сомон расонида шуд. Бахусус, дар ин ҷо ба таври алоҳида метавон аз қорҳои ходими илмии Институти шарқшиносӣ ва мероси хаттии АИ ҶТ Б.Раҳимов дар ҷодаи бедилшиносӣ ёдовар шуд. Маълум аст, ки то замони истиқлол камтар таваҷҷуҳ ба шинохти шеърҳои андешаи Бедил дар Тоҷикистон ҷой дошт ва бо талошҳои ин адабиётшиноси тоҷик равияи таҳқиқи осори Бедил дар кишвари мо густариш пайдо намуд. Баробари нашри мутуни осори манзум ва мансури Бедил ин муҳаққиқ ду китоби шоиста бо номҳои «Шарҳи шаст ғазали Бедил» (2004) ва «Ошноӣ бо Бедил»-ро (2009) ба нашр расонид, ки қорҳои судманде дар бедилшиносии тоҷик ба шумор мераванд. Афзуда бар ин, дар Тоҷикистон бо шарофати истиқлоли давлатӣ мактаби бедилшиносӣ воқеан ривочи тозае ёфт, ки дар ин росто осори пажӯҳишии Н.Нуров «Фурӯғи фитрати маънӣ» (2002) ва Б.Ҳамдам «Савмаи маърифат» (1997) низ рӯи ҷоп омаданд.

Вале агар суҳан дар мавриди таҳқиқи адабиёти муосири Ҳиндустон биравад, бешак, дар сарҳатти аввал исми Ҳ.Раҷабов сари забонхост. Зеро дар навбати аввал мавсуф дар ҷодаи таҳқиқи адабиёти муосири Ҳинд бо ҷандин қорномаи илмии ҳеш саҳми бузурге аз худ гузоштааст, ки муҳимтарини онҳо рисолаҳои илмии «Премчанд» (1996), «Ташаккул ва инкишофи ҳикояи муосири ҳиндӣ» (1998), «Се насли ҳикоянависони ҳиндӣ» (2001) ба шумор мераванд, ки дар онҳо воқеан, дар қанори муаррифии осори адибони ин сарзамин таҳаввули жанрҳои адабии ҳикояву повест ва роман дар қаламрави ин адабиёт ба шоистагӣ ба риштаи таҳқиқ қашида шудаанд.

Яке аз муҳимтарин хидматҳои Ҳ.Раҷабов дар арсаи ҳиндшиносӣ таваҷҷуҳи амиқи эшон ба тарҷумаи силсилаи асарҳои адибони Ҳинду Покистон маҳсуб мешавад. Маҳз бо иқдом ва талошҳои пайғиронаи ӯ осоре чун «Рӯҳи озод», «Ҳикояҳои интихобии Робиндранатҳ Тҳакур» (2006), «Зиндагии талх» «Ҳикояҳои ҳиндӣ» аз забони ҳиндӣ ба тоҷикиву русӣ тарҷума гардидаанд. Бевосита тавассути тарҷумаҳои

Ҳ.Раҷабов буд, ки ҷомеаи Тоҷикистон бо мутолиаи ин намунаҳои бузурги насри ин кишвар имрӯз ба адабиёт ва фарҳанги Ҳинд ошноии амиқ доранд ва ҷаҳоншиносии хешро такмил мебахшанд.

Таҳқиқоти донишмандони тоҷик – З.Раҳматуллоева «Хусусиятҳои услубӣ ва бадеии ҳикояҳои Раҷендра Ядав» (2005), М.Нурова «Ҳикояҳои Камлешвар чун намунаи насри адабиёти муосири ҳиндӣ» (2007) бевосита ба таҳаввули жанри ҳикоя дар адабиёти муосири Ҳинд ихтисос доранд, ки ин амр ба ривочи мактаби адабиётшиносии тоҷикӣ дар робита ба адабиёти хориҷӣ ва пайвандҳои адабӣ иртибот дорад.

Тавачҷуҳ ба адабиёти Ҳинд густариш ва раванги бештаре ёфта, дар ин замина пажӯҳишҳои арзишманде ба сомон расонида шуд. Ин ҷо метавон силсилаи таҳқиқоти олимони тоҷик – Ҳ.Раҷабов, А.Ҳабибов, Ш.Муҳаммадиев, Ҷ.Саидзода, З.Раҳматуллоева, Ҷ.Холов, М.Нурова ва дигаронро ёдовар шуд, ки мабоҳиси ҷудоғонае дар заминаи адабиёти Ҳинду Покистонро фаро мегиранд.

Дар баҳши пайвандҳои адабии Тоҷикистон бо кишварҳои собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ низ силсилаи корҳои судманди илмӣ анҷом шудааст, ки метавон ба қисмате аз онҳо ишорат намуд. Рисолаи илмӣ В.Самад бо номи «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ ва Чернишевский» (2012) дар баҳши равобити халқҳои эрониву рус бо шукӯҳи густардаи илмие, ки соҳиб буд, ба унвони Китоби соли Эрон пазируфта шуда, соҳиби ҷоизаи ин кишвар гардид. Ба қалами ин муҳаққиқи номвар силсилаи таҳқиқоте роҷеъ ба равобити адабии Тоҷикистон бо ҷамоҳири Қафқоз низ тааллуқ доранд. Дар самти таҳқиқи равобити адабӣ гурӯҳе аз муҳаққиқони тоҷик низ хидматҳои хеле арзишманд анҷом доданд. Дар рисолаи А.Давронов «Равобити адабии халқҳои тоҷику арман» (2008) ва асари дар ҳаммуаллифӣ бақаламоявардаи мавсуф бо Ҳ.Шодикулов «Пайвандҳои адабии халқи тоҷик» (2003) равандҳои ташаккули пайвандҳои адабии тоҷику рус ва арман, бавижа, дар даврони истиқлол мавриди таҳқиқ қарор ёфтаанд. Таҳқиқоти арзишманди барандагони Ҷоизаи тиллоии Пушкин профессорон Б.Ҳочибоева ва М.Ҳоҷаева «Пушкин ва Шарқ» (1999) ва «Голубая родина Фирдауси» (2010) дар таҳқиқи паҳлӯҳои таъсири мутақобилаи адабиёти тоҷику рус ва пайвандҳои адабӣ хеле ҷолиб аст.

Баҳши муҳимми пажӯҳишҳои адабиётшиносии тоҷикро масоили нақди адабӣ ва таҳқиқи адабиёти муосири тоҷик дар бар мегирад, ки асосан рӯи мабоҳиси нақди шеър, нақди наср ва нақди нақд ҷараён гирифтааст.

Мабоҳиси даврони муосир ва пажӯҳиши доманадори адабиёт-

шиносони тоҷик дар ин самт аз таҳқику адабиёти маорифпарварӣ ибтидо гирифта, то адабиёти даврони истиқлол доман паҳн мекунад. Ба ибораи дигар, марҳалабандии адабиёти муосир аз давраи маорифпарварӣ оғоз ёфта, то имрӯз давом мекунад. Бешак, дар сарҳалқай ин пажӯҳишгарон академик Муҳаммадҷон Шакурӣ қарор дорад, ки ҳам бо анҷоми корҳои арзишманди таҳқиқӣ ва ҳам тарбияи мунаққидони ҷавон хидмати шоиста ба анҷом расонидааст. Қисмате аз тадқиқоти мавсуф, ки ба масоили шинохти адабиёти маорифпарварӣ, ҷадидия, адабиёти инқилобӣ ва давраҳои баъдӣ бахшида шудаанд, аз пажӯҳишҳои мустанад ва пурбор эътироф ёфтаанд. Бо эҳтимоми М.Шакурӣ силсилаи осори Шарифҷон Маҳдум Садрӣ Зиё, аз қабилӣ «Тазкори ашъор», «Рӯзнома», «Наводири зиёия» ва амсоли ин ба дасти ҷоп расидаанд, ки ҳамагӣ дорои арзиши баланд маҳсуб мешаванд. Таҳқиқоти дигари мавсуф оид ба Сиддиқхоҷаи Аҷзӣ, Абдуррауфи Фитрат, С.Айнӣ ва масоили таҳаввули насру назми муосир дар радифи корҳои беназири адабиётшиносии тоҷик ҷой гирифтаанд. Китоби ҷомеи «Нигоҳе ба адабиёти тоҷикии садаи бист» (2006) навъе ҷамъбасти таҳқиқи адабиёти муосири тоҷик дар ин давра маҳсуб мешавад, ки дар он муҳимтарин масоили назарии ташаккули адабиёт, жанрҳои адабӣ ва монанди онҳо ба риштаи таҳқиқ кашида шудааст. «Равшангари бузург» яке аз арзишмандтарин пажӯҳишҳо дар бораи Айнӣ ба шумор меравад, ки ба масоили вижагиҳои насри С.Айнӣ ва паҳлуҳои муҳталифи насри реалистии муосири тоҷик ихтисос дорад. Махсусиятҳои назарии мактаби адабпажӯҳӣ ва наққодии М.Шакуриро донишмандони дигар идома доданд.

Чанд китобу рисолаи узви вобастаи АИ ҶТ С.Табаров дар мавриди таърихи адабиёти муосир ва нақди адабӣ, аз ҷумла осораш оид ба ҷеҳраҳои адабиёти ибтидои асри ХХ – «Мунзим, Бехбудӣ» (2002), «Мунозира»-и Абдуррауфи Фитрат» (1999); «Ҷаҳони андешаҳои Абдуррауфи Фитрат» (дар ду ҷилд, 2008-2009) низ дар ҳалқай осори адабиётшиносӣ ҷои намоёнро ишғол мекунанд.

«Бист гуфтор аз маънавият»-и Камол Айнӣ низ матолиби муҳимми адабиётшиносии садаи бистро дар бар мегирад.

Силсилаи китобҳои пажӯҳишии марбут ба адабиёти муосири тоҷик ба қалами устод А.Сайфуллоев тааллуқ дорад. Китоби «Уфуқҳои тозаи наср» (2013) асосан масоили раванқи насри муосири тоҷикро дар даврони соҳибистиклолии Тоҷикистон фаро гирифтааст. Ин асар, бешак, дар таҳқиқи равандҳои насри муосири тоҷик ва муҳимтарин дастовардҳои нависандагони тоҷик дар даврони нави таҳаввулоти адабӣ арзиши муҳимми илмӣ дошта, соли 2014 сазовори

Ҷоизаи адабии давлатии Тоҷикистон ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ гардид. Ҳамчунин, А.Сайфуллоев дар таҳқиқи осори насри муосири тоҷик – А.Самад («Ҷону ҷаҳони наср», 2007) ва М.Бахтӣ («Ҳусни нигорандагӣ», 2003) пажӯҳишҳои ҷудоғонае ба анҷом расонид, ки ҳар яке арзиши муайянеро соҳибанд. Рисолаҳои илмии А.Сайфуллоев «Мирзо Турсунзода. Таҳқиқи ҳаёт ва эҷодиёти шоир» (2004) ва «Ҳаким Карим» (2005) низ чун пажӯҳишҳои муҳим дар муаррифии ин ду чеҳраи боризи назму насри давраи шӯравии тоҷик нақши муассир мегузоранд.

Китоби Х.Асозода «Адабиёти тоҷик дар садаи бист» (1999) яке аз кӯшишҳои судманди таълифи китоби дарсӣ барои донишомӯзони донишгоҳӣ аз диди нав мебошад, ки роҳи ояндаро боз кардааст. Х.Асозода, ҳамчунин, дар рисолаҳои «Сотим Улуғзода ва ғоҷиҳои ӯ» (2005), «Абулқосим Фирдавсӣ дар шинохти Улуғзода» (1999), «Устод Айнӣ дар шинохти Сотим Улуғзода» (2001), «Иловаҳо ба шарҳи ҳоли Устод Айнӣ» (2004), «Воқеият, сиёсат ва Айнӣ» (2010) ва ба ҳамин монанд китобу рисолаҳо муҳимтарин нуктаҳои зиндагинома ва махсусияти осори шахсиятҳои мавриди баҳсро ошкор намудааст.

Ба таъб расидани асарҳои арзишманди адабиётшиносони варзида Х.Шарифов «Шоир ва шеър» (1998), «Рози ҷаҳон» (2004), «Сухан аз адабиёти миллӣ» (2009), «Маънавиёт ва ҷаҳони зоҳирӣ» (2012), «Сездах мақола» (2013) ва А.Сатторзода «Кухна ва нав (дар шеър, нақд ва забон)» (2004), «Такмили бадеи форсӣ-тоҷикӣ» (дар заминаи навиштаҳои пешинӣ ва имрӯзӣ) (2011), «Аз Рӯдакӣ то Лоик» (2013) на танҳо дар ҳалли масъалаҳои мубрами адабиёти классикӣ ва муосири тоҷик, балки дар пешрафт ва таҳаввули нақди адабӣ таъсири шоиста расонид.

Дар баробари донишмандони мазкур, ки ҳаматарафа мучаҳҳаз бо дониши адабиётшиносии суннатӣ ва муосир буда, аз мактаби нақду адабиётшиносии аҳди шӯравӣ файз бардоштаанд, риштаи пажӯҳишҳои мунаққиди тозаназар А.Набавӣ бурду боҳти насри имрӯз ва мушкilotи он, тасвири бадеии инсон дар адабиёти муосири тоҷик, раванди зуҳур ва ташаккули нақди нави адабӣ дар адабиёти муосирро фаро мегирад. Дар китоби «Ҷусторҳо ва ибтикорҳо дар насри муосири тоҷик», «Адабиёт ва нақди адабӣ» (1993), «Нарзуллоҳи Бектош ва илму адаби тоҷик дар солҳои 20-30-уми асри XX» (2004)-и ӯ махсусиятҳои умдаи насри садаи бист аз назари нави илмӣ ба риштаи таҳқиқ кашида шудааст.

Дар китобу рисолаҳои Н.Салимӣ – ҳофизаи таърихӣ дар наср («Маърифати бадеии таърих», 1997), А.Давронов – рушди нақд ва

масъалаҳои таърих ва танқиди тарҷумаи бадеӣ («Пайванди замонҳо ва қисмати адабиёт» (1994), «Адабиёт ва замон» (1996), «Мушкилоти пайванди адабӣ» (1999), «Адабиёт ва воқеият» (2003), «Адабиёт ва маърифати инсон» (2006), «Нақди адабӣ ва равандҳои он» (2012), М. Хоҷаева – масъалаҳои сабки насри муосири тоҷик («Масъалаҳои сабкшиносӣ», 1994; «Таҳқиқи услуби осори бадеӣ», 1994; «Дарчустуҷӯи ҷони суҳан», 1993), Ҷ.Ҳамроҳ – масъалаҳои умдаи нақду насри муосири тоҷикӣ («Нақди шеър», 2006, «Нақди насри бадеии тоҷикӣ», 2004), Ҷ.Бақозода – вазъи кунунии наср («Андеша ва чехраҳои адабӣ», 2005; «Абдулҳамиди Самад ва инкишофи ҳикоя», 2007; «Гузашти адабиёт ва таҳаввули адабиёт», 2009)-ро асоси пажӯҳиши хеш қарор доданд. Китобҳои нисбатан нави Сафар Абдулло «Нури суҳан» (2005), «Магические мосты» (2005), «Шаранги андӯх» (2001) дар нақду адабиётшиносии мо навъи муносибати мӯшикофона ба осори насру назро пайгирӣ мекунад.

Ба нашр расидани пажӯҳишҳои судманди илмии Ю.Акбарзода «Рисолати шоир ва шеър» (2009), «Соҳиби ин забон кист?» (2009) «Шеъри тоҷикии нимаи дуҷуми асри бист» (2011), «Таҳқиқи адабиёт аз дидгоҳи нав» (2004), «Нубуғи шоир ва булуғи шеър» (2003) «Адибон ва ноқидон», 2013), А.Абдуманнон «Пиндорҳо ва нигорҳо» (2006), «Фурӯғи чехраҳо» (2015), М.Акбарзод «Суҳан з-осмонҳо фуруд омадаст» (2008), А.Саъдуллоев, А.Маҳмадаминов «Чустуҷӯи ҳақиқат» (1994), «Адабиётшиносӣ ва ҳудогоҳии миллӣ» (1998), М.Имомзода «Маънавият ва нақши зоҳир» (2000) ва «Ҷаҳонбинӣ ва тафаккури бадеии С.Айнӣ» (2004) низ ҳар яке ба фароҳури ҳол масоили мубрами назму насри адабиёти тоҷикро дар бар мегирад.

Ш.Солех дар заминаи поэтикаи жанри ҳикоя, инчунин таҳаввули романи муосири тоҷик таҳқиқот бурда, дар ин замина чанд китоб ва мақолоти фаровоне ба қалам овардааст.

Риштаи дигар пажӯҳиши таърихи нақди адабӣ ва адабиётшиносӣ мебошад, ки дар ин замина китобҳои «Назаре ба таърихи танқиди адабӣ»-и Ҷ.Бобокалонова (2005), «Таърихи танқид ва адабиётшиносӣ»-и М.Рачабӣ (1997), «Адабиёт ва нақди адабӣ»-и А.Набавӣ (1993), «Таърихи танқиди адабӣ»-и Ҷ.Ҳамроҳ (2006), «Таҳқиқ ва нақд»-и Ш.Раҳмон (2005) ва ғ. ба таъъ расидаанд. Таҳқиқоти Ҷ.Ҳамроҳ роҷеъ ба нақди насру назм дар солҳои 60-70 ҳам хеле муфид буданд. Дар ин самт китобҳои дигарро низ метавон афзуд, ки махсусияти таърихи адабиётшиносӣ ва нақди нақдро дар садаи ХХ бозгӯӣ мекунад: «Ислом, ҷадидия ва инкилоб» (1998), «Ба фикри ман» (2003)-и М.Рачабӣ, «Маорифпарварӣ ва низоми нави ҷаҳон»

ва асарҳои дигари П.Гулмуродзода дар бораи адабиёти маорифпарвариву ҷадидӣ ва намояндагони он, аз ҷумла Фитрат, «Адабиёт ва маърифати нақд»-и С.Аъзамзод (2012), китобҳои А.Маҳмадаминов «Адабиётшиносӣ ва ҳудогоҳии миллӣ» (1998), «Айнишиносӣ ва замони ҳозира» (1998), «Таърихи ташаккули Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон» ва «Бухорои шариф ва фарҳанги рӯзноманигорӣ», «Ҷусторҳо ва ибтикорот дар наср» (2009)-и А.Набавӣ ва ғайра. Хусусан, рисолаҳо дар бораи шахсиятҳои адабиётшиносӣ ва наққодии муосири тоҷик – Лутфулло Бузургзода (В. Самад, С.Аъзамзод), С. Табаров (Х.Асозода), Холиқ Мирзозода (А.Худойдодов), Абдулганӣ Мирзоев (С.Қурбонова), Раҳим Ҳошим (Н.Одинаев), Т. Зехнӣ (П.Олимова) ва ғ. низ аз вусъати шинохти вижагиҳои наққодии даврони шӯравӣ дарак медиҳад.

Таҳқиқи назму насри муосир дар кутубу рисолаҳои А.Абдуманнонов, Р.Ваҳҳоб, М.Аҷамӣ, А.Раҳмонфар, А.Кӯчаров, М.Нарзиқул, Р.Ёрмаҳмад, А.Аминов, Ш.Исрофилниё, Ҷ.Саидзода, Н.Нуров, Б.Мирсаидов, З.Ўлмасова, Х.Муҳаммадиев ва дигарон низ анҷом ёфта, нақди нависандагӣ ҳам бар асоси нигоштаҳои Аскар Ҳаким, Гулназар, Муҳаммадали Аҷамӣ ва дигарон ҷойгоҳи хосе дарёфт.

Дар маҷмӯъ, таҳқиқи масоили таҳаввули шеърӣ муосир ва нақди адабӣ, равандҳои адабиёти имрӯз – нақди насру назм, намоишномаҳо, осори тарҷума, нақди нақд, дар силсилаи анҷуману ҷаласаҳои Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон, маҷаллаву ҳафтаномаи «Садои Шарқ», «Помир», «Адабиёт ва санъат» ва ғ. мавриди баррасӣ қарор гирифт. Аз ҷумла, дар ҷанд ҷаласаи Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон вазъи нақди адабӣ ва дурнамои равнақи он, ваҳдати миллӣ ва инкишофи адабиёти миллӣ, озодии андеша, забони адабӣ ва инъикоси воқеият дар асарҳои бадеӣ ва ғ. низ баррасӣ гардид, ки дар он суҳанронҳои А.Сатторзода, А.Давронов, А.Абдусаттор роҷеъ ба вазъи нақди адабӣ ва гузориши пурмухтавои Ш.Исрофилниё дар бораи авзои адабиётшиносии тоҷик дар ҷанд соли охир ироа гардиданд. Вазъи нақду адабиётшиносӣ дар маҷаллаву нашрияҳои адабӣ низ ҳамеша дар маркази таваҷҷуҳи алоқамандон қарор дорад.

Таи ҷанд соли охир дар ДДХ ба номи академик Б. Фафуров ба нашр расидани ҷанд маҷмӯаи мақолаҳо, аз ҷумла маҷмӯаи мақолоти ҷамоишҳои байналмилалии марбут ба Мавлонои Рум, Гёте, Рӯдакӣ, Имоми Аъзам, Абӯмаҳмуди Хучандӣ, ҳамчунин маҷмӯаҳои дастаҷамъии «Раҳоварди қалам», «Шамъи анҷуман», «Таблаи аттор», «Ёдқарди Умари Хайём», «Гулистони маърифат», «Шоири Ватан»,

«Фурӯғи андеша», «Муждаи васл», «Равзанаи ирфон», «Даस्ताгули ирфон», «Посдорони насри муосири тоҷик», «Рамзошнои маънӣ», «Суханвари мумтоз» ва ғ., ки аксари онҳо дар робита бо ҳамкориҳои илмӣ судманди байни муҳаққиқони Хучанду Душанбе таҳия шудаанд, ҳосили нақду назарсанҷиҳои адабиётшиносӣ дар марҳалаи имрӯзии рушди илм маҳсуб мешавад.

Лозим ба таъкид аст, ки ба шарофати истиқлоли давлатии Тоҷикистон яке аз самтҳои муҳимми адабиётшиносии тоҷик ба таҳқиқи адабиёти мазҳабиву ирфонӣ тамоюл гирифт. Дар ин самт, пеш аз ҳама, метавон аз нашри «Қуръони карим бо тарҷумаи тоҷикӣ» ёдовар шуд, ки бо эҳтимоми сарвари давлат, Чаноби Олӣ, Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон сурат гирифта, ба дасти аксари шаҳрвандони кишвар расид (2009). Ҳамзамон, бо эҳтимоми гурӯҳи пажӯҳишгарони Маркази пажӯҳиши тамаддуни давраи Сомониён – Н.Салимӣ, Н.Зоҳидӣ, Н.Ғиёсов, А.Самеев китоби нахустин тафсири форсии китоби муқаддаси Қуръон «Тарҷумаи «Тафсири Табарӣ» дар ду муҷаллад бо хатти сириллик таҳия ва ба дасти чоп расид (2007). «Ҳафтаки шариф» бо саъю кӯшиши М.Умаров ва Ф.Бобоев мунташир гардид. Бо кӯшиши Ч.Барот ва А.Мирниёзов «Тафсири Ҳусайнӣ» (2005), Ф.Насриддинов гузидаи тафсири «Кашфу-л-асрор»-и Майбудӣ («Шукуфаҳои қуръонӣ», 2011) таҳия ва ба нашр расид, ки, бешак, ҳамаи ин корхоро аз дастовардҳои шоёни адабиётшиносии имрӯз метавон номзад намуд, чун бо интишори ин кутуб роҳи дастрасии ҷомеа, хосса, аҳли адаб ба сарчашмаҳои асосии адабиёт – қиссаҳои қуръонӣ ҳамвор гардид.

Дар қанори ин, дар давраи истиқлоли тоҷик силсилаи маснавиҳои ирфонӣ ва ҳуди масоили назариву амалии тасаввуф ва адабиёти ирфонӣ ба риштаи таҳқиқ кашида шуданд. Нахуст, нашри «Маснавии маънавӣ»-и Ҷалолуддини Румӣ (2001), маснавиҳои «Мантику-т-тайр» (2007), «Илоҳинома»-и Аттори Нишопурӣ (2000) бо эҳтимоми А.М.Хуросонӣ, «Тазкирату-л-авлиё»-и Аттори Нишопурӣ бо кӯшиши М.Оқилова (2008), «Ҷоми Ҷам»-и Авҳадии Мароғай ба эҳтимоми А.Ҳасанов (1994), «Гулшани тавҳид»-и Мавлавӣ Шоҳидии Раштӣ ба эҳтимоми А.Ҳабибзода, «Гулшани роз»-и Шайх Маҳмуди Шабистарӣ ба кӯшиши Ш.Тоҷибоев (2001) ва нашри дигари ҳамин китоб бо муқаддима, тасҳеҳ ва шарҳу тавзеҳи Ш. Сӯфизода (2015), «Анису-л-орифин»-и Қосими Анвор ба эҳтимоми Ш.Тоҷибоев (2008), «Табақоту-с-сӯфия»-и Хоҷа Абдуллоҳи Ансорӣ ба кӯшиши М.Очилова ва М.Оқилова (2014) ва амсоли ин, равиши тавачҷуҳи ҷомеаи мо ва пажӯҳиши ин адабиёти ганомандро тақвият

бахшид. Натиҷаи ин талошҳо буд, ки силсилаи рисолаҳои илмӣ дар таҳқиқи мероси адабиёти ирфонӣ ба қалам омаданд. Дар сарғаҳи ин пажӯҳишҳо рисолаи арзишманди устод Р.Ҳодизода «Тасаввуф дар адабиёти форсу тоҷик» (1999) қарор дорад, ки мабоҳиси сайри таърихии адаби ирфониро аз оғоз то қуруни вусто фаро мегирад. Китоби файласуфи номвари тоҷик К.Олимов зери унвони «Баррасиҳо дар тасаввуф» (1999) низ равшане барои ошноии аҳли таҳқиқ ба равишҳои таҳаввули ҷанбаҳои назарӣ ва амалии тасаввуф боз мекунад. Рисолаҳои илмӣ «Ҷазоили Қуръон», «Рӯҷати Қуръон дар шеър»-и А. Абдусаттор (1998), У.Ғафғорова «Қиссаҳои Қуръон дар «Тарҷумаи «Тафсири Табарӣ» (таҳқиқи таърихӣ-муқоисавӣ)» (2004), «Номаи авлиё»-и А.Ҳасанов (1999), «Маъҳазу-л-маонӣ аз оёти қуръонӣ»-и Ҳ.Мӯсозода (2004), «Муноҷоту наът ва хусусиятҳои он дар назми форсу тоҷик»-и Н.Муродӣ (2004), «Ислом – нурбахши адабиёт ва фарҳанг»-и Р.Раҳмонӣ (2004), Б.Максудов «Ҷустуҷӯ дар аҳвол ва осори Ироқӣ» (2009), «Ҳусомуддин дар ҷаҳони андешаи Мавлоно ва мавлавиён»-и Б.Мирсаидов (2014) падидаи тафаккур ва нигоҳи тозаи илмӣ дар шинохти афкори ирфонӣ дар замони Истиқлол ба шумор меравад.

Бахши муҳими адабиётшиносии тоҷикро дар ин давра пажӯҳишҳои дар заминаи адабиёти шифоӣ, мардумшиносӣ, адабиёти кӯдак ба вуҷуд овардааст. Бешак, давраи соҳибистиклолии Тоҷикистон марҳалаи тозаи таҳқиқот дар ин замина маҳсуб мешавад. Дар ин миён метавон аз қорҳои илмӣ А.Сӯфизода «Фолклор–ҳамради таърих» (1994) ва «Таҳаввулотӣ назми шифоӣ тоҷик», Р.Раҳмонӣ «Таърихи гирдоварӣ, нашр ва пажӯҳиши афсонаҳои мардуми форсизабон» (2001), «Афсона ва дигар жанрҳои насри шифоӣ» (1999), «Масъалаҳои фолклори кишварҳои форсизабон» (1998), «Эҷодиёти гуфторӣ мардуми тоҷик» (2008), «Як афсона дар баёни чор насл» (2011), Н.Ғайзуллаев «Фолклор ва назми атфол» (2007), «Ҳамосаи кӯдакон» (2006), «Назми кӯдакон» (2010) ва амсоли ин ёдовар шуд, ки таҳқиқоте шоён дар адабиёти шифоӣ ва кӯдакон маҳсуб мешаванд. Мунаққидону адибон ҳамчун Ю.Ақбарзода, А.Амин, Ш.Раҳмон, Ю.Аҳмадзода, А.Муродӣ, Р.Ёрмуҳаммад дар ривочи нақду баррасии адабиёти кӯдакону наврасон саҳми назаррас гузоштаанд.

Солҳои охир гурӯҳе аз насли нави адабиётшиносӣ ва ҷавонони пажӯҳишгар ба баррасии вижаҳои осори ҷудогонаи ирфонӣ пардохтанд, ки дар ин замина метавон ба таҳқиқоти мақолоти илмӣ Ш.Исрофилниё, М.Солеҳов, М.Низомов, Т.Келдиёров, Б.Мирсаидов, Ш.Тоҷибоев, С.Мирзоев, Н.Муродӣ ва ғ. ишорат кард, ки мабоҳисе

чудогона дар шинохти адабиёти ирфонии форсу тоҷикро фаро мегиранд.

Яке аз равандроҳои шоёни адабиётшиносии тоҷик дар даврони истиқлол ба нашр расидани тазкираҳо ба шумор меояд. Дар соли 1999 «Тазкирату-ш-шуаро»-и Давлатшоҳи Самарқандӣ аз ҷониби А.Худойдодов таҳия ва нашр шуда буд. Бо заҳматҳои К.Айнӣ «Тазкирату-ш-шуаро»-и Малехои Самарқандӣ (2007), М.Шакурӣ «Наводири Зиёя» ва «Тазкори ашъор»-и Садри Зиё дар Техрон ба чоп расид.

Наشري тазкираи «Қавоҳиру-л-аҷоиб»-и Фахрии Ҳиравӣ (2007) дар бораи занони суҳанвар ба кӯшиши М.Ҳочаева низ дар ҳалқаи шинохти ин мавзӯ муҳим мебошад.

Дар даврони соҳибистиклолии Тоҷикистон тадвини тазкираҳо низ идома ёфт. Аз ҷумла, метавон ба ҷойгоҳи чанд тазкираи тадвиншуда ишорат намуд, ки арзишҳои хоссеро соҳиб мебошанд. Аз ҷумла, бо эҳтимоми адабиётшинос Э.Шодиев «Тазкираи шоирони Хуҷанд» (1996) ба нашр расид. Аз ҷониби А.Насриддин китобе бо номи «Донишмандон ва суҳансароёни Хуҷанд» (2003) рӯи чоп омад, ки дертар бо номи «Тазкираи шуарои Хуҷанд» ба хатти форсӣ дар Ҷумҳурии Ислонии Эрон чоп шуд (2006). Соли 2015 «Тазкираи шуарои Хуҷанд» бо кӯшиши Ф.Насриддинов аз нав ба нашр расида, дастраси аҳли таҳқиқ гардид.

Шуъбаи вилояти Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон соли 2004 «Тазкираи адибони вилояти Суғд»-ро фароҳам овард (2014). Бо эҳтимоми Л.Мирзоҳасан ва А.Чароғабдол намунаҳои эҷоди адибони Бадахшон дар асрҳои XVII-XX бо номи «Тазкираи адибони Бадахшон» (2005) ва бо кӯшиши М.Маҳмадшоев «Тазкираи шоирони Зарафшон» (2010) бо ҳуруфи форсӣ ва сириллик нашр гардиданд.

Дар заминаи тазкирашиносӣ рисолаи илмӣ С.Сиддиқов «Садри Зиё ва тазкираҳои ӯ» мунташир шуд (2010).

Яке аз падидаҳои ҷолиби адабӣ, ки солҳои истиқлол барои аҳли қалам пешорӯ овард, наشري силсилаҳои панҷоҳилдии «Ахтарони адаб», «Саду як ғазал», «Энсиклопедияи насри форсу тоҷик», аз нав ба роҳ мондани наشري силсилаи «Китобхонаи мактаб» мебошад. Дар силсилаи «Саду як ғазал» ашъори суҳанварони маъруф – Саъдӣ, Ҳофиз, Ҷомӣ, Мушфиқӣ, Бедил, Иқбол, Шоҳин, Лоиқ ва ғ. дар силсилаи «Китобхонаи мактаб» намунаҳое аз «Калила ва Димна», «Гаршоспнома», «Пандномаи Анӯшервон», «Бӯстон» ва «Гулистон»-и Саъдӣ, «Баҳористон»-и Ҷомӣ, Китоби Синдбоди Ҳаким, мунтахаби осори Рӯдакӣ, Ҳофиз, Убайди Зоконӣ, Камол, Соиб, Саййидо ва ғ. ба

дасти хонандаи нуктадон расидаанд, ки ин, бешак, хидмати шоистае дар равнаку тарғиби дурдонаҳои адабиёти форсу тоҷик маҳсуб мешавад. Ҳамчунин, силсилаи осори адабии пешиниён ва падидаҳои адабиёти муосири тоҷик, аз ҷумла Рубоиёти Хайём ба ҷаҳор забон – русӣ, англисӣ, тоҷикӣ ва ҳуруфи форсӣ, «Чор дарвеш», «Панднома. Футувватнома», «Равзату-с-сафо»-и Мирхонд (дар ду ҷилд, ба эҳтимоми Нурмуҳаммад Амиршоҳӣ), «Куллиёт»-и Шамсидин Шоҳин, китобҳои устод С.Айнӣ «Мақтаби кӯҳна», «Марғи судхӯр», «Ёддоштҳо» ва бори нахуст «Намунаи адабиёти тоҷик», инчунин, «Духтари оташ»-и Ҷалол Иқромӣ ва «Санъати суҳан»-и Т.Зехнӣ ҳисоб мешаванд, ки ҳар яке ба зоти худ аз арзиши ҷудоғонаи адабӣ бархурдор мебошад. Дар силки осори муҳимми таърихиву адабӣ китоби тозапайдои Устод Айнӣ «Таърихи инқилоби фикрӣ дар Бухоро» се бор мунташир шуд.

Дар заминаи матншиносии адабиёти навини тоҷик китобҳои А.Кӯчаров «Масъалаҳои матншиносии адабиёти тоҷик» (1994), «Нақди матн осори С.Айнӣ» (2000), «Нақди матн ва масъалаҳои матншиносии насри С.Айнӣ» (2002), А.Насриддин «Матншиносии осори адабӣ» (2009), ки бозёфти илми адабиётшиносии муосири тоҷик маҳсуб мешавад ва китоби Х.Отахонова «Масъалаҳои матншиносии адабиёти муосири тоҷик»-ро (2010) метавон ном бурд, ки дар даврони Истиқлол масоили матншиносии назарӣ ва амалиро ба таври густарда фаро гирифтаанд.

Таҳқиқоти мунаққидони хориҷӣ ва таъсири дидгоҳҳои онон дар вусъату фарорафти назари нақду адабиётшиносӣ муҳим мебошанд. Тарҷумаи «Адабиёти форсӣ дар Тоҷикистон»-и Иржи Бечка, баргардонии асари ҷолиби тавачҷуҳи мунтақиди маъруфи эронӣ доктор Алиасғари Шеърдӯст «Чашмандози шеъри муосири Тоҷикистон», «Хуршедҳои гумшуда»-и Алиризо Қазва, чанд рисолаи номзадӣ муаллифони эронӣ дар мавриди шеъри муосири форсӣ ва муқоисаи он бо шеъри тоҷик – Қазва, Шаҳрёрӣ, Даргоҳӣ, Барорпур ва дигарон аз ҳар ҷиҳат барои муайян кардани афқору андешаҳои адабиву интиқодӣ муҳимманд. Дар Эрон силсилаи пажӯҳишҳои профессор Раҳими Мусулмониёни Кубодиёнӣ ба таъб расид, ки яке «Забон ва адабиёти форсии тоҷикӣ дар Фарорӯд» ном дорад.

Лозим ба таъкид аст, ки дар муддати бисту панҷ соли Истиқлол нашри осори гаронмояи суҳанварони маъруфи гузашта боз ҳам раванқ ёфт. Дар вазъи ҷаҳонишавӣ ва болоравии ҳудогоҳии тоҷикон ба таъб расидани «Ҷазалиёти форсӣ»-и Мирзо Асадуллоҳони Ғолиб (2003, мурааттиб Ш.Пӯлодова), «Девон»-и Возеҳи Бухороӣ (2006, ба эҳтимоми Т.Неъматзода), «Мунтахаби ашъор»-и Сӯзани Самарқандӣ (2009,

тахияи М.Имомзода ва А.Абдусаттор), «Девон»-и Камоли Хучандӣ (2011, бо тасхеҳи А.Суруш ва С.Саидов; 2015, бо пешгуфтор ва таҳияи А.Суруш), «Девони ашъор»-и Камолуддин Баной (2012, ба кӯшиши С.Имронов), «Тарҷумаи «Таърихи Яминӣ» (2013, таҳияи Н.Ғиёсов), «Куллиёт»-и Иқболи Лоҳурӣ (2013, таҳияи А.М.Хуросонӣ ва Ш.Пӯлодова, 2013), «Таърихи Байҳақӣ» (2014, таҳияи С.Муллоҷон), «Шоҳномаи Саолибӣ» (2014, Н.Зоҳидӣ), «Девон»-и Абулфазл Сирати Балхӣ (2014, таҳияи М.Хочаева), «Девон»-и Вокифи Лоҳурӣ (2015, ба эҳтимоми Р.Худоёрзода ва Ш.Асомиддинзода), «Девон»-и Ҳофизи Шерозӣ (2015, Ш.Исрофилниё), «Ашъори мунтахаби Абулфайзи Файзӣ» (2015, таҳияи З.Ғаффорова) ва дигар осори бузургони илму адабу фарҳанги мо аҳамияти вижа касб намуда, ба рушди маънавии ҳаёти ҷомеа нақши муассир гузошт.

Дар кори чамъоварӣ, хифз ва феҳристнигории нусхаҳои хаттӣ хидмати А.Алимардоновро ба таври алоҳида бояд зикр намуд. Тавасути ин адабиётшиноси номвар дар ҳамкорӣ бо Саидалии Мавҷонӣ «Феҳристи нусхаҳои хаттии Институти шарқшиносӣ ва мероси хаттии АИ ҚТ» дар ҷаҳор чилд ба хатти форсӣ ба таъб расид.

Феҳристи «Китобшиносии ислом ва Эрон» бо саъйи С.Сулаймонӣ муҳимтарин пажӯҳишҳои давраи истиқлолро дар риштаҳои эроншиносӣ ва исломшиносӣ дар бар гирифтааст. Ҳамин муҳаккиқ «Феҳристи китобшиносии насри муосири тоҷик»-ро низ анҷом додааст, ки маълумоти фаровонро дар бар мегирад. «Китобшиносии Фирдавсӣ ва «Шоҳнома» (2012, ба кӯшиши М.Муллоаҳмад), Феҳристи нусхаи форсии мавҷуд дар Китобхонаи Қазоқистон (2008, ба кӯшиши С.Абдулло ва С.Камолиддинӣ), Феҳристи осор ва адабиёт оид ба шоир ва мутафаккири бузурги Шарқ Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ (2015, мураттибон Ш.Комилзода ва С.Иброҳимова) асноди муҳимро дар баҳши адабиётшиносӣ фароҳам овардаанд.

Феҳристҳои китобшиносии мунаққидону адабиётшиносони ҷудогона низ аз арзишу аҳамияти хоссе бархурдоранд. Аз ҷумла, таҳия ва нашри феҳристҳои адабиётшиносони фарҳефта – академик М.Шакурӣ, профессорон С.Табаров, Р.Ҳодизода (2008), А.Афсаҳзод (2005), А.Сайфуллоев, А.Сатторзода, А.Насриддин (2013), адабиётшинос В.Самад ва даҳҳо дигарон шаҳодати гуфтаҳои мост.

Баҳши муҳимтарини таҳқиқот дар риштаи адабиёти классикии тоҷик, қаблан дар робита ба авомили таҳаввули адабпажӯҳӣ баррасӣ шуд. Дар қанори ин, баҳусус, ёдоварӣ аз қорҳои пурсуди анҷомдодаи муҳакқиқони Муассисаи давлатии «Маркази илмии Камоли Хучандӣ», ки соли 2014 бо ибтиқори Мақомоти иҷроияи

ҳокимияти давлатии вилояти Сугд бо мақсади омӯзиши амиқи ҳаёт, рӯзгору осор, ҷаҳонбинӣ ва шахсияти Камоли Хучандӣ ва ҷойгоҳи ӯ дар тамаддуни форсу тоҷик таъсис ёфт, низ амри муҳим ба шумор меравад.

Лозим ба таъкид аст, ки сарвари Марказ Ф.Насриддинов дар шумори адабиётшиносоне қарор дорад, ки аз ибтидо барои муаррифии хазинаи бузурги адабиёти форсу тоҷик саъйи фаровон ба анҷом мерасонад. Натиҷаи пурсамари кӯшишҳои чандинсолаи илмии Ф.Насриддинов роҷеъ ба тафсирависии форсу тоҷик аз оғоз то поёни асри XII дар рисолаи «Арзишҳои адабиёт дар тарҷума ва тафсири кӯҳани форсӣ-тоҷикӣ» (2012) ҷамъбаст шудааст. Зери роҳнамоии ин олимони хушсалиқаи пурқор ва заҳмату талоши пайғиронаи қарордони Марказ дар фурсати кӯтоҳ силсилаи асарҳои арзишманде ба нашр расиданд, ки, бешак, дар қаролшиносӣ ва таҳқиқи нашри мероси адабиёт ва илмии мактуби форсӣ-тоҷикӣ иқдоми шоиста ва қобили тавачҷуҳ аст.

Дар китоби «Муқаддимаи қаролшиносӣ» (2015, таҳияи Б.Раҳматов ва И.Шехимов) гирд овардани матолиби бештар аз сӣ сарҷашмаи муътабар роҷеъ ба рӯзгори Камоли Хучандӣ, мақолоти муҳаққиқони ватанию хориҷӣ роҷеъ ба шинохти зиндагӣ ва осори шоир ибтиқори тозае дар қаролшиносӣ мебошад. Бахши китобшиносии муқаддмотии Камоли Хучандӣ низ, ки дар охири китоби мазкур ҷой дода шудааст, асноди муҳимро роҷеъ ба дастхатҳову нашрҳои девони шоир, китобу рисола ва мақолоти марбут ба қаролшиносиро фароҳам овардааст.

Таҳия ва нашри «Тазкирату-ш-шуаро»-и Давлатшоҳи Самарқандӣ (2015, таҳияи М.Нуруллоева), «Ҷаҳор мақола»-и Низомии Арӯзии Самарқандӣ (2015, таҳияи Ф.Насриддинов), «Рисолаи Сипаҳсолор»-и Фаредуни Сипаҳсолор (2015, таҳия, тавзеҳ ва муқаддимаи Т.Султонӣ), «Девон»-и Мавлоно Ҳаёлии Бухорӣ (2015, таҳия, тавзеҳ ва муқаддимаи Б.Раҳматов), «Девон»-и Шайдои Хучандӣ (2015, тасҳеҳи М.Неъматова), «Гулшани тавҳид» (2015, шарҳи муфрадоти «Маснавии маънавӣ», таҳия ва тавзеҳи Т.Султонӣ), «Тухфату-л-мулк»-и Абӯҳафс Маҳмуди Исфаҳонӣ (2015, таҳия ва тавзеҳи М.Нуруллоева ва И.Шехимов) дар шинохти мероси хаттии гузаштагони мо хеле муҳим ва арзишманд буда, барои қароландагони нуқтасанҷ тухфаи арзанда аст.

Лозим ба таъкид аст, ки то имрӯз Маркази шаш шумораи фаслномаи илмӣ-адабии «Камоли Хучандӣ»-ро низ ба таъби расонид, ки тавассути он натиҷаҳои илмии паҷӯшишоти адабиётшиносон ва

матнҳои асарҳои гаронмоя манзури хонандагон гардид.

Фаъолияти пурсамар ва назарраси «Маркази илмии Камоли Хучандӣ» шохиди муътамади заҳмати пажӯҳишгарони ин Муассисаи илмист, ки бо нерӯи тоза ва саъю кӯшиши тамом саҳми шоистаи худро дар рушди адабиётшиносии тоҷик мегузоранд.

Нашри панҷ маҷмӯаи суханронҳои адабиётшиносони ватаниву хоричӣ дар маҳфили илмиву адабии «Ганчи сухан» бо номи «Армуғони ганчи сухан» (2007, 2008, 2009, 2011, 2013) барои тақомул ва густариши адабиётшиносӣ дар ҳавзаи илмии Хучанд нақши муассир гузошт.

Дар баробари ин гуна дастовардҳои адабиётшиносии тоҷик дар даврони Истиқлол, мутаассифона, масъалаҳои ҳастанд, ки имрӯз ба посухи ҷиддӣ ниёз доранд. Аз ҷумла, назариёти донишмандони адабиётшинос ва мунаққидони тоҷик дар ин марҳала аз қадом сарчашма об меҳӯрад? Дар баробари тадбирҳои муҳимме, ки дар адабиётшиносӣ анҷом ёфтанд, чӣ холигоҳе пешорӯи мо қарор дорад?

Нуктаи дигари муҳим дар ин давра он аст, ки суннати таърихи адабиётнависӣ дар ҷомеаҳои илмӣ идома наёфт. Таълифи китоби даҳчилдаи «Таърихи адабиёти тоҷик», ки охири солҳои 80 матраҳ шуда буд ва бояд онро кормандони Институти забон, адабиёт, шарқшиносӣ ва мероси хаттии ба номи Рӯдакии АИ ҶТ анҷом меоданд, сурат нагирифт. Имрӯзҳо баъзе ибтикорот дар ин замина ба назар мерасанд. Мо бояд дар паи ин амр ҳам бошем, ки дар заминаи адабиётшиносӣ ва нақди адабӣ дар Тоҷикистон чӣ китобҳои муҳим ва муфиде падида оварем?

Дар замони шӯравӣ матншиносони қавӣ мисли Т.Зехнӣ, А.Афсаҳзод, М.Бақоев, С.Сиддиқов, А.Ҷонфидо, А.Насриддин, З.Аҳрорӣ, Ҷ.Додалишоев, Р.Мусулмонӣ, А.Девонакулов, А.Алимардонов ва монанди инҳо дар таҳияву тадвин ва нашри мероси гаронмояи гузаштагон саҳми назаррас гузоштаанд, аммо имрӯз ин майдон ҳолӣ мондааст, ба ҷуз Н.Салимӣ, А.М.Хуросонӣ, Ш.Исрофилниё, Б.Мақсудов, М.Акбарзод ва ҷанд нафари дигар. Аз ин рӯ, имрӯз зарурати он пеш омадааст, ки матншиносони ҷавон барои таҳияи мутуни қадим дар сатҳи лозим тарбият карда шаванд, то ки беҳтарин осори бадеии гузаштагони мо, ки аҳамияти баланди тарбиявӣ доранд, дар пояи баланди илмӣ барои имрӯзу оянда таҳия карда шаванд.

Дар маҷмӯъ, тӯли 25 сола, ки аз давлатдорӣ соҳибистиклоли мо мегузарад, бар асари таҳаввулоти сиёсӣ ва бунёдкорӣҳои ҷумҳурӣ дар қаламрави адабиётшиносӣ низ дастовардҳои муҳиме ҳосил шуда-

аст, ки албатта, имкони баррасии ҳамаи онҳо дар ин нигоштаи мухтасар мавҷуд нест. То он ҷо, ки зарфияти ин мақола таҳаммул намуд, беҳтарин дастовардҳои адабиётшиносии давраи истиқлоли кишварро баррасӣ намудем.

Аз ин мулоҳизот равшан аст, ки, пеш аз ҳама, ҳузури андешаҳои озод ва баррасии хосси пажӯҳандагии ростин боис омад, ки таҳқиқоте бо диди тоза ва мулоҳизоте амиқ рӯи қор омада, қорҳои адабиётшиносии тоҷикро дар берун аз кишвар муаррифӣ намояд. Тамоюлҳои баамаломада бозгӯи он ҳастанд, ки дар мароҳили баъдӣ адабиётшиносии тоҷикро боз ҳам дастовардҳои тоза ва дигаргуниҳои қуллӣ ва сифатӣ мунтазир аст. Аммо бо ин ҳама ниёзхое барои тақомули равандҳои дигари адабиётшиносии тоҷик мавҷуд аст ва аз рӯи ин метавон ба натиҷае расид, ки имрӯз бояд осори адабиётшиносӣ бештар ҷанбаҳои қавии илмию назари соҳиб бошанд. Дар қанори ин, баррасии муҳимтарин муаммоҳои адабиёти гузаштаву имрӯзаи тоҷик аз дидгоҳи замони нав вазифа ва рисолати аслии адабиётшиносии тоҷик қарор бигирад. Танқиди адабӣ ҳамчун раванди ҷудоғонаи адабӣ арзи вучуд дошта бошад ва на танҳо аз баёни назари сатҳии мазмуну мундариҷаи осори суҳанварон қанорагирӣ намояд, балки меъёрҳои шинохт ва баҳодиҳии худро ба арзишҳои ҳунарии осори адибон ва шеърӣ муосир муқаррар намуда, тамоми падидаҳои дар ҷараёни адабӣ бавучудомадаро мунтазам ва ҳадафманд фаро бигирад. Аз мутолиаи ҳар асари тозаҷод хонандаи тоҷик бояд барои хеш андешаву назар ва дидгоҳи тозаеро пайдо намояд.

Дар ин ҳол мо метавонем равандҳои адабиётшиносии имрӯзро боз ҳам тақвият бахшем. Боварии қомил дорем, ки бо он зарфият ва қудрати насли нави адабиётшиносӣ ва фазои оромӣ осуда ва муназзамии сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва илмиву фарҳангии мамлакат, ки ба шарофати Истиқлол ва сиёсати созандаву фарҳангсолоронаву неқбинонаи роҳбари давлат барои қору таҳқиқ эҷод гардидааст, ҳазинаи адабиёти қаронмои мо бо завқу ҷӯши эҷодӣ бештару беҳтар мавриди таҳқиқи баррасӣ қарор хоҳад гирифт.

ИНЪИҚОСИ МАЪРИФАТ ТАВАССУТИ ТЕЛЕВИЗИОНҲОИ МАҲАЛЛИИ ЗАМОНИ ИСТИҚЛОЛИЯТ

Ба даст овардани истиқлолияти давлатӣ имконият фароҳам овард, ки дар Тоҷикистон дар баробари телевизионҳои давлатӣ телевизионҳои маҳаллӣ низ ба фаъолият шурӯъ кунанд ва ба пурсоии фазои иттилоотӣ ва тарбияи маънавии мардум ҳиссаи худро гузоранд. Дар 25 соли Истиқлолият телевизионҳои «Мавҷи озод» (1991, Восеъ), «Ҷаҳоноро» (1991, Хучанд), «ТВ Симо» (1992, Панҷакент), «Анис» (1992, Конибодом), «ТВ Ғулакандоз» (1992, Ҷаббор Расулов), «Устуршана» (1994, Истаравшан), «Регар» (1995, Турсунзода), «ТВ Исфара» (1998, Исфара), «Гули бодом» (1999, Конибодом) ва чанде дигар ба фаъолият оғоз карданд (3, 18-20). Дар шаҳри Хучанд бошад, соли 1990 телевизиони «Темурмалик» ва дертар «ТВ-7» таъсис меёбад. Аммо ин ду телевизиони номбурда дер фаъолият бурда натавоностанд. «ТВ-7» соли 1998 фаъолиятро қатъ кард. Соли 1998 дар фазои иттилоотии Хучанд ширкати телевизион ва радиои «СМ-1» ва соли 2000 телевизиони «Азия» ба фаъолият шурӯъ мекунанд. Агар дар ҳудуди Тоҷикистон дар соли 2007 ҳамагӣ 16 шабакаи телевизиони ғайридавлатӣ фаъолият мекарда бошад, пас дар соли 2016 ин миқдор афзоиш ёфт. Дар суҳанронии худ Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон баён кардаанд: «Айни замон дар кишвари мо 70 муассисаи телевизиониву радиои фаъол буда, аз ин ҳисоб 9 телевизион ва 10 адад радио давлатӣ, 31 телевизион ва 20 радио ғайридавлатӣ мебошад» (1).

Телевизион функсияҳои зиёдеро дорад, ки яке аз онҳо маърифатнок кардани тамошобин аст. Бемухобот, телевизион яке аз воситаҳои беҳтарин ва маъмултарин барои шакл гирифтани афкори омма мебошад. Дар назди телевизионҳои наваъсис низ вазифаи меистод, ки барои маърифатнок кардани ҷомеа ҳиссаи худро гузоранд. Дар идома доир ба барномаҳои телевизионҳои мустақили Хучанд, ки барои маърифатнок гардонидани тамошобинон ҳиссаи арзанда гузоштаанд, истода мегузарем.

Дар маҷмӯъ, барномаҳои маърифатии телевизионҳои маҳаллии Хучандро ба навҳои зерин ҷудо кардан мумкин аст: маърифатӣ-

¹ номзади илмҳои филологӣ

фарҳангӣ; маърифатӣ-адабӣ; маърифатӣ-динӣ; маърифатӣ-ҳуқуқӣ; маърифатӣ-сиёсӣ.

Яке аз масъалаҳое, ки дар назди телевизионҳо қарор дошт, ҷалби тамошобинон ба барномаҳои маърифатӣ буд. Муқарраран дар солҳои 90-уми асри гузашта, ки мардум аз таъсири идеологияи шӯравӣ ба охирагӣ раҳой меёфтанд ва масъалаҳои худшиносии миллӣ боло мерафт, телевизионҳои маҳаллӣ ҳам барои бедории фикрии мардум ҳиссаи худро гузоштанд. Ҳанӯз дар «ТВ-7» барномаҳои таърихӣ ва маърифатӣ ҷой доштанд ва ин анъана минбаъд дар телевизиони «СМ-1» идома ёфт.

Соли 1999 дар Тоҷикистон 1100-солагии давлатдории Сомониён эълон гашта буд ва омодагӣ ба ин ҷашн чанд сол муқаддам шурӯъ гашт. Воқеан, он солҳо аксари мардуми авом намедонистанд, ки Сомониён кӣҳо буданд, чаро 1100-солагии давлатдории онҳо қайд карда мешавад. Ба саволҳои бешумори тамошобинон, ки ба унвони телевизион тавассути телефон ворид мегашт, ҷавоб гуфтан лозим меомад. Аз телевизионҳои маҳаллӣ бори нахуст нисбати ин масъала «ТВ-7» тавачҷуҳ зоҳир карда, барномаи «Эҳё» созмон дода буд. Муаллифи он муаррих Ҷӯрабек Исоматдинов буд. Барнома доир ба ин ё он масъалаи таърихӣ марбут ба Сомониён омода мегашт. Дар барнома баранда набуд ва ҳуди муаллиф дар назди камера суҳан мекард, дар фони барнома бошад, яке аз манзараҳои шаҳри Хучанд интиҳоб мегардид ва гоҳо фони зинда истифода мегашт. Аслан, чунин тарзи барномасозиро лексияи телевизионӣ ҳам гуфтан мумкин аст. Имрӯзҳо чунин усули сабти барнома дар мактабҳои олӣ бо мақсадҳои таълимӣ истифода мегардад, вале он замон он ҳамчун барномаи телевизионӣ нақши худро гузошт. Минбаъд муаррихи номбурда дар барномаҳои телевизионӣ, ки аз «СМ-1» намоиш дода мешуд, доир ба касбу ҳунариҳои мардумӣ, маҳаллаҳои шаҳр ва амсоли инҳо ба тамошобинон маълумоти муфассал меод.

Гуфтан мумкин аст, ки аз телевизионҳои маҳаллӣ ШТР «СМ-1» аз ҳама бештар ба масъалаҳои худшиносии миллӣ, барқарор кардани хотираи таърихӣ мардум сахм гузоштааст. Зеро аз ибтидо дар телевизиони номбурда журналистон ва зиёиёни пешқадам ҷамъ омада буданд, ки нисбати масъалаҳои ҳештаншиносӣ бетараф набуданд. Дар телевизион он солҳо рӯзноманигорони маъруф – Анвар Олимов, Раъно Бобочонова, Маҳмудҷон Дадобоев, Саидумрон Саидов, Мӯҳсин Аминзода фаъолият мебуданд.

Яке аз самтҳои фаъолияти «СМ-1» дар он солҳо огоҳ кардани тамошобинон аз ин ё он воқеаи таърихӣ марбут ба шаҳри Хучанд буд.

Мӯҳсин Аминзода давоми солҳои 2000-2002 барномаеро таҳти унвони «Шаҳри ман» дар «СМ-1» ташкил намуд. Коргардони барнома Камол Бузуруков, наворбардорон Насим Раҳимов, Дилшод Бобочонов буданд. Ин барнома тариқи суҳбат сабт мегардид. Дар барнома асосан мусоҳиби Мӯҳсин Аминзода муаррихи шодравон Саидҷон Марофиев буд. Дар суҳбатҳои ин барнома доир ба мавзӯҳои шаҳр ва масоили таърихӣ ба тамошобинон маълумот дода мешуд. Баъдан ин барнома маро барномаи «Тамаддун» (соли 2003) иваз кард. Дар ин барнома мусоҳиби Мӯҳсин Аминзода муаррих Назирҷон Турсунов гардид ва муҳтавои суҳбатҳои барнома ҳам марбут ба таърих ва масъалаҳои этнографии мардуми Хучанд буд. Дар барнома дар баробари суҳбат расмҳои таърихӣ ва наворҳои таърихӣ намоиш дода мешуд (муфассалтар ниг. 3, 45-70).

Барномаи дигаре, ки дар «СМ-1» таҳия ва пахш гардида буд, «Бузургони Хучандшаҳр» мебошад, ки бо кӯшиши Саидумрон Саидов ба роҳ монда шуда буд. Маҳз тавассути ҳамин барнома суҳбатҳои ҷолиби шахсиятҳои барӯманди шаҳри Хучанд, адибон ва ходимони ҷамъиятиву давлатӣ дар фитаи видеоӣ сабт гаштааст ва имрӯз он наворҳо ҳамчун хазинаи тиллоии таърихи шаҳри Хучанд ба ҳисоб мераванд.

Барномаи дигари ШТР «СМ-1» «Дар суҳбати соҳибдилон» ном дошт, ки барандагони он Саидумрон Саидов, Оқилхӯча Сулаймонов, Илҳом Ҳошимов буданд. Дар ин барнома бо адибони маъруф, фарҳангӣ ва зиёӣ пешқадам суҳбатҳо гузаронида мешуд. Суҳбатҳо бо Фарзона, Озарахш, Боймуҳаммад Ниёзов ба хоҳири тамошобинон то дер гоҳ нақш баста буд.

Барномаҳои субҳгоҳӣ дар ШТР «СМ-1» бо номҳои «Паёми субҳ», «Файзи бомдод», «Субҳи дигар» тариқи мустақим пахш мегашт. Дар ин барномаҳо бахшҳои махсуси адабӣ ва фарҳангӣ мавҷуд буданд. Яке аз дастовардҳо ва саҳми арзандаи барномаҳои субҳгоҳӣ дар он аст, ки ба мардум сурудҳои классикӣ ва «Шашмақом» пешниҳод мегашт. Дар давраи шӯравӣ дар телевизион шашмақом ва оҳангҳои классикӣ халқӣ зиёд намоиш дода намешуд, аммо дар телевизионҳои маҳаллӣ ҳар субҳ то ним соат мусиқии классикӣ намоиш медоданд. Чунин тарғибу ташвиқи навою сурудҳои классикӣ як қишри муайяни мардумро ҳавасманду дилбохтаи оҳангҳои «Шашмақом» гардонид. «Шашмақом»-ро аз мафҳуми «чизи махсус барои калонсолон» берун бароварда доираи шунавандагонашро васеътар гардонид.

Барномаҳои маърифатӣ-динӣ дар телевизионҳои маҳаллӣ ҷойгоҳи махсус доштанд. Дар муддати солҳои 1999-2014 зиёда аз 1000

барномаи «Маърифатаи ислом» дар «СМ-1» ва Телевизиони вилояти Суғд пахш гаштааст. Барандагони ин барнома Анвар Олимов, Саидумрон Саидов ва Оқилхӯча Сулаймонов буданд. Қисмати зиёди барномаи номбурдаро Саидумрон Саидов таҳия намудааст. Дар барномаи «Маърифатаи ислом» ба ғайр аз мавзӯҳои динӣ, инчунин мавзӯҳои адабӣ, ба монанди рӯзгору осори Саъдии Шерозӣ, Ҷалолиддини Румӣ, Камоли Хучандӣ, Абдурраҳмони Ҷомӣ, Абдулқодири Бедил матраҳ гардида буд. Ҳамчунин, шарҳи ғазалҳои классикони адабиёти форсу тоҷик Ҷалолиддини Румӣ, Камоли Хучандӣ, Соиби Табрезӣ, Сайидо ба роҳ монда шуда буд (4, 67). Муаллифи барномаҳои «Маърифатаи ислом» раиси Шӯрои уламои дини вилояти Суғд Ҳочӣ Ҳусайн Мӯсозода буда, дар барнома бо Саидумрон Саидов ва дигар барандагон суҳбат ба ҷо оварда мешуд. Муҳтавои як қисми ин суҳбатҳои телевизионӣ дар китобҳои «Сию се суҳбати судманд» ва «Табйину-л-ҳақоик» ҷой дода шудаанд.

Яке аз барномаҳои, ки дар «СМ-1» марбут ба адабиёт ва фаҳми шеър роҳандозӣ гашт, барномаи «Ганчинаи Мавлоно» буд. Барандаи он адабиётшинос ва журналист Саидумрон Саидов буд. Дар барнома абёти Ҷалолуддини Румӣ шарҳ дода мешуд. Барнома дар фони Сирдарё ва ё манзараҳои шаҳри Хучанд сабт мегашт. Барои сабти сифатноки барнома нурпошии офтоб ҳам ба назар гирифта мешуд ва маъмулан он соатҳои 4.00-5.00 субҳ сабт мегашт. Силсилаи барномаҳо бо иштироки устоди шодравон Абдулманнони Насриддин сабт гардид. Дар барнома Саидумрон Саидов порчаҳои аз «Маснавии маънавӣ» кироат мекард ва устод онро шарҳ медоданд. Вақте ки барномаи нахустини «Ганчинаи Мавлоно» намоиш дода шуд, тамошобинон онро дуруст дарк накарда буданд ва ба телевизион занг мезаданд, ки бисёр матлабҳо барояшон фаҳмо нагардид. Кормандони «СМ-1» ба онҳо тавсия медоданд, ки ҳангоми намоиши барнома «Маснавии маънавӣ»-ро дар даст дошта бошанд. Ҳамин тавр ҳам шуд, дар рафти барнома баранда саҳифаҳои китобро эълон мекард. Аллақай дар барномаҳои сеюм ва чаҳорум дарки он ба тамошобинон осон гашт ва занг зада миннатдорӣ баён мекарданд. Дар барномаи «Ганчинаи Мавлоно» Фарзона, Тоҷибой Султонзода, Ҳочӣ Ҳусайн Мӯсозода ҳам ашъори Мавлоноӣ Румро шарҳ дода буданд. Аммо суҳбатҳои устод Абдулманнони Насриддин бо илмияти худ фарқ мекард. Барномаи «Ганчинаи Мавлоно» тавонист, ки мардумро ба шинохти Ҷалолуддини Румӣ водор карда, маснавихон гардонад.

Минбаъд дар «СМ-1» солҳои охир барномаҳои маърифатии «Симои ошно» (мусоҳиба бо шахсиятҳои маъруфи Хучанд), муҳаррир

ва барандааш Муҳаббат Муродова, «Корномаи бузургони ислом» (2010-2011) муҳаррир ва барандааш И.Раҳимов, «Манзили аҷдодони мо» муҳаррир ва барандааш Манижа Юсупова арзи ҳастӣ қарданд.

Дар давоми солҳои фаъолиятҳо дар телевизиони «Азия» низ барномаҳои маърифатӣ ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ таҳия гардида, манзури тамошобинон мешуд. Барномаҳои «Ҷуфти муносиб» муҳаррир ва барандааш Шоира Шарифова, барномаҳои «Худ бисоз, бо мо бисоз», «Ҷавонон ва ҷомеа» ва амсоли инҳо пешқаши тамошобинон мегашт. Барномаҳои маърифатии телевизиони «Азия» нисбат ба барномаҳои ШТР «СМ-1» бештар дар жанри публитсистикаи иҷтимоӣ офарида мешуд.

Имрӯз дар фазои иттилоотии Хучанд телевизионҳои «Диёр», «Танин», «Салом», «Ҷаҳоноро», «СМ-1», «Азия» шабакаҳои давлатӣ ва телевизионҳои кабелӣ фаъолият мебаранд. Аммо дар масъалаи омода ва пахш қардани барномаҳои маърифатӣ на ҳамаи онҳо ҳавасманданд. Агар каме тавачҷуҳ ҳам дошта бошанд, барои таҳияи барномаҳои маърифатӣ журналисти хирфай ва ё наворбардори касбӣ надоранд. Маърифати худӣ рӯзноманигорони ҷавон ҳам ба қадри даркорӣ нест. Мутаассифона, онҳое ки ба даст баландгӯякро гирифтаанду тариқи оинаи нилгун худро намоиш медиҳанд, гоҳо ҷӣ гуфта нашонро худашон ҳам намефаҳманд.

Ҳамаи барномаҳои маърифатӣ дар телевизионҳои маҳаллӣ дар жанри мусоҳибаи телевизионӣ омода мегарданд. Ин тарзи барномасозӣ ба телевизионҳои маҳаллӣ мушқил нест ва камхарҷ аст. Барнома сабту танзим гардида, ба намоиш гузошта мешавад. Аммо аз лиҳози талаботи телевизиони муосир он суҳбатҳо гарчанд, ки бори зиёди маънавӣ доранд, ба талабот мутобиқ нестанд. Зеро телевизион талаб мекунад, ки дар баробари маълумот додан, тасвир ҳам нишон дода шавад. Аммо дар барномаҳои маърифатӣ суҳбати ду нафар ҳасту ҳалос. Аудио (садо)-и он суҳбатҳоро тариқи радио ҳам пахш намоянд, мазмунаш дигар намешавад. Дар телевизионҳои муосир дар таҳияи барномаҳои маърифатӣ аз усулҳои муосири танзим, инфографика, мултимедиа истифода бурда намешаванд, ки ин ҳам вобаста аст ба набудани мутахассиси ороишгари телевизион, танзимгари компютерӣ, расоми касбии телевизион ва монанди инҳо.

Дар ҳоли ҳозир телевизионҳои маҳаллӣ дар шароите қарор доранд, ки мехоҳанд барномаҳои маърифатӣ дошта бошанд, аммо он барнома дар бозори реклом бояд харидор ҳам пайдо кунад. Мутаассифона, дар жанри мусоҳибаи телевизионӣ таҳия намудани барномаҳои маърифатӣ ва, ҳатто, илмӣ-оммавӣ кӯҳна шудааст. Тамошобини

имрӯза тамошобини солҳои 90-уми асри бист нест. Ӯ дастрасӣ ба интернет, ба шабакаҳои умумичаҳони телевизионӣ дорад. Аз ин рӯ, агар то солҳои 2010 барномаҳои маърифатӣ тариқи суҳбати телевизионӣ сабт баргузор мешуда бошанд, ҳоло фурсати он фаро расидааст, ки сабки таҳияи барномаҳои маърифатӣ дигаргун гардад. Унсурҳои сюжетсозии атраксион, мултимедиа, унсурҳои документалистика дар таҳияи барномаҳои маърифатӣ мавриди истифодабарӣ қарор гиранд.

Барномаҳои маърифатии телевизионҳои маҳаллӣ тавонистанд, ки дар муддати арзи ҳастияшон дар даврони Истиқлолият барои худшиносии миллӣ ба мардум мавод пешниҳод кунанд, дар давраҳои бухрони иқтисодӣ, ки мардум фурсати китоб хондан надоштанд, тавассути оинаи нилгун маълумоти таърихӣ пешниҳод намоянд, шавқи мардумро ба омӯхтани таърихи адабиёти тоҷик бедор кунанд, асарҳои маъруфи адабиётро шарҳу тавзеҳ намоянд. Гуфтан мумкин аст, ки дар солҳои душвори 90-уми асри гузашта ва ибтидои асри кунунӣ телевизионҳои маҳаллӣ функцияи маърифатии худро иҷро карданд ва айни замон дар назди онҳо рисолати нава ҳам қарор гирифтааст, ки он марбут ба тарғиби дастовардҳои Истиқлолияти давлатӣ ва устувордории ваҳдати миллӣ мебошад.

Пайнавишт:

1. Раҳмон Э. Суҳанронӣ дар маросими ифтитоҳи муассисаҳои давлатии телевизиони «Варзиш», «Синамо» ва Академияи воситаҳои ахбори омма, 01.03.2016. www.president.tj
2. Орифова М. Особенности развития жанров в региональных телекомпаниях РТ (1990-2007гг.). – Душанбе, 2010. – 192 с.
3. Саидов С. Ҳазор барномаи маънавӣ / Маҳбубу-л-қулуб. – Хучанд: Ношир, 2015. С.60-69.
4. Дар бораи телевизион. Сономаи расмии ШТР СМ-1. www.cm-1.tv .

Мавлуда Почоева¹

МАҲФИЛИ «ГАНЧИ СУХАН» – АРМУҶОНЕ АЗ ДАВРОНИ ИСТИҚЛОЛ

Бисту панҷ сол мешавад, ки мо – тоҷикистониён соҳиби давлати озоду соҳибхитиёр ҳастем, дар фазои Ватани азизамон хуршеди истиқлол партавфишонӣ мекунад ва бо нурҳои ҳаётбахши худ дилунияти бунёдкорона, манзили маъво ва имрӯзу фардоҷамонро мунаввар мегардонад. Маҳз истиқлолияти сиёсӣ кишвари моро ҳамчун давлати мухтор ва соҳибтамаддун дар арсаи ҷаҳон муаррифӣ кард.

Пешвои миллат, Ҷаноби Олӣ Эмомалӣ Раҳмон дар суҳанрониҳои худ борҳо таъкид мекунад, ки «мо – тоҷикон соҳиби тамаддуни куҳан ва ниёғони бузург ҳастем. Ба шарофати Истиқлолият миллати фарҳангпарвари тоҷик беҳтарин арзишҳои тамаддуни башари Шарқу Ғарбро мавриди истифода қарор дода, дар айни ҳол таърих, фарҳанг, забон ва маънавиёти бисёрҳазорсолаи худро ҳимоя намуд ва имрӯз ба он рушди бештар баҳшида, хуввияти миллӣ ва арзишҳои волеи тамаддуни хешро пайдору муқаддас нигоҳ медорад».

Бешак, истиқлолияти кишвар имкон дод, ки анъанаҳои неки ниёгон аз нав эҳё гардад ва дар перояи нави замон бо мазмуну маънии тоза амал намояд. Дар ҷодаи илму фарҳанг ва адабиёту забон анъанаи ҳазорсолаи баргузории маҳфили ҷаласаҳои адабиву илмӣ маҳз дар замони истиқлолият бо тобишҳои нави замонавӣ рӯи қор омад, ки дар густириш ва ғановати фазои илмиву адабӣ нақши бориз гузоштааст.

Рисолати аслӣ ва асосии ин гуна маҳфилҳои адабӣ мусоидат ба шаклгирии завқу салиқаи зебоишиносии ҷавонон, ба самти созгор ва ҷалби тавачҷуҳи онон ба ормон ва марому маслаки замон, нерӯ баҳшидани раванди адабӣ ва парвариши ҷавонони тозароҳу тозарӯҳ ва умедбахш аст. Ба ин маънӣ, бебабаб нест, ки маҳфили адабиро «мактаби адабиёти давра» ном додаанд, ки барои қомат афрохтани бинои боҳашамати адабиёти ҳақиқӣ ва падидаи омадани равишҳои тоза эҷодӣ созгор буд. Маҳфили адабӣ василаи хуби густириши андешаи созандагӣ дар ҷомеа ва парвариши насли соҳибмаърифат, донишманд ва соҳибтафаккур мебошад.

Яке аз чунин маҳфилҳои илмӣ-адабӣ, ки дарозии дувоздаҳ сол бидуни таваккуф ва танаффус идомат дорад ва дар ҷомеаи муосир

¹ қорманди МД «Маркази илмӣи Камоли Хучандӣ»

мақоми хоса пайдо кардааст, маҳфили «Ганчи сухан» маҳсуб меёбад. Маҳфили мазкур зоидаи завқи баланд ва андешаи як нафар олими фархехта, донишманди беназир, доктори илмҳои филология, профессор шодравон Абдулманнони Насриддин буд, ки лоихаи ӯ аз ҷониби аҳли илму адаб, мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ ба хушӣ пазируфта шуд. Маҳфил санаи 15 апрели соли 2004 аввалин нишастии худро баргузор намуд, ки дар он фархехтагони адабу илм, монанди Шоирони халқии Тоҷикистон Фарзона, Аҳмадҷони Раҳматзод, Нурмуҳаммад Ниёзӣ, Нависандаи халқии Тоҷикистон Муҳиддин Ҳочазод, олимони маъруфи тоҷик, академик Носирҷон Салимӣ, профессорон Атахон Сайфуллоев, Низомиддин Зоҳидӣ, Матлуба Ҳоҷаева, Неъматҷон Файзуллоев, Абдусаттор Абдуқодиров, Умеда Ғаффорова ва даҳҳо дигар олиму адиб ширкат варзида, фикру дархости хешро оид ба фаъолияти минбаъдаи маҳфил ибраз доштанд. Рӯи қор омадани ин маҳфилро Раиси вақти вилоят, мухтарам Қосимҷон Қосимов падидаи неқ ва тозаи адабиву фарҳангӣ эълон дошта, сарпарастии онро Мақомоти иҷроияи Ҳокимияти давлатии вилояти Суғд ба дӯш гирифт. Таваҷҷуҳ ва амали хайри мазкур дар замони сарварии мухтарам Қоҳир Расулзода идома ёфт ва имрӯз низ Раиси вилояти Суғд Абдурахмон Қодирӣ ба маҳфил муҳаббати хоса доранду ҷамаҷониба онро дастгирӣ менамоянд. Маҳфили мазкур бо иштироқи гарму босамари адибон, донишмандон, рӯзноманигорон, донишҷӯён ва мухлисони калом бадеӣ, ки аҳли касбу пешаҳои гуногун мебошанд, ба таври доимӣ, рӯзи понздаҳуми ҳар моҳ доир мегардад.

Мақсад аз баргузории чунин маҳфили илмиву адабиро муассиси маҳфил, устоди равоншод Абдулманнони Насриддин ба таври зайл баён доштаанд: «Мақсади мо – эҳёи анъанаҳои дерина ва арзишманд, амсоли «шоҳномаҳои», «маснавиҳои», «бедилҳои» ва бо ҳам омода сохтани заминаҳои фикрӣ барои рушду нумӯи тафаккури адабӣ ва завқи қароқоили сухансанҷӣ мебошад. Барои шуқуқоӣ ва пешравии фаннии ватани азизи мо – Тоҷикистон ҳар фарди ҷомеа бояд ба қадри донишу тавоноӣ ва ҷиммати худ саҳме дошта бошад. Ман фикр мекунам, ки ояндаи кишвари мо ба омода шудани фазои солими маънавӣ ва тақия ба суннатҳои устувори фарҳангӣ дорад. Аз ин сабаб, мо ба маҳфилҳои асили эҷодӣ шадидан ниёз дорем. Маҳфилҳои адабӣ ва илмӣ бояд рӯҳу равони моро парвариш диҳад, дили аҳли ҷомеаро ба асолати фарҳанги миллӣ гарм кунад. Суханваронро ба таҳриқ орад, онҳоро барои ҷустуҷӯву мутолиаи бештар омода созад, аҳли илму адаб дар ин гуна маҳфилҳо худро бишносанд, андар дили онҳо умеду бовар бештар гардад, табодули афкор сурат гирад, фарҳанги

маҳфилорой таквият ёбад» (Куллиёти осор, ҷилди 7, саҳ. 308).

Мавҷудияти маҳфили илмиву адабии «Ганчи сухан»- ро метавон ба ду давра қисмат намуд:

Давраи якум. Давроне, ки устои беназир, профессор Абдулманнони Насриддин давоми беш аз ҳафт сол худ сарвару роҳбар, раҳнамову маҳфилоро буданд ва файзу шукӯҳи он хоса буду то имрӯз дар ёду машоми ширкаткунандагони маҳфил фазлу файз ва накҳати нишастҳо побарҷост. Устод Абдулманнони Насриддин бо муҳаббати хос барномаҳои маҳфилро тартиб меоданд ва дар баргузориҳои он усулу равиши хосаи худро доштанд. Эшон муътақид буданд, ки маҳфил рисолати азимеро дар тарбияи ахлоқӣ ва баланд шудани маърифати мардум мебозад ва он метавонад дар рушди фазои илмиву адабии кишвар таъсири бузург гузорад.

Муҳаққиқи соҳибназар таъкид мекарданд, ки дар ин маҳфил на танҳо шоирону нависандагон, олимони соҳаи адабиёт ва забон аҳли адаб, балки намояндагони илмҳои дигар, аҳли ҳунар ва табақаҳои гуногуни аҳолии бояд ширкат варзанд. Эшон инро василаи зиёдшавии дӯстию иттиҳод, рафоқату меҳрубонӣ дар ҷомеа медонистанд. Гузашта аз ин, дарку маърифати адабиёт, ошно шудан бо матлабҳои осори адабиву илмӣ, барои ҳар як нафаре, ки меҳодад дар худшиносии миллӣ қадаме гузорад, муҳим ва муфид мебошад. Он кас чун устоду раҳнамови худ академик Муҳаммадҷон Шакурӣ медонистанд, ки заминаҳои муҳими пешравии илмҳои дақиқро илмҳои ҷомеашиносӣ омода месозад ва дар вусъати он муассир аст. Ба ибораи дигар, илмҳои ҷомеашиносӣ: адабиёт ва ҳунар ҷомеаро аз лиҳози ахлоқию равонӣ тарбият мекунанд, андар ниҳоди инсонҳо эҳсоси покизагӣ, ҳалолкорӣ, ба даст овардани ризку рӯзии ҳалол, меҳру вафодорӣ, садоқату гуфтори нек ва амсоли инҳоро тарбият карда, ҷомеаро тавоноии маънавий мебахшанд, ки ин тавоноӣ муҳарриқи қувват ва нерӯҳои дигари инсон хоҳад буд.

Ривочу равнақи илмҳои инсонӣ, ки баландтарин дараҷаи худро дар осори Имоми Аъзам, Имом Бухорӣ, Муҳаммад Ҷарири Табарӣ, Абӯлайси Самарқандӣ ва соҳибназарони дигар дошт, заминаи ба майдон омадани олимони бузурги машрикзамин, пешравони илмҳои дақиқ, ҳамчун Муҳаммади Хоразмӣ, Абӯалии Сино ва донишмандони дигари ҷаҳоншумул гардид. Дар айни замон, ҳамин тараққиёти илмӣ иқтисодиёти давраи Сомониён ва дертар Ғазнавиёну Салҷуқиёнро мустаҳкам гардонид. Аз ин хотир, маҳфили маҷлисҳои мақсадноки илмию адабӣ ва дорои мазмуну муҳтавои амиқ як рукни асосии саломатии маънавии ҷомеа ва омили муассири тараққиёти илму адабиёт

мебошад. Дар доираи илмии вилоят кам набуданд олимони риштаи илми дақиқ: табиатшиносӣ, тиб, чуғрофия ва ғайра, ки ҳамфикри устод буданду ба маҳфил пайвастанд. Инҳо олимони маъруф Хайдар Саидов, Садриддин Абдурахимов, Хуршед Абдуллозода ва дахҳои дигаранд, ки борҳо бо маърузаи чолиби худ дар маҳфил баромад карданд. Яъне, маҳфил макоми хоса танҳо дар назари аҳли суҳан надошт, балки он равшангари дилу дидаи кулли инсонҳои соҳибназар будо то имрӯз он сифатро маҳфил молик мебошад.

Устод Абдулманнони Насриддин кӯшиш мекарданд дар нишастҳои маҳфил маърузаҳои мавриди баррасӣ қарор бигиранд, ки дар пешрафти илм нақши худро гузошта тавонад. Агар аз як ҷониб мавзӯоти чолиб ва маърузаҳои баландпояи суҳанварону адабиётшиносони номии кишвар Муҳаммадҷон Шакурӣ, Расул Ҳодизода, Меҳмон Бахтӣ, Аскар Ҳаким, Абдулҳамид Самадов, Гулназар, Камол Насрулло, Доро Начот, Муҳаммадали Аҷамӣ, Худой Шарифов, Абдуннабӣ Сатторзода, Абдушуқри Абдусаттор, Мирзо Муллоаҳмадов, Қодири Рустам, Мубашшири Акбарзода, Шаҳобуддини Шучоъ, Мирзо Солеҳов, Баҳриддин Камолиддинов ва ҷандеи дигарро сомеони маҳфил бо тавачҷуҳи том шунида бошанд, аз ҷониби дигар, устод имкон меоданд, то муҳаққиқони ҷавон низ аз минбари маҳфил – минбари воқеии илму адаб маъруза намоянд ва бозёфтҳои илмии худро ба маҳзари муҳаққиқони соҳибтаҷрибаву соҳибназар арзадоранд.

Афзун бар ин, шухрати маҳфили «Ганҷи суҳан» маҳз бо кӯшишҳои пайвастаи устод, сатҳи баланди баргузори он аз марзи кишвар берун рафта ва шукӯҳу нусрати илмиву адабии ин маҳфил аз ташрифи донишмандону ховаршиносони номвари кишварҳои мухталиф, устодони суҳан Асғари Додбех, Саид Алӣ Мӯсавии Гарморудӣ, Асадуллоҳи Воҳид, Ҳасан Қарибӣ, Нақиб Нақавӣ (Ҷумҳурии Ислонии Эрон), Шамсулҳаққи Ориёнфар, Ҷаъфари Ранҷбар, Ҳоруни Роун (Афғонистон), Орифи Навшоҳӣ (Покистон), Ҷаҳонгири Дуррӣ, Алфина Сибгатуллина (Русия), Александр Хайзер, Фирӯз Баҳор (Олмон), Маҳмуди Олам, Чандар Шекҳар, Қамар Ғаффор (Ҳинд), ҳамчунин, чанд тан донишманди соҳибном аз кишварҳои Қазоқистону Ўзбекистон ва Қирғизистон бештар гардид.

Барномарезии кори маҳфил аз тарафи устод Абдулманнони Насриддин тавре сурат мегирифт, ки барои рангорангии мазмуну муҳтавои он адабиётшиносону забоншиносон, шоирону нависандагон, таърихшиносон, аҳли фарҳанг ва, умуман, ихлосмандони адабиёт ва фарҳанг шомил мегардиданд ва ин тарзи барномарезӣ то ба имрӯз бо баъзе тағйиротҳои ҷузъӣ рӯи кор аст. Баррасии масоили

марбут ба назму насри муосир, ташреҳи чанбаҳои забоншиносии гузаштаву имрӯза, нақди шеър, таҳлили забони васоити ахбори омма, бозгӯи муҳимтарин падидаҳову навовариҳои соҳаҳои ҳаёти ҷомеа дар даврони Истиқлолият ва сиёсати фарҳангсолоронаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва Ҳукумати мамлакат аз мавзӯоти муҳими нишастҳои анҷумани «Ганҷи сухан» буд ва ҳаст.

Баҳши аввали маҳфил «Навғониҳои илму адаб ва фарҳанг» унвон дошта, дар он роҷеъ ба навигариҳои адабию илмӣ суҳбат орошта мешавад, китобҳои тозаӣ давоми як моҳ интишоршуда муаррифӣ мегардад, адибон ва донишмандон доир ба навтарин ахбори олами илму адаб дар асоси навидҳои шабакаи умумичаҳонии Интернет ва воситаҳои дигари муҳобиравӣ гузориш омода месозанд. Баҳши дигари он аз як ё ду маърузаи пурмухтавои илмӣ иборат буда, яке ба илми забоншиносӣ ва дигаре ба илми адабиётшиносӣ марбут аст. Гузашта аз ин, як баҳши ҷолиби маҳфил аз суханронии як ё ду адиб ва кироати намунаҳои манзум ва мансури онҳо иборат аст. Дар ҳар як маҳфил донишҷӯён ё хонандагони мактаб мушоираҳо аз ашъори суханварони тоҷик баргузор намуда, ба маҳфил рӯҳияи тоза ато мекунанд. Анъанайи хубе, ки устод барпо медоштанд, ҷамъбасти озмуни моҳона байни ихлосмандони каломи бадеъ буд. Маъмулан рӯзҳои 16-ум ё 17-уми ҳар моҳ барои маҳфили оянда суолҳо пешниҳод мегардид. Масъулон чанд савол доир ба масъалаҳои ҷолиби ҷанни суханварӣ манзур мекарданд ва хоҳишмандон дар зарфи ҷаҳор ҳафта ба он ҷавоб омода месохтанд. Дар маҳфил боз қардани дарҳои маънӣ барои алоқамандон манзур мешаванд, масъалаҳои маънишиносӣ, тасҳеҳи матн, фароҳамсозии шохбайтҳо, ахбори мухтасар дар бораи китобҳои муҳим ва амсоли инҳо ҷузъи барномаи маҳфил гардид. Онҳое, ки ба саволҳои озмуни «Ганҷи сухан» дуруст ҷавоб медоданд, соҳиби тухфаҳои махсус мегардиданд. Аспирантон, унвонҷӯён ва донишҷӯён – Маъмуралӣ Иброҳимов, Абдулфаттоҳ Ҳочиев, Ҳадятулло Бобоев, Маҳбуб Нуров, Назармуҳаммад Холов, Сорбон Азизов, Маҳфуза Маннонова, Фарзонаи Зарафшонӣ, Шохини Зарафшонӣ, Меҳрона Зиёева, Меҳрангез Ҳасанова ва дигарон, ки аксарашон имрӯз низ дар ҷодаи адабиёт ва забон фаъолият доранд, ғолибони озмунҳои «Ганҷи сухан» буданд. Гузашта аз ин, дар тамоми ҷаласаҳои маҳфил донишҷӯён аз факултаҳои филологияи тоҷик, забонҳои шарқ, таърих, педагогика ва санъати Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобочон Ғафуров ва дигар муассисаҳои олии, ҳам барои бардошти маънавӣ ва ҳам барои шунидани натиҷаи ҷавобҳоишон дар озмуни «Ганҷи су-

хан» ширкат менамуданд. «Ганчи сухан» дар ҳар маҷлиси худ сафҳаи тозаеро аз мавзӯоти мухталиф барои муҳассилин боз мекард.

Дар баҳши фарҳангии маҳфил ҳунармандон, сарояндагони номвар бештар сурудҳои классикӣ мехонданд. Дар поёни чаласа ҳар даъфа тухфаҳои хотиравии Раиси вилоят ба маърузақунандагон тақдим мегардид. Бояд зикр кард, ки дар меҳвари маҳфилҳо суҳбату суҳанрониҳои устод, андешаву тафаккури баланд, назар ва пешниҳодҳои он кас қарор дошт. Банду бастаи маҳфил, мазмуну мухтавои он, арзишу аҳамияти маҳфилро сабку услуби ҳосаи равоншод Абдулманнони Насриддин равшан зоҳир мекард.

Ҳузури Шоири халқии Тоҷикистон Фарзона, устодони сухан Озод Аминзода (равонашон шод бод), Аъзам Сидқӣ (равонашон шод бод), Нурмуҳаммад Ниёзӣ, Аҳмадҷони Раҳматзод, Муҳиддин Хочазод, Дадоҷон Рачабӣ (равонашон шод бод), Атахон Сайфуллоев, Назирҷон Турсунов ва суҳанрониҳои онҳо дар маҳфил барои ҷавонон дарси муфиде ба ҳисоб мерафт. Аҳли маҳфил аз гузоришҳои илмӣ Носирҷон Салимӣ, Низомиддин Зоҳидӣ, Матлуба Хоҷаева, Усмонҷон Ғаффоров, Умеда Ғаффорова, Замира Ғаффорова, Абдучамол Ҳасанов, Абдусаттор Абдуқодиров, Неъматҷон Файзуллоев, Толиб Ваҳҳобов, Нурулло Ғиёсов, суҳанрониҳои адибон Толиби Озарахш, Додоҳон Эгамзод, Анвар Олимов, Ғуфрон Рустамов, Маҳкам Пӯлод, Мубинҷон Юсупов ва донишмандони дигар ба худ баҳраҳои зиёд гирифтаанд. Ҷамҷунин, дар маҷлиси «Ганчи сухан» борҳо шоирону насрнависони ҷавон ва адабиётшиносони собитқадам, ба монанди Фаҳриддин Насриддинов, Саидумрон Саидов, Нуралӣ Нуров, Шарифҷон Тоҷибоев, Мавҷуда Ӯрунова, Марҳамат Ҳабибуллоева, Тоҷибой Султонӣ, Ҳалимҷон Зоиров, Нуралӣ Нурзод, Насимҷон Ҷамробоев, Субҳони Аъзамзод, Баҳромҷон Мирсаидов, Садриддин Мирзоев, Муҳаммадшоҳ Муҳаммадшоев, Низомиддин Муродӣ, Суруш, Адиба, Гулноз, Нарзуллои Азизӣён, Абдуваққос Юсуфӣ, Исмоил Зарифӣ, Равшан Ҷамроҳ, Темурмалик Рустамов, Мухлиса, Нийяти Ҳаёт суҳанронӣ ва шеърхонӣ кардаанд.

Намояндагони ҳунарҳои нафис, аз қабилӣ ҳофизон, рассомон, ҳушнависон, мисли Ҷӯрабек Муродов, Боймуҳаммад Ниёзов (равонашон шод бод), Ҷӯрабек Набиев, Ғафурҷон Ҷӯраев, Мирсалим Ашӯров, Абдумавлон Дадобоев, Исроил Файзиддинов, Шоҳсалим ва Тошбой Муҳаббатов, Абдурахмон Абдурахмонов, Мӯъминҷон Муллоев ва дигарон бо ҳузури худ маҷлисро зинат бахшиданд.

Амали шоистае, ки дар як муддати начандон тӯлонии баъди таъсиси маҳфил рӯи кор омад, ин бо ҳимоят ва ҳамкориҳои мақомоти

ичроияи ҳокимияти давлатии вилоят ва шаҳру навоҳӣ ба анъана даромадани баргузории маҳфили сайёри «Ганчи сухан» дар қаламрави вилоят ва берун аз он мебошад. Устод бо як нақшаи муназзам тавонистанд нишастҳои маҳфили «Ганчи сухан»-ро дар шаҳру ноҳияҳои вилоят, аз ҷумла Бобочон Ғафуров, Мастҷох, Зафаробод, Конибодом, Исфара, Ашт, Бӯстон (собик Чкалов), Гулистон (собик Қайроқум), Истаравшан, Деваштич (собик Ғонҷӣ) баргузор намоянд. Маҳфилҳое, ки дар мавзӯҳои зебоманзари навоҳии вилоят баргузор мешуд, файзу шукӯҳи дигар дошт. Дар ин гуна маҳфилҳо 20-25 нафар аъзоёни маҳфил, аз қабили олимони номвар ва адибони маъруф аз маркази вилоят ширкат меварзиданд, ки ба суҳбати онҳо аз 250 то 500 нафар адибон, омӯзгорон, духтурон ва, умуман, ихлосмандони калом бадеъ даъват мешуданд. Тавассути маҳфил мардуми ин ё он шаҳру ноҳияи вилоят бо чеҳраҳои маъруф рӯ ба рӯ мегаштанд, аз тозатарин бозёфтҳои илмиву адабӣ огоҳ мешуданд ва муҳимтар аз ҳама, фазои илмиву адабӣ ба муҳити дигар интиқол меёфт. Саволу ҷавобҳо, баҳсу мунозираҳои илмиву адабӣ, баромадҳои адибону суханварони шаҳру ноҳияҳо имкон медод, ки чеҳраҳои нави илму адаб аз гӯшаву канори вилоят муаррифӣ гарданд.

Устод кӯшиш мекарданд (ин анъана имрӯз низ идома дорад) ҳар як маҳфил пурра сабти видеоӣ дошта бошад ва тавассути телевизион паҳш гардад. Дар ин самт хидмати телевизиони вилояти Суғд, кормандони онҳо Мӯҳсин Аминзода, Ҳадя Набизода, Муҳайё Шарипова, Телевизиони СМ1, кормандони он Муҳаббат Муродова, Илҳомҷон Ҳошимов, Исломҷон Раҳимов, Бобочон Қурбонов, Дилшод Бобочонов, Телевизиони «Ҷаҳоноро», корманди он Маҳмудҷон Дадобоев ва дигарон ниҳоят калон аст. Ҳамаи сабтҳои маҳфил дар бойгонии фарзанди устод, доктори илмҳои филология Фахриддин Насриддинов ва масъули имрӯзаи маҳфили «Ганчи сухан» Саидумрон Саидов маҳфуз аст.

Лозим ба ёдоварист, ки дар заминаи нишастҳои баргузоршудаи маҳфил муҳимтарин масоили адабиёти қадиму навини форсии тоҷикӣ ва беҳтарин падидаҳои ҷадиди илмию адабии мамолики форсиабон мавриди баҳсу баррасӣ қарор дода, ҳосилашон дар панҷ мучаллад китоб бо номи «Армуғони «Ганчи сухан» дастраси умум гардонида шудааст, ки се ҷилди он дар замони зиндагӣ ва роҳбарияти устод сурат гирифтааст. Китобҳои мазкур маҷмӯаи мақолоти илмӣ ва ашъори дилписанди донишмандону суханварони вилояти Суғд маҳсуб меёбад, ки аксарашон дар нишастҳои маҳфил мавриди баррасӣ қарор доштанд.

«Армуғони «Ганчи сухан» ҳамчун минбари камолоти маънавӣ дар муаррифии каламкашони ҷавон нақши таърихӣ дорад. Масалан, танҳо дар ҷилди сеюми он гирд омадани ашъори шоирони ҷавон, монанди Мухлиса, Хуршеда, Бахроми Раҳматзод, Аҳмади Ҳасанзод, Ромизи Абдулло, Гулихандон дар канори суханварони шинохта, чун Фарзона, Аҳмадҷони Раҳматзод, Нурмуҳаммад Ниёзӣ, Неъмат Оташ (равонашон шод бод), Муҳсин Аминзода, Озарахш, Суруш, Адипаи Хучандӣ, Гулноз, Маликнеъмат, Иброҳими Наққош, Муаттар ва мақолаҳои олимони ҷавон чун Шавкатҷон Рустамов, Муътабар Бобоева, Замира Ёлмасова, Исломҷон Раҳимов, Заррина Абдуҳадова, Зоҳидҷон Қўрғонов, Ромизи Абдулло, Илҳом Эшонзода ва дигарон далели равшани гуфтори болост.

Давраи дуҷум. Давраи мазкур баъди вафоти устод сурат гирифт, ки онро шогирдони эшон аз кафедраи адабиёти классикии тоҷики ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров идома доданд. Сарвазири Ҷумҳурии Тоҷикистон, собиқ Раиси вилояти Суғд, мухтарам Қохир Расулзода дар мақолаи «Армуғони маънавӣ аз маҳфили ихлосу садоқат», ки дар ҷилди чоруми «Армуғони «Ганчи сухан» интишор шудааст овардаанд:

«Ҷои шукргузори аст, ки дар канори таълифоти гаронмояву осори пурбаракот устод дар зиндагии хеш мактаби нерӯманди илмиро асос гузоштанд, ки имрӯз шогирдони ин мактаб худ дар мақоми устодӣ расида, дар ривочи адабиётшиносии тоҷик саҳме муносиб мегузоранд. Бо ҳиммати ин ҷавонони фардоназар ва садоқатёр маҷолиси «Ганчи сухан» бо ҳамон суннатҳои хоси пайрезинамудаи устод Абдулманнон Насриддин идома ёфта истодааст ва бидуни танаффус нусратёрона қадам ба сӯи фардоҳои рӯшан мегузорад... Орзу менамоем, ки ин тифли якшабаи маънавии устод Абдулманнони Насриддин раҳи ҳазорсоларо тай намуда, аз баракоти хузури он ҷомеаи мо файзҳои бешумори маънавӣ касб намояд» («Армуғони «Ганчи сухан».-Ҷ.4.-Хучанд: Ношир, 2012, саҳ.5).

Воқеан, дастгирии доимии мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилояти Суғд, роҳбарияти Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров, садорати факултети филология ва заҳматҳои бемайлони аҳли кафедраи адабиёти классикӣ буд, ки «Ганчи сухан» идома ёфт ва алҳол 142-умин нишасташро баргузор намуд. Қабл аз ҳама, маҳфили «Ганчи сухан» мубаллиғи сиёсати фарҳангпарваронаи Асосгузори сулҳу ваҳдат миллӣ, Пешвои миллат, Ҷаноби Олӣ, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ва ҳадафҳои олии умумибашарии адабиёту фарҳанги ҷаҳонсозии тоҷикон аст ва дар ин роҳ аҳли

маҳфил собитқадам ҳастанд.

Дар яке аз Шӯроҳои олимони факултет садорат ва устодони ин даргоҳ сарварӣ ва масъулияти маҳфилро ба дӯши яке аз шоғирдони аввалини устод Абдулманнони Насриддин, адабиётшиноси хушсалиқа, дорандаи ҷоизаи ба номи академик Бобочон Ғафуров, ҷоизаи адабии шаҳри Табрёз ба номи «Камол ва Шаҳриёр», номзади илмҳои филология, дотсент Саидумрон Саидов вогузошанд, ки чораи кори босуботи маҳфилро меҷӯяд ва ба раванди он хеле хуб раҳнамоӣ мекунад. Баҳрамандӣ аз хазинаи саду чихилу ду маҳфили илмӣ-адабии «Ганҷи сухан» бо силсилаи навгониву гузориши судманди илмии аҳли илм, ашъори волои шоирон, нашри китоб ва дигар чораҷӯиҳои фарҳангӣ барои насли оянда хеле пурманфиат хоҳад буд.

Аъзоёни фаъоли маҳфил Шоирони халқии Тоҷикистон Фарзона, Нурмуҳаммад Ниёзӣ, Аҳмадҷони Раҳматзод, Нависандаи халқии Тоҷикистон Муҳиддин Хочазод, олимони маъруф Атахон Сайфуллоев, Носирҷон Салимӣ, Низомиддин Зоҳидӣ, Матлуба Хоҷаева, Умеда Ғаффорова, Замира Ғаффорова, Абдучамол Ҳасанов, Абдусаттор Абдуқодиров, Неъматҷон Файзуллоев, Абдуқодир Зоҳидов, Нурулло Ғиёсов, бо маслиҳату машварат, шоғирдони мактаби устод Фаҳриддин Насриддинов, Нуралӣ Нуров, Мавҷуда Ёрунова, Тоҷибой Султонӣ, Мӯсо Олимҷонов, Ҳалимҷон Зоиров, Субҳони Аъзамзод, Баҳромҷон Мирсаидов, Абдучаббор Шоҳаҳмад, Муътабар Бобоева, Мавлуда Неъматова, Ислом Раҳимов, Абдурахмон Раҳимов, Ромизи Абдулло ва дигарон дар пешравии кори маҳфил ва пурмазмуну пурмухтаво гузаштани он саҳми калон доранд. Ҳамзамон, дастгирии роҳбарони шаҳру ноҳияҳо, сарварони муассисаҳои таълимии вилоят, аҳли илму фарҳанг ниҳоят бузург аст. Маҳфилҳо чун анъана ҳар моҳ, санаи понздаҳум ва дар сурати дар рӯзҳои истироҳат мувофиқ омадани ин сана дар рӯзҳои дигар бо иштироки олимону адибон ва мухлисони калом бадеъ баргузор мегардад. Панҷоҳу ҳашт маҳфиле, ки баъди реҳлати устод баргузор шуд, шеваву услуби эшонро нигоҳ доштааст ва ба як маънӣ ҳар яке аз ин маҳфил ёдномаи зиндагӣ ва фаъолияти ин бузургмарди илму адаб – Абдулманнони Насриддин маҳсуб мешавад. Муҳимтарин корхое, ки дар ин муддат ба амал пайваст, инҳоянд:

1. Дар идомаи анъанаи неки интишори китоб чилдҳои чорум ва панҷуми «Армуғони «Ганҷи сухан» бо дастгирии мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилояти Суғд нашр гардид. Чилди чоруми он, ки бахшида ба 15-солагии Рӯзи Ваҳдати миллӣ ва 20-солагии Иҷлосияи шонздаҳуми Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида шудааст,

мақолаҳои илмӣ олимони ва ашъори тозаии суҳанварони тоҷикро фаро гирифтааст. Аксари ин мақолаҳо дар нишастҳои маҳфил шунида шуда, ҳамзамон, дар китоб ашъори чеҳраҳои нави адабиёт ворид гаштааст. Панҷумин ҷилди «Армуғони «Ганҷи суҳан» бошад, бахшида ба 60-умин солгарди устои зиндаёд Абдулманнони Насриддин соли 2013 ба таърифи расид. Ин китоб аз се бахш иборат буда, бахши аввали он мусаммо ба «Мақтаби маърифат» фарогири мақолаҳои олимони суҳаншинос – Нурулло Ғиёсов, Мӯсо Олимҷонов ва Баҳром Мирсаидов оид ба фаъолияти илмӣ устод Абдулманнони Насриддин ва мавқеи мақоми маҳфили илмӣ-адабии «Ганҷи суҳан» дар рӯзгори имрӯзӣ мебошад. Дар бахши дувум бо номи «Дарёи ҷон» мақолаҳои шогирдонии устод ҷой дода шудааст, ки имрӯз ҳамчун ворисони арзандаи миллати тоҷик дар ҷодаи илму адаб қадами устувор мезананд. Бахши савуми китоб «Иродат» унвон дорад, ки дастагули тару тозаии адабони вилоят аст. Гузашта аз ин, ду маротиба китоби «Армуғони маънӣ» (Армуғони маънӣ.-Хучанд: Ношир, 2012) интишор шуд, ки яке бахшида ба 100-умин маҳфили «Ганҷи суҳан», дувумӣ ба шастумин солгарди доктори илмҳои филология, профессор Абдулманнони Насриддин бахшида шудааст. Дар китоб тарҷумаи ҳоли Абдулманнони Насриддин, номи сад мақолаи беҳтарини олимони, ки дар маҳфилҳо ироа шудааст, муаррифномаи китобҳои устод бо акси он ва сад байти оӣ аз осори классикони нашр гардидааст.

2. Маҳфил саҳифаи худро дар рӯзномаҳои даврӣ бо номи «Ганҷи суҳан» пайдо кард, ки дар он фаъолияти маҳфил, мақолаҳои илмӣ ва намунаҳои ашъори аъзоёни маҳфил нашр мегардад. Ин анъанаи нек нахуст дар рӯзномаи «Ҳақиқати Суғд» оғоз ёфта, дар ҳафтавори «Суҳани халқ» идома ёфт. Имрӯзҳо бошад, саҳифа боз дар рӯзномаи «Ҳақиқати Суғд» амал мекунад. Дар ин қори хайр хидмати рӯзноманигорон Карим Шариф, Солеҳи Зарифзод, Мухтори Абдуллоҳ, Тоҷибой Султонӣ, Бобочон Қурбонов ва роҳбарияти ХХДТ дар вилояти Суғд бузург аст. Аслан, асосгузори ин анъана устод Абдулманнони Насриддин ва нависандаи рӯзноманигор Додоҳони Эгамзод мебошанд, ки ҳанӯз солҳои аввали фаъолияти маҳфил дар рӯзномаи «Нилуфар» саҳифаи маҳсусро таъсис дода буданд.

3. Навгоние, ки дар барномарезии маҳфил оғоз ёфт, ин таъсиси бахши «Тақвими адабиёт ва фарҳанг» мебошад, ки дар он аз воқеаҳои адабиву фарҳангии муҳиме, ки дар солҳои гуногун маҳз дар моҳи баргузори маҳфили навбатӣ ба вуқӯъ пайваста буданд, суҳан меравад. Ҳамчунин, дар маҳфилҳо бахшҳои «Монтажҳои адабӣ», «Саҳнаҳои таърихӣ», «Шарҳи як ғазал», «Муҳокимаи мавзӯ» роҳ ёфтанд, ки

мазмуну муҳтавои маҳфилро баланд намуд.

4. Вобаста ба фаъолияти Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва мазмуну муҳтавои Паёмҳои Президент, ҳамчунин вазъи сиёсати ҷаҳон, пайдо шудани зухуроти номатлуб дар ҷомеа, аз қабилӣ шомилшавии ҷавонон ба ҳаракатҳои экстремистӣ маҳфил ба мавзӯоте рӯй овард, ки дар тарғиби сулҳу ваҳдат, мақоми Сарвари давлат дар бунёди сулҳу осоиштагӣ бахшида шудаанд. Дар ин самт маърузаҳои пурмуҳтавои сиёсатмадорону сиёсатшиносон, муаррихону олимон, аз қабилӣ Абдучалил Бобокалонов, Ҷамшед Ҷӯразода, Гуфрон Рустамов (равонашон шод бод), Рухсора Давлатзода, Матлуба Амонзода, Даврон Зоҳидӣ, Зариф Назирӣ, Тоҷибой Султонӣ, Аъзам Ҳотамӣ, Муҳаммадҷобир Раҷабзода, Сарфароз Юнусов ва дигарон ироа гардид, ки ин аз ҳамқадами замон будани маҳфил дарак медиҳад.

5. Баргузори маҳфил дар шаҳру ноҳияҳо вусъати тоза пайдо кард. Аз ҷумла, нишастҳои он дар шаҳру ноҳияҳои вилоят, аз қабилӣ Панҷакент, Кӯҳистони Мастҷох, Айнӣ, Исфара, Деваштич, Бобочон Ғафуров, Конибодом, Бӯстон, Гулистон, Истиклол, Хуҷанд баргузор гардид. Анъанаи нек шудааст, ки ҳар сол нишастҳои маҳфил дар якҷоягӣ бо роҳбарият ва кормандони донишкадаҳои олии ва махсуси вилоят, маорифи шаҳру вилоят, Ҳизби халқии демократии Тоҷикистон дар вилоят, ҷамоати деҳоти баъзе аз ноҳияҳо рӯи кор ояд. Аз ҷумла, маҳфилҳо дар ДДХБСТ, ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров, Донишкадаи иқтисод ва савдо, донишгоҳи политехникӣ, коллеҷи омӯзгорӣ, ҷамоати Ҳайдар Усмон, ҷамоати деҳоти Ёва, ҷамоати деҳоти Шинг дар сатҳи баланд шуда гузашт ва маҳфил бадин васила дар дили одамон тухми муҳаббати суханро кишт.

6. Чун анъана олимону афроди фарҳефта аз пойтахти Ватанамон – Душанбе ва хориҷи кишвар дар нишастҳои маҳфил ширкат варзиданд. Ба монанди муҳаққиқон ва адибони номвар аз пойтахти кишвар Меҳмон Бахтӣ, Мирзо Муллоаҳмадов, Абдуннабӣ Сатторзода, Абдушуқри Абдусаттор, Бахтиёр Ҳамдам, Муртазо Зайниддинов, Мубашшири Акбарзод, Аъламхон Кӯҷаров, олимони эронӣ Сайид Муҳаммад Ҳайдарӣ, Масъуди Аҳмадванд, Мустафо Раҳмон Дӯст, дуктур Иброҳим Иқболӣ, Мачиди Начафӣ, Ҷамоли Шамъи Сӯзон маҳфилҳоро нуру таровати дигар эҳдо карданд.

7. Маҳфил дар тарғиби эҷодиёти адибону олимони ҷавон сахмгузор аст. Дар ҳар як маҳфил ҷавонони соҳибқалам имконияти сухан кардан пайдо намуда, зоидаи завқи хешро барои санҷишу баҳогузорӣ ба муҳаққиқону адибон манзур месозанд. Ин яке аз

ҳадафҳои аслии маҳфил мебошад, ки устод Абдулманнони Насриддин ба он асос гузоштаанд.

8. Маҳфил дар ҳамкорӣ бо муассисаҳои фарҳангиву адабӣ берун аз нақшаи корӣ дар гузаронидани нишастҳои адабиву фарҳангӣ саҳми беандоза мегузорад. Аз ҷумла, соли равон бахшида ба Рӯзи Хайём ва рӯзи Ваҳдат нишастҳои илмиву адабиро созмон дод.

9. Маҳфил ҳамасола дар охири сол ба тариқи озмун барои беҳтарин суҳанронӣ, маърузаи илмӣ, баррасии навгонии илмӣ, шарҳи ғазал, шеърӣ баланд тухфаҳои махсуси Раиси вилоятро ба ғолибон месупорад.

10. Маҳфил соҳиби маҷаллаи худ гардидааст ва дар рӯзҳои чашни Истиқлол он нашр хоҳад шуд.

Ҳамин тариқ, бетардид, маҳфили «Ганчи суҳан» дар тарбияи мардум ва тарғибу ташвиқи мероси гаронбаҳои гузаштагонимон хизмати шоистае карда истодааст ва хоҳад кард. Ин ҷо гуфтаҳои устоди равоншод Абдулманнони Насриддинро дар хусуси ҷовидонии маҳфил қайд кардан бамаврид аст: «Ганчи суҳан» бо ниятҳои нек, бо садоқату ихлос ба адабиёту маънавият ба майдон омадааст. Чунонки медонем, нияти нек, сидқу ихлос аз чашмаи оби ҳаёт шодоб мешаванд, яъне ҷовидонанд, бинобар ин «Ганчи суҳан» ҳамешагӣ сафобаҳши оинаи дилҳо, пайдору арзишманд хоҳад монд».

РҶДАКИШИНОСИ ДАР ДАВРАИ ИСТИҚЛОЛИЯТ

Рӯдакишиносӣ таърихи қадим дошта, аз замони худи Одамушшуаро оғоз меёбад. Осори устод Абӯабдуллоҳ Рӯдакиро ханӯз муосирони ӯ амсоли Шаҳиди Балхӣ, Маъруфии Балхӣ, Мухаллидии Гургонӣ, Дақиқӣ, Абӯзироаи Гургонӣ арзёбӣ намуда, муҳимтарин чанбаҳои ашъору шахсияти ӯро зикр кардаанд. Худи Рӯдакӣ низ ба сифатҳои шеъраш ишораҳо кардааст, ки барои шинохти осори ӯ мусоидат менамояд. То асри XIX сарчашмаи асосӣ дар шинохти Рӯдакӣ тазкираҳо буданд. Вале маълумоти онҳо бештар чанбаи ривоятӣ дошта, як андоза такрорӣ ҳам мебошанд. Баррасии илмӣ аҳволу осори шоир, тавре ки Саид Нафисӣ ва А.Мирзоев таъкид кардаанд, аз асарҳои Ҷ.Эте, Ч.Пикеринг, П.Ҷорн, Э.Браун, Р.Левӣ, Шиблии Нӯмонӣ ва амсоли онҳо шурӯъ шуда, сипас дар кишварҳои гуногуни олам, аз ҷумла Тоҷикистон густариш пайдо мекунад.

Дар Тоҷикистон Рӯдакишиносӣ чандин марҳиларо тай кардааст, ки давраи Истиқлол аз муҳимтарин ва дурахшонтарин марҳилаҳо ба шумор меравад. Дар ин давра на танҳо нашри ашъори Одамушшуаро хеле афзуд, балки таҳқиқи амику ҳамаҷонибаи рӯзгору осори боқимондаи ӯ низ вусъат пайдо карда, як зумра асарҳои илмӣ ба таъб расиданд.

Асари устои Донишгоҳи миллии Тоҷикистон Субҳони Амир, ки соли 1999 таҳти унвони «Рӯдакӣ – падидаи нодир ва ҷаҳонии тамаддуни аҳди Сомониён» нашр шуд, иқдоми муҳимме дар шинохти осору андешаҳои Одамушшуаро буда, бо диди тозаи замони Истиқлол ба моҳияту арзишҳои осори шоир ва мақоми ӯ дар адабиёти ҷаҳон таълиф шудааст. Дар рисола, ҷунонки қаблан зикр карда будем, муаллиф аз дидгоҳи тоза ба чанбаҳои ноаёни ҳаёти адабии замони шоир, амсоли таъсири унсурҳои дини масеҳӣ, зуҳури барҷастаи худшиносиву ифтихороти миллӣ дар мадҳияҳо нигариста, яке аз омилҳои шуҳрати ҷаҳонӣ пайдо кардани шоирро дар иртиботи ӯ бо давлати Сомониён ва ифодаи ормонҳои озодихоҳиву истиқлолталабӣ медонад. Дар рисола, ҳамчунин, беасосии мавқеъгирии исломгароёнаи «рӯдакишиносони навбаромад», кӯри модарзод будани шоир ва амсоли инҳо нишон дода шудааст (10). Китоби мазкур соли 2008 ба ифтихори ҷашни 1150-солагии устод Рӯдакӣ дар нашриёти «Адиб»

¹ доктори илмҳои филологӣ, профессор, узви вобастаи АИ ҶТ

дубора ба табъ расид.

С. Амир чустучӯйро дар Рӯдакишиносӣ идома дода, соли 2015 асари «Устод Рӯдакӣ аввалин шоири миллӣ ва ҷаҳонӣ» нашр намуд, ки илова бар рисолаи мазкур шаш мақолаи дигари ӯро дар бар мегирад (12). Дар мақолаҳои «Авфӣи Бухорой ва шинохти Устод Рӯдакӣ», «Воқуниши баъзе иштибоҳот доир ба шинохти Устод Рӯдакӣ», «Назаре дигар дар боби дарҳамшикастани миф (афсонаи) «кӯри модарзод» будани Рӯдакӣ ва ё кӯр карда шудани ӯ», «Носири Хусрав ва шинохти Устод Рӯдакӣ», «Рӯдакӣ шоири ҷаҳонӣ буд», «Ишқи Рӯдакӣ» бозёфтҳои тозаӣ муаллиф баён шудаанд, ки чандин муаммои аҳволу осори шоирро ҳал менамоянд.

Сипас мақолаҳои зиёде дар маҷаллаву маҷмӯаҳои илмӣ ва рӯзномаҳо дар бораи ҷанбаҳои гуногуни рӯзгор ва осори Рӯдакӣ chop шуданд, ки ба қалами Р.Ҳодизода, А.Мухторов, А.Афсаҳзод, Н.Неъматов, А.Сатторзода, Ҳ.Шарифов, А.Насриддин, Н.Салимов, К.Олимов, М.Қосимова, У.Каримов, С.Имронов, М.Ансор, А.Алимардонов, П.Ҷамшедов, Ш.Исрофилниё, Т.Мардонӣ, А.Раҷабов, М.Мирзоюнус, Ҷ.Азизқулов, У.Ғаффорова, З.Ғаффорова, Ф.Насриддинов, А.Абдусаттор, Ф.Бобоев, С.Саидов, Валӣ Самад, Ҷ.Саидзода, У.Назир, А.Кӯчаров, А.Самадов, В.Элбойзода, С.Муллоҷонов, Ш.Раҳмонов, Алии Муҳаммадии Хуросонӣ, М.Ҳочиматов, Т.Отахонов, Қ.Мухторӣ, С.Раҳимов ва дигарон тааллуқ доранд.

Чанде аз мақолаҳои муҳаққиқони тоҷик дар фаслномаи адабиву фарҳангии «Рӯдакӣ»-и Ройзании фарҳангии Ҷумҳурии Ислонии Эрон дар Тоҷикистон ба табъ расиданд. Дар шумораҳои 8-9 соли 2005, ки виҷанномаи Рӯдакӣ мебошад, мақолаву гузоришҳои М.Ўрунова, Ф.Бобоев, Ҳ.Зоиров, Х.Шарифов, С.Шаҳобуддинов, А.Алимардонов, К.Айнӣ, Т.Келдиёров, Алии Муҳаммадии Хуросонӣ, М.Маҳмудзода, Т.Мардонӣ, М.Муллоаҳмад, А.Насриддин, Ф.Насриддинов, Р.Ҳодизода ҷой дода шудаанд, ки ба масъалаҳои гуногуни Рӯдакишиносӣ бахшида шудаанд. Аз ҷумла, дар мақолаи С.Шаҳобуддинов «Ду байти нав аз осори Рӯдакӣ» аз як нусхаи хаттии қадимии Қуръони карим, ки дар Захираи дастнависҳои шарқии Академияи илмҳои Тоҷикистон маҳфуз аст, пайдо гардидани як шеърӣ тозаӣ шоир хабар дода мешавад, ки саҳми шоистаи муҳаққиқи тоҷик дар ҷамъоварии осори Одамушшуаро мебошад.

Дар ин давра дар баробари таҳқиқи замон, аҳвол ва осору андешаҳои шоир ба забон ва хунари устод Рӯдакӣ низ тавачҷуҳи зиёд зоҳир шуд. Асарҳои М.Қосимова «Сомониён ва анҷоми ташаккули

забони адабӣ», Қ.Мухторӣ «Хусусиятҳои луғавию услубии ашъори Рӯдакӣ», Бобо-Назар Ғаффор «Шоирӣ Хуросон», Х.Муҳаммадзод «Забони осори Рӯдакӣ», Султони Ҳамид «Рӯдакӣ чанг бигирифтӯ навохт», Ҷ.Обидпур «Ритмикаи ашъори устод Абӯабдуллоҳ Рӯдакӣ» ба баррасии масъалаҳои нақши Рӯдакӣ дар тақомили забони порсии дарӣ (тоҷикӣ), хусусиятҳои луғавию сарфу наҳви ашъори боқимондаи шоир ва робитаи ӯ бо хунари мусиқӣ бахшида шудаанд.

Ҷанбаҳои гуногуни рӯзгору осори устод Рӯдакӣ дар асарҳои С.Имронов «Ёдномаи устод Рӯдакӣ», С.Саидов «Адабиёти давраи Сомониён дар фарҳангҳои форсӣ», И.Салоҳиддинов «Гунбади ҷарҳ аз суханаш пурсадост», М.Муллоаҳмад, С.Қурбонова «Абӯабдулло Рӯдакӣ», Т.Атахонов «Устоди шоирони ҷаҳон», А.Насриддин «Рӯдакӣ (нусхашиносӣ ва нақду баррасии ашъори бозмонда)», А.Сайфуллоев «Паямбари ишқ», А.Сатторзода «Аз Рӯдакӣ то Лоик», А.Насриддин, Ф.Насриддинов «Рӯдакӣ – устоди суханварони Аҷам», Т.Мардонӣ «Рӯдакӣ ва адабиёти араб», Ҳ.Шарифзода «Соҳибқирони шоирон», Ҷ.Саидзода «Нақши Рӯдакӣ дар шеърӣ замони Сомониён», А.Маликзод «Аз ғазали рӯдакивор то шеърӣ нимой», Ҳ.Қаландаров «Рӯдакӣ ва исмоилия», А.Раҳмонфар «Рӯдакиро суханаш тилви нубост...» М.Нарзиқул «Авзони ашъори Рӯдакӣ», М.Муллоаҳмад «Рӯдакӣ ва рӯдакишиносон» ва ғайра мавриди баррасӣ қарор гирифтанд.

Дар замони Истиқлол Рӯдакишиносӣ на танҳо торафт вусъат пайдо карда, масъалаҳои гуногуни марбут ба адабиётшиносӣ, забоншиносӣ, таърих, антропология, тиб, мусиқӣ, хунар ва амсоли онҳоро фаро мегирад, балки аз лиҳози таҳлилу баррасии масъалаҳо аз умумигӯӣҳо, ки қаблан ҷой дошт, берун мебарояд ва дар аксари асарҳо амиқрафтӯ дақиқназариҳо ва далелу бурҳонҳои тоза дар таҳлилу баррасӣ мушоҳида мешавад. Маҷмӯаи мақолаҳои «Ёдномаи устод Рӯдакӣ», ки соли 2014 ба муносибати ҳамоиши байналмилалӣ бахшида ба Рӯзи Рӯдакӣ нашр шуд, далели он аст. Маҷмӯа бо пешгуфтори президенти АИ ҶТ Фарҳод Раҳимӣ «Шоирӣ шеърҳои анҷуманафрӯз» оғоз ёфта, мақолаҳои рӯдакишиносони кашварҳои гуногун, аз ҷумла муҳаққиқони тоҷик С.Амирзода, А.Сатторзода, М.Муллоаҳмад, Н.Зоҳидӣ, А.Набавӣ, Қ.Рустам, Т.Мардонӣ, З.Ғаффорова, У.Ғаффорова, Н.Нурзод, А.Ҳасанов, В.Оҳониёзов, Ҳ.Қаландаров, Ш.Муҳаммадиев, В.Элбоев, Н.Яздонӣ, Н.Одинаевро дар бар мегирад. Дар аксари мақолаҳои маҷмӯа бозёфтҳо ва сухани тозае роҷеъ ба рӯзгор ва осори Одамушшуаро ба назар мерасад.

Дар ин давра низ мисли марҳилаҳои қаблӣ асарҳои ҷасбастӣ ба

вучуд омаданд, ки «Одамушшуаро Рӯдакӣ»-и А.Афсаҳзод аз ҷумлаи онҳост (2). Китоб аз ҷаҳор боб иборат буда, баррасии масъалаҳои муҳити зисти устод Рӯдакӣ, зиндагиномаву осори дастраси шоир ва андешаву забони ашъори ӯро дар бар мегирад. Муаллиф ба масъалаҳои баҳсноки аҳволу осори шоир таваҷҷуҳ зоҳир намуда, андешаҳои худро бо далелҳо баён кардааст. Аз ҷумла, ӯ дар мавриди нобиноии Рӯдакӣ андешаҳои кӯри модарзод будани шоирро рад намуда, аввал ҳаде мезанад, ки «шояд Устод Рӯдакӣ дар пиронсолӣ гирифтори ягон бемории чашм шуда бошад» (2, 174). Вале, мутаассифона муаллиф ин андешаи комилан дурустро тақвият надода, дар асоси равояти Начотӣ ба хулосае меояд, ки «ба чашмони дардманди сарояндаи орзуҳои халқ ва муборизи зидди истибдод – Рӯдакӣ... ҷабран мил кашиданд» (2, 178). Тавре ки мо қаблан ба субут расондем, Рӯдакӣ дар қасидаи маъруфи «Шикоят аз пирӣ», ки бешак аз охири сурудаҳои шоир аст, ба кӯр карда шуданаш ишорае накардааст (3, 86-87). Мулоҳизаҳои А.Афсаҳзод роҷеъ ба миқдори ашъори Рӯдакӣ низ ҷолиб буда, барои дарёфти ҳақиқат мусоидат менамояд. Дар сарчашмаҳо ва асарҳои таҳқиқотӣ миқдори ашъори шоир ба таври гуногун 130 ҳазор байт, 180 ҳазор байт, 800 ҳазор байт ва ниҳоят 1 миллиону сесад ҳазор байт ба қалам дода шудааст. А.Афсаҳзод ҳамаи он андешаҳои мавриди баррасии амиқ қарор дода, андешаи «беш аз саду ҳаштод ҳазор, вале камтар аз дусад ҳазор байт шеър гуфтани» (2, 190) шоирро тасдиқ менамояд, ки дарвоқеъ мантиқӣ аст.

Ҷашни 1150-солагии устод Рӯдакӣ, ки бо қарори ЮНЕСКО соли 2008 баргузор гардид, марҳилае тозаеро дар рӯдакишиносӣ боз намуд. Ба ин муносибат дар Тоҷикистон ва кишварҳои дигар ҳамоишҳои гуногуни илмӣ ташкил гардида, осори зиёди илмӣ ба таъб расиданд, ки чанде аз онҳо зикр шуд.

Симпозиуми байналмилалии илмӣ «Рӯдакӣ ва фарҳанги ҷаҳон», ки 6-7 сентябри соли 2008 дар шаҳри Душанбе барпо гардид, ҳодисаи муҳиме дар ҳаёти фарҳангии кишвар ва дар рӯдакишиносӣ буд. Дар ҷаласаи умумии ифтитоҳии симпозиум Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон суҳанронӣ намуда, ба арзишҳои умумибашари андешаҳои Рӯдакӣ ва мақоми волои ӯ ишора кард. Дар панҷ бахши ҳамоиш беш аз 120 суҳанронии илмӣ муҳаққиқони тоҷику хориҷӣ дар робита ба замон, рӯзгор, осор, андешаву афкор, забону сабқ, ҳунару маҳорати суҳанварӣ ва масоили дигари рӯдакишиносӣ баррасӣ шуданд. Фишурдаи суҳанронии симпозиум ба забонҳои тоҷикӣ, форсӣ ва русӣ интишор ёфт.

18 июни соли 2008 дар толори Созмони Милали Муттаҳид бо

ширкати намояндагони беш аз 190 кишвари ҷаҳон таҷлили 1150-солагии Рӯдакӣ сурат гирифт, ки дар он дабири кулли СММ Пан Ги Мун суханронӣ намуд. Дар ин ҳамоиш суханронии Мирзо Муллоаҳмад дар мавзӯи «Рӯдакӣ - шоири бузурги башардӯст» низ шунида шуд. Дар мизи гирде низ, ки дар толори мазкур бо ширкати донишмандони кишварҳои гуногуни олам 19 июни соли 2008 баргузор гардид, низ ӯ суханронӣ кард.

Ба истикболи ҷашн бо ташаббуси сафоратхонаҳои Тоҷикистон дар шаҳри Анқараи Туркия ва Тошкенти Ўзбекистон ҳамоишҳои илмӣ бахшида ба 1150-солагии Рӯдакӣ баргузор гардиданд, ки дар онҳо низ Мирзо Муллоаҳмад суханронӣ намуд. Маводи ҳамоише, ки моҳи августи соли 2008 дар толори Донишгоҳи давлатии омӯзгории ба номи Низомии шаҳри Тошкент барпо гардид, дар маҷмӯаи «Одамушшуаро Рӯдакий» ба таъб расиданд. Дар маҷмӯа мақолаҳои А.Қайюмов, Ҳ.Ҳомидий, М.Муллоаҳмад, К.Камолов, Н.Комилов, Б.Тухлиев, О.Сафаров, Ҳ.Қудратуллоев, М.Маҳмудов, Қ.Абдуллоев, С.Олимов, Э.Очилов, М.Сулаймонов, Ҳ.Ҷӯраева, Ш.Салимов ва порае аз драмаи С.Удугзода «Рӯдакӣ» ба забони ўзбекӣ ҷой дода шудаанд. Дар мақолаҳои маҷмӯа дар баробари бозёфтҳои ҷолиби илмӣ баъзе норасоӣҳо низ ба назар мерасанд. Аз ҷумла, дар мақолаи С.Одинаев «Мафҳуми «Адабиёти Ватан», сиёсати адабиёт ва муносибати он ба осори Рӯдакӣ» ҳамаи адибонеро, ки дар замонҳои пешин дар сарзамини кунунии Ўзбекистон зиндагӣ кардаанд, ба ин кишвар мансуб донистааст, ки хилофи мантиқ ва ҳақиқати таърихӣ аст. Ў на танҳо Паҳлавон Маҳмуд, Собири Тирмизӣ, Асириддини Ахсикатӣ, Исмати Бухорой, Носири Бухорой, Мушфиқӣ, Аҳмади Дониш, Садриддин Айнӣ, Ҷалол Икромӣ, Сотим Улугзода, балки Хусрави Дехлавӣ, Бедил, Зебуннисоро ҳам дар асоси он ки аҷдодашон аз сарзамини имрӯзаи Ўзбекистон будаанд, «шоирони форсизабони ўзбек» донистааст (6, 83).

Ҳамоишҳои гуногуни илмӣ ҳамчунин дар шаҳрҳои Москва, Техрон, Дехлӣ ва амсоли инҳо баргузор шуданд, ки дар онҳо низ муҳаққиқони тоҷик ширкат намуданд.

Ба муносибати ҷашн ҳамчунин чандин маҷмӯаҳои мақолаҳо ба таъб расиданд, ки муҳимтарини онҳо «Рӯдакӣ: дирӯз ва имрӯз» ва «Рӯдакӣ ва суннатҳои адабии мардумони Осиёи Марказӣ ва Ҳинд» мебошанд. Дар маҷмӯаҳои мазкур бозёфтҳои илмии донишмандони Тоҷикистон, Россия, Франция, Амрико, Эрон, Ҳиндустон, Булғористон, Ўзбекистонро дар рӯдакишиносӣ дар бар мегиранд.

Яке аз муҳимтарин падидаҳои фарҳангӣ, ки ба муносибати ҷашн зуҳур кард, наشري 2 ҷилди «Донишномаи Рӯдакӣ» буд, ки нахустин

донишнома роҷеъ ба адибони тоҷику форс мебошад. Дар ин асари чамъбастиву дастчамъӣ, ки беш аз бист ҳазор мақоларо дар бар мегирад, навтарин иттилоот дар бораи замон, рӯзгор, осор, андешаву афкор, забону сабк, тарҷумаву таҳқиқи ашъори шоир ва умуман ҳар чӣ марбут ба Рӯдакист, дарҷ ёфтаанд. Асари мазкур на танҳо арзиши баланди иттилоотиву маърифатӣ дорад, балки дорои аҳамияти бузурги илмӣ буда, барои равшан кардани ғушаҳои торик ва камтаҳқиқшудаи рӯдакишиносӣ низ хеле судманд аст. Ин ҳоло охири асари чамъбастӣ дар Рӯдакишиносӣ аст, ки барои таҳқиқи амиқу васеи аҳволу осори Одамушшуаро мусоидат менамояд.

Чашни мазкур барои таҳқиқи амиқу пурвусъат ва гуногунҷабҳаи осори боқимондаи шоир мусоидат намуд. Аз ҷумла, дар асари набототшиноси тоҷик М.Ҳочиматов «Ҳаким Рӯдакӣ» тасвири гулу гиёҳҳо дар ашъори Рӯдакӣ ва муносибати шоир бо илмҳои гуногуни табиатшиносӣ ва тиб мавриди баррасӣ қарор гирифтанд.

Дар давраи Истиқлол нашри ашъори устод Рӯдакӣ низ хеле афзуда, матншиносии осори ӯ рушд пайдо кард. Тавре ки зикр карда будем, чамъоварӣ ва интишори осори бозмондаи Рӯдакӣ тақрибан аз асри XVII шурӯъ шудааст (1, 19-40; 4, 6-16; 9, 5-39).

Ба муносибати чашни 1100-солагии давлати Сомониён дар соли 1999 ду маҷмӯаи осори Рӯдакӣ дар шаҳрҳои Душанбе ва Хучанд ба нашр расиданд. Дар пешгуфтори муфассали маҷмӯаи «Насими Мӯлиён» мураттиби он Асрори Раҳмонфар «тартибу танзими мероси манзуми Рӯдакиро... ба ҷаҳор марҳалаи шартӣ» ҷудо мекунад (9, 11) ва роҷеъ ба ҳусну қубҳи қорҳои дар ин замина анҷом ёфта изҳори андеша менамояд. Ӯ таъкид мекунад, ки «марҳалаи якум аз ибтидои садаи нуздаҳум дар кишварҳои Мағрибзамин оғоз гирифтааст» ва Ҳ.Этеро аввалин шахсе медонад, ки ба ин қор даст задааст. Вале тавре ба субут расидааст, ҳанӯз соли 1616 Ҳасани Розӣ ибни Лутфуллоҳи Техронӣ аз китобхонаҳои гуногун осори парешони шоирро чамъ оварда, бо девони Қатрон муқоиса кардааст. Пас аз ӯ ин иқдомро донишманди дигари эронӣ Ризоқулихони Ҳидоят дар тазкираи маъруфи худ «Маҷмаъул-фусаҳо» идома додааст. Асрори Раҳмонфар тартибу танзими осори бозмондаи Рӯдакиро, ки С.Нафисӣ муқаррар карда буд ва мураттибону ноширон онро идома мебуданд, шикаста, қасидаҳо, ғазалҳо, марсияҳо, чистонҳо ва қитъаҳо ба таври ҷудогона дастабандӣ ва танзим кардааст. Ҳарчанд ин дастабандӣ баъзе норасоӣҳо дорад, барои муайян кардани анвои ашъори боқимондаи шоир судманд аст. Китоб дорои шарҳи луғот ва тавзеҳоти муфассал буда, онро метавон нашри ҳуби оммавӣ донист.

Шодравон Абдулманнони Насриддин солҳои тӯлонӣ ба тартибу танзим ва таҳқиқи матни осори боқимондаи устод Рӯдакӣ машғул шуда, ба муносибати 1100-солагии давлати Сомониён китоби «Рӯдакӣ (нусхашиносӣ ва нақду баррасии ашъори бозмонда)»-ро ба таъби расонд, ки аз ду бахш иборат аст. Бахши аввал ҷустуҷӯҳои илмии донишмандро дар матншиносии осори Рӯдакӣ дар бар мегирад. Дар ин бахш масъалаҳои муҳими матншиносии осори боқимондаи Рӯдакӣ, амсоли нусхашиносӣ, тасхеҳи матн, омехташавии осори ӯ бо ашъори шоирони дигар, муайян кардани мансубияти ашъори ӯ ва ғайра баррасӣ шудааст (5, 296-302).

Дар бахши дувуми китоб, ки «Девони устод Рӯдакӣ» номгузори шуда, матни осори бозмондаи шоирро дар бар мегирад, ҳамаи ашъори то замони таълифи китоб ҷамъовардаи муҳаққиқони кишварҳои гуногун ҷой дода шудаанд. Тавре ки худи муаллифи китоб менависад, «бунёди ин нашро «Девони Рӯдакии Самарқандӣ»-бар асоси нусхаи Саид Нафисӣ, И. Брагинский. (Техрон, 1373) ташкил додааст» (1). Қобили тавачҷуҳ аст, ки А.Насриддин дар зерӣ ҳар шеърӯ байтҳои пароканда маъҳази онҳоро зикр намудааст, ки ин раҳнамои хубест барои мураттаб кардани матни илмиву интиқодии осори шоир. Дарвоқеъ, китоби мазкур барои омода кардани матни саҳеҳи илмиву интиқодии осори бозмондаи Рӯдакӣ заминаи назариявӣ ва амалӣ фароҳам овард.

«Девон»-и Рӯдакӣ, ки бо тасхеҳу тавзеҳоти Қодири Рустам дар шаҳри Олмотӣ соли 2007 ба истиқоли 1150-солагии шоир ба таъби расид, икдоми тоза ва шоистае дар наشري матни осори боқимондаи Одамушшуаро буд. Қодири Рустам дар таҳияи матни девон хеле заҳмат кашида, ба ислоҳи ҷандин нуқсон, ки дар нашрҳои гуногуни осори шоир ҷой доштанд, муваффақ шудааст. Икдоми ӯ дар ҳалли масъалаҳои интисоби байтҳо ба Рӯдакӣ ва шоирони дигар, нусхабадалҳо ва ихтилоф дар шарҳи вожаҳои ашъори шоир, ки дар сарсухани китоб батафсил баён шудааст, шоистаи давом додан аст. Бахши «Ҳошия ва таълиқот»-и китоб низ хеле муфассал ва муфид буда, шарҳи масъалаи интисоби ашъори шоирони дигар ба Рӯдакӣ, вожаву истилоҳоти гуногуни дар матни девон ҷой доштаро дар бар мегирад (7). Девони мазкур борҳо дар шаҳрҳои Душанбе ва Техрон низ ҷоп шудааст.

Бо қарор ва пуштибонии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2007 аз фонди захиравии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон наشري осори 50-ҷилдаи суҳанварони гузаштаву муосири тоҷик дар силсилаи «Ахтарони адаб» шурӯъ шуд, ки ҳодисаи муҳиме дар ҳаёти фарҳангии кишвар маъсуб мешавад. Ин силсила бо наشري «Ашъор»-и

Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ оғоз ёфт. Дар пешгуфтори Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон «Ганҷинаи бегазанд» ба арзишҳои адабиву маънавии мероси фарҳангии мардуми тоҷик ишора шуда, зарурати таҳқику нашри онҳо таъкид гардидааст. Мақолаи Расул Ҳодизода ва Алии Муҳаммадии Хуросонӣ «Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ – поягузори адабиёти форс-тоҷик» хонандаро бо муҳимтарин лаҳзаҳои рӯзгору осор ва афкори шоир ошно менамояд. Мураттибон тартиби аз рӯи анвои шеърҳо муқаррар кардаи Саид Нафисиро шикаста, шеърҳо ва байтҳои парокандаро дар асоси тартиби алифбои арабӣ дар охири байтҳо овардаанд, ки ба назари мо дуруст нест. Зеро тартиби алифбои кириллии мо аз форсӣ фарқ мекунад.

Соли 2008 ба муносибати чашни 1150-солагии Рӯдакӣ чандин маҷмӯаи осори шоир ба таъб расид. Аз ҷумла, Бунёди байналмилалӣ забони тоҷикии форсӣ бо кӯшиши Усмон Назир «Девон»-и Рӯдакиро интишор дод, ки бо Паёми табрикии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба ифтихори Рӯзи Рӯдакӣ оғоз меёбад. Тавре ки дар муқаддимаи китоб омадааст, матни девон дар асоси нашрҳои пешин, ки дар Техрон, Душанбе, Маскав ва Олмотӣ омода гардида, «барои ҳамагон таҳия шудааст» (8, 35). Дар муқаддимаи китоб, ки «Устод Рӯдакӣ – рамзи ҷовидонаи миллати фарҳангсози тоҷик» унвон дорад, шарҳи ҳоли шоир ва муҳимтарин корҳои, ки дар таҳқику нашри осори шоир анҷом ёфтаанд, баён шудаанд. Дар муқаддимаи мазкур баъзе нуктаҳои баҳснок ба назар мерасанд. Аз ҷумла муаллиф таъкид мекунад, ки аз Рӯдакӣ «се қасидаи том» ба мо расидааст (8, 16). Дар ҳоле ки то имрӯз ду қасидаи томи шоир – «Модари май» ва «Шикоят аз пирӣ» маълум аст. Агар манзури муаллифи муқаддима шеъри «Баҳория» бошад, он тағаззули қасида буда, мутаассифона, то ҳол қисматҳои дигари он пайдо нашудааст. Шеъри машҳури Рӯдакӣ «Ёди ёри меҳрубон ояд ҳаме» бошад ғазал номида шудааст. Аввалан, шеъри мазкур дар аксари сарчашмаҳо мисли «Чаҳор мақола»-и Низоми Арӯзии Самарқандӣ, «Лубобу-л-албоб»-и Муҳаммад Авфӣ қасида шуморида шудааст. Сониян, баъзе муҳаққиқон, аз ҷумла О.Ҳочамуродов онро тасниф номидааст, ки ба назари мо дуруст аст.

Ба муносибати чашни 1150-солагии Рӯдакӣ ниҳоят бо кӯшиши Расул Ҳодизода ва Алии Муҳаммадии Хуросонӣ матни илмиву интиқодии «Девони ашъори Абӯабдуллоҳ Ҷаъфар ибни Муҳаммад Рӯдакӣ» бо ҳуруфи форсӣ дар ҷопхонаи «Пайванд»-и Сафорати Ҷумҳурии Ислонии Эрон дар Тоҷикистон ба таъб расид. Китоб бо пешгуфтори Алиасғари Шейрдӯст ва мақолаҳои Расул Ҳодизода ва Алии Муҳаммадии Хуросонӣ шурӯъ мешавад, ки дар онҳо роҷеъ ба

мақому шуҳрати ҷаҳонии Рӯдакӣ, тадқиқу нашри осори боқимондаи шоир ва тартибу танзими девони мазкур суҳан рафтааст.

Тавре ки худи мураттибон таъкид кардаанд, ин «аввалин маҷмӯаи осори бозмондаи шоир аст, ки аз рӯи усул ва талаботи илми матншиносӣ таҳия шудааст». Китоб дар асоси матни омода кардаи Саид Нафисӣ ва бозёфтҳои нави муҳаққиқони кишварҳои гуногун таҳия гардидааст. Аз ишораи мураттибон маълум мегардад, ки онҳо аз бозёфтҳои Алиашрафи Содиқӣ ва С.Шаҳобиддинов истифода кардаанд, вале бозёфтҳои З.Ворожейкина, А.Мухторов, Сипонлу ва дигарон нодида гирифта шудаанд. Аз ин рӯ, ҳоло наметавон матни девони мазкурро комил шуморид ва муҳаққиқонро зарур аст, ки ҷустуҷӯро дар ҷамъовариву тасҳеҳи ашъори шоир идома диҳанд. Ҳамчунин, сабабу ҳадафи дар поёни китоб илова шудани «навишти лотинӣ дар асоси алифбои туркӣ» маълум нест.

Расул Ҳодизода ва Алии Муҳаммадии Хуросонӣ, ҳамчунин, «Ашъори мунтахаби Рӯдакӣ»-ро барои мактабиён дар силсилаи «Китобхонаи мактаб»-и нашриёти «Маориф ва фарҳанг» нашр намуданд.

Ба муносибати ҷашни мазкур ду тухфаи зебо – китоби мусаввари «Шеърҳо»-и Рӯдакӣ бо сифати хеле хуб ба забонҳои тоҷикӣ, форсӣ, русӣ ва англисӣ ҷоп шуданд, ки барои тарғиби осори шоир судманданд. Ҳамчунин, панду андарзҳои ҳақимонаи Одамушшуаро ба забонҳои тоҷикӣ, форсӣ, русӣ ва англисӣ ба таъб расиданд, арзиши баланди тарбиявӣ доранд. Дар шинохту тарғиби осори шоир тарҷума ва ҷопи асари И.С.Брагинский «Абӯабдуллоҳ Ҷаъфари Рӯдакӣ» ва А. Тоҳирҷонов «Рӯдакӣ. Рӯзгор ва осор. Таърихи таҳқиқ» ба забони тоҷикӣ низ асар гузоштанд. Як зумра асарҳои муҳаққиқони тоҷик, ки ба Рӯдакӣ бахшида шудаанд, дар кишварҳои хориҷӣ ҳам интишор ёфтанд. Аз ҷумла, тарҷумаи асари А.Тоҳирҷоновро интишороти маъруфи Эрон «Амири Кабир» ду бор ба таъб расонд, «Андарзномаи Рӯдакӣ» дар интишороти ЭКО-и Эрон, «Перомуни Рӯдакӣ ва рӯдакишиносон» дар интишороти «Илмӣ ва фарҳангӣ»-и Эрон бо сифати баланд ба нашр расиданд. Дар нашриёти «Художественная литература»-и Маскав маҷмӯаҳои дастҷамъии «Дурдонаҳои укёноси назм» ва «Назми ҳикмат ва муҳаббат» ба забони русӣ интишор ёфтанд, ки бахши умдаи онҳо ба Рӯдакӣ ва осори ӯ бахшида шудаанд.

Дар давраи Истиқлол низ ситоиши Рӯдакӣ дар ашъори шоирон рушд пайдо кард. Адибон суннатҳои С.Улуғзода ва Б.Кимёгаровро, ки бо филми «Қисмати шоир» шуҳрати ҷаҳонии Рӯдакиро бештар карда буданд, идома дода, барои офаридани симои шоир саъй намуданд. Аз ҷумла, дар романи Равшани Ёрмуҳаммад «Ишқи Рӯдакӣ», драмаи

Ғаюр Ашӯри Растагор «Рӯдакӣ дар Самарқанд ё Офтоб омад далели офтоб» лаҳзаҳои муҳиму пурмочарои рӯзгори шоир тасвир шудаанд.

Ҳоло муҳаққиқон дар муассисаҳои гуногуни илмиву таълимӣ амсоли Институти забон, адабиёт, шарқшиносӣ ва осори хатти ба номи Рӯдакии АИ ҶТ, кафедраи таърихи адабиёти Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, Институти таърихи АИ ҶТ, кафедраи таърихи адабиёти донишгоҳҳои дигар ба рӯдакишиносӣ машғуланд. Ҳамчунин, аз соли 1999 маркази нави ғайридавлатии Бунёди Рӯдакӣ амал мекунад.

Тавре ки мебинем, дар давраи Истиқлол дар рӯдакишиносӣ корҳои зиёде анҷом дода шудаанд. Вале ба назари мо ин барои шинохти Одамушшуаро басанда нест. Мо бояд пеш аз ҳама нусхаҳои хаттии китобхонаҳои гуногуни олам, бахусус Ҳиндустону Покистон ва Туркияву Муғулистонро ба таври ҷиддӣ баррасӣ намуда, ашъори парешони шоирро чамъоварӣ намоем ва барои пайдо кардани девони аслии шоир кӯшиши лозим ба харҷ диҳем. Ҳамчунин, осори боқимондаи шоир бояд ба таври амиқ таҳқиқ шавад, рози бузургии шоир ва мондагории осори ӯ ошкор гардад. Бо мақсади густариши корҳои чамъоварӣ, таҳқиқи тарғиби ашъору осори шоир таъсиси як маркази илмӣ байналмилалӣ рӯдакишиносӣ зарур аст. Рӯдакӣ, тавре устод Садриддин Айнӣ таъкид карда буд, мояи ифтихори тоҷикон аст, аз ин рӯ мо бояд дар нақӯдошту шинохти ӯ ва нашру тарғиби осораш чизеро дарег надорем.

Пайнавишт:

1. Абдулманнони Насриддин. Рӯдакӣ (нусхашиносӣ ва нақду баррасии ашъори бозмонда). – Хучанд, 1999.
2. Афсаҳзод. А. Одамушшуаро Рӯдакӣ. – Душанбе, 2003.
3. М.Муллоаҳмад. Бори дигар дар бораи нобиноии Рӯдакӣ / М.Муллоаҳмад. Рӯдакӣ ва Рӯдакишиносон. – Душанбе: Адиб, 2012.
4. М.Муллоаҳмад. Рӯдакӣ ва Рӯдакишиносон. – Душанбе: Адиб, 2012.
5. М.Муллоаҳмад. Рӯдакишиносӣ дар чашмандози илмӣ Абдулманнони Насриддин / Офтоби маърифат. – Хучанд: Ношир, 2015.
6. Одамушшуаро Рӯдакӣ. – Тошкент, 2008.
7. Рӯдакӣ. Девон / Таҳия, тасҳех ва сарсухану ҳавошии Қодири Рустам. – Олмотӣ, 2007.
8. Рӯдакӣ. Девон / Таҳия, муаллифи сарсухан ва луғат Усмон Назир. – Душанбе, 2008.
9. Рӯдакӣ. Насими Мӯлиён. – Душанбе: Адиб, 1999.
10. Субҳони Амир. Рӯдакӣ – падидаи нодир ва ҷаҳонии тамаддуни аҳди Сомониён. – Душанбе, 1999.
11. Субҳон Амирзода. Падидаи нодир. – Душанбе: Адиб, 2008.
12. Субҳон Амирзода. Устод Рӯдакӣ аввалин шоири миллӣ ва ҷаҳонӣ. – Душанбе, 2015.

ҲАВЗАИ ЗАБОНШИНОСИИ ХУЧАНД ДАР ЗАМОНИ СОҲИБИСТИҚЛОЛИИ ТОҶИКИСТОН

*Хучандро маталаб дар саводи ҳафт иқлим,
Ки бартар аст зи ҳафт осмон макони Хучанд.*

Хучанд, ки имрӯз аз марказҳои маъмуриву сиёсии вилояти Суғд маҳсуб меёбад, аз куҳантарин ва калонтарин шаҳрҳои Мовароуннаҳри таърихӣ ба шумор рафта, дар баробари шаҳрҳои Бухорову Самарқанд, Марву Нишопур ва Ҳироту Балх аз марказҳои рушди илму адабиёт ва ҳунару тичорат эътироф шудааст. Хучанд ба унвони макони ободу зебо бо кишту барзи зиёд, хостгоҳи абармардони илму адабиёт диққати чуғрофидонони асримиёнагӣ ва маҷмӯан аҳли илму ба худ ҷалб намудааст, ки «нисбати шаҳри мазкур вожаҳои «шиғифтангез», «дилмазанда» ва монанди инҳоро ба кор овардаанд» (1, 123-124). Чунончи, дар асари чуғрофии «Худуду-л-олам»-и маҷхулумуаллиф мастур аст, ки «Хучанд шаҳрест ва он қасабаи он ноҳият аст ва бо кишту барзи бисёр аст. Ва мардумоне бомурувват ва аз вай анор хезад» (20, 65). Давлатшоҳи Самарқандӣ низ ҳангоми зикри аҳволу осори «Шайхулориф Камоли Хучандӣ» дар мавриди зодгоҳи шоир менависад: «Мавлиду маншаи Шайх Хучанд буда ва он аз бузургони он диёр аст. Ва Хучандро дар «Сувари ақолим» арӯси олам гуфтаанд ва вилояте нузаҳ ва васеъ ва дилкушой аст ва фавоқеҳе, ки дар он вилоят ҳосил мешавад, ба туҳфа ба ақолим мебаранд» (15, 305). Хучанд дар баробари ин ҳама нузҳату дилрабӣ аз ҷониби аҳли завқ ба унвони маркази густариши илму адабиёт ва хостгоҳу парваришгоҳи суҳанварони асил эътироф шудааст, ки бо осори гаронмояи худ баҳри иштиҳор пайдо кардани Хучанд сахми бориз гузоштаанд (16, 257-270; 17, 3; 20-23; 59-64). «Аҳбору асноди манобеи адабиву таърихӣ дол ба он аст, ки, - менависад профессор А.Насриддин, - дар ин ҳазор соли охир суҳанварону донишмандони Хучанд дар ривочу интишори адабиёт ва фарҳанги ақвоми форсизабонон нақши муассир ва мақоми шомих доштаанд» ва «эшон бо таълифоти дилҷасп ва бобаракоти худ ганҷинаҳои забон ва адаби форсиро ғанӣ кардаанд» (8, 12).

Боиси таассуф аст, ки дар замони тоистиклолият доир ба Хучанд ва мавқеи чуғрофии он бархе аз ақидаҳои ғалат низ ба назар мераси-

¹ номзади илмҳои филологӣ, дотсенти кафедраи забони тоҷикии ДДХ ба номи академик Б.Ғафуров

данд. Чунончи, дар «Фарҳанги форсӣ»-и доктор Муин дар мавриди Хучанд мехонем: «яке аз шаҳрҳои Ҷумҳурии Ўзбекистон дар канори Сайхун... ва имрӯз онро Истолинобод гӯянд» (7, 475).

Хушбахтона, тавассути Истиклолияти давлатӣ, ки мунҷар ба таъсиси давлати озоду соҳибхитиёре бо номи «Тоҷикистон» гардид, Хучанд ва дигар шаҳрҳои он барои оламиён боз ҳам бештар муаррифӣ гардиданд.

Имрӯз низ Хучанд рисолати таърихии худро идома дода, ба сифати маркази илму адабиёт иштихор ёфтааст. Дар он дар баробари рушду инкишофи илмҳои дигар забоншиносӣ низ босуръат густариш меёбад. Дастовардҳои олимони ҳавзаи илмии Хучанд дар доираҳои илмии кишвар ва берун аз он эътибору эътироф ёфтаанд.

Бегумон, барои рушди забоншиносӣ дар Хучанд таъсиси Донишқадаи омӯзгорӣ (1932), ки минбаъд ба Донишгоҳ табдил дода мешавад (1991), боис гардидааст. Дар соли хониши 1933-34 дар Донишқадаи омӯзгории Хучанд факултети таъриху филология ва кафедраи забон ва адабиёти тоҷик таъсис меёбад, ки аввалин мудирӣ он равоншод Файзуллоҳ Абдуллозода, ки аз донандагони беҳамтои забону адабиёти ниёгон буда, ба эътирофи муҳаққиқи равоншод Аҳмадҷон Усмонов, «тамоми пайкари Абдуллозода гӯё варақ-варақ аз дониш мураттаб ёфта буд», таъйин мегардад. Ф.Абдуллозода минбаъд дар атрофи худ беҳтарин ва закитарин шогирдонӣ худро чамъ меорад, ки Қумрӣ Тоҳирова, Мӯъмин Турсунов, Ҷулоӣ Аҳмадова, Темур Мақсудов, Фарҳод Зикриёев (равонашон шод бод) ва дигарон аз зумраи онҳо буданд. Бо ҳидояти Ф.Абдуллозода муҳаққиқони ҷавон Қ.Тоҳирова, М.Турсунов, Ҷ.Аҳмадова фаъолияти таҳқиқотии худро дар бузургтарин марказҳои илми ховаршиносии ҷаҳон, чун Пажӯҳишгоҳи забон ва тафаккури АИ ИҶШС ва дигар муассисаҳои илмии Маскаву Санкт-Петербург ва Душанбе идома дода, рисолаҳои илмии худро зери раҳнамоиву раҳбарии муҳаққиқони шинохтаи ховаршинос – профессорон В.С.Расторгуева, А.А.Фрейман, В.А.Лившиц ба дифоъ мерасонанд. Таҳқиқоти пажӯҳишгарони соҳибунвони Хучанд аз ҷониби мутахассисони соҳа сазовор баҳогузорӣ мегарданд, чунончи дотсент Қ.Тоҳирова аз беҳтарин мутахассисони шева, М.Турсунов «дар масъалаи калимасозии типӣ мураккаб яке аз муҳаққиқони варзида дар забоншиносии тоҷик» эътироф шуда (12, 97), Ҷ.Аҳмадова бо рисолаи илмии худ «умри беш аз 2500-солаи феъли ёвари *истоданро* нишон дода, раванди инкишофи маънову вазифаи онро басо мӯшикофона ба риштаи таҳлил кашидааст» (18, 27). Баъдан тавассути пажӯҳиш ва таълифоти Т.Мақсудов, Х.Ҷалилов, С.Ҳоҷиев, А.Давронов,

А. Абдуқодиров ва, махсусан, таҳқиқоту рисолаҳои профессорони равоншод Ф. Зикриёев (ниг. 3; 4; 5; 6) ва А. Насриддинов (ниг. 9; 10; 11) факултети филологияи тоҷик ва, махсусан, кафедраи забони тоҷикии Донишкадаи давлатии омӯзгории Хучанд ба яке аз марказҳои забоншиносӣ табдил меёбад, ки олимони ин марказ на танҳо дар таҳқиқу омӯзиши муаммоҳои сарбастаи забоншиносӣ заҳмат мекашиданд, балки дар муҳокима ва таълифи Грамматикаи академӣ низ ҷаъолона ширкат меварзиданд (ниг. 2, 1, 4; 2, 2, 354-361; 365-368; 2, 3, 3-68; 194-201). Дар охири солҳои 80-ум ва аввали солҳои 90-уми асри XX бо тақозои замон ва пешрафту вусъати ҷаъолият масъалаи ба Донишгоҳ табдил додани Донишкадаи омӯзгории Хучанд ба миён меояд ва моҳи июни соли 1991 дар Тоҷикистон дувумин Донишгоҳи давлатӣ, ки минбаъд номи «Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров»-ро мегирад, таъсис дода мешавад.

Табдили Донишкада ба Донишгоҳ барои вусъати ҷаъолияти илмӣ муассиса шароити мусоид фароҳам меорад. Махсусан, таъсиси шуъбаи аспирантура (соли 1993) аз рӯи ҳашт ихтисос ва ҷаъолияти он минбаъд аз рӯи бисту шаш ихтисос барои тайёр намудани кадрҳои соҳибунвон, махсусан забоншиносӣ, мусоидат намуд. Ифтитоҳи аспирантура таъсиси Шӯроҳои дифои рисолаҳои илмиро ба миён овард ва бо ҷаҳду талоши роҳбарони вақти Донишгоҳ соли 1996 дар назди Донишгоҳ Шӯрои диссертатсионии ҷимояи рисолаҳои номзадӣ аз рӯи дараҷаи «номзади илмҳои филологӣ» (К 065.05.01) таъсис ёфта, 20-уми сентябри соли 1996 аввалин ҷимояи рисолаи номзадӣ аз тарафи муҳаққиқи ҷавон, дастпарвари Донишгоҳ Саидумрон Саидов дар мавзӯи «Фарҳангҳои тафсирии асрҳои XI-XIV ва муаммои нақди матни адабӣ» сурат мегирад.

Шӯрои диссертатсионии мазкур бо баъзе танаффусҳо то соли 2013 ҷаъолият дошт ва дар ин муддат беш аз сад рисолаи номзадӣ мавриди дифоъ қарор гирифтанд, ки зиёда аз панҷоҳ рисола ба масъалаҳои муҳталифи забоншиносӣ ихтисосдоранд. Баррасии рисолаҳои мазкур нишон медиҳад, ки, аввалан, дар ҳавзаи илмӣ Хучанд муаммоҳои гуногуни илми забон мавриди баррасӣ ва пажӯҳиш қарор гирифтанд ва, сониян, дар тайёр намудани кадрҳои ҷавони илми забон мутахассисони варзидаи соҳа профессорон Ф. Зикриёев, А. Насриддинов, А. Абдуқодиров, А. Ҳасанов, Т. Ваҳҳобов, Т. Шокиров, дотсентон А. Давронов, Н. Ғиёсов саҳм гузоштаанд. Чун теъдоди рисолаҳои ба дифоъ расида, махсусан, дар замони соҳибистиклолии Тоҷикистон, дар ҳавзаи илмӣ Хучанд зиёд аст, таҳлили мазмуну муҳтавои онҳо аз имкон берун аст ва, сониян, ҳаҷми мақола низ ба ин имкон намедиҳад.

Аз ин хотир, мехоҳем мухтасар доир ба масъалаҳои мавриди омӯзиш маълумот пешниҳод намоем. Алоқамандон метавонанд бо рисола ва фишурдаи онҳо, ки дар Китобхонаи илмии Донишгоҳ маҳфузанд, ошноии бештар пайдо намоянд.

Омӯзишу баррасии беш аз панҷоҳ рисолае, ки давоми соҳибхитиёрии Тоҷикистон ба дифоъ расидаанд, собит месозад, ки муҳаққиқони ҳавзаи илмии Хучанд дар тамоми бахшҳои илми забон пешдастӣ дошта, муаммоҳои нозук ва мушкилписанди забоншиносии тоҷикро то қадри тавон мавриди омӯзишу пажӯҳиш қарор додаанд. Ин рисолаҳоро чунин дастабандӣ намудан мумкин аст:

I. Таҳқиқи муаммоҳои синтаксиси забони тоҷикӣ. Дар садри омӯзиши масъалаҳои мазкур профессор Ф.Зикриёев қарор дошт, зеро қисми бештари таҳқиқоти мавсуф ба синтакис ихтисос дошта, муҳаққиқ аз муаллифони Грамматикаи академӣ ва китобҳои дарсӣ барои макотиби олий ва миёна маҳсуб меёбад (муф. ниг. 14). Зери раҳнамоии профессор Ф.Зикриёев як қатор муҳаққиқони ҷавон пажӯҳиши муаммоҳои синтаксиси забони тоҷикиро пеша намуда, доир ба аломатҳои сохторию маъноии ҷумлаҳои содаи ҳикоягӣ дар забони адабии ҳозираи тоҷик (М.Каримова), ҷумлаҳои мураккаби пайвасти сертаркиб дар забони адабии ҳозираи тоҷик (С.Кенчаев) ва доир ба ҷумлаҳои туфайлӣ ва муътариза дар забони адабии ҳозираи тоҷик (Ҷ.Умаралиева) рисолаҳои диссертатсионӣ таълиф намуда ба дифоъ расонидаанд.

II. Таҳқиқи пажӯҳиши паҳлӯҳои мухталифи фарҳангномаҳо. Ба эътирофи аҳли илм, Хучанд тавассути пажӯҳишҳои мутаадди профессорин зиндаёд А.Насриддин ба маркази омӯзишу баррасии лексикографияи тоҷик табдил меёбад (муф. ниг. 13). Ин аст, ки як бахши азими рисолаҳо ба омӯзиши муаммоҳои мухталиф ва муҳими фарҳангшиносии тоҷик бахшида шудаанд. Таҳқиқоти мазкур таҳти раҳнамоии профессорон А.Насриддин, Ф.Зикриёев, А.Ҳасанов ва дигарон рӯйқор омадаанд. Дар омӯзиши муаммоҳои мазкур муҳаққиқони тозақор М.Ўрунова («Хусусиятҳои лексикографии «Баҳори борон» – шарҳи «Гулистон»-и Муҳаммад Ғиёсуддини Ромпурӣ); М.Аҳмадов («Луғати нимтафсилии тоҷикӣ барои забони тоҷикӣ»-и устод Айни ва хусусиятҳои лексикографии он); М.Сатторова («Хусусиятҳои фарҳангшиносии форсу тоҷик дар нимаи дувуми асри XIX ва ибтидои асри XX» (дар мисоли «Фарҳанги Низом»-и Саид Муҳаммадали Дониулислом); Р.Каримхочаева («Усулҳои шарҳи таҳфифи вожаҳо дар «Ғиёсу-л-луғот»-и Муҳаммад Ғиёсуддини Ромпурӣ); М.Тиллохочаева («Феълҳои сермаъно дар «Луғати нимтафсилии тоҷикӣ барои забо-

ни тоҷикӣ»-и устод Айнӣ»); Ф.Чалолова («Афкори забоншиносӣ дар «Ғиёсу-л-луғот»-и Муҳаммад Ғиёсуддини Ромпурӣ»); М.Искандарова («Вожаҳои аслии тоҷикӣ ва изоглосҳои эрониву славянӣ дар «Фарҳанги решашиносии забони русӣ»-и Макс Фасмер»); М.Хочаева («Шарҳи фонетикиву лексикӣ дар фарҳангҳои тафсирии асрҳои XIV-XVII»); М.Қосимова («Соҳтор, хусусият ва нақши «Фарҳанги забони тоҷикӣ» дар лексикографияи тоҷики асри XX») ва дигарон саҳм гузоштаанд.

III. Таҳқиқи вижагиҳои забон ва услуби адибони алоҳида. Дар омӯзиш, баррасӣ ва масъалагузориҳои услубшиносии тоҷик низ муҳаққиқони Хуҷанд саҳми назаррас доранд. Дар ин самт, маҳсусан, таҳқиқоти Ф.Зикриёев, А.Давронов ва А.Абдуқодиров то ба имрӯз аз сарчашмаҳои марҷаии илми услубшиносӣ маҳсуб меёбанд. Мактаби илмии олимони фавқро пажӯҳишгарон Н.Ҳикматуллоев («Хусусиятҳои маъноиву услубии синонимҳои лексикӣ дар трилогияи Чалол Иқромӣ «Дувоздаҳ дарвозаи Бухоро»); М.Олимҷонов («Хусусиятҳои луғавиву услубии насри таърихӣ» (дар асоси эҷодиёти Сотим Улуғзода); С.Каримова («Хусусиятҳои соҳториву забонии матнҳои ВАО»); Б.Маҳкамова («Хусусиятҳои маъноиву услубии ВФ дар назми Лоиқ Шералӣ»); Д.Эшонова («Хусусиятҳои лексикиву услубии назми Лоиқ Шералӣ» (полисемия, омонимия, паронимия); М.Атомуллоева («Забон ва услуби матнҳои илмӣ дар забони адабии тоҷик»); С.Ҷӯраева («Синонимҳо дар назми Абдурраҳмони Ҷомӣ»); Г.Маҳкамова («Антонимҳо дар назми Лоиқ Шералӣ»); З.Қўрғонов («Синонимҳои назми Фарзона»); М.Неъматова («Воҳидҳои халқии гуфтугӯӣ дар назми тоҷики асри XX» (дар мисоли осори С.Айнӣ, М.Турсунзода, Л.Шералӣ); Ш.Ҳакимова («Синонимҳои лексикӣ дар назми Лоиқ Шералӣ») ва дигарон идома ва такмил доданд. Аз муоинаи танҳо унвони рисолаҳо аён мегардад, ки муҳаққиқон дар омӯзиши вижагиҳои забонии осори адибони ҳам классики (Ҷомӣ) ҳам муосир (Айнӣ, Турсунзода, Иқромӣ, Улуғзода) ва, маҳсусан, устоди зиндаёди сухан Лоиқ Шералӣ саҳми бориз гузоштаанд.

IV. Омӯзиши муаммоҳои лексикология ва фразеологияи тоҷик. Бархе аз пажӯҳишҳо ба баррасии муаммоҳои лексика ва фразеологияи забони тоҷикӣ ихтисос дода шудаанд. Масъалаҳои маъмур дар рисолаҳои Б.Розиқов («Лексикаи заргариву мисгарӣ дар забони тоҷикӣ»); М.Ҳалимова («Лексикаи ифодакунандаи мафҳуми «либос» дар забони тоҷикӣ»); Ш.Раҳматов («Хусусиятҳои услубии ВФ дар забони адабии ҳозираи тоҷик»); А.Ақбаров («Табу ва эвфемизмҳо дар забони тоҷикӣ»); Г.Шарипова («Воҳидҳои фразеологӣ дар «Самаки

айёр»») ва дигарон матраҳ гардидаанд.

V. Таҳқиқи диалектологияи тоҷик ва масъалаҳои марбут ба он. Дар бархе аз рисолаҳои пажӯҳишгарон масъалаҳои шевашиносии тоҷик низ матраҳ гардида, муҳаққиқони ҷавон ба таҳқиқоти равшаншод Қ.Тоҳирова идомат бахшидаанд. Дар радифи ин пажӯҳишҳо метавон рисолаҳои олимони ҷавон С.Ўзбеков («Лексика ва фразеологияи лаҳҷаи тоҷикони Андарак»); И.Болтубоев («Робитаи луғавию фразеологияи «Мусталаҳоту-ш-шуаро»-и Вораста бо лаҳҷаи Хучанд ва атрофи он»); М.Ҳасанова («Лексикаи маросимии тӯй дар лаҳҷаи Хучанд» (пахлӯи этнолингвистӣ)); Ф.Убайдов («Вожаҳои аслии тоҷикӣ ва иқтибосии осори даврони классикӣ дар лаҳҷаи Мастҷоҳ» (дар мисоли маводи зерлаҳҷаи Мастҷоҳи Поён) ва дигаронро ном бурд.

VI. Таҳқиқи муаммоҳои таърихи забони тоҷикӣ. Омӯзишу баррасии таърихи забони тоҷикӣ низ мавриди тавачҷуҳи муҳаққиқони доираи илмии Хучанд қарор дошта, пайваста доир ба муҳимтарин муаммоҳои мавзӯ таҳқиқот ба анҷом мерасанд. Хузури профессор А.Ҳасанов барои таҳқиқи мавзӯи такони ҷиддӣ бахшид, зеро мавсуф аз муҳаққиқони борикбини таърихи забон ба шумор омада, пажӯҳишҳои эшон дар доираҳои илмии Тоҷикистон ва берун аз он эътироф гардидаанд.

Чун солҳои охир байни забоншиносон масъалаи вови маҷхул (у-и дароз) мавриди баҳсу мунозираи шадид қарор гирифта, фурӯғузур намудани ин фонемаро аз бархе калимаҳо, баҳусус арабӣ, пешниҳод намуданд, профессор А.Ҳасанов бо мақолаи «Сарнавишти як садоноки саргардони тоҷикӣ» собит намуд, ки «дар забони тоҷикӣ корбурди садоноки \bar{u} суннати басо дерина дорад. Зарур меояд, ки имлои дурусти онҳо ба таври хатмӣ риоя карда шавад» (19, 4). Метавон бо боварии комил иброз дошт, ки баъди нашри мақолаи мазкур оташи баҳсу мунозираҳо хомӯш гардиданд.

Таълифи рисолаи докторӣ аз ҷониби А.Ҳасанов дар мавзӯи «Маҳфузмони унсурҳои луғавӣ ва сарфию нахвии забони тоҷикӣ дар ғӯиши шимолӣ» (дар асоси маводи осори хаттии асрҳои X-XIII) аз дастоварди назарраси забоншиносии тоҷик маҳсуб меёбад (2004), зеро баъди рисолаи доктории Ф.Зикриёев (1986) ин дувумин рисолаи докторӣ дар доираи илмии Хучанд маҳсуб меёфт. Бархе аз шогирдонии профессор А.Ҳасанов ва устодони дигар рисолаҳои илмии худро ба таърихи забон ихтисос дода, таҳқиқоти судманде низ ба анҷом расониданд, ки метавон аз пажӯҳишҳои Ю.Кенчаев («Хусусиятҳои луғавӣ ва калимасозии «Таърихи Байҳақӣ»-и Абулфазли Байҳақӣ»); М.Маҳмудҷонова («Вижагиҳои маъноӣ ва имконоти калимасо-

зии феъли «шудан» дар «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавсӣ); М.Раҳматова («Хусусиятҳои корбурди шумораҳо дар «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавсӣ); Д.Бобочонова («Воҳидҳои соматикӣ сермаъноӣ «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавсӣ); О.Мирмуҳаммадов («Заминаҳои сермаъноӣ феълҳои гуногунсохти «Таърихи Байҳақӣ»); М.Чабборова («Усулҳои зуҳури вожаҳои ҳамгун дар осори тарҷумавӣ даврони Сомониён» (дар асоси маводи тарҷумаи «Тафсири Табарӣ» ва «Таърихи Табарӣ»-и Балъамӣ); Д.Маюнусов («Антропонимҳои «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавсӣ» (чанбаи лингвистӣ) ва дигарон ёдовар шуд. Аз мавзӯи рисолаҳо аён мегардад, ки беш аз ҳама, диққати муҳаққиқони ҷавонро вижагиҳои забонии «Шоҳнома»-и Ҳаким Фирдавсӣ ва ду таърихномаи асрҳои миёна – «Таърихи Табарӣ»-ву «Таърихи Байҳақӣ» ва «Тарҷумаи «Тафсири Табарӣ» ба худ ҷалб намудааст.

VII. Таҳқиқи муаммоҳои сотсиолингвистикаи тоҷик. Бо вуруди муҳаққиқони хушсалиқаи тоҷик А.Ҳасанов, Т.Ваҳҳобов, Т.Шокиров, Н.Ғиёсов, С.Ғанизода, Н.Ҷӯраев ба Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б.Ғафуров ҳавзаи забоншиносии Хучанд нерӯву тавони тозае касб намуд, зеро, чунонки болотар зикр гардид, дар ин ҳавза дувумин рисолаи докторӣ (аз рӯи ихтисоси забоншиносӣ) аз тарафи муҳаққиқ А.Ҳасанов рӯи кор омад. Ин падида аз ҷониби пажӯҳишгарони дигар, чун Т.Ваҳҳобов ва Т.Шокиров идомат пайдо кард. Таваччуҳи олимони мазкурро муаммоҳои мубрами сотсиолингвистикаи тоҷик ба худ ҷалб намуда буд. Ин аст, ки Т.Ваҳҳобов соли 2006 дар мавзӯи «Ҷанбаҳои сотсиолингвистии инкишофи забони адабии тоҷик» (дар солҳои 20-30-юми асри XX) ва дар соли 2011 Т.Шокиров дар мавзӯи «Ташаккул ва инкишофи истилоҳоти ҳуқуқшиносии забони тоҷикӣ» рисолаи докторӣ дифоъ менамоянд. Олимони мазкур таълифоти зиёде ба анҷом расониданд, ки ба баррасии муҳимтарин муаммоҳои забоншиносии тоҷик бахшида шудаанд. Як қатор шогирдони мактаби забоншиносии олимони фавқ дар ин ришта рисолаи илмӣ таҳия намуда, ба дифоъ расониданд, ки метавон аз пажӯҳиши муҳаққиқи ҷавон З.Ҷомидова ёд кард, ки соли 2015 дар мавзӯи «Ташаккули қоидаҳои имлои забони тоҷикӣ дар садаи XX» рисолаи номзадӣ ҳимоя кардааст. Айни замон дар ин самт таҳқиқот идома дорад.

VIII. Таҳқиқи муносибату таъсири байниҳамдигарии забонҳо ва забоншиносии муқоисавӣ. Як қисми пажӯҳишҳои муҳаққиқонро баррасии таъсири мутақобилаи забонҳо ва забоншиносии муқоисавӣ ташкил медиҳад. Дар замони соҳибхиттиёрии Тоҷикистон дар ин

ришта рисолаҳои зерин таълиф шудаанд: А.Зоҳидов («Таъсири забони русӣ ба калимасозии забони адабии ҳозираи тоҷик»); С.Сангинова («Равобити забони тоҷикиву русӣ»); М.Тоҳирова («Таҳлили муқоисавии лексикаи табу ва эвфемистӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва русӣ»); Б.Ҷабборов («Ифодаи мафҳуми робитаи ҳамхунӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва ўзбекӣ»); Р.Хидиров («Тағйироти лексикӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва ўзбекӣ дар охири асри XX ва ибтидои асри XXI»); С.Атамова («Хусусиятҳои лингвистии феъли «донистан» дар забонҳои тоҷикиву русӣ»); Қ.Ҷабборова («Зооноимҳо дар забонҳои тоҷикӣ ва ўзбекӣ» (дар асоси маводи зарбулмасалу мақолҳои тоҷикӣ ва ўзбекӣ) ва ғайра.

Баррасии иҷмолии рисолаҳои муҳаққиқони забоншинос собит мекунад, ки, воқеан ҳам, Хучанд яке аз марказҳои рушди инкишофи забоншиносии тоҷик маҳсуб ёфта, дар замони соҳибистиклолии Тоҷикистон зери ҳимояту ҳидоят ва сиёсати фарҳангпарваронаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон дар қатори дигар илмҳои забоншиносии тоҷик низ ба давраи нави инкишоф ворид гардида, пажӯҳишҳои анҷомёфта барои нишон додани мақому мавқеи забони тоҷикӣ дар байни забонҳои ҳешу ғайриҳеш, бозгӯии асолату ғановати забони адабиёти классикӣ ва бад-ин васила ба вуҷъати ҳудогоҳиву худшиносии миллӣ равона гардидаанд.

Пайнавишт:

1. Абдуллоев, Сайдулло. Фарҳанги Сомониён. – М.: Шӯъбаи ҷаҳоруми ҳарбӣ, 2001. -600с.
2. Грамматикаи забони адабии ҳозираи тоҷик. - Душанбе: Дониш. - Ҷ.1, 1985. -356 с.; -Ҷ.2, 1986. -372 с.; -Ҷ.3, 1989. -224 с.
3. Зикриёев, Фарҳад. Сложноподчинённые предложения с придаточными образа действия и сравнительными придаточными в современном таджикском литературном языке. Автореф. канд. филол. наук. –Душанбе, 1970. -21с.
4. Зикриёев, Фарҳад. Ҷумлаҳои пайрави тарзи амал ва монандӣ дар забони адабии ҳозираи тоҷик. -Душанбе: Ирфон, 1976.-122с.
5. Зикриёев, Фарҳад. Структурно-семантические особенности таджикского партаксиса. –Душанбе: Дониш, 1986. -192с.
6. Зикриёев, Фарҳад. Структурно-семантические особенности сложно-сочинённых предложений в современном таджикском литературном языке. Автореферат дисс. докт. филол. наук. -Душанбе, 1986. -44с.
7. Муин, Муҳаммад. Фарҳанги форсӣ. –Ҷ. 5. –Техрон: Амири Кабир, 1388/2009. -1229с.
8. Насриддин, Абдулманнон. Тазкираи шуарои Хучанд. –Хучанд: Ношир, 2015. -512с.
9. Насриддинов, Абдулманнон. «Шамсу-л-луғот» ва аҳамияти он барои луғатшиносии тоҷик. -Душанбе: Ирфон, 1982. -47с.

10. Насриддинов, Абдуманон. Толковый словарь «Шамс-ул-лугот» (источники, лексика, лексикографические особенности). Автореф. дис. канд. филол. наук. -Душанбе, 1982. -21с.
11. Насриддинов, Абдуманон. Проблема художественного восприятия и комментирования произведений персидско-таджикской классической литературы. Автореферат дисс. докт. филол. наук. -Душанбе, 1990. -54 с.
12. Норматов М., Абдурахмонова М. Шасти камолот. –Душанбе: Матбуот, 2009. -112с.
13. Олимзонов, Мӯсо. Ручӯе ба сахми профессор Абдулманнони Насриддин дар забоншиносии тоҷик / Армуғони «Ганчи сухан». –Ҷ. 5. -Хучанд: Ношир, 2013. -С.31-43; ҳамч. Офтоби маърифат. -Хучанд: Ношир, 2015. -С.385-395.
14. Олимзонов, Мӯсо. Табъи салим фазл аст, ирси падар набошад (ё худ ручӯе ба сахми профессор Фарход Зикриёев дар таҳқиқи синтаксис) // Забоншиносӣ (дар дасти нашр)
15. Самарқандӣ, Давлатшоҳ. Тазкирату-ш-шуаро/Таҳияи Мухлиса Нуруллоева. – Хучанд: Ношир, 2015. -544с.
16. Турсунзод, Назирҷон. Таърих ва фарҳанги мардуми Хучанд. –Машҳад, 1383.
17. Худжанд (гл. редактор Абдуллаев С.А.). –Душанбе: Главная научная редакция таджикских энциклопедий, 1999. -927с.
18. Ҳасанов А., Сатторова М. Пардозгари ҳусни ботин. -Хучанд, 2002. -47с.
19. Ҳасанов А. Сарнавишти як садоноки саргардони тоҷикӣ // Ҳақиқати Суғд. 3-юми январӣ соли 2013. -С.4-5.
20. Худуду-л-олам. Таҳиякунандаи матн ва муаллифи пешгуфтор Абдучамол Ҳасанов. –Душанбе: Бухоро, 2014. -588с.

Нуралӣ Нурзод¹

ИСТИҚДОЛИЯТ ВА ТАҲҚИҚИ МЕРОСИ ХАТТИИ НИЁҒОН

Ҳанӯз аз айёми хузури тоҷикон дар қаламрави Ориёно буд, ки эҳсоси тақдир аз арзишҳои фарҳангиву маънавӣ, бозҷӯии асолати миллӣ ва, дар ин замина, эҷоди мафкураи азими худогоҳиву худшиносӣ ва таҳкими андешаи миллӣ ҳамчун муҳимтарин руқни оини давлатдорӣ дар ҷаҳоншиносии эшон ба рӯшанӣ тазоҳур намуда, зербинои муҳкамаи давлатдорӣ миллиро дар қаламрави таърихи баъдинаи эшон гузоштаанд. Арзиши ин санади таърихи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар ду маврид хеле муҳим ва барҷаста ташреҳ додаанд. Нахуст, дар китоби «Тоҷикон дар оинаи таърих» таъкид медоранд, ки «Маводи таърихӣ ва дастовардҳои навини илмӣ шаҳодат медиҳанд, ки доираи ташаккули халқи тоҷик сарзамини паҳноварест, ки дар маркази олами ориёнаҷодону ориётаборон воқеъ буда, дар аҳли бостон бо номи умумии Ориёно ва сипас Бохтару Суғд машҳур гардидааст. Дар ин сарзамин мардумоне мезистанд, ки худро ориёӣ меномиданд». Аз ҳамин матлаб равшан аст, ки дар густураи тамаддуни ориёӣ ва тарвиҷи суннатҳои давлатдорӣ он аҷодони тоҷикон нақши созандаву авлавияти ақидавӣ доштанд, ки ҳамчун меросбарӣ ин тамаддуни беназир ба вучуд омадани аввалин давлатҳои маъруф бо номи Суғду Бохтар асолати таърихӣ хешро асрхост, ки дар ҳудуди кунунии Тоҷикистон маҳфуз дошта, беҳтарин арзишҳои оини давлатдорӣ, тафаккур ва андешаи миллӣ, мероси хаттиро дар сурати кутуб ва осори арзишманди мактуб то замони мо имтидод бахшидаанд.

Агар дар даврони шукӯҳманди Сомониён таҷаддуди воқеии ормонгарой ва асолатҷӯии миллати тоҷик дар сурати эҳёи арзишҳои маънавиву фарҳангӣ, таълиф ва тарҷумаи осори барҷастаи диниву мазаҳабӣ ва бо фарҳанги миллӣ омезиш додани унсурҳои фарҳанги исломӣ таҷассум пайдо кунад, ин раванди шоён дар давраи соҳибистиклолии Тоҷикистони муосир баъд аз ҳазор соли танаффус дар давлатдорӣ миллӣ дубора ба ҳукми руқни муҳкам ва

¹ номзоди илмҳои филологӣ, дотсент, мудири кафедраи адабиёти классикии ДДХ ба номи академик Б.Ғафуров

муҳими давлатдорӣ маърифат гардид. Маҳз, бо дастури амирони Сомонӣ «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ ҳамчун эҳёи таърихи Ачам таълиф гардида, бо эҳтимоми вазири фозили эшон Абӯалии Балъамӣ китоби «Таърихи Табарӣ» бо иловаҳои фаровоне роҷеъ ба таърихи ниёгони тоҷикон тарҷума ва манзур гардид. Дар қанори ин, ба вачҳи омезаи тафаккури миллӣ ва исломӣ, мазҳаби ҳанафӣ ҳамчун умдатарин андешаи мазҳабии тоҷикон дар мақоми расмии давлатӣ боло бардошта шуда, ҳатто, таълифоти судманд бар пояи таълимоти ҳанафӣ бо дастури умарои сомонӣ рӯи қор омаданд, ки намунаи он китоби муътабари «Саводу-л-аъзам»-и Абулқосими Самарқандӣ маҳсуб мешавад. Эмомалӣ Раҳмон низ ҳанӯз соли 2008 дар маросими таҷлили 1150 солагии устод Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ таъкид намуда буданд, ки: «Қофиласолори назми тоҷику форс устод Рӯдакӣ тараннумгари даврони тиллоии давлату давлатдорӣ ниёгони мо – сулолаи Сомониён буд, ки нақши ҷовидонаи онҳо имрӯз ҳам илҳомбахши қору пайқори давлатсозии миллии мо дар марҳилаи нави таърихӣ мебошад».

Ҳамин тавр, марҳилаи ҷадиди таърихӣ, ки ба поёни қарни XX ва оғози ҳазорсолаи навин барои Тоҷикистони мо айёми пурбореро бо номи истиқлолияти давлатӣ эҳдо намуд, дар қатори дигар арзишҳои сиёсӣ барои ин миллат тавачҷуҳи дубора ба эҳёи андешаи миллӣ, ҳуввият ва фарҳанги тоҷикон ва мунтаҳо даврони тозаи растохези фарҳангиро ба сурати нав рӯи қор овард. Маҳз, дар ҳамин замон буд, ки бо таҷлили 1100-солагии давлати Сомониён муҳимтарин рухҳои давлатдорӣ миллӣ бо фарогирии омӯзаҳои таърихӣ таҳқиқу баррасӣ гардида, дар қорсозии давлатдорӣ навини миллӣ татбиқи амалии худро пайдо намуданд. Ҳамин омил боис гардид, ки бо аз сар гирифтани таҷлили 2700 - солагии китоби муқаддаси Авастро ва эълони 3000 солагии фарҳанги Зардуштӣ, инчунин эълони Соли бузургдошти тамаддуни ориёӣ таърихи ташаккули давлатдорӣ тоҷикон аз қаламрави Ориёно то Истиқлолияти давлатии Тоҷикистони муосир ба меҳвари тадқиқи амиқ кашида шуд, ки дар сарғаҳи ин чараёни нахзатофари фарҳангӣ ва маънавӣ, бешак, ҳуди сарвари давлат қарор гирифтанд. Таълиф ва нашри ду муҷаллади китоби «Тоҷикон дар оинаи таърих: аз Ориён то Сомониён» ва китоби «Нигоҳе ба таърих ва тамаддуни ориёӣ» саҳифаҳои тозаеро аз ин таърихи пурғановат чилварезӣ намуда, бешак як даврони бошукӯҳи таърих, тамаддун, оини давлатдорӣ шаҳриёрони қадими тоҷиконро бо беҳтарин вачҳ шарҳу тавзеҳ бахшид. Имрӯз ҷомеаи Тоҷикистон бо мутолеоти ин осори ғаноманди илмӣ равзанаҳои ҳосе дар омӯзиши саҳифаҳои дурахшони миллати худ пайдо карда, иқдомоте худшиносонаву худогоҳона аз ҳеш зоҳир

мекунанд. Чунин ибтикороти худогоҳонаи сарвари давлат буд, ки дар ин даҳсолаи аввали қарни XXI ба таври воқеиву рӯшан як айёми бошукӯҳи ривочи наҳзати фарҳангӣ, растахези навбатии Ачам бо омезаҳои тафаккури миллӣ ва исломӣ дар қаламрави Тоҷикистон ҳузур пайдо намуд, ки яке аз самтҳои муҳими ин наҳзати фарҳангиро фароҳамоварӣ, таҳқиқ, тавзеҳ ва нашри мероси хатти ниёғонамон ба вучуд овард. Нашри китоби муқаддаси ниёғонамон – Авасто, китоби муқаддаси «Қуръон» бо тарҷумаи тоҷикӣ, «Тарҷумаи Тафсири Табарӣ» – нахустин ва бузургтарин тафсири китоби муқаддаси Қуръон, девонҳои бузургтарин шоирони мо, чун Рӯдакӣ, «Девони Шамс»-и Мавлоно Румӣ, ки бо ибтикори сарвари давлат барои ҳарду ин бузургони адабиёти мо солҳои бузургдошт ҳам эълон гардид ва теъдоди фаровони осори классикон, мисоли «Ашъори ҳамасрони Рӯдакӣ», «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ, «Сафарнома»-и Носири Хусрав, «Рубоӣёт»-и Умари Хайём, «Маснавии маънавӣ» ва «Девони Кабир»-и Мавлоно Ҷалолуддини Балхӣ, Девонҳои Ҷофизӣ Шерозӣ, Камоли Хучандӣ, мероси адабиву илмии Мавлоно Абдурахмони Ҷомӣ ва амсоли ин аз тавсеаи инқилоби маънавӣ ва худогоҳӣ дар давраи навини таърихӣ ҳамчун падидаҳои истиқлоли маънавӣ ва фарҳангӣ паём мерасонад. Ногуфта намонад, ки интишори ин мероси бузурги маънавӣ, пеш аз ҳама, бар асоси сиёсати маънавиятпарваронаи Пешвои миллат дар самти бузургдошти шахсиятҳои барҷастаи адабиёт ва фарҳанги миллии мо сурат гирифт, ки ин тамоюли сиёсати фарҳангӣ дар баробари таблиғи мероси эшон ба нашру муаррифии дастовардҳои ақлонии миллати мо, ки дар ҳазорон ҳазор чилд нусхаҳои хаттӣ сабт шудаанд, заминаҳои мусоиде фароҳам овард. Кори таҳия ва нашри ин осори гаронмоя, ки аксари онҳо ба шакли комил дар даврони соҳибистиклолии кишвар ба нашр расиданд, пеш аз ҳама, бар пояи истифодаи нусхаҳои хаттии ин навъ осор, ки дар китобхонаҳои кишвар ва берун аз он ҳифзу нигоҳдорӣ мешаванд, сурат пазируфт ва ҳатто мероси тозаи бозёфтаи суҳанварон, адибону мутаффакирон бо шарофати истиқлоли миллӣ низ муаррифӣ гардид.

Ҳарчанд ба ҳиммати донишмандону зиёиёни тоҷик хеле барвақт масъалаи ҷамъоварӣ ва ҳифзоти нусхаҳои хаттӣ оғоз гардид ва дар Институти мероси хаттии АУ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва шуъбаи дастнависҳои Китобхонаи Миллии Тоҷикистон теъдоди бешумори нусахи хаттӣ ва чопи сангии осори гузаштагон ҷамъоварӣ шуд, аммо ин раванд дар даврони истиқлол боз ҳам густариш пайдо кард. Маҷмӯан, имрӯз Китобхонаи Миллии Тоҷикистон дар қатори бисёре аз китобхонаҳои бонуфузи ҷаҳон ба маркази ҳифзи ёдгориҳои хат-

тии ниёгон табдил ёфтааст, ки дар марҳилаи навини таърихӣ ба унвони бузургтарин китобхонаи беназир дар қаламрави Осиёи Марказӣ маҳсуб меёбад. Бештари марокизи ниғаждории нусхаҳои хаттӣ дар қаламрави вилоятҳо ё китобхонаҳои шахсӣ мероси хаттии ҳешро ба ҳазинаи ин китобхона ҳамроҳ намудаанд, то ки маркази ягонаи бузург ва мухташами нусахи хаттӣ дар кишвар эҷод шавад. Ҳарчанд худӣ шуъбаи дастнависҳои Шарқи Китобхонаи Миллии Тоҷикистон дар соли 1933 таъсис ёфтааст, аммо нуфуз ва ғанои ин ҳазина дар замони соҳибистиклолии кишвар боз ҳам раванқ касб кард. Ҳарчанд соли 1953 бо фармони маҳсуси ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамаи нусхаҳои хаттии то ин айём фароҳамовардашуда ба ихтиёри Институти шарқшиносӣ ва мероси хаттии Академияи илмҳои РСС Тоҷикистон вогузор шуданд, аммо бо кӯшиш ва талошҳои пайвастаи аҳли савод ва китобдӯстон дубора ҳазинаи китобии мазкур барқарор гардида, теъдоди зиёди осори хаттӣ фароҳам оварда шуд, ки бештари онҳо ба замони соҳибистиклолии кишвар рост меояд. Бо пуштибонии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамасола аз ҳар роҳу восита эълон мешавад, то ки нусхаҳои хаттии фаровони мавҷуд дар ихтиёри аҳоли ба шуъба тавассути харидорӣ ё ҳадя ворид карда шавад. Агар то се сола пеш дар ихтиёри шуъба 2200 нусхаи хаттӣ маҳфуз бошад, танҳо дар давоми се соли охир 376 адад нусхаи нав вориди ҳазина гардида, миқдори умумии онҳо ба 2576 адад расидааст. Ҳамзамон, дар қанори ин нусхаҳо бештар аз 2300 нусхаҳои чопи сангӣ дар ҳазинаи мазкур мавҷуданд, ки дорои аҳамияти муҳим ба шумор мераванд. Бо истифода аз имкониятҳои технологияи муосир ва таъмини шароити мувофиқ ба меъёрҳои замонавӣ дар шуъбаи дастнависҳои Китобхонаи Миллии Тоҷикистон масъалаи таъсиси ҳазинаи электронии нусхаҳои хаттӣ ба роҳ монда шуд, ки қисмати асосии нусхаҳои аслии хаттӣ ба сурати электронӣ дароварда шуданд. Ҳамзамон, барои ғанои қисмати электронии бахши нусхаҳои хаттӣ тавассути ба роҳ мондани ҳамкориҳои китобхонавӣ теъдоди муайяни нусхаҳои хаттӣ аз китобхонаҳои олам ворид гардиданд, ки аз ҷумла 30 адад аз ҷониби китобхонаи миллии Фаронса тухфа шудаанд.

Бар асоси фаъолиятҳои густардаи Китобхонаи Миллии Тоҷикистон дар заминаи таҳияи мутуни адабиву илмӣ ва таърихӣ, инчунин тарҷумаи осори илмӣ дар давоми чанд соли охир қорҳои назаррасе ба анҷом расонида шуд. Ба ҳидоят ва дастгирии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ва бо кӯшиши нахустин Раиси Китобхонаи Миллии Тоҷикистон академик Носирҷон Салимӣ дар назди маркази тоҷикшиносии китобхона нашри силси-

лаи Тоҷнома ба роҳ монда шуд, ки дар заминаи он то кунун беш аз 20 чилд мутуни илмиву адабӣ, таърихномаҳо, тарҷумаи пажӯҳишҳои таърихии ховаршиносон ва донишварон, кутуби таърихи адабиёт ва амсоли ин ба нашр расиданд. Ин силсила аз китоби Авасто шурӯшуда, фарогири маҷмӯаи мероси паҳлавӣ, таърихномаҳои «Таърихи Бухоро», «Таърихи Систон», «Зайну-л-ахбор», «Таърихи Байҳақӣ», асари чуғрофии «Худуду-л-олам» ва монанди инро фаро гирифтааст. Имрӯз низ таҳияи ин навъ матнҳо бар асоси корбурди нусахи хаттӣ ва чопҳои сангиву муосир идома дорад, ки ин тадбири муҳимро метавон яке аз равишҳои судманд дар қори таҳия, таҳқиқ ва наشري мероси хаттӣ унвон намуд.

Солҳост, ки дар заминаи ба вучуд овардани як хазинаи бузурги дастнависҳо ва мероси нодири ниёгон дар назди Институти забон, адабиёт, шарқшиносӣ ва мероси хаттии назди Академияи улуми Ҷумҳурии Тоҷикистон корҳои омӯзиши мутуни хаттӣ чараёни густарда дорад. Айни замон дар хазинаи китобии ганчинаҳои нодири ин китобхона зиёда аз 5750 адад нусаҳои хаттӣ ва беш аз 6350 адад кутуби чопи сангӣ бо забонҳои арабӣ, форсӣ, туркӣ ва монанди ин ниғахдорӣ мешаванд. Маҷмӯан, дар таркиби ин нусаҳои хаттӣ ва чопи сангӣ бештар аз 30000 матни осори мухталифи марбут ба илму фарҳанги асримиёнагии форсу тоҷик ҷой гирифтаанд. Нусаҳои қадимтарини нодири маҳфуз дар ин китобхона ба қуруни ёздаҳ-дувоздаҳ тааллуқ мегиранд. Дар қанори ин, чанд нусаҳои нодири хаттии мунҳасир ба фард ва ягонае низ дар ин хазина ҷой дорад, ки аз рӯи иттилои дар онҳо омада ба қалами худи нависандагони осор тааллуқ доранд ва дар саҳифаҳои мухталифи осор хатти нигорандаи он ба назар мерасад. Аз ҷумлаи ин кутуб «Луғати Алии Сафӣ»-и Фаҳриддин Алии Сафӣ, «Зафарнома»-и Бадруддин Қашмирӣ (XVI), «Ҷангномаи таворих»-и Мир Рабёӣ ибни Мир Ниёз (XVIII), «Таърихи манзума»-и Имомалӣ Қундузии Комӣ, «Тазкирату-ш-шуаро»-и Хоча Неъматуллоҳи Муҳтарам, «Ганчи шойгон»-и Абдураҳим Тамкини Бухороӣ (XIX) ва ғайра ба шумор мераванд. Гуфтан мумкин аст, ки хазинаи даснависҳои нодири мазкур яке аз бузургтарин дар миёни кишварҳои Осиёи Марказӣ ба шумор меравад. Ҳамзамон, дар қанори шумораи мазкури нусаҳои хаттӣ ва чопи сангӣ бо ибтиқори қормандони китобхона айни замон 5680 адад нусаҳои электронии осори мазкур таҳия ва барои истифодаи умум қарор дода шудааст.

Бо ибтиқор ва талошҳои пайвастаи қормандони институти мазкур то кунун бо истифода аз ин хазинаи бебаҳои нусаҳои нодир кутуби фаровоне дар сурати осори адабиву таърихӣ, диниву мазҳабӣ,

бадеӣ, ҷуғрофӣ, нучум ва амсоли ин тасҳеҳ ва нашр шудаанд. Бояд гуфт, ки дар заминаи институти мазкур шуъбаи матншиносӣ ва нашри осори адабӣ амал мекунад, ки самти аслии фаъолияти он таҳия ва ба нашр омода кардани мутуни илмиву интиқодии осори классикони форсу тоҷик ба шумор меравад ва гуфтан мумкин аст, ки то кунун нашрҳои илмӣ-интиқодии осори Амир Хусрави Дехлавӣ, Шайх Атор, Абдурраҳмони Ҷомӣ, Алишери Навоӣ чоп шудаанд. Дигар аз самтҳои муҳими фаъолияти ин шуъба ба таҳия ва анҷоми нашрҳои оммавӣ марбут аст, ки то кунун осори намоёндагони адабиёти классикии форсу тоҷик Масъуди Саъди Салмон, Файзи Кошонӣ, Шамси Табрезӣ, Имлои Бухорӣ, Маҳмуди Шабистарӣ ва дигарон ба чоп расидаанд ва қорҳои муҳим дар ин ҷода идома дорад. Дар самти таҳияи матни тазкираҳо, ки қисмати асосии нусхаҳои хаттии онҳо дар маҳзани китобии ҳуди ҳазинаи мероси хаттӣ маҳфузанд, низ тадбирҳои зарурӣ ба амал пайваста шудааст. То кунун «Тазкирату-ш-шуаро»-и Мутрибии Самарқандӣ, «Тазкира»-и Малехои Самарқандӣ ва амсоли ин ба чоп расидаанд. Аммо ёдоварӣ бамаврид аст, ки дар қатори ин тазкираҳои Неъматуллоҳи Мӯхтарам, Абдуллоҳочаи Абдӣ ва дигар ба сурати матни илмӣ-интиқодӣ низ аз сӯи қорамандони ин муассисаи бонуфузи илмӣ интишор ёфтааст, ки бар пояи онҳо қорҳои шоёни илмӣ-тадқиқотӣ ҷараён дорад. Ҳамзамон ёдоварӣ бамаврид аст, ки дар баробари ин тазкираҳо осори маъруфи адибони классикии форсу тоҷик, чун Сайфи Исфарангӣ, маснавиҳои Низомии Ғанҷавӣ, Амир Хусрави Дехлавӣ ва дигар адибону мутафаккирони форсу тоҷик чи ба сурати факсималӣ ва чи дар шакли матни илмӣ-интиқодӣ бо хати форсӣ нашр шудаанд, ки ҳамагӣ имрӯз мавриди истифодаи умум қарор доранд.

Тайи чанд соли охир дар назди институти мазкур шуъбаи тадқиқ ва нашри осори илмӣ ба нашри маҷмӯи ёдгориҳои хаттии таърихӣ илму фарҳанг таҳти унвони «Ғанҷи шойгон» машғул аст, ки он дар назар аст, дар 50 ҷилд рӯи чоп ояд. То кунун силсилае аз мутуни илмӣ, осори фалсафӣ, ирфонӣ ба чоп расидаанд, ки аз ҷумлаи онҳо «Таърихи Табарӣ», «Зоду-л-мусофирин»-и Носири Хусрав «Кимиёи саодат»-и Имом Муҳаммади Ғазолӣ, «Равзату-с-сафо»-и Мирхонд, «Меъёру-т-тадайн»-и Аҳмади Дониш ва амсоли ин маҳсуб мебошад ва бахши аъзаме аз ин гуна матнҳо айни замон омодаи нашр гардидаанд. Аз муҳимтарин иқдоми дигаре, ки дар ин замина дар ин маҳзани илму маърифат аз сар гирифта шуд, нашри тарҷумаи тоҷикии китоби муқаддаси «Қуръон» мебошад, ки бо ибтиқори донишманди равшаншод Муҳаммадҷон Умаров сурат гирифт.

Яке аз муҳимтарин корҳои судманди дигаре, ки дар ин ҷода ба поён бурда шуд, тавсифи илмии дастнависҳои тоҷикиву форсӣ махсуб меёбад. Ҳамзамон, феҳристи мухтасари дастнависҳои тоҷикиву форсии Захираи дастхатҳои шарқии АИ ҶТ дар чор ҷилд, феҳристи мухтасари дастнависҳои арабӣ дар се ҷилд мурағаттаб гардидааст, ки ин осор низ дар матншиносӣ ва нусхапаҷӯхӣ муҳим ба шумор мераванд.

Мурур ба ҷараёни таҳаввулоти адабӣ дар ҷанд соли охир нуктаеро мусаллам мегардонад, ки дар қиболи касби равнақи равандҳои адабиётшиносӣ, рушду нумӯи фазои маънавии ҷомеа, масоили матншиносӣ, тасхех ва нашри осори адабӣ низ рӯ ба пешрафтҳои тоза оварда, тамоюлҳои матлуберо соҳиб мешавад. Ҳарҷанд заминаҳои ташаккули матншиносӣ дар қаламрави адабиётшиносии тоҷик сарчашмаҳои собите аз замони Шӯравӣ дорад ва иқдоми навогарони ин арса, чун устодон Абдулғанӣ Мирзоев, Холик Мирзозода, Аълоҳон Афсаҳзод, Расул Ҳодизода ва дигарон то кунун ба ҳукми дастуроти раҳнамоёнда дар ҷодаи шинохти мутуни осори адабӣ ба қор мераванд, аммо татаввури бемайлоии ин раванд бар асари рӯ ба роҳ гузоштани ҷандин иқдоми тоза эҳсос мешавад. Хоса, нашри силсилаи «Ахтарони адаб», ки, бешак, як тамоюли қобили мулоҳиза дар тасхеху таҳияи нашри осори адабӣ ба шумор меравад, ки то кунун намунаҳоро аз осори суҳанварони гузаштаи мо ба дасти хонанда расонидааст.

Зимнан, лузумоте бар таъкиди нуктае ҷой дорад, ки ҳарҷанд майлоии тасхехи матни адабӣ ба шеваи оммавӣ бештар дар ҳавзаи адабиётшиносии имрӯзи мо, чи дар сурати нашри комил ва чи дар шакли мунтахаби осор ҷойгоҳи муҳиме касб намудааст, аммо ба назар мерасад, ки тамоюли нусхашиносӣ, татбиқи шеваҳои муқаддами матншиносӣ ва тасхехи мутуни адабӣ батадрич муваффақона ба қор гирифта шуда истодаанд, ки нашри силсилаи осори адабӣ дар давоми ҷанд соли охир ба ҳақиқати ин амр таъкид меварзад. Ба таъбири дигар, дар даврони соҳибистиклолии Тоҷикистон шеваи тасхех ва таҳияву нашри мутуни илмӣ-интиқодӣ равнақи тоза касб намуда, шеваҳои қобили мулоҳиза ба миён омаданд. Хоса, нигориши тавзеҳоти муфассал дар заминаи муқобала ва қиёси нусха ва нашрҳои мухталиф, шарҳу тафсири муаррабат ва вожагону таъбирҳои мушқил нуфузи хосаеро дарёфт намуд, ки ин амри муҳим дар маърифати матолиби аҳли суҳан ва адабу ирфон нақши бориз гузошт. Ин ҷо метавон ба унвони намуна ҷанде аз ин гуна осори тасхехшударо муаррифӣ намуд, ки аз ин шеваҳои муқаддами матншиносӣ бархурдор мебошанд. Нахуст анҷоми тасхехи китоби «Синдбоднома»-и Захирии Самарқандӣ ба кӯшиши

донишманди соҳибноми тоҷик Ҷумъабой Азизкулов мебошад, ки бар асоси се нусха анҷом ва интишор ёфт. Тасҳеҳкунандаи матни китоби мазкур нахуст нашри истамбулии асарро, ки соли 1948 бо эҳтимоми Аҳмад Оташ бар мабной нусахи мавҷуд дар китобхонаҳои Туркия сурат гирифтааст, ба асос гирифта, дар ҷараёни кори худ, ҳамзамон, аз як нусхаи хаттии муътабари маҳфуз дар китобхонаи пажӯҳишгоҳи ховаршиносии ба номи Берунии Академияи илмҳои Ўзбекистон дар шаҳри Тошканд, ки бо шумораи 9318 нигоҳдорӣ мешавад, истифода кардааст. Дар қанори ин, зимни тасҳеҳи матни «Синдбоднома» устод Ҷумъабой Азизкулов нашри ҷадиди ин асар дар Ҷумҳурии Исломии Эронро, ки бо эҳтимоми доктор Муҳаммадбоқирӣ Камолиддинӣ дар муассисаи Маркази «Мероси мактуб» дар соли 1381 сурат гирифта, низ дар ихтиёр доштааст. Нашри «Синдбоднома» ба аввалин бор бад-ин сурати такмили муфассали матнӣ, ҳавошӣ ва таҳқиқ дар Тоҷикистон сурат гирифтааст, ҳарчанд аз ин қабл ҳуди мусаҳҳеҳи китоби мазкур чанд маротиба гузидаи онро ба зевари таъб дароварда буд. Маҷмӯан, ин нашри «Синдбоднома» ва пажӯҳиши бар мабной матни он анҷомдодаи устод Ҷумъабой Азизкулов аз ҷумлаи ибтикороти муҳимме дар матншиносии осори классикии форсӣ дар Тоҷикистон ва таҳқиқи пураарзиш дар шинохти кайфияти сабки таълиф, сарчашмаҳои зуҳури ин асар дар адабиёти пешин ва маърифати бадеии дostonҳои дилангези он ба унвони беҳтарин дostonҳои тамсилу бадеии адабиёти форсӣ маҳсуб мешавад.

Дигар аз ҷунин намунаҳои тасҳеҳи матн таҳияи китоби ҷовидонаи Мавлоно Абдурахмони Ҷомӣ «Нафаҳоту-л-унс» мебошад, ки ба кӯшиши устодони Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров Баҳром Мирсаидов ва Муътабар Оқилова зери назари академик Носирҷон Салимӣ соли 2012 рӯи ҷоп омад. Қоре, ки устодони Донишгоҳи давлатии Хучанд дар амри таҳияи ин китоби муътабар анҷом доданд, воқеан кӯшиши нахустин дар нашри мукамали ин тазкираи пураарзиш дар Тоҷикистон маҳсуб меёбад, зеро қабл аз нашри ин китоб дар соли 1990 бо ибтиқори донишмандони тоҷик Алӣ Муҳаммадиев ва Асрор Раҳмонов танҳо гузидаи «Нафаҳот» ба дасти ҷоп расида буд. Аммо он ҷӣ қобили мулоҳиза ва таъкид аст, дар пешгуфтори ин гузида пажӯҳишгари тоҷик Алӣ Муҳаммадиев роҷеъ ба нусхашиносии «Нафаҳот» дар Тоҷикистон изҳори назар намудааст, ки дар нашри ҷадид мурағаттибони китоб тавассути муаррифии ин нусах ба асли онҳо даст ёфта, зимни кори хеш аз ҷандеи онон мустафид шудаанд. Аз ин рӯ, қори анҷомдодаи ин устодон, ки бар асоси ду нусхаи хаттӣ ва ду нашри ҷопии китоб сурат гирифтааст,

нахустин нашри мукаммали «Нафаҳот»-и Абдурраҳмони Ҷомӣ дар Тоҷикистон ба шумор меояд, ки бар он, албатта, феҳристи ашхоси амокин, луғот ва нукоти дигаре афзудаанд.

Боз бояд аз «Девон»-и Рӯдакӣ дар таҳия, тасхеҳ ва сарсухану ҳавошии Қодири Рустам ёдовар шуд, ки нахуст соли 2007 дар Олмотӣ ва соли 2015 тариқи интишороти «Бухоро» дар Душанбе ба чоп расид. Гуфтанист, ки танҳо бахши тавзеҳот, феҳристи мухтасари кутуб ва вожаҳо дар 204 саҳифа мундариҷ аст, ки ин амр ба заҳамоти таҳиягари матни девон дар шинохти ҳар чӣ бештари матолиби ашъори устод Рӯдакӣ таъкид меварзад. Барои хонанда низ мутолеаи он дар гушоиши хеле аз гираҳҳои ашъори Одамушшуаро ва таъмини сиҳҳати матни ашъор кӯмак хоҳад намуд. Муқаддимаи мураттиб, ки дар 26 саҳифа иншо шудааст, низ аз ҳамин гуна фазилатҳои илмӣ бархурдор мебошад.

Баъдан, маснавии «Гулшани роз»-и Маҳмуди Шабистарӣ ба кӯшиши Шодимуҳаммад Сӯфизода дар соли 2015 таҳия ва нашр гардид, ки он низ бо баҳрагирӣ аз чунин шеваҳои муфиди тасхеҳи мутуни адабӣ ба қалам омадааст. Шоистаи тазаккур аст, ки дастрасии мусаҳҳеҳ ба нусхаҳои хаттӣ ва чопии маснавии «Гулшани роз» ва маҷмӯи шуруҳи нигошташуда бар он имкон додааст, ки дар чараёни кори худ аз ағлаби онон баҳрабардорӣ намояд. Тавре муҳаккиқ дар пешгуфтори матни таҳияшуда иброз медорад, «дар омода намудани ин маснавӣ ба хатти кириллӣ матни Аликул Маҳмуди Бахтиёрӣ, ки дар замимаи «Мафотеҳу-л-эъҷоз фӣ шарҳи «Гулшани роз»-и Шайх Шамсуддин Муҳаммади Лоҳичӣ чоп шудааст, асоси кор пазируфта шуд ва низ аз мутуни дигари қаламию чопӣ ва ҳамчунин аз шарҳҳои марбут ба ин маснавӣ истифода шуд. Дар чанд маврид барои такмил ва ташҳиси бархе вожаҳо ва таъбирҳо, нусхаи қалами «Гулшани роз», ки дар Ганҷинаи дастнависҳои Институти забон, адабиёт, шарқшиносӣ ва мероси хаттии ба номи Рӯдакии Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти №4791 маҳфуз аст, мавриди истифода қарор гирифт». Афзун бар ин, муҳаккиқ дар чараёни таҳияи матн бар ҳошияи сафаҳот тавзеҳоти муфассале нигошта, ки он дар мақоми як шарҳи мустақил бар китоби мазкур аз сӯи таҳиягари матн маҳсуб мешавад, зеро аксари вожагону таъбир бар пояи қорбурди матолиби фарҳангҳои ирфонӣ аз диди пайванд ба тасаввуф, фалсафа ва ирфон шарҳу тавзеҳ ёфтаанд.

Дар ҳавзаи илмии Хучанд кори тасхеҳ ва таҳияи мутуни адабӣ илмӣ ба фаъолияти густардаи Маркази Пажӯҳиши тамаддуни давраи Сомониён таъя мекунад, ки он соли 1998 таъсис ёфта, дар

фосилаи начандон тӯлони мавҷудияти хеш ба рушди матншиносии тоҷик нақши муассире гузошт. Дар навбати аввал ба истиқболи чашни 1100 - солагии Давлати Сомониён бо кӯшиши донишмандони соҳибноми узви ин марказ Сайдулло Абдуллоев, академик Носирҷон Салимӣ, профессорон Низомиддин Зоҳидӣ, Абдучамол Ҳасанов, дотсентон Нуруллоҳхон Ғиёсов ва Неъматулло Ҷӯраев силсилаи мутуни таърихӣ, ки аз салтанати Сомониён нақл мекунанд, дар ду мучаллад ба чоп расиданд. Ҳамзамон, бо ибтиқори бевоситаи академик Носирҷон Салимӣ дар ду мучаллад намунаҳои осори насрии давраи Сомониён зери унвони «Мероси Оли Сомон», «Сафарнома»-и Носири Хусрав тасҳех ва нашр гардиданд. Бо ибтиқори устои фақид Абдулманнони Насриддин матни «Девон»-и устод Рӯдакӣ ҳамзамон бо мақолоти пурарзише дар рӯдакишиносӣ мунташир гардид, ки ҳамагӣ аз ҷойгоҳ ва аҳамияти баланде дар матншиносӣ бархурдоранд. Бо кӯшиши академик Носирҷон Салимӣ, профессорон Низомиддин Зоҳидӣ, Абдучамол Ҳасанов, дотсент Нуруллоҳхон Ғиёсов дар ду ҷилд китоби муътабари «Тарҷумаи Тафсири Табарӣ» тасҳех ва таҳияву нашр гардид, ки аз ҷумлаи корҳои муҳими Марказ дар рушди матншиносии амалии тоҷик эътироф мешавад.

Албатта, корномаҳои ин Маркази бонуфузи илмӣ дар ҷабҳаи таҳқиқи фарҳангу адабиёти даврони Сомониён хеле бузург ва сутуданист, ки ин ҷо имкони баррасии муфассали он бар иқтизои дигаргунии ҳадафи нигориши мо мавҷуд нест, чун мо аслан ба нақши он дар рушди матншиносӣ тавачҷуҳ доштаему бас. Танҳо зикри яке аз бузургтарин корномаҳои он таҳия ва нашри «Донишномаи Сомониён» маҳсуб меёбад, ки аз бузургтарин донишномаҳои таҳассусӣ дар кишвар ба шумор омада, муаллифони он – кормандони аслии ин марказ ба гирифтани ҷоизаи байналмилалии «Анҷумани тоҷикон ва форсизабонони ҷаҳон «Пайванд», бунёди «Рӯдакӣ» (Фаронса) ва «Манучехри Фарҳангӣ» (Испания) гардиданд.

Ҳамин тавр, тайи даҳсолаҳост, ки шеваҳои мухталифи марсум дар матншиносии амалии Тоҷикистон дар ҳавзаи илмии Хуҷанд дар таҳияи мутуни зиёде ба қор гирифта мешавад, ки ба андешаи мо омили аслии тарвиҷи он ба миён омадани заминаҳои назарии матншиносӣ дар ин муҳити илмӣ бо ибтиқори устои равоншод Абдулманнони Насриддин маҳсуб меёбад. Профессор Абдунабӣ Сатторзода барҳақ устод Абдулманнони Насриддинро бунёдгузори матншиносии назарӣ унвон додаанд ва ин, пеш аз ҳама, ба зуҳури чандин корномаҳои бузурги илмии ин донишманди фарҳефта пайванд мегирад. Нашри китоби муътабари илмии устод «Матншиносии осори

адабӣ», ки ду маротиба (солҳои 2008 (Хучанд), 2011 (Душанбе) нашр шудааст, шореҳи ростини мақоми воқеии устоди бузурги мо дар пай-резии матншиносии назарии тоҷик махсуб меёбад. Корбурди ҳамин шеваҳои назарии илмӣ дар таҳия, тасҳеҳ ва нашри осори адабӣ, ки аз сӯи донишманди соҳибноми тоҷик пешниҳод шуданд, бевосита дар ҳуди Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров пояҳои матншиносии амалиро таҳким бахшид ва устодони соҳибноми ин боргоҳи маърифат аксар ин усулҳои муътабар ва муқаддамро дар чараёни кори худ муваффақона истифода намуданд. Дар натиҷа дар фосолаи кӯтоҳи баъд аз нашри китоби «Матншиносии осори адабӣ» чандин намунаҳои хуби тасҳеҳи мутуни адабиву илмӣ рӯи қор омаданд, ки метавон ба чанде аз қорномаҳои илмии олимони дар ин ришта ишорат намуд, ки бевосита шогирдон ва ҳамкорони устод онҳоро сомон бахшидаанд. Тасҳеҳ ва нашри «Девон»-и Камоли Хучандӣ аз сӯи шогирдони бевоситаи устод Абдучаббори Суруш ва Саидумрон Саидов дар соли 2011 бо истифода аз чандин нусхаҳои муътабари хаттӣ ва китобӣ аз ҷумлаи яке аз ҷунин пайкорҳо дар матншиносии амалӣ махсуб меёбад. Соли 2015 бошад Абдучаббори Суруш бори дигар ба матни қаблан тасҳеҳшуда таҷдиди назар намуда, бо илова ва муқаддимаи муфассал ин «Девон»-ро ба хати форсӣ ва сириллик рӯи ҷоп овард, ки аз бехтарин ва муқамалтарин нашрҳои девони шоир дар Тоҷикистон махсуб меёбад. Ҳамзамон, таълиф ва нашри «Фарҳанги ашъори Камоли Хучандӣ» аз сӯи ин шоири тавонои тоҷик қорномаҳои бештар аз бистсолаи ӯро дар арсаи қамолшиносӣ муқаррар намуд, ки бешак, арзиши ин фарҳанг дар тасҳеҳ ва нашри «Девон»-и Камоли Хучандӣ низ шоистаи таъкид аст, чун ақсари абёт қабл аз шарҳу тавзеҳи вожағони мавриди назар дар ин фарҳанг нахуст бар пояи муқобала ва муқоиса бо нусхаҳо тасҳеҳ шудаанд. Баъдан, ҳуди ҳамон сол нашри муқаммали «Девон»-и Нақибхон Тугралӣ Аҳрорӣ бо кӯшиши муаллифи ин мақола низ дар ду хат – форсӣ ва сириллик бар асоси нашри ҷопи сангии соли 1916 ва муқобалаву муқоиса бо нашрҳои дар Тоҷикистон анҷомёфтаи осори шоир рӯи ҷоп омад, ки бар он бо таъя бар шеваҳои муқаддами матншиносӣ муқаддима ва тавзеҳоти муфассал афзуда шудааст. Аз сӯи дигар, аз шогирдони мактаби илмии устод Абдулманнони Насриддин Мавлуда Неъматова дар соли 2015 «Девон»-и Шайдои Хучандӣ тасҳеҳ ва нашр гардид, ки ин амр аз идомаи фаъолиятҳои босамари шогирдони мактаби устод ва татбиқи шеваҳои собитӣ пешниҳоднамудаи эшон дар тасҳеҳи мутун паём мерасонад.

Ҷои эътироф аст, ки таъсиси Муассисаи давлатии «Маркази ил-

мии Камоли Хучандӣ» бо ибтикори Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилояти Суғд дар амри татбиқи ин меъёрҳо ва усулҳои муътабари матншиносӣ ва шинохти нусахи хаттӣ нақши муассир гузошт. Роҳбарии Марказро фарзанди рашиди устод Абдулманнони Насриддин, ки бешак, аз шогирдони бартари мактаби матншиносии қиблагоҳи хеш маҳсуб меёбад, профессор Фахриддин Насриддинов бар дӯш гирифт.

Нахуст бояд ба як нукта ишорат намуд, ки дар заминаи таъсиси ин Марказ буд, ки бо пуштибонии молии Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилояти Суғд бештар аз 100 нусаха китобҳои дастнавис ва чопи сангӣ аз мардум харидорӣ гардида, дар Хонамузеи Камоли Хучандӣ ба унвони намунаҳои беҳтарин осори хаттии ниёгон ворид гардида, ҳамакнун маҳфуз дошта мешаванд. Сониян, бо истифода аз ҳамин шеваҳои муқаддима матншиносӣ дар фосолаи начандон тӯлонӣ чандин намунаҳои мутуни илмиву адабӣ тасҳеҳ ва таҳияву нашр гардиданд, ки аз ҷумлаи онҳо «Тазкирату-шшуаро»-и Давлатшоҳи Самарқандӣ, «Рисолаи Сипаҳсолор»-и Фаридуни Сипаҳсолор, «Чаҳор мақола»-и Низомии Арӯзии Самарқандӣ, «Девон»-и Хаёлии Бухорой ва амсоли ин ба шумор меояд. Ҳар яке аз ин осор бо ҳамон равишҳои қобили истиқбол ва муфид дар матншиносӣ ва бо нигориши тавзеҳи матолиби душвор таҳсеҳ ва таҳия шудаанд, ки ҳамагӣ аз густариши матншиносии амалӣ паём мерасонанд.

Дар канори ин фаъолиятҳо устодони дигаре дар ин ҳавза ба рушди матншиносии амалӣ мусоидат мекунанд, ки ин ҷо метавон ба таври маҳсус ба саҳми чандин нафар аз забоншиносон ишорат фармуд. Ҳанӯз чанд сол қабл профессор Абдучамол Ҳасанов матни асари маъруфи ҷуғрофии асри X «Худуду-л-олам»-ро бар асоси нусаҳаи таҳиянамудаи Минорский ва муқобала бо чанд нашрҳои дигари эрониву афғонистонии ин китоб тасҳеҳ намуданд, ки аз тариқи силсилаи «Тоҷнома»-и Китобхонаи Миллии Тоҷикистон дар соли 2014 интишор ёфт. Арзиш ва аҳамияти кори анҷомдодаи ин донишманди номвар, пеш аз ҳама, дар он зухур мекунад, ки дар баробари ба поён бурдани кори сангини таҳияи матни бузург ва гаронсанги ин асар таълиқоти анҷомдодаи профессор В. Минорскийро бо таълиқоти ду наشري қобулӣ ва эронии китоб мавриди муқоиса ва муқобала қарор дода, дар баробари ислоҳи ғалатҳо маҷмӯан аз ҳар се нашр як таълиқоти муфассалро ба вучуд овардааст, ки дар кашфи матолиб ва шинохти мафохими фаровони ҷуғрофии қуруни вусто саҳми муносибе хоҳад дошт.

Аз дигар олимони забоншинос, ки дар кори матншиносии амалӣ

низ саҳми барҷастаеро нишон медиҳанд, дотсент Нуруллоҳон Ғиёсов мебошад. Фаъолияти Нуруллоҳон Ғиёсов ба кори тасҳеҳи мутун, бешак, ба анҷоми масъулиятҳои бузурги илмии эшон дар Маркази пажӯҳиши тамаддуни давраи Сомониён пайванд мегирад, ки нукоте қаблан дар ин бора таъкид шуд. Зери раҳнамоии эшон бори аввал фарҳангҳои «Фаҳри Қаввос»-и Қаввоси Ғазнавӣ (2003, таҳияи матн аз М. Хоҷаева ва С. Саидов), «Сурмаи Сулаймонӣ»-и Тақиуддини Авҳадӣ (2006, таҳияи матн аз Ф. Ғиёсова) ба чоп расиданд. Баъдан дар соли 2013 бо кӯшиши бевоситаи худи эшон «Донишномаи Қадархон»-и Ашраф ибни Шараф ал-Музаққир ал-Форукӣ ба сура-ти факсималӣ нашр гардид, ки ҳамчун фарҳанг аз сарчашмаҳои муътабар эътироф гардидааст. Бар асоси татбиқи шеваҳои муқаддами матншиносӣ солҳо дар таҳия ва тасҳеҳи нахустин фарҳанги форсӣ – «Луғати фурс»-и Асадии Тӯсӣ заҳмат кашидааст, ки ҳамин сол бо тавзеҳи муфассал ва пешгуфтор нашр гардид. Илова бар таълиқоти муқаммал дар ин китоб Нуруллоҳон Ғиёсов дар баробари мавриди муқобала қарор додани нашру нусхаҳои мухталифи асар матолиби онро бо фарҳангҳои дигар низ қиёс намудааст, ки ишороти дар ин замина дар тавзеҳот рафта қобили аҳамият мебошанд. Фузун бар ин, ба кӯшиши бевоситаи мавсуф матни таърихномаи муътабари қуруни вусто «Тарҷумаи Таърихи Яминӣ»-и Ҷурфодиконӣ ва «Маноқиби Имоми Аъзам» тасҳеҳ ва бо таълиқоту ҳавошӣ нашр шудаанд, ки ҳамагӣ ба пайкорҳои шоистаи ин донишманди тоҷик дар қори равнақпазирии матншиносии амалӣ таъкид меварзанд.

Бо шарофати соҳибистиклолии Тоҷикистон давоми 25 соли охир ба вучуд овардани робитаҳои китобхонавӣ бо муассисаҳои бузурги китобшиносӣ ва китобхонаҳои бонуфузи ҷаҳон барои гановати маънавии ин марказҳои ҳифзи осори хаттӣ ва ташаккули равобитӣ китобӣ мусоидат хоҳад намуд. Яке аз чунин китобхонаҳои бонуфуз маъруф ба «Китобхонаи Ганҷбахш» мебошад. Дар чараёни сафари қорӣ Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон дар таърихи 11-13 ноябри соли 2015 яке аз санадҳое, ки ба имзо расид, Барномаи ҳамкорӣ байни Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Шӯрои тадқиқоти илмӣ ва саноати Вазорати илм ва технологияи Ҷумҳурии Покистон маҳсуб меёбад, ки дар асоси он ҳамкориҳои судманди илмӣ чараён гирифта истодааст. Яке аз самтҳои муҳими ҳамкорӣ истифода аз ганҷинаҳои хаттии китобхонаҳои кишварҳост, ки ҳамакнун ҷиҳати татбиқи муваффақонаи ин санади муҳим бо кӯшиши бевоситаи Сафири Тоҷикистон дар Ҷумҳурии Покистон Шералӣ Ҷононов барои дастрас шудани нусхаҳои электронии

хеле аз дастнависҳои нодир иқдоми шоёне аз сар гирифта шуда, бахше аз он осор ба Китобхонаи Миллии Тоҷикистон, ба китобхонаи Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров, китобхонаи Муассисаи давлатии «Маркази илмии Камоли Хучандӣ» дастрас шуданд. Аз ҷумла, бо ибтиқори бевоситаи намояндаи дипломатии Тоҷикистон нусхаҳои нодири Девони Камоли Хучандӣ аз китобхонаҳои мухталифи кишвари Покистон ба «Маркази илмии Камоли Хучандӣ» ба сурати электронӣ дастрас шуданд. Ҳамзамон, чандин нусхаҳои электронии Девони Бедил, Девонҳои Сайфи Исфарангӣ, Алишери Навоӣ, Куллиёти Ҷомӣ, маҷмӯаи осори Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ, матни таърихномаҳои муътабари «Акбарнома», «Ҷаҳонгирнома», маҷмӯаи осори ирфонии намояндаи барҷастаи адабиёти тасаввуфи асри ҳафтдаҳ Ҳазрати Султон Муҳаммади Боҳу ва монанди ин аз китобхонаҳои мухталифи ин кишвар ба муассисаҳои илмии Тоҷикистон, аз ҷумла китобхонаи электронии Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров дастрас шуданд, ки имрӯз аҳли таҳқиқ аз он нусахи хаттӣ фаровон истифода мекунанд. Бо мусоидати бевоситаи Сафири Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Покистон ҳамкориҳои илмии муассисоти илмии кишвар, хоса Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров дар самти нусхашиносӣ ва тасхеҳи мероси хаттии ниёгон бо китобхонаи муътабари «Ганҷбахш» ба роҳ монда шуд. Бояд тазаққур дод, ки воқеан китобхонаи Ганҷбахш, ки шоиста аст, барои хонандагони тоҷик бештар муаррифӣ шавад, хазинаи беназири ганҷинаҳои осори хаттии ниёгони мо маҳсуб мегардад. Айни замон дар маҳзани ин китобхона беш аз 30 ҳазор унвон китоби чопӣ, 22 ҳазор номгӯи нусхаи хаттӣ, 8788 номгӯи нусхаи китобҳои чопӣ ва камёб мавҷуданд, ки ҳар яке аз қимат ва арзиши шоистае бархурдоранд. Китобхона ба ифтихори нахустин нависандаи форси-навис ва орифи номовар дар Шибҳи Қораи Ҳинд, Абулҳасан ибни Алӣ ибни Чуллобии Хучвирӣ, муаллифи «Кашфу-л-маҳҷуб»-аз аввалин намунаи насри ирфон мусаммо бар «Ганҷбахш» шуда, зеро ин нависандаи мутасаввифи форсӣ бо исми Дото Ганҷбахш низ маъруф будааст. Китобхона дар соли 1350 хичрӣ, мутобиқ ба 1971 милодӣ таъсис ёфтааст. Маҷмӯаи нусахи хаттии мавҷуд дар он аз ҷониби феҳристшиноси маъруфи эронӣ устод Аҳмади Мунзавӣ дар ҷаҳор чилд зери унвони «Феҳристи нусхаҳои хаттии китобхонаи Ганҷбахш» феҳристунависи тафсилӣ шудааст. Баъдан ба унвони мулҳақот устод Орифи Навшоҳӣ – донишманд ва муҳаққиқи соҳибноми покистонӣ мучаллади панҷуми ин феҳристро афзудааст. Тавассути истифода аз хазинаи нусхаҳои хаттии ин китоб-

хона дар чанд соли охир нусахи муътабари девони чандин шуарои ношинохта ва осори мухталифи адабиву ирфонӣ муаррифӣ ва нашр шудааст. Яке аз онҳо нусахи хаттии ягонаи шарҳи Девони Бедил аст.

Нусахи шарҳи девони Бедил, ки ҳовии тафсири ғазалҳои бо радифи «алиф» иншогардида мебошад, аз 259 сафҳа иборат аст ва бо шумораи 7818 ниғаҳдорӣ мешавад. Ҳамзамон, тариқи вусъати чунин ҳамкориҳо бо ин китобхонаи бонуфуз аз тариқи мусоидати Сафорати кишварамон дар Покистон як нусахи муътабари «Девон»-и Мирзо Абдулқодири Бедил низ дастрас гардид. Дар канори ин нусаха тавассути ба роҳ мондани ҳамкориҳо гунаҳои электронии осори дигаре аз мероси хаттии ниёгон дастрас шуд, ки минбаъд дар кори тасҳеҳу таҳия ва нашри онҳо ҳамаҷониба иқдом хоҳад шуд. Ҳамакнун феҳристи нусаҳои хаттии аксари китобхонаҳои мавҷуд дар ин кишвар бо мусоидати сафорати Тоҷикистон дар Покистон дар сурати электронӣ ба даст расидааст, ки барои анҷоми корҳои нусашиносӣ ва иттилоърасонӣ дар заминаи мавҷудияти мероси хаттии ниёгон дар китобхонаҳои ҷаҳон низ муфид буда, ҷиҳати таълими фанҳои махсуси «Матншиносӣ», «Нусашиносӣ» ва маҷмӯан таърихи адабиёти тоҷик босамар истифода хоҳанд гардид.

Айни замон бо мусоидати намоёндагӣҳои дипломатии кишвар дар чандин мамлакатҳои дигар низ чунин майлонҳои ҳамкорӣ дар ҷодаи дастрасӣ ба нусаҳои муътабари осори классикӣ, мероси хаттии ниёгон ба роҳ монда мешавад. Дар ин замина метавон ба чандин ташаббус ва иқдомҳои Сафорати Тоҷикистон дар Ҳиндустон низ теъдоде аз нусаҳои хаттии «Девон»-и Камоли Хучандӣ ба Муассисаи давлатии «Маркази илмии Камоли Хучандӣ» дастрас гардида, ҳамзамон, бо дарҳости кафедраи адабиёти классикии тоҷик чанд адад девонҳои шуарои форсизабони Ҳиндустон дарёфт ва ирсол шуданд, ки дар амри иҷрои ин корномаҳои муҳим хидмати бевоситаи Сафири Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Ҳиндустон – Мирзошариф Чалолов сутуданист. Айни замон барои таҳкими ҳамкориҳо бо китобхонаҳои ин кишвар низ заминаҳо фароҳам омадааст ва аллакай барои истифода аз маҳзани китобии бархе аз ҳазинаҳои нусаҳои хаттӣ тариқи мусоидати бевоситаи сафорати кишварамон номаҳои ҷавобӣ бо пешниҳоди номгӯ ва шумораи нусаҳои хаттии Девони Бедил ва шоирони дигари форсизабон расидаанд ва ин моро барои таҳкими бештари пайвандҳои илмӣ дар заминаи фароҳамоварӣ, таъсис ва ташкили як ҳазинаи бузурги китобхонаи электронии нусаҳои хаттӣ дар назди донишгоҳҳо ё муассисаҳои илмии кишвар, хоса Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров итминон хоҳад бахшид.

Дар маҷмӯъ, бо нигоҳе иҷмолӣ ба ҷараёни ташаккули матншиносии назарӣ ва амалӣ, тасҳеҳ ва таҳияву нашри мероси хаттӣ дар замони соҳибистиклолии Тоҷикистон метавон бар ин нуқта мусаллам шуд, ки воқеан фазои мусоиди сиёсиву иқтисодӣ дар мамлакат ба рушди куллияи равандҳои ҳаёти ҷомеа муассир омад, ки дар ин миён илму маориф, адабиёту фарҳанг низ дар канор намонданд. Хоса, қорбурди шеваҳои муқаддами тасҳеҳ ва нашри осори адабиву илмӣ, таърихнома ва монанди ин, татбиқи усулҳои собити таҳқиқоти илмӣ ва нақду баррасии мероси гузаштаву имрӯз аз муҳимтарин тадбирҳои пешқадаме маҳсуб мешаванд, ки маҳз истиклолият ба унвони неъматҳое аз вучуди ҳештан бар ин ҷараёнҳои илмиву маърифатӣ эҳдо намудааст. Албатта, дар як нигоштае муҳтасар наметавон куллияи корномаҳои дар ин арса баанҷомрасидаро шарҳу тафсир намуд, вале он чӣ аз ин баррасиҳо равшан мегардад, моро мутмаин мегардонад, ки масъалаи таҳқиқ, таҳия ва тасҳеҳу нашри мероси хаттии ниёгон маҳз бевосита бо раҳнамоӣ ва ҳидоятҳои Пешвои миллат дар Тоҷикистон ба як самти муҳим ва пешқадами матншиносии ҷаҳонӣ бадал мешавад ва ҳамакнун ин шароити мусоид ба мо имконият фароҳам оварда истодааст, ки дар фикри таҳияи мутуни илмӣ-интиқодии осори ниёгон бешем ва, дар канори ин, бар пояи равнақи ҳамкориҳои судманд миёни муассисаҳои илмӣ ва марокизи нусахи хаттӣ, инчунин китобхонаҳо ҷиҳати фароҳамоварӣ ва таъсиси бонки нусаҳои электроники мероси хаттии ниёгон иқдом намоем. Дар ин сурат имкон фароҳам меояд, ки қори матншиносии амалии осори адабӣ ва ҳамзамон таҳқиқу нашри мероси хаттии ниёгон боз ҳам равнақи бештаре касб намояд.

Нуруллоҳон Ғиёсов¹

РУТАБЕ АЗ НАҲЛИ ИСТИҚЛОЛ

Сабаби навиштани ин мақола конфронсе гашт, ки бо ибтикори Муассисаи давлатии «Марказии илмии Камоли Хучандӣ» таҳти сарпарастии Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилояти Суғд таҳти унвони «Истиқлолият ва ташаккули нашрияҳои илмӣ-адабӣ» 2 июни соли 2016 дар Маркази фарҳанги шаҳри Хучанд барпо гардид. Бандаро ҳам шарафи суханронӣ дар ин конфронс насиб гашт ва ҳамон рӯзҳо нияти хайри навиштани як мақолаи ҷамъбасти дар атрофи масоили дар конфронс матраҳшуда пайдо шуда буд ва инак бо иноят ва ҳидояти созмондеҳи ҷама қасу чиз ба умеди каме бошад ҳам хидмате дар назди рӯҳи бузургвори Шайх Камоли Хучандӣ ва алоқамандони каломи илоҳии ӯ қардан чанд нуқтаи назари хешро рӯи қоғаз меорам.

Пеш аз ҷама, меҳоҳам дар бораи баргузории конфронси ҷавуззикр чанд сухан нависам. Аслан ҳар як конфронс ба сари худ падидаи хуб аст, зеро имконияти матраҳ сохтани нуқтаи назари мутахассисонро сари масоили мубрам фароҳам меоварад. Вале конфронси гузашта бо унвон ё худ масоиле, ки мавриди таҳқиқу ифшо қарор дод, аз дигар конфронсҳо фарқ мекард, зеро масъалаи бисёр муҳим, метавон гуфт заминаофарини ҷамагуна рушди илму адабу фарҳангро дар маърази муҳокима қарор дод. Худи гузориши ин масъала ва аксари маърузаҳои ироашуда далели бориз ва ҷиддии рушди тафаккури илмии ҳавзаи Хучанд аст. Агар ин конфронс муҳаррики боз ҳам вусъатёбии замина ва бавучудоии омилҳои дигари рушд, алалхусус, тақвияти боз ҳам бештари нақши нашрияҳои илмӣ-адабӣ дар рушди илму фарҳанг дар вилояти Суғд ва, умуман, Ҷумҳурии Тоҷикистон гардад, пас метавон гуфт, ки ҳавзаи илмӣ-адабии вилоят ба зинаи боз ҳам баландтари камолоти илмӣ-маънавии хеш расидааст.

Мусаллам аст, ки ташаккул ва тавсеаи илм вобастагии қавӣ аз чандин омилҳои айниву зеҳнӣ дорад, ки дар муқаддимаи онҳо истиқлолият ва фазои озоду муҳити созгор барои эҷодиёт меистанд. Истиқлолияти сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон 25 сол муқаддам ба даст омад ва он, дар навбати худ, заминаҳои истиқлолияти иқтисодӣ, фарҳангӣ, илмӣ, мафкуравӣ ва ғайраҳоро ба вучуд овард. Бояд таъзакур дод, ки ҳар як навъи аз ин истиқлолиятҳо ба осонӣ ва худ ба

¹ номзади илмҳои филология, дотсент, ҷонишини сармуҳаррири маҷаллаи илмӣ-назариявии «Ахбори ДДҲБСТ»

худ, бо вучуди будани истиқлолияти сиёсӣ, ба даст намеояд. Барои ин ҳам маҷмӯи омилҳои айниву зехнӣ мавҷуданд, ки танҳо дар сура-ти амалӣ шудан ва пиёда намудани онҳо заминаҳои ин анвои истиқ-лолият фароҳам меояд.

Бидуни шак, яке аз чунин омилҳо ташкили Муассисаи давла-тии «Маркази илмии Камоли Хучандӣ» мебошад, ки аз бузургтарин ҳодисаи илмӣ-фарҳангии вилоят дар солҳои охир махсуб мешавад. Дар хотир дорам, ки ҳанӯз аз охири солҳои 80-уми қарни гузашта ташкили чунин як марказ ва кӯшишҳои пайрезии ин орзу дар сатҳҳои гуногун карда мешуд. Ташкили утоқи Камоли Хучандӣ дар факулте-ти суханшиносии ДДХ ба номи акад. Б. Ғафуров дар рӯзҳои ҷашни 675-солагии шоир бо иштироки Сафири қабири ҶИЭ оғои Алиаш-раф Мучтаҳиди Шабистарӣ, ба ҷоп омода намудани девони Камо-ли Хучандӣ, тадвини фарҳанги луғоти ашъор, ташкили конфронсу шабҳои эҷодӣ, ҷопи китобу маҷмӯаи мақолаҳо роҷеъ ба паҳлӯҳои гуногуни эҷодиёти Хоча Камол ва иқдомҳои дигар оҳиста-оҳиста, зина ба зина, моро ба ташкили ин муассиса овард, ки заминаи онро устодону адибони фарҳангаи вилоят ва дар муқаддимаи эшон про-фессорон С. Асадуллоев, Э.Шодиев, А. Сайфуллоев, А. Насриддин, А. Абдусатторов, дотсент А. Давронов ва камолшиноси маъруфи мо Абдучаббор Шоҳаҳмад (Суруш) гузоштанд. Як нигоҳи сатҳӣ ба осо-ру мақолаҳо ва девону фарҳанги ба ҷоп омоданамудаи эшон (Ниг. ба: 1; 2; 4; 5; 6; 10; 14; 15; 16; 20; 26; 33;) дар охири қарни ХХ ва ибтидои ин қарн кофист, ки дар бораи умқи ва паҳлӯҳои талоши илмии эшон дар рушди камолшиносӣ дар ҳавзаи илмии Хучанд тасаввуроти амиқе ҳосил кунем.

Муассисаи давлати «Маркази илмии Камоли Хучандӣ», барҳақ, самараи талошҳои пайвастаи эшон, нишоне аз амалишавии орзу-ву омили ин олимони дар масъалаи тамаркузонидани ҷидду ҷаҳд дар риштаи камолшиносӣ ва рушди мудаввами он дар зодгоҳи Шайх Камол мебошад. Китобе, ки ин марказ таҳти унвони «Муқаддимаи камолшиносӣ» баровард, аз як сӯ фарогири муҳимтарин аснод, маъ-лумот ва таҳқиқот дар мавриди рӯзгору ашъори Камоли Хучандии то имрӯз рӯи ҷопро дида бошад, аз сӯи дигар, аз дигрӯзи камолшиносӣ ва заҳмати муҳаққиқони ватаниву хориҷӣ дар ин ҷода иттилои комилу шомил медиҳад (12). Ташкилшавии ин марказ ва тамаркузи муҳаққи-қони ҷавону болаёқат, ки таҳти роҳбарии доктори илмҳои филоло-гия, адабиётшиноси ҷавон, вале аллакай ҷеҳраи шинохта дар илми суханшиносии мо Фаҳриддин Насриддинов - вориси барҳақ ва давом-диҳандаи пайқору талошҳои қиблагоҳии ҳеш, бародари донишманди

факиди мо – Абдулманнони Насриддин кор мебаранд, то як андоза давоми мантикии фаъолияти Маркази пажӯҳиши тамаддуни давраи Сомониёни назди ДДХ ба номи академик Бобочон Гафуров мебошад, ки то дирӯз дар ин донишгоҳ пурсамар фаъолият дошт, вале, мутаассифона, бо сабабҳои зехнӣ чанд сол аст, ки аз фаъолият бозмонд. Аммо фаъолияти қариб понздаҳсолаи ин марказ ва донишмандони он бесамар намонд ва воқеан ҳам қутбнамо барои муҳаққиқони Муассисаи давлатии «Маркази илмии Камоли Хучандӣ» мебошад. Нуктаи бисёр муҳим ва умедбахш ба фардои неки ҳавзаи шарқшиносӣ ва умуман, суҳаншиносии Хучанду вилоят дар он зоҳир мешавад, ки ин марказ аллақай ба мактаби тайёр кардани кадрҳои хуб, муҳаққиқони нуктасанҷ ва заҳматкашони роҳи бисёр душвору пурпечуб, вале шарафманди илм табдил ёфтааст, ки хидмати бевоситаи роҳбари ин марказ доктор Фаҳриддин Насриддинов мебошад. Эшонро бо ин бозёфташон табрик мегӯям! Дар гирди худ ҷамъ овардани ҷунин муҳаққиқони ҷавон, ба мисли М. Нуруллоева, Б. Раҳматов, И. Шехимов, Н. Неъматов, М. Почоева, О. Оқилов ва чанди дигар, ки аллақай имрӯз суҳани хешро доранд ва дар ояндаи наздик боз суҳани тозаро, иншоаллоҳ, хоҳанд гуфт, далели боризи ин гуфтаҳо мебошанд. Ҷоиз ба таъкид аст, ки ин Марказ як бартарии комиле ҳам аз Маркази пажӯҳиши тамаддуни давраи Сомониён дорад ва ин доштани маҷалла-фаслномаи илмӣ-адабӣ мебошад, ки Муассиса онро аз ибтидои фаъолияти хеш – аз оғози соли 2015 нашр менамояд. Фаслнома аз ибтидо мақолаҳои хешро дар се самт – «Таҳқиқ», «Тарҷума ва сарчашмашиносӣ ва «Мутун» ҷоп менамояд. Дар шумораи тозанаشر бошад, яъне дар шумораи №2(6) соли ҷорӣ як самти дигар бо унвони «Бузургони илму адаб» низ ҷой дода шуд ва дар он аз ҳаёт ва рӯзгори ду шахсияти воқеан ҳам бисёр барҷаста - Маҳмуди Варроқи Хиравӣ ва Халил ибни Аҳмади Фароҳидӣ иттилоъ дода мешавад (7, 109-122).

Мавзӯи баҳсҳои қисматҳои фаслнома гуногун аст ва дар он нигоҳи ҳам олимони барҷастаи ватаниву хориҷӣ ва ҳам муҳаққиқони ҷавон ба ин ё он масоили мубрами адабиёт матраҳ шуда, ҳамҷунин сарчашмаҳои бисёр нодир ҳам бевосита аз асл ё ба тавассути матншиносони эътирофшудаи шарқиву ғарбӣ дар тарҷумаи онҳо ба маърази диққати ҳаводорони суҳан пешниҳод мешавад.

Бо вучуди ҳамаи ин, мавзӯҳои марбут ба Шайх Камоли Хучандӣ - зиндагӣ, эҷодиёт, таъсирпазирӣ аз ӯ, вижагҳои эҷодиёти шоир, вижагҳои забон ва сабку услуби шоир, нигоҳи шоирон, тазкиранависон, аҳли таҳқиқи баъдина ба эҷодиёти шоир ва дахҳо масоили дигар аз мавзӯҳои меҳварии фаслномаи «Камоли Хучандӣ» маҳсуб

меёбад.

Фаслномаи илмӣ-адабие, ки ин муассиса нашр менамояд, дар шаш шумораи то имрӯз нашршудаи хеш 19 адад мавдро чой додааст, ки ба ин ё он шакл дар бораи Шайх Камоли Хучандӣ иттилоъ медиҳад. Дар мадди аввал метавон мақолаҳоеро зикр кард, ки ё ба ашъори тозаи Камоли Хучандӣ бахшида шудааст ё аз сарчашмаҳои нодире иттилоъ медиҳанд, ки дар маърифати ашъору афкори шоир ба мо хидмат менамоянд. Чунинанд мақолаҳои Баҳром Раҳматов, ки аз «Мачмӯаи ашъор» ном китоби мавҷуд дар Донишгоҳи Исфаҳон як ғазали дар девонҳои чопӣ мавҷуднабударо ёфтааст (23, 24-26) ва мақолаи Ф. Насриддинов, ки дар баробари зарурати таҳқиқи тафсириҳои ба забони арабӣ навишташуда дар бозёфт, шиноخت ва тасҳеҳи ашъори шоирони адабиёти форсӣ-тоҷикӣ, тафсири Шайх Исмоил Ҳаққи Бурусавии Ҳанафиро (тав. 1652 - ваф.1715) бо номи «Рӯҳул-баён» мавриди баҳс қарор дода, дар асоси он шеваи истифода ва шарҳи маърифати ашъори Камолро аз ҷониби муаллифи асар баён менамояд. Ҳам ӯ таъкид мекунад, ки абёти дар ин баррасиҳо овардашуда аксар ба нусхаҳои дастхатти девони Ҳоҷа Камол забти ягонадоранд. Бо вуҷуди ин, байни тафсир ва қисме аз нусхаҳои тасҳеҳёфта дар забти вожаву таъбир, мисраъ ва тақдиму таъхири абёт тафовутҳо ба назар мерасад ва ин нукта бар аҳамияти ин тафсир дар тасҳеҳу танқеҳи ашъори Камоли Хучандӣ низ далолат мекунад (17, 73-84).

Мақолаи дигари ҳамин муаллиф ба таҳқиқи масъалаи маърифати орифони ҳамнишин бо Ҳоҷа Камол бахшида шудааст ва, бешак, метавонад дар шинохти шахсият, ҷаҳонбинӣ ва лавҳаҳои муҳими зиндагии Шайх Камол хидмати вофире намояд, зеро, аввалан, маърифати орифони ҳамнишин бо ин пири иршод то ҳол дар камолшиносӣ мавриди таҳқиқи вижа ва амиқу алоҳида қарор нагирифтааст, сониян, дар мақола, воқеан ҳам, санадҳои ҷолиб аз табакоту тазкирот, манокиму таърихномаҳо ва, ҳамчунин, ашъори худӣ шоир пешорӯи хонанда қарор дода шудааст. Чунин ба назар мерасад, ки ин мавзӯ паҳлӯи сеюм ва на кам муҳимтар аз ду паҳлӯи аввалӣ дорад: Маҳз ба шарофати Шайх Камолу ин таҳқиқ ному пайкори чандин шахсиятҳои маъруфи ҳам замони худӣ шоир ва ҳам баъдӣ рӯи саҳифа омаданд, ки доираи васеи муҳаққиқони тоҷик аз эшон огоҳӣ надоштанд. Чунинанд Ҳоҷа Маҳмуди Шошӣ, ки насабаш ба Абӯбакри Сиддиқ мепайвастааст, Шайх Зайниддини Хофӣ - муаллифи чандин таълифоти арзишманд, Шоҳ Ҳусайни Сарипулӣ маъруф ба «Шоҳ Ҳусайни Валӣ», Ҳоҷа Мухаммадширини Мағрибӣ ва чандин нафарони дигар, ки ҳар яке нобиғаву алломаи замони худ буданд, вале ҳамагон ба Шайх Ка-

моли Хучандӣ иродати қавӣ доштанд (Ниг. ба: 18, 61-76).

Якчанд мақолаҳои дар ин фаслнома чопшуда ба ҳаёт ва фаболияти Шайхи Хучанд мутааллиқанд ва муҳим он аст, ки он ба калами камолшиносони хоричӣ тааллуқ дорад. Аз ҷумла, мақолаҳои Леонард Луизон «Зиндагӣ ва даврони Камоли Хучандӣ» (9, 30-41), Мирхидояти Ҳисорӣ «Камолиддин Масъуди Хучандӣ (аср ва муҳити ӯ)» (32, 41-46), ҳамчунин мулаҳхасоте, ки аз «Тазкират-уш-шуаро»-и Давлатшоҳи Самарқандӣ, китоби «Равзаи атҳор»-и Муҳаммадамин Ҳашри Табрзӣ ва аз «Равзоту-л-чинон ва чанноту-л-чанон»-и Ҳофиз Хусайни Карбалой бо унвонҳои «Ҳоча Камоли Хучандӣ» (3, 121-125) ва «Ҳазрати Шайх Камоли Хучандӣ» (31, 117-121) ва «Шайх Камоли Хучандӣ» (8, 203-211) бо кӯшиши кормандони Марказ тарҷума ё баргардон шудаанд ва, бешак, барои ошноии бештар пайдо кардан аз рӯзгор ва пайкори Ҳоча Камол ва мумаййизоти эҷодиёти ӯ хидмати вофир мекунад.

Агар мақолаи Александр Ҳайзер моро бо маърифати Камоли Хучандӣ дар Аврупо ошно кунад (30, 10-17), пас мақолаҳои М.Собирова - «Вожаҳои соматикӣ «тан» ва гунаҳои он дар ашъори Камоли Хучандӣ» (26, 32-36), «Ковише дар мактаби воҷасозии Камоли Хучандӣ» ба мавзӯи ибораҳои рехта ва фразеологӣ бо истифода аз вожаҳои соматикӣ дар ашъори шоир, яъне ба вижагиҳои забонии ашъори Шайх Камол (28, 51-55), М.Ўрунова «Ашк» дар оинаи ҳаёли Ҳоча Камол» (29, 56-64) ба хунари мазмунсозиву маъниофарии шоир, Маъсумаи Маъданкан (11, 42-50) ба вижагиҳои мумтози шеърӣ шоир, таркиботи тоза, ташбеҳоту истиороти бадеъ, мазомину таъбироти чадид ва ғайраҳо бахшида шудааст. Мақолаи Шоира Пӯлодова таҳти унвони «Дар коргоҳи таҷнисофарии Камол» бо вижагиҳои корбурди санъати таҷнис, маҳорати таҷнисофарии Шайх Камол, алалхусус, анвои таҷнис, ба мисли ноқис, зойд, мутарраф, мураккаб, муздавач ва, ҳамчунин, санъатҳои тазоду тарсеъ бахшида шуда, ҳар як хулосаи муаллиф бо далелҳои равшан собит ёфтаанд ва, бешубҳа, аз таҳқиқоти шоёни диққат маҳсуб мешавад (21, 85-95).

Дар камолшиносии мо боз як мавзӯи муҳим - таъсири эҷодиёти Шайх Камол ба шуарои минбаъдаи ӯву муосири мо рӯи қор омада истодаанд, ки, бешубҳа, аз бозёфтҳои хуби ҳайати эҷодии фаслнома ва умуман, маркази илмӣ мебошад, зеро мактаби Камоли Хучандӣ, ки дар батни худ суҳанварони зиёдеро тарбия ва шухраи офоқ намудааст, ҳанӯз ҳам интизори таҳлилу баррасии доманадор аст. Далели ин ақида мақолаи Баҳром Раҳматов дар мавзӯи таъсирпазирии Хаёли Бухорӣ (с.ваф.1446) аз Камол, ки, ба қавли муаллифи мақола, «сабки

сухан ва тарзи гуфтори ӯ дар ғазал шеваи Шайх Камолро ба хотир меорад» (22, 28) ва барои тасдиқи ин матлаб аз ҷумла ин ду байти Хаёлии Бухороиро меорад:

*То дар тариқи назм Хаёли камол ёфт,
Номаи замона булбули боги Хучанд кард (22, 28-33).*

Ва мақолаи дигари ҳамин муаллиф таҳти унвони «Шайх Камолӣ Хучандӣ ва Фанӣ» ҳам мебошад, ки ба Алишери Навоӣ – пайрави мактаби суханвари Шайхи Хучанд дар ашъори форсиаш бахшида шудааст (25, 13-21).

Мақолаи шоираи мумтоз, адабиётшиноси умедбахшу ҷавони мо Мухлиса Нуруллоева ҳам дар ин риштаву мавзӯ навишта шудааст ва шоёни таваҷҷуҳ ва таҳсину тақдир мебошад (19, 51-55). Муаллиф дар мақолаи хеш аз иродат ва дилбастагии хоссаи Фарзонабонуи Хучандӣ ба ашъори Камол сухан меронад ва, аз ҷумла қайд мекунад: «Бо он ки дар адаби муосири тоҷик Фарзонаро фатҳи куллаи баланди ҳунари шоирӣ даст дод, аммо ӯ худро дар назди рӯҳи Шайх Камол хичолатзада мебинад» (19, 51). Баъди таҳлилу таҳқиқ муаллиф боз таъкид мекунад, ки маҳз ба шарофати дар мартабаи бузургиву азамат қарор ёфтани худ, хонум Фарзона тавонист, то ин пири иршодро бузургворона шиносад. Ва барои далели ин гуфтаҳо ин байти хонумро шоҳид меорад:

*Камол маҳ буду ман камтарам зи ҳолаи ӯ,
Камол асл буд, аммо манам ниқоби ниқоб (19, 52).*

Ҳам ӯ хулоса мекунад, ки симои Шайх Камол дар ашъори Фарзонабону ба ду навъ – чун мусофири дур аз Хучанди азизаш монда ва чун шоири тавоно зоҳир мешавад ва бо заковат ва лутфи хосаи хеш иродатмандии хонум Фарзона ва рӯҷи тақрор ба тақрори шоираро ба ашъори ӯ бозгашти Шайх Камол ба Хучанд - ба Ватани худ маънидод мекунад (19, 55). Ба ин хулосаи комилан шоиронаву қобили қабул метавон ду нуктаро илова кард: 1. Мактаби Шайх Камолӣ Хучандӣ ханӯз ҳам побарҷост ва самараи ширини ин дарахти пуразаматро имрӯз ҳам алоқамандони шеърӯ шоирӣ таматтуъ доранд. 2. Хучанди бостонӣ – сарзамини шоирзову олимпарвар боз ҳам рисолати азалии хешро дар назди илму фарҳангу адаби форсӣ-тоҷикӣ ба ҷо оварда истодааст.

Иродати хонум Фарзона ба Шайх Камолӣ Хучандӣ, таъсири ба-восита ва бевоситаи шеъри Камол ба эҷодиёти хонум достони алоҳида аст, ки ҳатман мавзӯи таҳқиқи алоҳида ва доманадоргаре бояд қарор бигирад, зеро ягон суҳбат ва баромади эшон бе номи Камолӣ Хучандӣ ва зикри ғазале ё поре аз шеъри Шайх сурат намегирад. Ҳатто, дар

сухбатҳои алоҳида, ки хонум бо дӯстонашон мекунад, борҳо аз шеъри Камол мехонанд ё аз вижагиҳои эҷодиёт ё аз тафаккури тахайюли Шайх бо як дилгармиву шефтагӣ ҳадс мезананд. Ду рӯз пеш аз ин, Ҳангоме машғули навиштани ин мақола будаму шумораҳои фаслномаи «Қамоли Хучандӣ»-ро варақ мезадам, ба аёдатам хоҳари донишмандам, адабиётшинос хонум Замирахон Ўлмасова омаданд. Чун бемор будаму дар беморхона муолиҷа гирифтам, суҳан, табиист, ки аз оризаҳову духтурону дорую даво рафт ва дар ҳамин маҷро риштаи суҳан оҳишта ба Камол ва шеъри ӯ омад. Фикри қолиберо изҳор карданд, ки Шайх Камол дар эҷодиёти хеш чунон зиёда аз истилоҳоти тиббӣ ба қор бурдааст, ки гоҳе андешаи огоҳии қомил доштани ӯ аз тиб пайдо мешавад ва қанд байтеро ҳам аз Камол хонданд:

*Дил зи дорухонаи дардат даво дорад умед,
Шарбати хоҳе аз он дорушиифо дорад умед.*

Ё:

*Табибӣ, шарбати ман гар насозӣ,
Зи қанд обе ба хуни дил бисозам.*

Ё худ:

*Бемори туро ба тандурустӣ
Қуз нола даруни пераҳан нест.*

Гузашта аз ин, андак гилаомез ҳам ибрази андеша карданд, ки ин паҳлуи эҷодиёти Шайх Камол ҳанӯз ҳам мавриди тадқиқу таҳлили алоҳида қарор нагирифтааст, дар ҳоле, ки он метавонад натавонанд аз дунёи тахайюли шоир иттилои зиёде ба мо диҳаду мо ба шахсияти шоир бештар ошноӣ пайдо намоем, балки ба илми тибби имрӯзаи мо вожаҳову истилоҳоти асилаи форсии тоҷикии моро ифшо кунад.

Дар маҷалла ҳамчунин, мақолаҳои дарҷ шудаанд, ки бевосита ба Шайх Камол бахшида нашудаанд, вале дар онҳо зимни шуарои дигар аз Қамоли Хучандӣ ҳам суҳан меравад. Чунин аст мақолаи адабиётшиноси машҳури Покистонӣ Ориф Навшоҳӣ таҳти унвони «Осори хучастаи хучандиён дар Покистон», ки соли 2010 моҳи июл Ҳангоми сафар ба Хучанд барои дӯстони тоҷики худ, бабиҷа, профессор А.Насриддин навишта шуда буд. Баъдан, ба устод Навшоҳӣ иттилооте дигар ҳам ба даст омад ва эшон муқаррар ба ин мавзӯ баргаштанд ва мақолаи ҳешро бо иловаи иттилооти мазид пешкаши мо намуданд (13, 42-46). Доктор Навшоҳӣ менигоранд: «Агар сафаҳоти тазкираву таъриххоро ба диққат таварруқ кунем, ҳузури даҳҳову бистҳо шоиру донишманди хучандиро метавонем дар Шибҳи Қора ёбем, чи ҳузури қисмиву чи ҳузури маънавӣ» (13, 42). Иттилои бисёр муҳим барои муҳаққиқони мо ва моро мебошад, ки сари ин мавзӯ таҳқиқи ҷудогона

ва марбут ба ҳар як аз ин шахсиятҳои нотакрори илму адаб гузаронида бошем.

Мақолаи Б. Раҳматов таҳти унвони «Нигоҳе ба чилваи «баҳор» дар шеъри форсии тоҷикӣ» ҳам аз қабилӣ мақолаи Ғавқуззӣкр мебошад (24, 13.20). Муаллиф дар мақолаи хеш ба масъалаи баҳорияҳои шеъри форсии тоҷикӣ даст зада, қайд мекунад, ки баҳор ханӯз дар шеъри сабки хурсонӣ бо вусъати том мавриди истифода қарор ёфтааст. Ӯ бар хилофи ақидаи маъмул, ки мавзӯи баҳор мавзӯи шеъри орифона нест, даъво мекунад ва то андозае исбот ҳам кардааст, ки симои «баҳор» дар шеъри урафо ва шеъри ҳикмату ғалсафа низ ба хубӣ мушоҳида мешавад ва шохидҳову далоили бисёреро аз ашъори шоирони зиёд, аз ҷумла аз Шайх Камоли Хучандӣ, меорад.

Ғаслномаи «Камоли Хучандӣ» дар ҳар як шумораи худ аз 18 то 21 мавдро ҷой медиҳад ва то имрӯз 114 мавдро дар се риштаҳои аллақай ба ҳукми анъана даромадаи худ таҳқиқ, тарҷума ва сарчашмашиносӣ, бузургони илму адаб ва мутун ҷоп намудааст.

Табиист, ки 19 маводи роҷеъ ба паҳлӯҳои гуногуни зиндагӣ, ашъор ва муҳити Хоҷа Камол бахшидаи ғаслнома, ҳатто, дар қиёс бо маводе, ки ғаслнома дар риштаҳои мухталифи филологӣ ба ҷоп расонид, бисёр кам аст. Вале маҳз ба маводи мутааллиқ ба Шайх Камол ва дар ғаслнома ҷойдодаи кормандони идораи маҷалла тавачҷух зоҳир қардан ва қӯшиши ба маърази таҳлил қашидани онҳо аз ҷониби банда ба ду ҳуҷҷат аст, ки онҳо нуқтаи таммати ин мақола ҳам мебошанд:

1. Муассисаи давлатии «Маркази илмии Камоли Хучандӣ» бо нашрияти хеш – Ғаслномаи илмӣ-адабии «Камоли Хучандӣ» аз иҷрои вазифаи аслии хеш қомилан баромада, имрӯз воқеан ҳам ба як маркази қамолшиносӣ на танҳо дар вилоят, балки дар миқёси ҷумҳурий мубаддал гаштааст. Метавон гуфт, ки Марказ роҳи дурусту савобро интихоб қард ва, иншоаллох, рисолати хешро то нуқтаи таммат иҷро хоҳад қард.

2. Мақолаву маводи дигари ҷопнамудаи ғаслнома, табиист, ки танҳо аз рӯи маъно ва самтҳои хеш, дар ҷорҷӯбаи мавзӯ ва иттилооте қарор доранд, ки хос ба ҳавзаи илмии Хучанд аст. Меҳоҳам танҳо ёдовар шавам, ки ханӯз дар солҳои 90-ум аз ҷониби профессор С. Асадуллоев бархе аз қорҳое, ки кормандони марказ имрӯз дар амал татбиқ намуда истодаанд, ба қомон расида буд. Аммо бархе аз муаллифони мақолаву маводи дар ғаслнома ҷопшуда инро ноқида гирифтаанд. Масалан, домлло С. Асадуллоев дар қитоби «Камоли Хучандӣ»-и хеш, ки дар Хучанд ба соли 1996 ҷоп шуда буд (4), порҷаҳои мутааллиқ ба ҳаёту эҷодиёти Шайхро аз 8 сарчашмаҳои

дар он замон воқеан ҳам нодир баргардон ва ба китоб замима карда буданд, аз ҷумла аз «Равзоту-л-чинон ва ҷанноту-л-ҷанон»-и Ҳофиз Ҳусайни Карбалой ва «Тазкирату-ш-шуаро»-и Давлатшоҳи Самарқандӣ, ки дар фаслнома бо кӯшиши А.Ғафуров, Н.Неъматов ва О.Окилов баргардон ва ҷоп шудааст, вале дар ягон ҷое ишора ба қорҳои пешина дида намешавад (Ниг. ба: 8, 203-211; 3, 121-125). Айни чунин эродро метавон ба муаллифи мақолаи «Шайх Камоли Хучандӣ ва Фонӣ» Баҳром Раҳматов низ гирифт, ки безътиноёна менависад: «Дар навиштаи ҳозир кӯшиш меравад, ки пиромуни яке аз пайравони мактаби суҳанварии Шайх Камоли Хучандӣ Алишери Навоӣ, ки дар ашъори форсӣ «Фонӣ» таҳаллус мекардааст, пажӯҳиши заминавӣ анҷом пазирад ва бад-ин восита роҳро барои ояндагон андаке ҳамвор намояд» (25, с.13). Муҳаққиқи ҷавону болаёқатро мебоист, ки ёде аз хидматҳои адабиётшиносии машҳури мо, проф. Э.Шодиёв (Ёдашон ба хайр!) мекард, зеро эшон дар ин мавзӯ ва умуман эҷодиёти Шайх Камол силсилаи мақолаҳоро ҷоп намудаанд. Аз рӯи инсоф аст, агар бигӯем, ки ин нуқс аз камтаҷрибагии муаллиф сар задааст, зеро Б.Раҳматов худ таҳиягари китоби «Муқаддимаи камолшиносӣ» мебошад ва дар он, аз ҷумла, панҷ мақолаи проф. Э.Шодиёв ва марбут ба камолшиносӣ зикр шудааст (Ниг. ба: 12, 500).

Аз рӯи адолат ва одоби илмӣ аст, агар мо ба заҳмате, ки пешиниёни мо кардаанд, арҷгузорӣ намоем, то пасиниён ҳам ба қадри заҳмати имрӯзаи мо расанд.

Пайнавишт:

1. Абдуқодиров А., Давронов А. Каломи Камол. - Хучанд: Нашриёти давлатии ба номи Р.Ҷалил, 1998. - 216с.
2. Асадуллоев С. Камоли Хучандӣ. - Хучанд: Хуросон, 1996. - 164с.
3. Давлатшоҳи Самарқандӣ. Хоҷа Камоли Хучандӣ // Камоли Хучандӣ. - 2016. - №1(5). - С. 121 - 125.
4. Камоли Хучандӣ. Девон / Мураттиб С.Асадуллоев. - Душанбе: Адиб, 1995. - 670 с.
5. Камоли Хучандӣ. Девон / Таҳияи А.Суруш ва С. Саидов. - Хучанд: Андеша, 2011. - 631с.
6. Камоли Хучандӣ. Девон / Таҳияи А.Суруш. - Хучанд: Хуросон, 2015. - 1292с.
7. Камоли Хучандӣ (Фаслномаи илмӣ-адабӣ). - 2016. - №2(6). - С. 109 - 122.
8. Карбалой, Ҳофиз Ҳусайн. Шайх Камоли Хучандӣ // Камоли Хучандӣ. - 2015. - №3(3). - С.203-2011.
9. Луизон, Леонард. Зиндагӣ ва даврони Камоли Хучандӣ // Камоли Хучандӣ. - 2015. - №3(3). - С.30-41.
10. Мақолоти маҷмааи бузургдошти Камоли Хучандӣ. - Табрез, 1325. - 424с.
11. Маъданкан, Маъсума. Вежағҳои мумтози шеърӣ Камоли Хучандӣ // Камоли Хучандӣ. - 2016. - №1(5). - С. 42-50.

12. Муқаддимаи камолшиносӣ / Таҳияи Б. Раҳматов ва И. Шехимов. - Хучанд: Ношир, 2015. - 504 с.
13. Навшоҳӣ, Ориф. Осори хучастаи хучандиён дар Покистон // Камоли Хучандӣ. - 2015. - №2(2). - С.42-46.
14. Насриддинов А. Сехри мубин (Нақду таҳлили ашъори Шайх Камоли Хучандӣ). - Хучанд: Нашриёти давлатии ба номи Р.Ҷалил, 1997. - 150с.
15. Насриддин А. Куллиёти осор. - Ҷ.2. - Хучанд: Ношир, 2013. - с.580-583.
16. Насриддин А.Куллиёт осор. - Ҷ.7. - Хучанд: Ношир, 2013. - с. 580-583.
17. Насриддинов Ф. Сарчашмае нодир дар маърифати ашъору афкори Камоли Хучандӣ // Камоли Хучандӣ. - 2015. - №2(2). - С. 73-84.
18. Насриддинов Ф. Таҳқиқ дар маърифати орифони ҳамнишин бо Хоча Камоли Хучандӣ // Камоли Хучандӣ. - 2016. - №2(6). - С. 61-76.
19. Нуруллоева, Мухлиса. Рӯҷӯи Шайх Камол ба Хучанд // Камоли Хучандӣ. - 2016. - №1(5). - С. 51-55.
20. Партаве аз ҷони пок (Маҷмӯаи мақолаҳо). - Хучанд: Нашриёти давлатии ба номи Р.Ҷалил, 1996. - 99с.
21. Пӯлодова Ш. Дар коргоҳи таҷнисофарии Камоли Хучандӣ // Камоли Хучандӣ. - 2015. - №2(2). - С. 85-95.
22. Раҳматов Б. Таъсирпазирии Хаёлии Бухороӣ аз Камоли Хучандӣ // Камоли Хучандӣ. - 2015. - №1(1). - С.28-33.
23. Раҳматов Б. Ашъори тозаи Камоли Хучандӣ // Камоли Хучандӣ. - 2015. - №2(2). - С.24-26.
24. Раҳматов, Баҳром. Нигоҳе ба чилваи «бахор» дар шаърии форсии тоҷикӣ // Камоли Хучандӣ. - 2016. - №1(5). - С.13-20.
25. Раҳматов, Баҳром. Шайх Камоли Хучандӣ ва Фонӣ // Камоли Хучандӣ. - 2016. - №2(6). - С.13-21.
26. Сайфуллоев А., Абдуллоев С. Малики адаб. - Душанбе: Адиб, 1996. - 320с.
27. Собирова М. Вожаи соматикӣ «тан» ва гунаҳои он дар ашъори Камоли Хучандӣ // Камоли Хучандӣ. - 2015. - №2(2). - С.32-36.
28. Собирова М. Ковише дар мактаби вожасозии Камоли Хучандӣ // Камоли Хучандӣ. - 2016. - №2(6). - С.51-55.
29. Ҷурунова М. «Ашқ» дар оинаи хаёли Камоли Хучандӣ // Камоли Хучандӣ. - 2015.- №1(1). - С. 56-64.
30. Ҳайзер А. Ташнагонро муждае аз мо бубар ... (Маърифати Камоли Хучандӣ дар Аврупо) // Камоли Хучандӣ. - 2015. - №1(1). - С.10-17.
31. Ҳашрии Табрэзӣ, Муҳаммадамин. Ҳазрати Шайх Камоли Хучандӣ // Камоли Хучандӣ. - 2015.- №4(4). - С.117 – 121.
32. Ҳисорӣ, Мирҳидоят. Камолиддин Масъуди Хучандӣ // Камоли Хучандӣ. - 2015.- №4(4).- С.41- 46.
33. Шӯҳрамад Абдучаббор. Фарҳанги ашъори Камоли Хучандӣ. - Ҷ.1. -Душанбе: Пайванд, 1996. - 648с.

Нӯмонҷон Неъматов¹

НИГОҲЕ БА ТАРЧУМА ВА ТАФСИРШИНОСИИ ТОЧИК ДАР 25 СОЛИ ИСТИҚЛОЛИЯТ

Истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои рушду нумӯи тамоми бахшҳои илм нақши муассир гузошт. Ҳам дар ҳаёти сиёсӣ ва ҳам иқтисодиву фарҳангӣ ва илмиву адабӣ корҳои назаррасе ба амал омаданд, ки ҳамаро метавон, бешубҳа самараи Истиклолияти давлатӣ қаламдод кард. Маҳз сулҳу субот ва оромии кишвару ҷомеа ва некӯахлоқии мардум буд, ки илми тоҷик рушд ва инкишоф ёфт.

Яке аз самтҳои пурбори таҳқиқоти филологӣ, ки дар илми тоҷики даврони Истиклол ташаккули хоса пайдо намуд, тарчума ва тафсиршиносӣ мебошад. Дар ин мухтасар кӯшише рафтааст, то муҳимтарин таҳқиқоти марбут ба тарчума ва тафсиршиносии тоҷик, ки дар 25 соли Истиклолият рӯи кор омадаанд, бозшиносӣ шавад.

Мо ин ҷо тасмим гирифтаем, ки мавзӯро дар се бахши умда ба риштаи таҳқиқ бикашем.

1. Тарчумаҳо.

Тарҷумаи Қуръони карим. Аввалин маҷаллае, ки барои интишори тарҷумаи Қуръони карим Ҳиммат ғумоштааст, маҷаллаи «Илм ва ҳаёт» (Хучанд, 1990-2003) мебошад. Ин тарҷума аз ҷониби муҳаққиқони Институти ховаршиносии Академияи улуми Ҷумҳурии Тоҷикистон, бахусус М.Умаров, Д.Дӯстов ва Н.Ғиёсов таъя бар тароҷими қадим омода гардидааст.

Қуръони карим. (матни асл ва тарҷумаи тоҷикии он). Соли 2007 бо дастури Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон тарҷумаи тоҷикии «Қуръони карим» (Душанбе, Ирфон, 2007) интишор ёфт. Тарҷумаи китоб аз ҷониби қуръонпажӯҳи шаҳир устоди шодравон Муҳаммадҷон Умаров дар Институти шарқшиносӣ ва мероси хаттии Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон сурат гирифтааст. Дар ҳар саҳифа матни аслии Қуръон бо хати арабӣ, сипас дар зери он тарҷумаи тоҷикӣ оварда шудааст, ки ин тарҷума ҳадаест аз ҷониби Сарвари давлат ба мардуми Тоҷикистон. Тарҷума мабнӣ бар тарҷумаҳои муътамади донишмандони форсу тоҷик, ба монанди «Тарҷумаи «Тафсири Табарӣ»-и Муҳаммад ибни Ҷарири Табарӣ, «Тафсири Хусайнӣ»-и Мавлоно Хусайн Воизи Кошифӣ ва

¹ корманди МД «Маркази илмии Камоли Хучандӣ»

«Фатҳу-р-Раҳмон фӣ тарҷамати-л-Қуръон»-и Шох Валиюллоҳ ибни Абдурраҳими Дехлавӣ омода гардидааст. Насри тарҷума содаву равон ва оммафаҳм буда, баъзе нукоти он дар хошияи китоб шарҳу тавзеҳ ёфтаанд.

«*Тафсири Зарнигор*». Ин тарҷумаро ҳафтаномаи «Адабиёт ва санъат» таҳти унвони «Тафсири Зарнигор» (Душанбе, 1990) ба тариқи силсилави интишор намудааст, ки ба қалами Саидалии Саид тааллуқ дорад. Тарзи баён ва шеваи тафсир чунин аст, ки нахуст оёти қуръонӣ бо хати арабӣ, сипас ба алифбои сириллик оварда мешавад ва баъдан тарҷумаи он омада, дар охири ҳар оят мазмуни он ба тариқи назм баён мегардад.

«*Тарҷумаи муяссар аз тафсирҳои муътабар*». Ин иқдом ба маҷаллаи «Садои Шарқ» (Душанбе, 2000, шумораи 12) мутааллиқ аст. Маҷалла оғоз аз соли 1999 тарҷумаи муҳаққиқ ва қуръонпажӯх Назруллоҳи Назарро пешорӯи дилбастагони каломи осмонӣ гузоштааст. Номии китоби ин қуръонпажӯх «Тарҷумаи муяссар аз тафсирҳои муътабар» мебошад, ки маҷаллаи «Садои Шарқ» аз соли 2000 тасмим гирифтааст, то тарҷумаи кулли Қаломуллоҳро пешкаши хонандагон созад. Муҳаққиқ дар муқаддимаи китоб таъкид доштааст, ки тарҷума бар мабнои тафосире, чун «Тарҷумаи «Тафсири Табарӣ», Фаҳри Розӣ, Ибни Касир, Байзовӣ, Замахшарӣ ва ғайра қисвати форсӣ ба бар кардааст. Тарҷума тақя бар тафсири Шох Валиюллоҳи Дехлавӣ сурат гирифтааст.

Тарҷумаи Қаломуллоҳ. Ин тарҷума ба қалами Ҳочӣ Абӯаломуддин мутааллиқ аст (Хучанд, Раҳим Ҷалил, 2015.). Тарҷума бо сабки сода ва шевову оммафаҳм ба қайд омада, то ҷое ба тарҷумаи «Тафсири осонбаён» қаробат дорад. Дар тарҷума аввал оёти Қуръон бо хати арабӣ, сипас тарҷумаи он бо ҳуруфоти тоҷикӣ оварда шудааст.

II. Тафсирҳо.

Тафсири осонбаён. Ҳочӣ Абӯаломуддин ин тафсирро дар муддати шонздаҳ сол ба қайди таҳрир даровардааст (Хучанд, 2002-2016). Ин тафсир дар 12 муҷаллад ба пуррагӣ пешкаши дилбастагони каломи осмонӣ гардид. Тафсир бо забони сода навишта шудааст. Шеваи тафсир чунин аст, ки аввалан оёт бо хати асли, яъне арабӣ, сипас бо хати сириллик оварда шуда, зеро он тарҷумаи тоҷикӣ ва тафсири осонфаҳм сурат мегирад. Назаре ба чилдҳои дувоздаҳгонаи китоб собит месозад, ки забон ва услуби тафсир сол то сол рӯ ба беҳбудӣ оварда, ба қолаби муайян даромадааст. Тафсир бо тақя ба «Сафвату-т-тафосир»-и Аллома Собунӣ ба қалам омадааст.

Тафсири навини Қуръони карим. Ин корномаи бузурги илмӣ ба

қалами Абдушариф Боқизода мутааллиқ аст, ки дар асоси муътабартарин сарчашмаҳои тафсирии қадиму ҷадид ва манобеи аҳли суннат рӯи қор омадааст (Лоҳур, 2011, 864 саҳ.). То ҳол аввалин мучаллади китоб, ки фарогири ҷаҳор ҷузъи Қуръон аст, аз ҷоп баромадааст, ки сураҳои «Фотиҳа», «Бақара», «Оли Имрон» ва сураи «Нисо»-ро то ояти 23-юм дар бар мегирад. Шеваи ин тарҷума ва тафсир низ монанди тафсири қаблан ёдшуда, сараввал матни аслии Қуръон бо забони арабӣ, сипас тарҷумаи тахтуллафзии тоҷикӣ ва баъдан, тафсири он оварда мешавад. Тафсир бо забони шевоу софи тоҷикӣ навишта шуда, барои дилбастагони каломи осмонӣ пешбинӣ шудааст.

Тарҷумаи «Тафсири Табарӣ». Ин китоб аз ҷониби қормандон ва муҳаққиқони «Маркази пажӯҳишии тамаддуни давраи Сомониён» устодон Салимов Н.Ю., Зоҳидов Н.Ш., Ғиёсов Н.И., Ҳасанов А.А ва Самеев А. таҳия гардидааст. «Тарҷумаи «Тафсири Табарӣ» (Хучанд, Нури маърифат, 2007, 764 саҳ.) аз муҳимтарин осори мансури давраи Сомониён муаррифӣ ёфтааст. Тафсир бо дастури Мансур ибни Нӯҳи Сомонӣ (962-976) аз ҷониби ҷамъе аз олимони Мовароуннаҳр аз забони арабӣ ба форсӣ тарҷума шудааст. Китоб дар асоси ҷопи Техрон, ки бо тасҳеҳ ва эҳтимоми Ҳабиби Яғмоӣ мунташир шуда буд, омода гардидааст.

Ин амри хайр бо ҳидоят ва дастгирии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ду китоб ва ҳафт мучаллад нашр гардидааст. Китоби аввал ҳовии сураи Фотиҳа то сураи Ҳаҷ буда, китоби дувум аз сураи Муъминун то поёни Қуръонро дар бар мегирад.

III. Таҳқиқот дар тарҷума ва тафсиршиносӣ.

Ошноӣ бо тарҷумаҳои форсии «Қуръони қарим» дар Эрон ва Тоҷикистон. Ин таҳқиқи устоди шодравон, адабиётшиноси шаҳир, профессор Абдулманнони Насриддин мебошад, ки зимни «Куллиёти осор»-и эшон ба нашр расидааст (Хучанд: Хуросон, Ношир, 2013). Устод бо қамоли унсу алоқа ва муҳаббате, ки ба каломи илоҳӣ доштанд, наздик ба 20 тарҷума ва тафсири форсӣ-тоҷикии Қуръонро муаррифӣ намудаанд. Тафсири гаронбаҳои қуҳан ва муосире, чун «Тарҷумаи «Тафсири Табарӣ», «Тарҷумаи Абулфазли Майбудӣ», «Тарҷумаи Абулфутӯҳи Розӣ», «Тарҷумаи Шох Валиюллоҳи Дехлавӣ», «Тарҷумаи Масъуди Ансорӣ», «Тарҷумаи Гарморудӣ», «Тарҷумаи Алиакбари Тоҳирӣ», «Тарҷумаи Баҳоуддини Хуррамшоҳӣ» дар меҳвари таҳқиқи устод қарор гирифтаанд. Аз ҷумла, дар бахше перомуни «Тарҷумаҳои тоҷикии Қуръони қарим» сухан намуда, дар он тарҷума ва тафсире, ки бо хати сириллик анҷом пазируфтаанд,

муаррифӣ намудаанд.

«Қиссаҳои Қуръон дар «Тарҷумаи Тафсири Табарӣ». Чунин унвон дорад рисолаи пурарзиши профессор, қуръонпажӯх Гаффорова Умеда Абдуллоевна (Хучанд, Нури маърифат, 2004, 400 сах.). Рисола дар чаҳор боб ва сездҳ фасл ба қалам омадааст. Мавсуф дар таълифи хеш муҳимтарин ҷанбаҳои қиссапардозии «Тарҷумаи «Тафсири Табарӣ»-ро ба риштаи таҳқиқ кашидааст. Муҳимтарин бобу фаслҳои китобро метавон чунин ном бурд: Қиссаҳои қуръонӣ ва вазъи навъи қисса дар адабиёти форсу тоҷик; Арзиши адабию бадеии қиссаҳои қуръонии «Тарҷумаи «Тафсири Табарӣ»; Меъёри шинохти қиссаҳои қуръонии «Тарҷумаи «Тафсири Табарӣ»; Равишҳои хоси форсии қиссапардозӣ дар «Тарҷумаи «Тафсири Табарӣ»; Мухтассоти сабқ, услуб ва забони қиссаҳо дар «Тарҷумаи «Тафсири Табарӣ»; Таъсир ва мақоми қиссаҳо дар «Тарҷумаи «Тафсири Табарӣ»; Таъсир ва мақоми қиссаҳои «Тарҷумаи «Тафсири Табарӣ» дар адабиёти форсӣ; Қиссаи Юсуф (а) дар «Тарҷумаи «Тафсири Табарӣ» ва ҷилваҳои бадеии он дар осори адабии форсу тоҷик.

Муаллиф ба ғайр аз таҳлили қиссаҳо, таъсир ва ҷойгоҳи онҳоро дар адабиёти асрҳои X-XV бо овардани абёт ва шавоҳид муайян намудааст.

Тафсири «Кашфуласрор»-и Абдуфазли Майбудӣ ва аҳамияти адабии он. Асар пурарзиши адабиётшинос ва қуръонпажӯх Фаҳриддин Насриддинов мебошад (Хучанд, Ношир, 2009, 184 сах.). «Кашфуласрор»-и Рашидуддини Майбудӣ яке аз тафсири ҷомеи гаронқадри асри XII ба ҳисоб рафта, муаллифи он ҳамчун муфассири ҷирадаст шинохта шудааст. Дар адабиётшиносии тоҷик бори нахуст ин тафсир ба таҳқиқоти филологӣ кашида шудааст. Муаллифи китоб Фаҳриддин Насриддинов мақоми ин асарро дар ташаккули тафсирнависии форсу тоҷик муайян сохта, таркибу мундариҷаи тафсир ва аҳамияти адабии онро мӯшикофона таҳқиқ ва муайян намудааст. Мухассаноти асарро метавон дар муайян сохтани корбурди ашъори арабиву форсӣ дар тафсир, хусусан, ашъори Рӯдакиву Саной ва қиссаи ривоятҳо дар тафсир донист. Муаллиф ҳар се баҳши асарро дар алоҳидагӣ ба санҷаи таҳқиқ гузошта, хусусият ва ҷиҳатҳои асосии баҳшҳои сегоноро табиин намудааст.

Масъалагузорӣ ва ҳаллу фасли он, ҳулосакашӣ ва муқоисаву таҳлилҳо арзиши илмии китобро афзудааст.

Шукуфаҳои қуръонӣ. Ин асар гузидаи «Кашфу-л-асрор ва удату-л-аброр»-и Рашидуддин Абулфазли Майбудӣ мебошад, ки қуръонпажӯх ва адабиётшинос Фаҳриддин Насриддинов инти-

хоб ва тавзеҳ намудааст (Хучанд, Ношир, 2011, 332 сах.). Муҳаққиқ муҳимтарин мавзӯоти адабиву ахлокиро интихобан аз ин тафсир берун кашидааст. Дар маҷмӯъ, саду чаҳор матн интихоб гардидааст. Ҳамаи матнҳо аз навбати савуми китоб гирифта шудаанд. Барои ҳар намуна аз ҷониби муҳаққиқ номгузорӣ сурат гирифтааст.

Арзишҳои адабӣ дар тарҷума ва тафсири куҳани форсӣ-тоҷикӣ.

Ин асари пурарзиш низ ба қалами устод Фаҳриддин Насриддинов мутааллиқ аст (Хучанд, Ношир, 2012, 576 сах.). Муаллифи китоб бо табаҳҳуре, ки дар қуръоншиносӣ дорад, таҳқиқи пурарзише дар шинохти тарҷума ва тафсири куҳани форсӣ-тоҷикӣ анҷом додааст. Дар ин китоб тафсири, ба монанди «Тарҷумаи «Тафсири Табарӣ», «Баҳше аз тафсири куҳан», «Тафсири Қуръони пок», «Чанд барг тафсири Қуръони азим», «Тафсири Абӯнасро», «Қуръони музеи Порс», «Тарҷумае қадим аз Қуръони карим», «Тафсири Тоҷу-т-тарочим», «Тафсири Сурободӣ», «Тафсири Дарвоҷакӣ», «Кашфу-л-асрор», «Тарҷумаи Қуръони Рай» ва ғайра ба баррасӣ кашида шудаанд. Муаллиф зимни муаррифии тарҷума ва тафсири куҳан ба муҳтасоти муҳими адабии онҳо ишора намудааст. Китобро метавон фарогиртарин таҳқиқ дар тарҷумаи тафсири нависии форсу тоҷик аз оғоз то авоҳири асри XII донист.

Қуръоншиносӣ. Ин асарро доктори илмҳои фалсафа Зиёзода Идибеки Ғозӣ таълиф намудаанд (Душанбе, Эр-граф, 2012, 456 сах.). Китоб аз нуҳ фасл иборат буда, муҳимтарин мабӯҳиси улуми қуръониро дар худ ҷой додааст. Фусули нуҳгонаи китоб: Қуръон ва қуръоншиносӣ, ваҳй, қисмҳои таркибии Қуръон, китобати Қуръон, илми қироат, улуми Қуръон, тафсири Қуръон, баъзе масъалаҳои баҳсӣ ва одоби қироати Қуръон унвон дорад, ки ҳар яке масоили умдаеро ба худ ихтисос дода, барои ворид шудан ба ҳарими Қуръон ва қуръоншиносӣ сарчашмаи гаронбаҳое маҳсуб мешавад. Дар ҳар боб андешаҳои муҳаққиқони қуръоншинос дар боби сураҳо, оёт, асбоби нузул, ҳуруфи муқаттаа, носих ва мансӯх, равишҳои қироат, таҷвид, тартиб, тафсир, тарҷума, эҷоз ва ғайра баён шудааст. Китоб барои доираи васеи хонандагон пешбинӣ шудааст.

Қуръон ва Фарорӯдон. Мурод унвони мавзӯии фаслномаи «Рӯдакӣ» мебошад, ки шумораи ҳосаи он таҳти номи мазкур пурра ба масоили мавриди таҳқиқ бахшида шудааст. Ин шумораи фаслнома аз ҷониби Ройзани фарҳангии ҶИЭ дар Тоҷикистон нашр мешавад (Душанбе, Шӯҷоиён, 2011, 258 сах.). Дар ин шумора мақолаҳои муҳаққиқон ва қуръонпажӯҳои ватаниву хоричӣ, аз қабиле А.Насриддин «Тарҷума ва тафсири ҳамаи қуръонҳои варорудӣ дар

фехристи Чарлз Стори»; А.Ҳасанов «Баъзе вижагиҳои адабӣ ва забони «Тарҷумаи «Тафсири Табарӣ»; Ф.Насриддинов «Тарҷумаи нодири мансуб ба ҳазрати Муллои нақшбандӣ» ва «Тафсири Басоирӣ Яминӣ ва вижагиҳои он»; С.Мирзоиброҳим «Таълим ва тадриси илми таҷвид дар мадориси Осиёи Миёна»; М.Ансорӣ «Замахшарӣ ва тафсири ӯ»; Ш.Тоҷибоев «Сухане чанд дар бораи Мавлоно Яъқуби Чархӣ ва тафсири ӯ»; Қ.Додобоев «Фақеҳ Абӯлайси Самарқандӣ ва тафсири ӯ»; Н.Турсунзод «Қадимтарин нусхаи Қуръони карим дар Осиёи Марказӣ, маъруф ба «Қуръони усмонӣ»; У.Ғаффорова «Мақоми «Тарҷумаи «Тафсири Табарӣ» дар адабиёти форсу тоҷик»; Ф.Қайюмова «Нусхаҳои нафиси Қуръони карим ва тафсири қуръонӣ дар Пажӯҳишгоҳи ховаршиносии Ҷумҳурии Ўзбекистон» ва Ҳ.Зоиров «Назаре ба тарҷумаи навини Қуръони карим» чой дода шудааст, ки ҳар яке дар меҳвари тафсир ё тарҷумаи Қуръон ҷарх мезанад.

Дар даврони соҳибистиклолии Тоҷикистон муҳаққиқону донишмандоне, чун Худой Шарифов, Абдушуқури Абдуссатор, Носирҷон Салимов, Мирзо Муллоаҳмадов, Ҷӯрабек Назриев, Файзулло Бобоев, Тоҷиддин Мардонӣ ва иддае дигар дар паҳлуҳои мухталифи Қуръон таҳқиқоте анҷом додаанд, ки ҳар яке дар мақоми худ дорои арзиш мебошанд.

Итминон дорем бар асоси заминаи муҳиме, ки дар бист соли Истиклолият барои рушди илму адаб гузошта шуд, тарҷума ва тафсиришиносии тоҷик низ ба камолоти бештар соҳиб мешавад ва дар мактабҳои ховаршиносии ҷаҳон эътибори хоса касб менамояд.

Умеда Ғаффорова¹

ИСТИҚЛОЛИЯТ ВА РУШДИ ХОВАРШИНОСИИ МИЛЛӢ

Ҷумҳурии Тоҷикистон баробари вуруд ба марҳилаи нави таърихӣ дар поёни қарни гузашта ва сароғози ҳазорсолаи навин ба қаламрави истиқлоли воқеии хеш, чи аз назари сиёсӣ ва чи аз диди маънавиву фикрӣ ва иқтисодиву иҷтимоӣ қадам ниҳод. Гузаштаи миллатҳои қаламрави ҳастии инсоният ҳикматеро рӯи андешаву пиндорҳои мо равшан сохтааст, ки ҳаргиз ҳеч истиқлоле, новобаста аз моддӣ ё маънавӣ будан, ба осонӣ ба даст намеояд ва бузургтарин қавмиятҳову халқҳо дар чараёни расидан ба он талошу сарсупурдагӣ ва ҷонбохтагӣ аз худ зоҳир кардаанд. Ҳамин роҳи пурранҷ, ки мунтаҳояш ҷойгоҳи нуҳуфтаи ҳазинаи пурганҷи мақсуд буд, барои миллати тоҷик ҳам дар ин даврони нави таърихӣ, дар вурудгоҳе, ки ҷаҳонро ба рӯйкардҳои тоза ва ҳастии пайкорҳои қудратҳои навин раҳнамоӣ мекард, оғоз бо шебу фарозҳои рӯ ба рӯ намуд. Нубуғи яъсу ҳирмон, шикастадиливу беормонӣ ва навмедӣ барои ҳастии фардои миллат, тафаккур дар парешониву мунтаҳо гуфтугӯ аз адами миллат андешаҳои буданд, ки чанд соли аввали марҳилаи соҳибистиқлолии Тоҷикистон сари забонҳо ҷорӣ буд.

Бо шукргузорӣ аз сарнавишт, ки ин роҳи мубҳам бо ҳузури мубашшири сулҳу саодат ва раҳнамояндаи ваҳдати миллат дар кӯтоҳтарин фурсат равшану пайдо гардид. Ба бахти мардуми тоҷик, минбари Иҷлосияи шонздаҳуми Шӯрои Олии Тоҷикистон истиқлоли ҳақиқии истиқлолияти давлатии Тоҷикистон гардид, ки аз он ҳавопаймои ормонҳои миллати тоҷик ба дуриҳои дур ба парвоз омада, фардои пиндорҳои ояндасозро дар оинаи ҳақиқат чилвагар сохтанд. Ҳузури шахсияти соҳибназар, инсони олигуҳар ва абармарди неқмазҳар, Пешвои миллат, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҷаноби Олӣ Эмомалӣ Раҳмон ба ҳукми ситораи раҳнамояндаи миллат дар он айёми тирашаб аз омадани субҳи милоди мубораки миллат дар тозатарин вақту фазои таърихӣ пас аз ҳазор соли кишвардорӣ аҷдоди бузурги тоҷикон – Сомониёни ориёнасл муждагонии масъуде расонид. Иҷрои рисолати бузурге, ки сарвари давлат дар минбари ин маҷлисоҳои иқболи миллати тоҷик барои овардани сулҳу ваҳдат аҳд гирифтанд, дар фосолаи бисту панҷ

¹ доктори илмҳои филологӣ, профессори ДДХ ба номи академик Б.Ғафуров

сол умеду ормонҳои мардуми тоҷикро пару боли тоза бахшида, таъмини куллии истиқлолияти ҷомеаро тақвияти бештар бахшид. Бо сабақгирӣ аз таҷрибаҳои андӯхта, аз гузаштан аз айёми шикастанҳо ба бастану сохтанҳо Тоҷикистонро новобаста аз кӯчак будани марзу масоҳат ва камбуди шумораи аҳоли ба унвони як кишвар, давлат, миллат ва қаламрави бузурги мунъакисунандаи як тамаддуни бузурги дорои собиқаи тӯлонии таърихӣ дар анҷумани кишварҳои ҷаҳон муаррифӣ намуд.

Шарҳи воқеъбинонаи ин дидгоҳи сиёсӣ, аз сӯи дигар, ишорат бар он дорад, ки тоҷикон баробари дарки масъулияти бузурги истиқлолият доштан, муддатҳои тӯлонӣ рӯҳияи озодихоҳӣ ва соҳибистиқлолиро таблиғ, таҷриба ва андӯхтаҳои таърихӣ хешро дар ҳаёт татбиқ карда омадаанд, ки истиқлолияти навини мо ҳам пеш аз ҳама яке аз самараҳои ҳамин андӯхтаҳои беназир маҳсуб мешавад. Бешак, ҳамин эътироф баробар ба тақя бо арзишҳои таърихӣ ва собиқаи тӯлонии давлатдорӣ итминон ба ояндаи созандаи миллати тоҷик буд, ки имрӯз марҳила ба марҳила мо ба таҳкими ҳамаҷонибаи истиқлолияти давлатӣ расида истодаем. Расидан ба истиқлолияти коммуникатсионӣ дар заминаи ифтидох, таҷдиду тармими роҳҳо, кушоиши нақбҳо, истиқлолияти энергетикӣ, бо шеваи таҳияи тарҳу лоиҳаҳои ҷадид дар баҳши сохтмони нерӯгоҳҳои барқии хурду бузург, ки дар сарҳалқаи онҳо бунёди бузургтарин нерӯгоҳи барқии оби «Роғун» қарор дорад, ислоҳоти куллии соҳаҳои маорифу тандурустӣ ва мусоидат дар ҷаҳонишавии низоми таълим ва тандурустӣ аз муҳимтарин ва нодиртарин дастовардҳои мебошад, ки ба шарофати истиқлолият ва раҳнамоиҳои фарзанди истиқлолофаро тоҷик Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон барои тоҷикон насиб гардонид.

Дар канори ин ҳама дастовардҳои нотақрор дар баҳшу риштаҳои мухталиф насими истиқлоли илмӣ ва адабӣ ҳам ба майдони илмҳои улуми мухталиф, аз ҷумла адабиётшиносӣ ховаршиносии тоҷик низ вазид, ки дар ин нигошта меҳодам асосан ба дастовардҳои ховаршиносии миллӣ дар дарозии 25 соли истиқлолияти давлатӣ дар мисоли ҳавзаи илмӣ вилояти Суғд изҳори назар намоям.

Мусаллам аст, ки, албатта, илми ховаршиносии тоҷик ҳанӯз дар айёми Шӯравӣ низ аз дастовардҳо ва вижагиҳои хосаи худ бархурдор буд, ки чи дар қаламрави ин кишвари абарқудрат ва чи берун аз он маҳсули фаровони олимони соҳаро мо мутолеа намудаем ва ҳамеша аз нодиртарин арзишҳои фикрии аҳли суҳан дар ин арса суҳан рафтааст. Танҳо фаъолияти Институти шарқшиносӣ ва мероси хаттӣ дар ҳайати Академияи илмҳои Тоҷикистонро ном бурдан кофист, ки ба

дастовардҳои ховаршиносони тоҷик дар ин айём баҳои сазовор дода бошем. Номи академик Абдулғанӣ Мирзоев, донишмандони дигари соҳибноми соҳа Аълоҳон Афсаҳзод, Наима Қаҳҳорова, Зоҳир Аҳрорӣ, Абдуллоҷон Ғаффоров, Тоҷиддин Мардонӣ, Абдулло Юлдошев, Аликул Девонақулов, Ҷобулқо Додалишоев, Асғари Ҷонфидо, Амрияздон Алимардонов ва дигарон аз нусрату нуфузи ғабӯлиятҳои ин боргоҳи бонуфузи ховаршиносӣ паём мерасонад.

Истиқлолияти давлатӣ, воқеан, марҳилаи тозаеро дар рушди ховаршиносии миллии мо оғоз бахшид. Дар баробари дигар бахшҳои улуми ҷомеашиносӣ дар ин арса низ тамоюлҳои тозаӣ пажӯҳишӣ рӯи қор омада, самтҳои ношинохтаи он мавриди таҳлилу таҳқиқ қарор гирифтанд. Дар қанори ин, тарҷума ва нашри осори классикони адабиёти гузашта, ки ба забонҳои арабиву хиндӣ, урду ва дигар забонҳои Шарқ иншо гардидаанд, ба як самти муҳими ховаршиносии тоҷик табдил ёфт, ки дар ин арса қорномаҳои фарованеро метавон ном бурд. Бо ибтиқори Институти забон, адабиёт, шарқшиносӣ ва мероси хаттии Академияи илмҳои Тоҷикистон ва устодону олимони факултети шарқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (ҳоло факултети забонҳои Осиё ва Аврупо) дар ин замина қорҳои судманде ба анҷом расониданд, ки ин ҷо ёдоварӣ аз ибтиқори ховаршиносии марҳум Муҳаммадҷон Умаров дар заминаи тарҷумаи китоби муқаддаси Қуръон басанда аст, ки қорномаҳои шарқшиносии миллиро шарҳу тафсир намояд. Ҳамзамон, дигар аз қормандони ин боргоҳҳои илму маърифат низ қорномаҳои зиёдеро дар арсаи ховаршиносӣ, тарҷума ва нашри мероси адабии Шарқ ба сомон расонидаанд, ки ҳамагӣ қобили ситоиш ва тамҷид аст. Ин ҷо метавонем аз устодони забардасте, чун Тоҷиддин Мардонӣ, Абдушуқури Абдусаттор, Ҳабибулло Раҷабов, Файзулло Бобоев, Ҷӯрабек Назриев, Шодимуҳаммад Сӯфизода, Бобобек Раҳимӣ, Умар Сафар ва дигарон ёдовар шавем, ки воқеан дар рушди шарқшиносии миллии саҳми боризе аз худ гузоштаанд. Аммо аз сабаби ин ки ҳадафи аслии иншои ин мақола ба шарҳу тафсири дастовардҳои ховаршиносӣ дар ҳавзаи илмии вилояти Суғд пайванд мегирад, ин ҷо аз тафсилоти қуллии бештари масъала худдорӣ менамоем.

Дар ҳавзаи илмии вилояти Суғд низ рушди ховаршиносии миллии ба айёми истиқлолияти миллии пайванди муҳкам дорад, зеро таъсиси факултети забонҳои шарқ ва Маркази пажӯҳиши тамаддуни давраи Сомониён баҳри фароҳамоварии гурӯҳи қалони муҳаққиқони шарқшинос ва, илова бар ин, тарбияи мустаҳриқони ҷавон нақши муассир гузошт. Бо густариши қорҳои илмӣ-тадқиқотӣ дар даҳаи ав-

вали асри ҳозир равнақи корномаҳои илмии шарқшиносони ҳавзаҳои илмии Суғд пуррангтар гардида, дар фосилаи кӯтоҳи замон корҳои зиёде ба сомон расонида шуд. Дар навбати аввал, ба таври умум самтҳои аслии таҳқиқоти ховаршиносии миллиро дар ҳавзаҳои илмии Суғд метавон чунин дастабандӣ намуд:

- 1) Таҳқиқи баррасии масоили куллии ховаршиносӣ, мактабҳои илмии шарқшиносӣ дар арсаи забон ва адабиёт;
- 2) Пажӯҳиши адабиёти арабизабони форсу тоҷик;
- 3) Баррасии масоили марбут ба равобити адабии Арабу Аҷам;
- 4) Омӯзиши ҷанбаҳои мухталифи адабиёти форсизабони Ҳиндустон;
- 5) Таҳқиқи адабиёти форсизабон дар қаламрави Покистон, Туркия, Чин ва дигар кишварҳои ғайрифосӣ;
- 6) Таҳқиқи баррасии адабиёти қадим ва навини Эрон;
- 7) Таҳияи мутуни адабии классикӣ ва тарҷумаи осори мухталиф аз забонҳои арабӣ, чинӣ, ҳиндӣ ва амсоли ин ба забони тоҷикӣ;
- 8) Пажӯҳиши ҷанбаҳои лингвистии иҷтимоии забонҳои Шарқ;
- 9) Таҳқиқи кутуби тафосир, қиссаҳои қуръонӣ ва дигар осори диниву мазҳабӣ аз нигоҳи фароғии ҷанбаҳои адабӣ ва бадеиву сабқшиносӣ;
- 10) Таҳқиқи корномаҳои илмии ховаршиносони ватанӣ ва ҷаҳонӣ.

Тавре, ки таъкид гардид, ривочи шарқшиносӣ дар ҳавзаҳои илмии вилояти Суғд ба ташкили факултети забонҳои Шарқ пайванди амиқ дорад, чун бо таъсисёбии ин факултет ба ҳайати он олимону устодоне, чун Абдулманнони Насриддин, Носирҷон Салимов, Низомиддин Зоҳидов, Умеда Ғаффорова, Замира Ғаффорова, Нуруллоҳон Ғиёсов, Неъматуллоҳ Қўраев, Иқромиддин Болтубоев, Абдуҳолиқ Раупов, Абдурахим Ҳақимов ва дигарон ҷалб карда шуданд, ки дар баробари таълиму тадрис ба таҳқиқи масоили мубрами ховаршиносӣ машғул гардиданд.

Марҳум Абдулманнони Насриддин ҳарчанд бештари фаъолиятҳои пажӯҳандагии хешро ба таҳқиқи масоили таърихи адабиёти форсу тоҷик ихтисос додаанд, аммо дар миёни корномаҳои илмии эшон таҳқиқи арзишманди марбут ба ховаршиносӣ фаровон ба назар мерасанд ва, ҳатто, ба унвони ховаршинос дар яке аз анҷуманҳои ховаршиносии Русия ширкат варзидаанд. Аз ҷумла, дар китоби «Матншиносии осори адабӣ» ба фаъолиятҳои илмии ҷанде аз ховаршиносони номвар, аз ҷумла Евгений Эдуардович Бертелс, Аллома Муҳаммадхони Қазвинӣ, Ян Рипка ва дигарон тавачҷуҳ

зоҳир шудааст. Ҳарчанд ба фаъолиятҳои ин ховаршиносон аз манзари корҳои анҷомдодаи эшон аз назари матншиносӣ мурур шудааст, аммо ба таври умум ин мақолаҳои илмӣ арзиши баландеро дар шинохти корномаҳои илмӣ ховаршиносони сатҳи ҷаҳонӣ соҳиб мебошанд. Зери раҳнамоии устод Абдулманнони Насриддин чанде аз ховаршиносони ҷавон, чун Ғиёсова Фирӯзахон роҷеъ ба мавзӯи «Усули ташреҳи шакл ва маънои калима дар фарҳангҳои асри XVII» ва Нуруллоева Мухлисахон дар мавзӯи «Анъана ва навоарӣ дар эҷодиёти Соиб» рисолаҳои номзадӣ хешро дифоъ карданд ва натиҷаҳои пажӯҳишоти хешро дар шакли китобу мақолаҳо ба таъби расонидаанд.

Ҳамин гуна дар фаъолиятҳои илмӣ академик Носирҷон Салимӣ, ки дар ташкили мактаби илмӣ ховаршиносии ҳавзаи Суғд ҳамчун ректори донишгоҳи Давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров саҳми арзанда доранд, низ чунин таҳқиқот ба мушоҳида мерасад. Тадқиқоти илмӣ устод Носирҷон Салимӣ бештар фарогири масоили назарияи насри классикии форсу тоҷик ва таҳаввули ҷанбаҳои сабкии он маҳсуб меёбад, аммо дар анҷоми ин пажӯҳишот бештар ба корномаҳои илмӣ ховаршиносони сатҳи ҷаҳонӣ, аз ҷумла Ҳенри Корбен, Рейналд Николсон, Луи Мосинюн, Е.Э.Бертелс ва амсоли ин таъя шудааст, ки ин амр ба шинохти мақоми илмӣ ховаршиносони мазкур дар таҳқиқ ва тасҳеҳи мутуни адабии классикии форсу тоҷик нақши муассир мегузорад. Ба кӯшиши ин донишманди соҳибноми тоҷик таҳия ва нашр гардидани намунаҳои насри давраи Сомониён таҳти унвони «Мероси Оли Сомон» дар баробари арзиши адабиро соҳиб будан, ба мақоми онҳо дар илми ховаршиносӣ низ таъкид мекунад, чун дар бахши тавзеҳоти ин мутун қисмате аз матолиб ва ҷумлаву ишороти арабӣ ба забони тоҷикӣ тарҷума шуда, барои дарку маърифати хонандагон аз асолати ин мутун мусоидат намунаанд. Зери раҳнамоии эшон бархе аз устодони факултети забонҳои шарқ, чун профессор Фаҳриддин Насриддинов рисолаи доктории хешро зери унвони «Арзишҳои адабӣ дар тарҷума ва тафсири қуҳани форсӣ-тоҷикӣ (асрҳои X-XII)» ба дифоъ расонид, ки роҷеъ ба пажӯҳишоти мавсуф поёнтар сухан хоҳад рафт, Оқилова Мӯътабар рисолаи номзадӣ хешро дар мавзӯи «Тазкирату-л-авлиё»-и Фаридуддин Аттори Нишопурӣ: сарчашмаҳо ва хусусиятҳои адабию бадеии он» бомуваффақият анҷом дода, китобу мақолоти зиёдеро ба нашр расонидаанд. Ба кӯшиши М.Оқилова матни чанд сарчашмаҳои муҳими адабӣ, чун «Тазкирату-л-авлиё»-и Фаридуддини Аттор, «Нафаҳоту-л-унс мин ҳазароти-л-қудс»-и Абдуррахмони Ҷомӣ (дар якҷоягӣ бо Баҳром Мирсаидов), «Рисолаи қушайрия»-и Абулқосими

Қушайрӣ (дар якҷоягӣ бо Очилова Меҳринисо) таҳия ва нашр гардид.

Дар рушду такомули шарқшиносии ҳавзаи илмии Суғд хидмати профессор Низомиддин Зоҳидӣ басо бузург аст. Дар навбати аввал, ин донишманди номвари тоҷик ба таҳқиқи яке аз муаммоҳои мубрами ховаршиносии муосир иқдом намуд, ки минбаъд он ба як мактаби нерӯманди илмӣ табдил ёфт. Ин самти муҳими ховаршиносӣ таҳқиқи адабиёти арабизабони форсу тоҷик мебошад, ки ханӯз даврони оғози фаъолиятҳои илмии хеш китобе ҷудогона дар заминаи пажӯҳиши қисмати назми адабиёти арабизабони форсу тоҷик ба қалам овард, ки нахуст ба забони русӣ нашр гардид. Баъдан, дар соли 1999 ин китоб ба забони тоҷикӣ бо номи «Адабиёти арабизабони форсу тоҷик» аз чоп баромад. Арзиш ва аҳамияти ин китоби муҳим на танҳо дар ҳавзаҳои илмии кишвар, балки берун аз он эътироф гардид, ки дар натиҷа аз рӯи нашри русии он китоби мазкур тарҷума гардида, дар Ҷумҳурии Ислонии Эрон тариқи интишороти «Даштистон» интишор ёфт. Таҳқиқи густардаи устод Низомиддин Зоҳидӣ дар ин арса боис шуд, ки соли 2004 давоми пажӯҳишоти эшон бо номи «Насри арабизабон дар адабиёти форсу тоҷик (асрҳои ҳашт ва нух)» бо фарогирии таҳқиқи намунаҳои насри арабизабони форсу тоҷик рӯи чоп омад. Баробари ин, профессор Низомиддин Зоҳидӣ силсилаи мутуни насри арабизабониро бо тарҷума ва тавзеҳ нашр намуданд, ки яке аз онҳо «Шоҳнома»-и Саолибӣ мебошад. Ҳамзамон, дар соли 2014 тариқи нашриёти Бухоро асари мукаммали профессор Низомиддин Зоҳидӣ бо номи «Адабиёти арабизабони форсу тоҷик дар асрҳои VIII – IX» аз чоп баромад, ки ин китоб такмилиаи ҳар ду китоби аввал буда, бахсҳои муфиди илмиро дар бораи куллияи адабиёти арабизабони форсу тоҷик дар асрҳои мавриди назар фаро мегирад ва, бидуни шак, ин китобро метавон ҳамчун таърихи адабиёти арабизабони форсу тоҷик дар ин ду аср унвон намуд.

Дар канори ин фаъолиятҳои бузурги илмӣ профессор Низомиддин Зоҳидӣ дар тарбияи шогирдони зиёде дар арсаи таҳқиқи масоили мубрами адабиёти арабизабони форсу тоҷик ва пайрезии як мактаби нерӯманди таҳқиқӣ саҳми муносиб гузоштанд. Натиҷаи талошҳои пайвастаи устод буд, ки аз ин мактаби нерӯманди илмии эшон чандин нафар ховаршиносони ҷавон ба камол расида, рисолаҳои илмии хешро ба дифоъ расониданд. Аз ҷумлаи ин ховаршиносони ҷавон яке Насимҷон Ҳамробоев мебошад, ки бевосита ба масоили тарҷумаи осори паҳлавӣ ба арабӣ ва арабӣ ба форсӣ ва, маҷмӯан, рушди нахзати тарҷума машғул аст. Марҳабо Раҷабова дар заминаи адабиёти шуубӣ ва таъсири афкори он ба адабиёти арабизабон ва форсу

точик таҳқиқот анҷом дода, рисолаеро ҳам дар ин арса ба нашр расонидааст. Шогирди дигари профессор Низомиддин Зоҳидӣ Қобилҷон Дадобоев мебошад, ки дар заминаи таҳқиқи мероси адабии яке аз адибони барҷастаи араб ал-Ҷоҳиз ва робитаҳои Арабу Аҷам таҳқиқоти илмӣ анҷом додааст ва пажӯҳишоти хешро дар заминаи таҳқиқи масоили адабиёти арабизабон дар асрҳои саздаҳу понздаҳ идома медиҳад. Таҳқиқоти шогирди дигари профессор Зоҳидӣ Саидҷон Амонов ба баррасии мероси адабии яке аз чехраҳои маъруфи адабиёти арабизабони форсу тоҷик Саолибии Нишобурӣ бахшида шуда, рисолаеро низ дар ин мавзӯ ба чоп расонидааст. Дилафрӯз Рашидова бошад, дар заминаи таҳқиқи рӯзгор ва осори Бадеуззамони Ҷамадонӣ ҳамчун нахустин нависандаи жанри мақома дар забони арабӣ ихтисос ёфтааст, ки таъсири ин асар барои шаклгирии ин навъи адабӣ дар адабиёти форсу тоҷик хеле муҳим мебошад. Баробари наشري чандин мақолот ин ховаршиноси ҷавони мактаби профессор Зоҳидӣ Низомиддин рисолае ҳам ба чоп расонидааст. Дигар аз шогирдони устод Ҷомидиён Ҳикматшоҳ ба шумор меравад, ки таҳқиқоти ӯ ба мавзӯи рӯзгор ва мероси илмиву адабии Соҳиб ибни Аббод бахшида шудааст. Дар қанори ин шогирдон, ки аллақай рисолаҳои илмӣ хешро дифоъ намуда, ба таҳқиқоти масоили мубрами шарқшиносӣ қорҳои тозаеро давом дода истодаанд, гурӯҳи дигари шогирдони устод дар зинаҳои дигар ба таҳқиқи бевоситаи намоёндагони дигари адабиёти арабизабон, аз ҷумла Солеҳ ибни Абдуқуддус, Абулфазли Миколӣ, Абубакри Ҳоразмӣ ва дигарон машғул ҳастанд. Ногуфта намонад, ки новобаста ба масъулиятҳои баланди давлатӣ профессор Низомиддин Зоҳидӣ ҳамон ба равнақи қорҳои таҳқиқотӣ дар арсаи ховаршиносӣ ва тарбияи ховаршиносони ҷавон пайваста иқдом мекунад. Аз ин ҷост, ки ҳамеша дар робитаи мустақкам бо донишгоҳ қарор дошта, бо шогирдони хеш машварату раҳнамоиҳои судманде медиҳанд. Ин аст, ки аллақай ду нафар аз шогирдони эшон ба навиштани рисолаҳои докторӣ дар арсаи шарқшиносӣ машғул мебошанд.

Яке аз самтҳои муҳими мактаби ховаршиносии ҳавзаи Суғд ба таҳқиқи равобити адабии Арабу Аҷам ихтисос дорад, ки қисмате аз қорномаҳои дар ин арса анҷомдода ба фаъолиятҳои муаллифи ин мақола ва шогирдони мо марбут аст. Китобҳои пажӯҳишии ин ҷониб зери унвони «Санъати суҳанварии араб дар асрҳои садри ислом», «Қиссаҳои Қуръон дар «Тарҷумаи тафсири Табарӣ», «Робитаҳои адабии Арабу Аҷам» бевосита ба масоили ин самти муҳими ховаршиносӣ бахшида шудаанд. Ҷамзамон, бо ташаббуси бевоситаи муаллифи ин мақола китоби «Ахлоқи Носирӣ»-и Ҳоҷа Насируддини Тусӣ на-

хуст дар якҷоягӣ бо академик Носирҷон Салимов таҳия ва бо сириллик нашр гардида, баъдан пурра аз тарафи ин ҷониб ба забони русӣ тарҷума ва нашр карда шуд. Бархе аз мақолоти муаллифи ин сутур дар Эрон, Ҳиндустон, Вена, Киев, Астана, Бишкек ба таъб расидаанд.

То кунун бештар аз 10 нафар шогирдони мо рисолаҳои илмӣ хешро дар ин самт ба дифоъ расонидаанд ва дар арафаи Ҳимоя ҳастанд, ки аз ҷумлаи онҳо Шарипова Муътабар оид ба «Ҳусусиятҳои бадеиву услубии «Муноҷотнома»-и Ҳоҷа Абдуллоҳи Ансорӣ» рисолаи номзадиро дифоъ намуд ва мақолотеро ба таъб расонид. Фаррухҷон Камолов масъалаи анъанавии ҷиҳилҳадиснависӣ дар адабиёти форсу тоҷикро бо таъб бар сарчашмаи арабии он мавриди таҳқиқ қарор дода, китобро дар ин мавзӯ соли 2014 ба нашр расонид. Очилова Меҳринисо дар баробари таҳқиқи сарчашмашиносӣ ва вижагиҳои сабкии китоби ҷовидонаи «Табақоту-с-сӯфия»-и Ҳоҷа Абдуллоҳи Ансорӣ онро соли 2015 таҳия, тасҳеҳ ва нашр намуд. Дар ин пажӯҳиши анҷомшуда таҳқиқи қиёсии матни форсӣ бо арабии ин асар, ки қаблан иншо гардида, анҷом шудааст. Таҳқиқоти Мақсудов Умед ба пажӯҳиши ҳусусиятҳои бадеӣ ва услубии фарҳанги амсоли Абӯҳилол ал-Аскарӣ бахшида шудааст, ки он дар шакли китоб соли 2014 ба таъб расид. Исломов Раҳим таҳқиқоти хешро дар мавзӯи «Достони Мӯсо (а) ва инъикоси он дар адабиёти форсу тоҷик» зери раҳнамоии профессор А.Насриддинов ва нависандаи ин сутур ба анҷом расонидааст.

Ҳоло дар заминаи таҳқиқи яке аз аввалин фарҳангҳои амсоли арабӣ дар забони форсӣ, ки «Латоифу-л-амсол» унвон дошта, ба қалами Рашидуддини Ватвот мансуб доништа мешавад, шогирди мо Анварова Маърифат таҳқиқ анҷом дода, ҳамзамон, матни комили ин асарро (бо Оқилов Оқилбой) бо тарҷумаи пурраи абёту ашъор ва ҷумлаҳои арабии он таҳия ва нашр намуд. Ховаршиноси ҷавони дигар Гафуров Абдушукур роҷеъ ба «Далоилу-л-эъҷоз»-и олими барҷастаи арабизабони форсу тоҷик Абдулқохир Ҷурҷонӣ ва саҳми ӯ дар инкишофи илми маонӣ таҳқиқоти худро ба анҷом расонида, роҷеъ ба ин мавзӯи муҳим мақолоти зиёдеро ба таъб расонидааст. Таҳқиқоти дигар аз шогирдони мо Рухсона Қаландарова ба таъсирпазирии Ҳофизии Шерозӣ аз Ибни Фориз бахшида шуда, дар ин замина чанд мақолоти илмӣ низ дар нашрия ва маҷмӯаҳо ба ҷоп расонидааст. Исмоилова Мутриба низ дар мавзӯи «Ҳусусиятҳои бадеии рисолаҳои тамсилии Шаҳобиддин Сӯҳравардӣ» рисолаи номзадиашро ба анҷом расонида, мақолоти худро нашр намудааст ва дар арафаи Ҳимоя мебошад.

Дигар аз самтҳои муҳими ховаршиносӣ дар ҳавзаи илмии Хучанд ба таҳқиқи баррасии адабиёти форсизабони Ҳиндустон ва намоёндогони ҷудогонаи он ихтисос дорад, ки он асосан дар заминаи корномаҳои илмии профессор Замира Ғаффорова ва шогирдони мактаби ӯ муқаррар мегардад. Мавсуф ханӯз аз солҳои навадими асри гузашта нахуст ба таҳқиқи тазкираҳои адабии «Калимоту-ш-шуаро»-и Муҳаммад Афзали Сархуш ва «Сафинаи Хушгӯ»-и Биндробан Дос Хушгӯ машғул гардида, рисолаи номзадӣ хешро дар ин мавзӯ ба дифоъ расонидааст. Рисолаи ҷудогонаи вай бо номи «Тазкираҳои Сархуш ва Хушгӯ ҳамчун сарчашмаи нақду суҳансанҷӣ» дар (соли 2001) ба чоп расид. Баъдан таҳқиқи хешро дар самти адабиёти форсизабон дар ҳавзаи Кашмир давом дода, рисолаи мухташамро зери унвони «Таҳавул ва ташаккули адабиёти форсизабон дар ҳавзаи адабии Кашмир» ба нашр расонид ва бар асоси он рисолаи доктории хешро низ дифоъ намуд. Идомаи таҳқиқоти номбурда дар заминаи таҳқиқи масоили ҳиндшиносӣ, аз ҷумла таъсири фарҳанги ҳиндӣ бар адаби форсӣ, ҷойгоҳи шоирони форсигӯ, мисли Рӯдакӣ, Фирдавсӣ, Мавлоно дар адабиёти форсизабони Ҳинд ва нусхаҳои хаттии осори эшон боис гардида, ки китоби дигарро дар ин замина таълиф наояд, ки таҳти унвони «Масъалаҳои ҳиндшиносӣ ва равоити адабӣ» соли 2011 ҳамчун маҷмӯаи мақолаҳо аз чоп баромад. Худи ҳамон сол китоби дигари маҷмӯаи мақолоти ин ховаршиноси соҳибном таҳти унвони «Ҷониби Ҳиндустон ояд ҳаме» дар Маркази таҳқиқоти форсии шаҳри Дехлии Ҳиндустон аз чоп баромад, ки воқеан, мояи ифтихори аҳли адаб ва таҳқиқи кишвар аст, ки пажӯҳишҳои дар ин арса анҷомдодаи як тан муҳаққиқи тоҷик мавриди эътирофи ҳавзаҳои дигари ховаршиносӣ гардидаанд. Ҳамзамон, ба кӯшиши ин ховаршиноси номвар баргузидаи ғазалиёти Файзии Даканӣ таҳия ва бо муқаддимаи муфассал аз тариқи нашриёти «Адиб» соли 2015 нашр шуд.

Бо раҳнамоии профессор Ғаффорова З. чандин нафар муҳаққиқони ҷавон ба таҳқиқи масоили мухталифи адабиёти форсизабони Ҳинд машғуланд, ки гурӯҳе, чун Аминҷонова Рухсона, Раҳимов Абдурахмон ва дигарон аллакай рисолаҳои илмии хурро ба дифоъ расонидаанд. Муҳаққиқи ҷавон ва хатмкардаи факултети забонҳои Шарқ Баҳроми Раҳматзод яке аз чунин шогирдони ҷавони профессор Ғаффорова Замира мебошад, ки ба таҳқиқи «Соқинома»-и Зухурии Туршезӣ машғул буда, мақолоте ҷудогона дар ин ҷода ба қалам овардааст. Ҳамзамон, ба кӯшиши мавсуф «Девон»-и Хаёлии Бухорӣ тасҳех ва бо пешгуфтори муфассал ба нашр расидааст.

Ёдовар бояд шуд, ки дар арсаи таҳқиқи масоили мубрами адабиёти форсизабони Ҳиндустон гурӯҳе аз адабиётшиносони ҳавзаии илмии Хуҷанд низ машғуланд, ки ба унвони яке аз шоҳаи муҳими ховаршиносӣ қарор гирифтани ин самти таҳқиқ меҳодам ба бархе аз онҳо ишорат намоям. Яке аз онҳо Нуралии Нурзод мебошад, ки солҳо ба таҳқиқи мероси адабии Абдулқодири Бедил машғул буд, дар ин замина ба таълифи 2 рисола, бештар аз 150 мақола муваффақ шудааст, ки бархе аз онҳо дар кишварҳои Эрон, Афғонистон, Русия, Қирғизистон, Бангладеш, Олмон ва амсоли ин нашр шудаанд. Ҳамзамон, мавсуф дар ду конгресси байналмилалӣ «Урси Бедил» ширкат ва суҳанронӣ намудааст. Дигар аз корномаҳои илмӣ ин муҳаққиқ, ки ба масъалаҳои шарқшиносӣ пайванд доранд, ба баррасии таъсири шеърӣ муносири Эрон ба шеърӣ нави Тоҷикистон, эҷодиёти намояндагони ҷудогонаи адабиёти муносири Эрон, чун Сабоҳии Бедгулӣ, Шаҳриёр, Қайсари Аминпур, Суҳробӣ Сипехрӣ ва дигарон тахсис дода шудаанд.

Самти дигари муҳими ховаршиносӣ ба таҳқиқи масоили забоншиносӣ пайванд мегирад, ки дар ин замина асосан корномаҳои илмӣ забоншиносии маъруф Нуруллоҳхон Ғиёсовро метавон ёдовар шуд. Мавсуф асосан дар риштаи илми забоншиносӣ – лингвистикаи иҷтимоӣ, тарҷумаи осори адабӣ, масъалаҳои луғатшиносӣ, хусусиятҳои назариявии фарҳангномаҳои форсӣ, таҳияи мутуни адабиву таърихӣ ва амсоли ин корҳо анҷом додаанд. Ин донишманди соҳибном муаллифи беш аз 350 асари илмӣ, дастурҳои таълимӣ, мақолаҳои илмӣ-оммавӣ роҷеъ ба масоили мубрами забоншиносӣ, хоса лаҳҷаҳои забони арабӣ, фарҳанги исломӣ буда, ҳамзамон дар таҳия, таҳрир ва нигориши пешгуфтор бар беш аз 25 осору маҷмӯаҳо саҳм гирифтаанд. Ин ҷо пеш аз ҳама, метавон аз таҳқиқоти судманди эшон таҳти унвони «Вожаҳои форсии миёна дар эҷодиёти шоири арабии садаҳои VI-VII ал-Аъшо» ёдовар шуд, ки аз муҳимтарин пажӯҳишҳо дар ҷодаи робитаҳои забонӣ ба шумор меояд. Дар қанои ин, номбурда дар таҳия ва нашри «Тарҷумаи Таърихи Яминӣ», «Луғати фурс»-и Асадии Тӯсӣ (бо тавзеҳоти муфассал) ва қандин фарҳангҳои дигар саҳми муносибе гузоштааст. Зери раҳнамоии ин донишманди соҳибном қандин нафар муҳаққиқони ҷавон аз ҳисоби хатмкунандагони факултети забонҳои Шарқ рисолаҳои илмиро роҷеъ ба муаммоҳои мухталифи забони осори классикӣ, масоили рабобити забонӣ, лаҳҷашиносии таърихӣ ба дифоъ расонидаанд, ки ин ҷо метавон муҳаққиқоне, чун Муқаддас Ҳоҷаева, Оқилхуҷа Сулаймонов, Осимҷон Мирмуҳаммедов, Ҳасанова Машхура ва дигаронро ёдоварӣ намуд. Устодони факултети забонҳои шарқ Мирмуҳаммедов

Осимчон дар мавзӯи «Доираи маъноии феълҳои гуногунсохт дар «Таърихи Байҳақӣ», Ҳасанова Машхура дар мавзӯи «Лексикаи маросими тӯй дар ҳавзаи Хучанд» пажӯҳишоти хешро анҷом додаанд ва Кӯзиёва Нодира дар арафаи ҳимояи рисолаи номзодии хеш зери унвони «Таҳлили муқоисавии категорияҳои исм дар забонҳои тоҷикӣ ва арабӣ» мебошад.

Дар заминаи фаъолияти кафедраи забони форсӣ силсилаи корҳои марбут ба вижаҳои забони осори намоёндогани адабиёти фосизабони Ҳинду Покистон идома ёфт, ки яке аз онҳо дар бораи хусусиятҳои забони ашъори Муҳаммад Иқболи Лоҳурӣ мебошанд. Маҷмӯан, бояд таъкид намуд, ки дар бораи хусусиятҳои ашъори Муҳаммад Иқбол мақолаҳои олимони ҳавзаи илмии Хучанд Баҳром Мирсаидов, Садриддин Мирзоев, Ромиз Абдуллоев, Мӯътабар Оқилова ва дигарон низ дар маҷмӯаҳои мухталиф ба нашр расидаанд, ки ин нукта ба рушду нумӯи иқболшиносӣ ҳамчун бахше аз илми ховаршиносӣ таъкид меварзад.

Масъалаҳои марбут ба осори адабӣ, заминаҳои густариши кутуби тафсир, тарҷумаи осори илмиву динӣ дар таҳқиқоти гурӯҳи дигари ховаршиносон қарор дорад, ки роҳбарии онҳоро профессор Фаҳриддин Насриддинов бар дӯш доранд. Мавсуф худ пеш аз ҳама, ба таҳқиқи таърихи тафсирнигорӣ дар адабиёти арабиву форсӣ тавачҷуҳи амиқ зоҳир намуда, ба таълифи ду рисолаи илмӣ ва чандин мақолати арзишманде муваффақ гардидааст. Масоили таъсири Қуръон ва аҳодиси набавӣ ба адабиёти форсу тоҷик низ дар нигоштаҳои эшон «Арзишҳои адабӣ дар тарҷума ва тафсири қуҳани форсӣ-тоҷикӣ», «Тафсири «Кашфу-л-асрор»-и Абулфазл Майбудӣ ва аҳамияти адабии он», «Шукуфаҳои қуръонӣ» аз ҷойгоҳи муҳиме дар илми адабиётшиносӣ ва ховаршиносии тоҷик бархурдор мебошад. Дар қанори ин, масъалаи тасҳеҳи мутуни адабӣ, тарҷумаи бахше аз матнҳои арабӣ ба форсӣ низ дар меҳвари қорномаҳои илмии эшон қарор дорад, ки таҳия, тавзеҳ ва наشري осоре, чун «Шавоҳиду-н-нубувват»-и Абдурраҳмони Ҷомӣ ва амсоли ин аз иқдоми наҷибӣ мавсуф дар арсаи матншиносӣ ва таҳияи осори адабӣ дарак медиҳад. Фаъолияти густардаи Муассисаи давлатии «Маркази илмии Камоли Хучандӣ» низ тавассути раҳнамоии эшон ба қори таҳия ва наشري осори адабӣ мусоидат менамояд. То кунун бо раҳнамоии Фаҳриддин Насриддинов дар ин марказ осоре, чун «Тазкират-уш-шуаро»-и Давлатшоҳи Самарқандӣ, «Чаҳор мақола»-и Низомии Арӯзии Самарқандӣ, «Тазкираи шуарои Хучанд»-и устои фақид Абдулманнони Насриддин ва чандин девону матнҳои дигари адабиву илмӣ ба ҷоп расидаанд, ки

хамагӣ дар чодаи ховаршиносӣ низ аз аҳамияти муҳим бархурдоранд.

Тайи солҳои охир бо вусъат ёфтани таҳқиқи масоили эроншиносӣ дар заминаи тадқиқоти адабиётшиносӣ олимони ин соҳа низ ба пажӯҳиши масоили ховаршиносӣ бар пояи эроншиносӣ тавачҷуҳ зоҳир намудаанд. Дар ин чода метавонем, пеш аз ҳама, аз корномаҳои илмии профессор Матлуба Хоҷаева ёдовар шавем, ки дар канори таҳқиқи масоили адабиёти форсу тоҷик ба таҳқиқи вижагиҳои ашъори бонувони суханвар дар ҳавзаҳои кишварҳои форсизабон машғул шуд, ки муҳимтарин пажӯҳиши эшон дар ин чода китоби «Сиришке дар лола» мебошад, ки ба баррасии рӯзгор ва вижагиҳои ашъори яке аз суханварони мумтози муосири Эрон Фурӯғи Фаррухзод ихтисос ёфтааст. Ҳамзамон, дар бораи хусусиятҳои ашъори Фуруғи Фаррухзод, Симини Бехбаҳонӣ, Парвини Ӯтисомӣ низ мақолот ва пажӯҳишҳои ҷудогонаи ин муҳаққиқи тоҷик дар Тоҷикистон ва Эрон Швейтсария бо хати форсӣ нашр шуданд. Бахши дигари таҳқиқоти ин донишманди тоҷик ба баррасии масоили таъсири адабиёти муосири Эрон ба адабиёти имрӯзи Тоҷикистон ихтисос ёфтааст, ки аз ҷониби ӯ дар ин чода низ корҳои назаррасе ба сомон расонида шуд. Силсилаи пажӯҳишҳои дар ин арса анҷомдодаи профессор Матлуба Хоҷаева чанде қабл дар китоби «Адабиёти миллӣ ва муқолаҳои фарҳангӣ» фароҳам омада, ба нашр расид. Чанде пеш китоби яке аз шогирдонҳои эшон Низомиддин Муродӣ зери унвони «Адабиёти форсизабони Чин» ба таъбиқ расид, ки ба яке аз шоҳаҳои шарқшиносӣ пайванд мегирад.

Тайи солҳои охир масоили мубрами ховаршиносӣ ва таҳқиқи баррасии муаммоҳои мухталифи он бо ҷалби ҷавонони тозаназар равнақи дигар касб мекунад. Асосан муҳимтарин корҳо дар заминаи факултети забонҳои Шарқ, факултети филологияи тоҷик, институти илмҳои ҷомеашиносии ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров, Муассисаи давлатии «Маркази илмии Камоли Хучандӣ» ҷараён доранд. Хоса, тарбияи мутахассисони забондон дар факултети забонҳои Шарқ боис шуда истодааст, ки қори тарҷумаи мутуни мухталиф аз забони арабӣ ба тоҷикӣ раванқ касб намояд. Маҷмӯи ин дастовардҳо, пеш аз ҳама, ба фароҳам омадани шароити мусоид ҷиҳати анҷоми корҳои судманди илмӣ марбут аст, ки тавассути Истиқлолияти давлатии Тоҷикистони азиз ба мо насиб гардидааст. Ҳарчанд дар пешорӯи таърих 25 сол шояд як фосолаи начандон зиёд маҳсуб меёбад, аммо мурур ба корномаҳои илмии танҳо як ҳавзаи илмии вилояти Суғд дар заминаи ховаршиносӣ ва тарбияи ховаршиносони ҷавон шорехи он аст, ки дар ҳақиқат аз ҷайзу баракоти соҳибистиқлолии Тоҷикистони

азиз мо тавонистем ба сӯи музаффарияти шоистаи таҳсин ва қобили мулоҳиза ҳаракат намуда, аз ин роҳ саҳми хешро дар истиқлоли маънавии мардум гузорем. Боварии комил дорам, ки тақвияти пояҳои истиқлолияти давлатӣ минбаъд низ ба равнақи тамоми самтҳои ҷомеа, аз ҷумла ховаршиносии миллии тоҷик нақши босамаре хоҳад гузошт.

КАМОЛШИНОСИИ ТОЧИК ВА ТАҲАВВУЛИ ОН ДАР ДАВРОНИ ИСТИҚЛОЛ

Истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои миллати азизи тоҷик марҳилаи наvero дар самти худшиносӣ, эҳёи суннатҳои маорифпарварӣ ва рушди илмиву фарҳангӣ ба армуғон овард. Бо Истиклолият заминаи шинохти ҳамаҷонибаву амиқи донишмандону фарҳефтагони миллат фароҳам гардид ва бозшиносии онон дар арсаи байналмилалӣ чилваи хоса касб намуд. Дар таъкиди ҳамин амр аст, ки Асосгузори сулҳу ваҳдат, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон фармуда: «Яке аз афзалиятҳои барҷастаи замони Истиклолият ин аст, ки имрӯз мо имкони бештару беҳтари кадршиносӣ кардан ва ҳамзамон бо ин, муаррифӣ намудани фарзандони фарзонаи миллати сохибтамаддунамонро ба ҷаҳониён дар ихтиёр дорем» (Суханронӣ ба муносибати ҷашни 600-солагии Мавлоно Абдурраҳмони Ҷомӣ, 04.10.2014, аз китоби «Ваҳдат ва раванди гуфтугӯи тамаддунҳо», Душанбе: Адиб, 2015, саҳ.111).

Баргузориҳои 1100-солагии Сомониён, 1000-солагии «Шоҳнома», 1150-солагии устод Абӯабдуллоҳ Рӯдакӣ, 800-солагии Мавлоно Ҷалололдини Балхӣ, 700-солагии Мир Сайид Алии Ҷамадонӣ, 600-солагии Мавлоно Абдураҳмони Ҷомӣ ва чандин ҷашнҳои дигар, ки дар сатҳи байналмилалӣ анҷом пазируфт, далели равшани ин ҳақиқат аст.

Бешак, яке аз фозилони ифтихорофари миллат, ки дар ҷаҳони илму адаби ҷаҳонӣ дурахшандагии хоса дорад, Ҷомаи Камоли Хучандӣ мебошад. Ин шоир ва орифи номвар дар ҷомеаи илмии ҷаҳон мақоми миллати азизи тоҷикро боло бурд ва бар начобати он таъкиди бештар бахшид. Озодагӣ аз тааллуқот, сафои ботинӣ, нубуғ ва абқарияти хосаи ӯ мӯҷиб гардид, то бузургтарин суҳанварону орифони ҳамрӯзгораш, чун Ҷофизӣ Шерозӣ, Муҳаммадширини Мағрибӣ, Начмуддини Торумӣ, Исмоили Сисӣ, Абдурраҳими Хилватӣ, Шайх Муҳаммади Кучаҷӣ, Мавлоно Тоҷиддин Алии Миншорӣ, Шайх Зайниддини Хофӣ, Шайх Ҳусайни Сарипулӣ, Низомиддин Маҳмуд Қории Яздӣ ва иддае дигар ҷалолати қадри ӯро биситоянд ва нисбаташ изҳори иродат намоянд. Бузургтарин салотини он рӯзгор, ба мисли Султон Ҳусайни Ҷалоир, Тӯқтамишхон, Мирзо Мироншоҳ ва

¹ доктори илмҳои филологӣ, директори МД «Маркази илмии Камоли Хучандӣ»

дигар амирону давлатмардон ба ӯ арҷ гузоранд ва суҳбаташро мояи ифтихор ҳисобанд.

Абдурахмони Чомӣ, Давлатшоҳи Самарқандӣ, Озари Тӯсӣ, Ҳофиз Ҳусайни Карбалоӣ, Ҳашри Табрэй ва дахҳо донишманди дигари муосир ва қарибуззамон ӯро бо таъбирҳои «афзалулмутааххирин», «фаридуласр», «билоназирӣ мутақаддаму мутааххар», «бузурги рӯзгор», «марчаи хавоссу авом», «сархайли ақобири айём», «мақбули аброру саромади рӯзгор», «қутбулҳақиқат», «ақобири машоихи рӯзгор» ва амсоли ин сутудаанд ва нодираи рӯзгор будани Ҳоча Камолро муаққад сохтаанд.

Садҳо дастхати девони шоир, маҷмӯа ва ҷунгу баёзҳо, ки аз аҳди Ҳоча Камол то асри ХХ навишта шудаанд, илова бар кишвари мо, дар марокизи нусахи хаттии Олмон, Австрия, Канада, Туркия, Инглистон, Русия, Ҳиндустон, Покистон, Ўзбекистон, Афғонистон ва чанд кишвари дигар ниғаждорӣ мешавад. Ин низ санади оламшумул будани шахсияти Ҳоча Камоли Хучандист.

Дар тӯли бештар аз шаш аср инҷониб ашъори Камоли Хучандӣ сарчашмаи илҳомӣ садҳо суҳанвар ва зинати маҷолиси аҳли дил будааст. Муҳимтарин тазкира, тафосир ва осори ирфонӣ, ки дар асрҳои XV-XX дар қаламрави паҳновари забони форсии тоҷикӣ аз Рум то Ҳинд ба қалам омадаанд ва бо камоли эҳтиром аз аҳволу ашъори Камоли Хучандӣ суҳан ба миён овардаанд, бурҳони қотеи ин ҳақиқат аст. Чунин мақоми арҷманд ва шахсияти камназири Ҳоча Камол зарурат пеш овард, то донишмандони шарқу ғарб ба омӯзиши андеша ва рӯзгори ӯ тавачҷуҳ намоянд.

Дар Аврупо ағарчи муаррифии Камоли Хучандӣ аз асри XVII тавассути китоби ховаршиноси фаронсавӣ Бертелем Д’Эрбло – «Китобхонаи Шарқ» оғоз ёфт, аммо бештар аз ибтидои асри XIX чараён пайдо намуд. Аз ин таърих ба баъд, ховаршиносоне, чун Иосиф Ҳаммер, Карл Якоб, Людвиг Икена, Иоҳанн Фридрих Козегартен, Арминий Вамбери, Ҳерман Этте, Натаниэл Блэнд, Эдвард Браун ва иддае дигар дар шинохту муаррифии Камоли Хучандӣ дар Аврупо хидмат намулдаанд. Аммо аз байни ин ҳама, Иосиф Ҳаммер – Пургштал эътибори бештар дорад. Ин ховаршиноси олмонӣ, баҳусус, дар китобҳои «Барозандаи адабиёти форсӣ» (1818), «Мунтахаби муноҷоти адибони форсигӯ» (1836), «Таърихи ӯрдаи тиллоӣ» (1840)-и худ бо тарҷумаи тавзеҳӣ чанд намунаи ашъор ва абъоди мухталифи шахсияти Камоли Хучандӣ ӯро ба ҷомеаи адабдӯсти мағрибзамин бозшиносонид.

Адабиётшиносони рус А.Е. Крымский, Е.Э. Бертелс, Ян Рипка, К.Шидфар, И.С. Брагинский, А.Е. Адалис ва нафароне дигар дар асри

XX дар шинохти Камоли Хучандӣ хидмат намудаанд. Дар Ҳинду Покистон Муҳаммадсиддиқи Шиблӣ бо тарҷумаи мунтахаби газалиёти Камол ба урдуй (Тоҷикистонке сӯфӣ шоир Шайх Камоли Хучандӣ, 1996), Амир Ҳасан Обидӣ дар шинохти ашъори тозаи шоир ва иддае дигар кӯшишҳои сутуданӣ анҷом додаанд.

Гурӯҳе аз донишмандон ва муҳаққиқони эронӣ дар камолшиносӣ саъйи балеғ ба харҷ додаанд. Аз байни онон хидмати устодон Азизи Давлатободӣ, Эрачи Гулисурхӣ, Аҳмади Карамӣ, Мачиди Шафақ, Чаъфар Султони Қурроӣ на танҳо дар Эрон, балки дар камолшиносии ҷаҳонӣ хеле бузург аст.

Дар Тоҷикистон камолшиносӣ аз даҳаи сеюми асри XX оғоз гардид. Устод Садриддин Айнӣ бори нахуст дар «Намунаи адабиёти тоҷик» (1925)-и худ бар мақоми баланди Камоли Хучандӣ дар ҷаҳони адаб таъкид намуда, ба баъзе самтҳои камолшиносӣ раҳнамоӣ карданд. То солҳои панҷоҳум, илова бар устод Айнӣ, З.Ш. Раҷабов, А. Дехотӣ, А. Мирзоев ва чанд нафари дигар таҳқиқоти фаръӣ анҷом доданд. Аз нимаи дуюми асри XX камолшиносии тоҷик қадаме фаротар гузошт. Дар ин давра хидмати Шарифҷон Ҳусейнзода, Холиқ Мирзозода, Аълоҳон Афсаҳзод, Назира Қаҳҳорова, Саъдулло Асадуллоев хеле назаррас мебошад. То солҳои 90-уми асри мазкур камолшиносӣ асосан дар мисоли фаъолияти донишмандони фавқуззикр ташаккул меёбад.

Муҳимтарин дастовардҳои ин давра дар нашри гузидаи ашъор ва девони Камоли Хучандӣ чамъ меояд (Камоли Хучандӣ. Ҷазалҳои мунтахаб/Таҳияи Шарифҷон Ҳусейнзода.-Сталинобод, 1955; Камоли Хучандӣ. Ашъори мунтахаб/Мураттиб Ш. Ҳусейнзода.-Сталинобод, 1959; Камоли Хучандӣ. Мунтахабот/Таҳияи Ш. Ҳусейнзода.-Сталинобод, 1960; Камоли Хучандӣ. Девон/Бачоптайёркунандагон Ш. Ҳусейнзода, Н. Қаҳҳорова, С. Асадуллоев.-Душанбе, 1983-1984; Камоли Хучандӣ. Девон/Матни интиқодӣ ва муқаддимаи Ш.Ҳусейнзода ва С. Асадуллоев.-Душанбе, 1986-1987; Камоли Хучандӣ. Аълоҳон Афсаҳзод.-Душанбе, 1976 ва ғ.).

Бо дамидани субҳи Истиқлол камолшиносии тоҷик ҷараёни тоза касб намуд. Соли 1996 дар сатҳи байналмилалӣ ҷашн гирифта шудани 675-солагии шоир, ба камолшиносӣ густариши хоса бахшид ва ин иқдоми хирадмандона мӯҷиби таълифу тадвини даҳҳо китобу рисола ва садҳо мақолоти илмӣ қарор гирифт. Дар Хучанд бо роҳбарии профессор Саъдулло Асадуллоев «Академияи Камоли Хучандӣ» таъсис дода шуд. Ин маркази пажӯҳишӣ дар муаррифии шахсият ва бозшиносии ҷаҳонбинии Камоли Хучандӣ дар ҷомеаи илмӣ ва умуми мардум нақши хоса гузошт. Ҳамчунин, афзун бар конфронс, маҳфилҳо

ва фаъолиятҳои матбуотӣ, бо нашри «Девон»-и Камоли Хучандӣ (Душанбе, 1996), «Камоли Хучандӣ» (Хучанд, 1996), «Дурдонаҳо аз ашъори Камоли Хучандӣ» (Хучанд, 1996) ва даҳҳо мақолаи илмӣ ба камолшиносӣ равнақи хос бахшид.

Дар арафай ин чашни бузург гурӯҳе аз муҳаққиқони тоҷик дар камолшиносӣ хидматҳои хеле арзишманд анҷом доданд ва китобҳои гаронмоя ба қалам оварданд. «Камоли Хучандӣ – устоди ғазал»-и Аълоҳон Афсаҳзод (Душанбе, 1996), «Сехри мубин»-и Абдулманнони Насриддин (Хучанд, 1996), «Фарҳанги ашъори Камоли Хучандӣ»-и Абдучаббори Шоҳаҳмад (Душанбе, 1996), «Малики адаб»-и Атаҳон Сайфуллоев (Душанбе, 1996), «Ҳоҷа Камоли Хучандӣ. Саду як ғазал»-и Бадриддин Мақсудов (Душанбе, 1996) аз муҳимтарини онҳо ҳисоб меёбанд.

Бояд таъкид дошт, ки дар даҳаи аввали даврони Истиклолият, чи пайванд бо чашни 675-солагии Ҳоҷа Камол ва чи дар алоҳидагӣ, чанд таҳқиқи дигар анҷом пазируфтанд, ки «Рӯзгор ва осори Камоли Хучандӣ»-и Бадриддин Мақсудов аз арзишмандтарини онҳо маҳсуб мегардад.

Дар понздаҳ соли оғозини асри ҳозир камолшиносии тоҷик дар мақоме, ки қарор гирифта буд, чараён дошт. Даҳҳо мақола, чанд китобу рисола ва таҳияи матни мунтахабу комили ашъори шоир сурат гирифт, ки «Девон»-и Камоли Хучандӣ (Таҳияи Абдучаббори Суруш ва Саидумрон Саидов.-Хучанд, 2011), «Мунтахаби ғазалиёт» (Интиҳоб ва тавзеҳи Бадриддин Мақсудов.-Душанбе, 2008), «Андалеби боғистони Хучанд» (Мақсудов Бадриддин ва Солеҳи Зарифзод.-Хучанд, 2013) аз ҷумлаи онҳоянд.

Аз поёни соли 2014 ҳаракати тозае дар камолшиносӣ ба вучуд омад. Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилояти Суғд бо ҳамназарии аҳли илму адаб муқаррар дошт, ки ҳанӯз миллат яке аз сад дайни худро дар баробари шахсияти бузурги Ҳоҷа Камоли Хучандӣ адо нанамудааст. Дар ростои адои ин қарзи маънавӣ бо сарварии Раиси вилояти Суғд муҳтарам Абдурахмон Қодирӣ тарҳ ва самтҳои муҳими фаъолият муқаррар гардид, ки овардани пореа хок аз турбати шоир, бунёди маҷмааи бошукӯҳе, ки шомили хонамузей, тадрисгоҳ, оромгоҳи рамзӣ, китобхона, гардишгоҳу базмгоҳи босафо ва муҷассамаи Ҳоҷа Камоли Хучандӣ, нашри тозаи девон ва фарҳанги ашъори шоир аз ҷумлаи онҳоянд.

Дар канори ин иқдомот, ҳукумати вилоят муҳим донист, то барои омӯзиши амиқтари аҳволу ашъори Камоли Хучандӣ ва ҳаммаслакони ӯ бояд гурӯҳе аз аҳли илм ба таҳқиқи хоса машғул бигарданд. Дар

ичрои ин амри муҳим Муассисаи давлатии «Маркази илмии Камоли Хучандӣ» таъсис дода шуд.

Мутахассисони муассиса дар ибтидо зарур донистанд, ки нахуст қору таҳқиқоти то имрӯз анҷомёфтаре дақиқ биёмӯзанд, то бо ин амр вазъи кунунии камолшиносиро дақиқ созанд ва паҳлӯҳои ноомӯхтаву самтҳои таҳқиқоти минбаъдаре мушаххас намоянд.

Омӯзиш нишон дод, ки агарчи донишмандон то имрӯз қорҳои арзишмандро дар ин ҷода анҷом додаанд, аммо ҳанӯз қорҳои ношуда ва муҳим бисёранд. Шахсияти ҷаҳонӣ ва манзалати волои Камоли Хучандӣ то ҳол ҷунонки бояд шинохта нашуда ва ба ҷаҳониён муаррифӣ нагардидааст. Барои дарки ин ҳақиқат тавачҷуҳ бар қорҳое, ки дар мавриди орифону шоирони ҳаммаслаку ҳаммашрабу ҳаммаснаде, чун Мавлоно Румӣ, Саъдӣ, Ҳофиз ва амсоли инҳо сомон пазируфтааст, кофист.

Ба тариқи мисол ба ҳофизпажӯҳӣ назар меандозем. Имрӯз тибқи гузориши манобеи китобшиносӣ дар мавриди Ҳофизи Шерозӣ бештар аз ҳазор китобу рисола ба забони форсӣ ва афзун аз панҷсаду ҳаштод асар ба забонҳои дигар навишта шудааст. Теъдоди тасҳеҳ ва табъҳои девони комили шоир аз дусад таҷовуз намудааст, то ҷӣ расад ба мунтахабу гузидаҳо. Бештар аз дусад шарҳҳои мухталифи хаттиву ҷопӣ ба қалам омадаанд ва аз ин теъдод панҷоҳ номгӯ ба нашр расидаанд. Албатта, шарҳҳои туркӣ, урдӯӣ ва ғайра, ки бар қулли ашъор ё қисмате аз он навишта шудаанд, аз ин шумор берунанд. Афзун аз даҳ фарҳангу вожаномаи пураарзишу кофӣ. Фаротар аз сад тарҷумаи ҷомеу ҷузъӣ ба бештар аз сӣ забон. Таълиқоти хошиянависихои судманд. Зиёда аз даҳ ҳазор мақолоти илмиву гузоришоти адабӣ.

Ҳамчунин, садҳо хидмати фарҳангӣ ва иҷтимоӣ, ки дар ҷанбаи илму таҳқиқ мақоми фаръӣ ва ёрирасонро доранд, анҷом ёфтаанд (ниг. Ҳофизпажӯҳон ва ҳофизпажӯҳӣ. Тадвини Абулқосими Родфар, Техрон: Густурда, 1368; Китобшиносии Ҳофиз. Гирдоваранда Меҳрдоди Некном, Техрон: Интишороти илмӣ ва фарҳангӣ, 1368; Ҳофиз. Б. Хуррамшоҳӣ, Техрон: Ноҳид, 1389; Зеҳну забони Ҳофиз. Б. Хуррамшоҳӣ, Техрон: Ноҳид, 1384 ва ғ.).

Аммо бо ҳама кӯшиш, қорҳои қобили тавачҷуҳе, ки дар камолшиносӣ сурат гирифтаанд, наздик ба бист китобу рисолаи илмӣ, ёздаҳ наشري девон, ки аз ин ҳам ҷанде на тасҳеҳ, балки таҳияву хатгардонанд, як фарҳанг, даҳ маҷмӯа, тақрибан дусаду панҷоҳ мақола ва дастае ашъору гузоришот мебошанд.

Дигар бар шахси басир ва огоҳ равшан аст, ки камолшиносон бори масъулияти сангине дар пеш доранд ва бояд аз марҳилаи

пурбаргӣ бар марҳилаи пурборӣ қадам ниҳанд ва дар анҷоми корҳои бунёдӣ ҳаракат намоянд.

Маркази илмии Камоли Хучандӣ барои хидмат дар ин чода тарҳи илмие таҳия намуд, ки муҳимтарин нуктаҳои он чунин аст:

1. Фароҳам овардани заминаҳои таҳқиқоти бунёдӣ. Дар ин самт чунин кӯшишҳо муҳим арзёбӣ гардиданд:

а) Таҳияи китобшиносии Камоли Хучандӣ. Ин кӯшиш мӯҷиб мегардад, то пешинаи таҳқиқ возеҳ бигардад, муҳимтарин маълумотҳо дар мавриди шинохти шахсият ва андешаи Хоҷа Камол фароҳам оянд ва дурнамои кор дақиқ тархрезӣ гардад. Ин кор бояд фарогири тамоми нусхаҳои хатгӣ, чопҳои сангӣ, матнҳои интиқодӣ, таҳияҳо, китобу рисолаҳои таҳқиқӣ, мақолаҳо, тарҷумаҳо ва дигар муҳиммоти иттилоотӣ бошад. «Маркази илмии Камоли Хучандӣ» дар иҷрои ин самти фаъолият ба кӯшиши нахустин иқдом намуд ва «Китобшиносии муқаддамотии Камоли Хучандӣ»-ро ба нашр расонид (Муқаддимаи камолшиносӣ.-Хучанд:Ношир, 2015, бахши савум, саҳ. 479-500).

б) Ҷамъоварии муҳимтарин дастхатҳои девони Камоли Хучандӣ. Дар феҳриствораҳо бештар аз садҳо панҷоҳ нусхаи хаттии девони шоир муаррифӣ ёфтааст, аммо ханӯз нусхаҳои дар дасти мардум қарор доранд ва аз назари феҳристнигорон дур мондаанд. Имрӯз, чи дар кишвар ва чи берун аз он, марказе, ки дар он муҳимтарин нусаҳои хаттии девони шоир ҷамъ бошад, наметавон пайдо намуд. Ин амр заминаи анҷом додани тасҳеҳи намунавии девони шоирро фароҳам меоварад. Хушбахтона, дар ин чода, илова бар ганҷинаи дастхатҳои кишвар, бо марокизи нусаҳои хаттии Туркия, Ҷумҳурии исломии Эрон, Ҳиндустон, Покистон, Ёзбекистон ва чанд кишварии дигар ҳамкорӣ сурат гирифт ва нусхаи иддае аз дастхатҳои девони шоир ҷамъ оварда шуд. Қисме аз ин дастхатҳо хеле нодир мебошанд ва то ҳол дар тасҳеҳи ашъори Камол истифода нашудаанд.

в) Фароҳам овардани маълумоти муҳимтарин осори адабӣ, таърихӣ ва ирфонии марбут ба Камоли Хучандӣ. Имрӯз барои муҳаққиқони камолшинос дастрасӣ ба манобеи маърифати Хоҷа Камол хеле муҳим аст. Зеро дар шинохти ҷаҳонбинӣ ва шахсияти шоир бояд ба сарчашмаҳои мутқан ва асилу куҳан дастрасӣ дошт.

Ҷаҳонбинӣ ва шахсияти Хоҷа Камол тақозо менамояд, ки дар ин самти таҳқиқ набояд ба омӯзиши осори адабӣ-таърихӣ иктифо намуд, балки бояд тафсириҳо, шарҳномаҳо, табақоту муъҷамҳои урафо, фуқаҳо ва муҳаддисин, хошияҳои осори фалсафӣ низ мавриди баррасиву тафаҳхус қарор бигиранд. Зеро ба тасҳеҳи манобеъ устодии Камол дар илми ҳадису тафсир мусаллам аст ва дар пайванди ӯ бар кало-

му фикҳ ишораҳо ба назар мерасанд, аммо то имрӯз дар камолшиносӣ аз ин манобеъ истифода ба амал наомадааст. Аз ин сабаб, ба муомилоти илмӣ кашидани матолиби ин гурӯҳи осор дар амри расидан бар таҳқиқоти бунёдӣ мусоидат хоҳад намуд.

2. Шарҳнависӣ. Шеърӣ Хоҷа Камол ба таъбири худӣ ӯ «ояти баййина»-и камолоташ дар суҳанварист. Ба иқрори бузургон «ӯро машрабест олий ва суҳанест софӣ» (Ҳофизи Шерозӣ), «лафзану маънан ин хирфаро ба камоли худ расонида» (Шайх Озарӣ), «дар латофати суҳан ва диққати маонӣ ба мартабаест, ки беш аз он мутасаввир нест» (Абдурраҳмони Ҷомӣ), «дар латофат аз оби зулол гарав бурда» (Амин Аҳмади Розӣ), «ғазалсароиро чун таҳаллуси худ ба пояи камол расонида» (Ҳусайнкулиҳони Азимободӣ). Аммо бо вучуди ин ҳама манзалат то ҳол шарҳе бар девони шоир ба назар наомадааст. Ҳатто ҳанӯз шарҳи ғазале комил аз кудамо дастрас нест. Он чи ҳаст, тавзеҳи мафохими баъзе абёт аз забони худӣ Шайх Камол аст, ки дар «Нафаҳоту-л-унс»-и Ҷомӣ, «Маҷолису-л-ушшоқ»-и Камолиддини Хоразмӣ, «Равзаи атҳор»-и Ҳашри Табретӣ ва чанд сарчашмаи дигар зикр ёфтаанд. Ҳамчунин, дар «Ҷавоҳиру-л-асрор»-и Озари Тӯсӣ, маҷмӯае дастнавис, ки таҳти шумораи 4535 дар Китобхонаи Остони Қудси Разаӣ ниғаҳдорӣ мешавад ва иддае аз манобеъ тавзеҳи чанд байт аз ашъори Камол ба назар мерасад. Дар ин маврид тафсири «Рӯҳу-л-баён»-и Исмоил Ҳаққии Брусавӣ низ матолиберо дар худ дорад (ниг. ба мақолаи роқими ин сатрҳо «Сарчашмае нодир дар маърифати ашъору афкори Камоли Хучандӣ»//Камоли Хучандӣ, шумораи дувум, саҳ. 73-84). Ин ҳама агарчи андак аст, аммо хеле гаронмоя ва раҳкушост. Бояд дар ҳалли уқдаҳои шеърӣ Камоли Хучандӣ ва баёни маънии воқеии онҳо сармашқи шарҳнигорон қарор бигирад. Ин қор, ки алҳол ба сурати парешон ва мубтадиёна оғоз ёфтааст, метавонад дар такмили тасхеҳи худ аз манобеи мазкур баҳра бигирад.

3. Тасхеҳи тозаи илмӣ-интиқодӣ. Матншинос масъулияти сангинро бар ӯҳда дорад. Ӯ бояд бикӯшад, то матни асл ё наздик ба аслро ба хонанда манзур намояд. Донишмандони аврупоӣ дар арздошти матни интиқодии осори суҳанварони худ бо диққат қор анҷом додаанд ва тавонистаанд матни ормониву олии мероси Шекспир, Гёте ва дигаронро ба миён оваранд. То имрӯз дар тасхеҳи девони Камоли Хучандӣ мусахҳеҳони арҷманд А. Давлатободӣ, К. Шидфар, Эраҷи Гулисурҳӣ, Аҳмади Карамӣ, Ш. Хусейнзода, С. Асадуллоев хидматҳои шоиста анҷом додаанд. Чун ибтидои чараёни тасхеҳи ашъори шоир буд, қори ҳеч як азизон аз навоқис ҳолӣ нест (ниг. Қаҳрамон Сулаймонӣ. Ҷомае беандом бар қомати Камоли Хучандӣ/Мақолати маҷмааи

бузургдошти Камоли Хучандӣ.-Табрез, 1375. – С. 100-115; Мирзо Муллоаҳмадов ва Мақсудов Бадриддин. Назаре ба девони тозанашири Камоли Хучандӣ//Хучанд, шумораи чашнвора, 1996.–С.47-58; Азизи Давлатободӣ. Девони Камоли Хучандӣ (чопи Маскав, ба эҳтимоми Шидфар, 1957)//Оянда, шумораи 10, 1361. – С. 751-758 ва ғ.). Матнҳои таҳияшуда, дар асоси нусхаҳои тасхеҳ ёфтаанд, ки он замон мавҷуд буданд. Аммо имрӯз нусхаҳои ба даст омадаанд, ки куҳантаранд ва дар ҳеҷ як нашр аз онҳо истифода сурат нагирифтааст. Ҷамчунин, дар анбӯҳе аз баёзҳои ва маҷмӯаҳои хаттӣ ашъори Камол мавҷуданд, ки ҳанӯз дар ҳеҷ нашр мавриди баҳрабарӣ қарор нагирифтаанд. Бо тақия бар ин нусхаҳо ва манобеъ метавон ашъори тоза ва сурати саҳеҳтари абёти шоирро пайдо намуд.

4. Тадвини «Донишномаи Камоли Хучандӣ». Дар бораи суҳанварони бузурги дигар миллатҳо, ба мисли Данте, Шиллер, Шекспир, Гёте, Лермонтов, Пушкин ва ғайра донишномаҳои алоҳида мудавван гардидаанд. Бояд чун ин суҳанварон дар мавриди бузургтарин шуарову донишмандони тоҷик, ки Камоли Хучандӣ аз ҷумлаи онон аст, донишнома ва асари ҷомеа ба қалам ояд. Зеро танҳо ҳамин навъ таълиф метавонад ба таври комил паҳлӯҳои мухталифи шахсият, андеша, аср, муҳит, маълумотҳои муҳими китобшиносӣ ва риҷолшиносӣ, хидматҳои фарҳангӣ ва дигар қорҳои дар мавриди Хоҷа Камоли Хучандӣ суратгирифта ро фаро бигирад.

Афзун бар ин, ҷихати фарогирӣ ва муаррифии Шайх Камоли Хучандӣ боз чанд тархҳои илмӣ ҷудоғона ба мисли тадвини фарҳанги мусталехоти ирфонӣ ашъори Камоли Хучандӣ, китобшиносии Камоли Хучандӣ, китобхонаи Камоли Хучандӣ, Камолнома ва ғайра дар ҷараён мебошад.

Шоистаи ёдоварист, ки «Маркази илмӣ Камоли Хучандӣ» таҳти унвони «Камоли Хучандӣ» фаслномаи илмӣ-адабие таъсис дод. Пайваста дар ҳар шумораи он матну мақолаҳои марбут ба Камол мунташир мегарданд.

Афзун бар он чи ёд шуд, дар даврони Истиклол аз ҷониби ҳамаи камолшиносон ва иродатмандони шоир қорҳои зиёди илмиву фарҳангӣ анҷом ёфт, ки бозоварди расмӣ пореа хок аз мазори шоир, бунёди оромгоҳи рамзӣ, муҷассамаҳо ва Хона-музеи Камоли Хучандӣ, таъсиси Ҷоизаи Камоли Хучандӣ, нигошти садҳо мақолаҳои илмиву оммавӣ, баргузории конфронсу нишастҳои илмӣ, маҳфилҳои адабиву фарҳангӣ, озмунҳо, номгузории хиёбону муассисаҳо, таълифи рисолаҳои илмӣ, филму номошномаҳо ва ғайра намунае аз онҳост. Дар маҷмӯъ, тамоми ин кӯшишҳо таҳаввули хеле назарраси

камолшиносии тоҷикро дар 25 соли Истиқлолият собит месозад.

Ҷои басо сипосмандист, ки аз ҷониби Сарвари давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон доир ба масъалаи дар соли 2020 гузаронидани 700-солагии Камоли Хучандӣ пешниҳод сурат гирифт. Тибқи он санадҳои зарурӣ ба Кумитаи оид ба илм, маориф ва фарҳанги Созмони Милали Муттаҳид, яъне ЮНЕСКО тадорук дида шуда истодаанд.

Итминон дорем, ки муҳаққиқон, бахусус пажӯҳишгарони Маркази илмии Камоли Хучандӣ, то ин таърих бо тақия бар заминаҳои арзишманде, ки ҷиҳати таҳқиқ ва маърифати ҳамаҷонибаи шахсият ва ашъори Камоли Хучандӣ дар 25 соли Истиқлолият фароҳам омадааст, корҳои мондагору бунёди ро анҷом хоҳанд дод.

Шодӣ Шоқирзода¹**ПАДИДАИ ЗАМОНИ ИСТИҚЛОЛ***(Нақши маҷаллаи «Адаб» дар ташаккули
илму фарҳанги даврони Истиқлол)*

Барои миллати деринсоли тоҷик пас аз сукути давлати фарҳангези Сомониён қариб ҳазор сол лозим шуд, ки дар поре аз сарзамини таърихии аҷдодиаш давлати худро бунёд гузорад ва ба оламиён аз истиқлоли комили сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангиаш паём бифиризад. Хушбахтона, паёми мазкур ба зудӣ ба гӯши оламиён бирасид ва аз ҷониби ҷомеаи ҷаҳонӣ бо қаноатмандӣ эътироф гардид. Ниёғони хирадпешаи мо ҳамвора дар орзуи расидан ба ин рӯзи хуррамиву фирӯзӣ чӣ қадар аламҳоеро ба қалам наовардаанд! Вале гузашти айём собит намуд, ки истиқлол неъмате нест, ки танҳо дар орзуяш бошӣ, онро ба даст овардану зери парчами он зиндагӣ қардан ҳам аз ҷумлаи мумкинот будааст.

Баъди соҳибистиқлол гардидани Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҷомеаи кӯтоҳи замони дар ҳаёти халқи тоҷик ва тамоми тоҷикистониён ҳодисаву воқеаҳои муҳими сиёсӣ, фарҳангӣ ва маърифатие арзи вучуд намуданд, ки ҳам аз назари фалсафаи зиндагӣ, ҳам аз ихтилофоти фикрӣ ва ҳам аз талошу тақоӣ ба сӯйи ваҳдати иттиҳод ва созандагӣ иборатанд. Хушбахтона, нерӯву хиради азалии тоҷик бар ҷаҳлу зулмоти голиб омад ва офтоби бахт ба рӯи ин миллати ҷафодида, вале сарбаланду саодатёр тулӯъ намуд. Бо ташаббус ва ҷаҳду талоши созандаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва, албатта, ҷонибдорӣ амиқи миллат ва мардуми сарбаланди кишвар ҳамватанони дар ақсои олам парешони мо ба Ватан баргаштанд ва ба оламиён собит намуданд, ки тоҷикон табиатан миллати сулҳхоҳу сулҳпарвар ва сулҳпазир мебошанд. Мақомоти олии роҳбарии кишвар барои таҳкими хуввияти миллӣ ва шакл гирифтани тафаккуру андешаи миллӣ кӯшида, мақсад гузоштанд, ки миллатро бори дигар барои худӣ миллат ва оламиён шиносонанд, ифтихори миллиро дар рӯҳу ҷони мардум бипарваранд ва баланд бардоранд, ҳаммеҳанонро ба созандагиву офарандагӣ ҳидоят намуда, риштаҳои муҳаббату ҳамдиқро миёни тамоми шаҳрвандони Тоҷикистон, новобаста аз мансубияти милливу наҷодиву мазҳабӣ пайванд созанд.

¹ номзоди илми филология, сардабири маҷаллаи «Адаб»

Нақши матбуот дар раванди бозтоби густурдаи ҳаёти ҷомеа, инъикоси муҳимтарин ҷорабиниҳои сатҳи давлатӣ, баланд бардоштани савияи маърифати сиёсӣ фарҳангии мардум ва шакл гирифтани тафаккуру ҷаҳонбинии эшон, тарбияи худшиносии миллӣ, ватанпарастӣ, тарғиби анъанаву суннатҳои асили фарҳангӣ хеле муҳим аст. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар маҷлиси тантанавӣ бахшида ба садсолагии матбуоти тоҷик (10-уми март соли 2012) бо арҷгузори ба нақши созандаи аҳли қалам таъкид намуд: «Дар ҳақиқат, матбуот ва воситаҳои ахбори омма ба ташаккули афкори ҷомеа таъсири муктадир ва муассир мерасонанд. Онҳо, хусусан, дар замони таҳаввулот ва тағйирёбии самтҳои рушди ҷомеа, бадалшавии идеологияҳо ва ташаккули диди нави иҷтимоӣ аҳамияти хосса пайдо мекунанд. Ҳама гуна ҷомеаи демократӣ, алалхусус, ҷомеаи кишварҳое, ки нав ба ин ҷода қадам гузоштаанд, ба воситаҳои ахбори омма ва фаъолияти пурсамари онҳо ниёзманд мебошанд».

Инчониб ба сифати як хидматгузор меҳоҳам, ки чанд ҷумлае дар мавриди ҷойгоҳ ва аҳамияти маҷаллаи «Адаб» дар ташаккули илму фарҳанги даврони истиқлоли кишварамон ироа кунам. Таъсиси маҷаллаи вижае барои устодони забон ва адабиёти тоҷики мактабҳои таҳсилоти умумӣ, олии касбӣ ва дӯстдорони адабу маърифат аз ҷумлаи орзуҳои деринаи аҳли илму маорифи кишвар дар замони шӯравӣ буд. Дар конфронси илмие, ки дар таърихи 17-уми январи соли 1984 дар Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии Академияи улуми кишвар баргузор гардид, забоншиносии маъруфи тоҷик, профессор Додочон Тоҷиев (равонаш шод бод!) бори аввал зарурати таъсиси маҷаллаи «Забон ва адабиёти тоҷик»-ро ба миён гузошт ва аҳли толор ин пешниҳодро бо хушнудӣ пазируфтанд. Тавре иттилоъ доред, дар кишвари мо аз соли 1986 сар карда, наҳзатҳои созандае рӯи сахна омаданд ва барои мақоми давлатӣ гирифтани забони тоҷикӣ ба роҳ афтоданд. Саранҷом бар асари ҷаҳду талоши бесобикаи онон дар таърихи 22-юми июли соли 1989 қонуни ҶШС Тоҷикистон «Дар бораи забони давлатӣ» ба тасвиб расид. Бунёди байналмилалии забони форсии тоҷикӣ, ки раёсати онро устои ҷовидном Лоик Шералӣ ба ўҳда дошт, ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод кард, ки барои аз вазъи ногувор раҳой бахшидани забони тоҷикӣ таъсиси маҷаллае таҳти сарпарастии Вазорати маориф маҳз барои муаллимони забон ва адабиёти тоҷик лозим менамояд, чунки тақрибан нисфи аҳолии кишвар бо маориф сарукордоранд ва агар мо забонро аз кӯдакистон сар карда, ба насли наврас дуруст ёд надихем, ин забони хароб то ба

сатҳи давлату ҳукумат мерасад. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ин пешниҳодро ба инобат гирифта, ба Вазорати маориф супориш дод, ки дар сохтори худ ба хотири амалӣ намудани банду фаслҳои қонуни ҚШС Тоҷикистон «Дар бораи забони давлатӣ» маҷаллаи наво таъсис бидиҳад.

Қобили зикр аст, ки як шартӣ масъулини Вазорати маорифи кишвар барои таъсиси маҷаллаи алоҳида барои муаллимони забон ва адабиёти тоҷик ин буд, ки он бояд бо роҳи худкифо (худмаблағгузорӣ ва ё ҳисоби хоҷагӣ) фаъолият мекард. Яъне, барои маҷаллаи хос барои муаллимони забон ва адабиёти рус аз буҷаи давлат маблағ ёфт мешуд, вале дастандаркорони маҷаллаи «Адаб» бояд манбаи харҷу дахли нашрияро мустақилона пайдо карда, фаъолияти муназзами онро ба роҳ мемонданд. (Мутаассифона, бо сипарӣ шудани 25 сол ҳанӯз ҳам ин муносибат тағйир нахӯрдааст ва дар айни ҳол аз нашрияҳои соҳавии Вазорати маориф ва илм танҳо маҷаллаи русӣ аз ҳисоби буҷаи давлатӣ пуштибонӣ мебинаду ҳалос).

Ҳамин тариқ, маҷаллаи илмию маърифатӣ ва таълимию методии «Адаб» аз оғози соли 1991 ба фаъолият оғоз намуд ва шумораи нахустини он дар моҳи июли ҳамин сол, ду моҳ пештар аз қабули Ёълумияи соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба нашр расид. Ба ибораи дигар, маҷаллаи мазкур натиҷаи талошу таҷрибаҳои зиёди рӯшанфикрони тоҷики солҳои 80-90-уми қарни ХХ буда, дар шароити соҳибистиклолии комили давлати Тоҷикистон ба қасди тарвиҷи илму маорифу фарҳанги ҷумҳурӣ ба фаъолият пардохт. Мухимтарин самтҳои фаъолияти нашрия ташвиқу тарғиби аркони истиклолият, соҳибхитӣ ва ягонагии давлати Тоҷикистон, ваҳдату ҳамдилии миллати тоҷик ва қулли мардуми кишвар; нашри маводе, ки сиёсати давлат ва ҳукумати кишварро роҷеъ ба амалӣ намудани рушди соҳаи маориф ва забони давлатӣ инъикос менамояд; расонидани кӯмаки амалӣ ба омӯзгорон ба хотири харҷи бештар фаро гирифтани забони давлатӣ ва бештар ба роҳ мондани таълими фанҳои забон ва адабиёти тоҷик, забонҳои хориҷӣ, таърихи халқи тоҷик; инъикоси дастовардҳои навини илмҳои педагогика, равшаншиносӣ; саҳмгузорӣ дар қори мутобиқ гардонидани барномаҳои таълимӣ ва китобҳои дарсӣ; ташвиқи таҷрибаи омӯзгори бештарини муассисаҳои таълимӣ ва тарғиби рӯзгор ва осори шахсиятҳои варзидаи илму адаб; нашри мавод роҷеъ ба санаҳои муҳими дорои аҳамияти ҷаҳонӣ ва ҷумҳуриявӣ буданд.

Бояд бигӯям, ки аввалин дастгири пуштибони молии маҷалла низ раиси Бунёди байналмилалӣ забони тоҷикӣ, шоири бузурги миллат

устод Лоиқ Шералӣ буд ва маҳз бо дастгирии ҷавонмардонаи эшон се шумораи нахустини нашрия дар соли 1991 чоп шуд. Ба қавли собиқ сардабири маҷалла Ш.Исломов, «агар он лаҳзаҳо олиҳимматии устод намешуд, ба гумон буд, ки «Адаб» ба дасти хонандагон бирасад ва аз эҳтимол дур ҳам набуд, ки он чашм ба олами ҳастӣ накушода нопадид мегардид. Дар он замон ашхоси алоҳидаи фарҳангбозор ба ин кор ҳавасманд ҳам буданд. Ин амали устои дарёдил, пуштибони ҳақиқии илму маърифат ва фарҳанги тоҷикон Лоиқ Шералӣ на танҳо барои кормандони собиқ ва имрӯзаи маҷалла, балки барои ҳамаи муштарӣён ва ҳаводорони нашрия намунаи ибрат ва хотираи нек аст».¹

Маҷалла дар солҳои аввали таъсисаш аз ҷониби хонандагон бо хушнудӣ пазируфта шуд. Агар он дар соли аввали нашр бо теъдоди 3500 нусха чоп мешуд, дар соли 1992 теъдоди муштарӣёнаш ба 6 ҳазор нусха расид. Мутаассифона, бо оғози воқеаҳои маълуми кишвар ва касоди молиявӣ аксарияти нашрияҳо, минҷумла, маҷаллаҳои соҳаи маориф низ бо душвориҳои зиёди иқтисодӣ мувоҷеҳ гардиданд ва теъдоди обуначиён низ ба маротиб коҳиш ёфт. Вале лозим ба ёдоварист, ки дар мушкилтарин давраҳо низ маҷаллаи «Адаб» фаъолияти худро идома дода, бо теъдоди кам ҳам бошад, чоп мешуд ва ба ин васила чароғи илму ирфонро фурӯзон нигоҳ медошт. Дар саҳифаҳои маҷалла асосан таълифоти уламову удабо ва омӯзгорони ҷумҳурӣ ва хориҷи кишвар роҷеъ ба улуми адабӣ, таърих, фалсафа, ахлоқ, адён, омӯзишу парвариш, роҳнамоии омӯзиши алифбои ниёгон ва забонҳои хориҷӣ, инчунин намунаи осори олимону адибони гузаштаву муосирӣ тоҷик ва ҷаҳон интишор мешуданд.

Маҷалла тайи солҳои 1997-1999 замимаеро таҳти унвони «Ганҷи адаб» бо ҳуруфи арабиасоси тоҷикӣ нашр менамуд. Ба ифтихори ҳазораи «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ (1994), 120-солагии зодрӯзи Аллома Муҳаммад Иқбол (1997), 960-солагии Умари Хайём, 1000-солагии Носири Хусрав, 2500-солагии шаҳри Истаравшан, 80-солагии шаҳри Душанбе ва Вазорати маорифи Тоҷикистон шумораҳои алоҳидаи ҷашнӣ таҳия ва нашр гардиданд, ки аз ҷониби хонандагон бо хушнудӣ истиқбол шуданд.

Идораи маҷалла дар ҳамкорӣ бо Ройзани фарҳангии Ҷумҳурии Ислонии Эрон дар Тоҷикистон барои беҳтарин мақолаҳои илмӣ ва таълимию методӣ се маротиба озмуни эҷодӣ гузаронид, ки яке ба аҳволу осори Умари Хайём, дигарӣ ба Соли гуфтугӯи тамаддунҳо ва охир ба 80-солагии Вазорати маориф бахшида шуда буданд. Натиҷаи озмунҳо бо ширкати бевоситаи масъулини онвақтаи Ройзани

¹ Исломов Ш. Ҳамсоли истиқлол // «Адаб», 2001, №4, с.62.

фарҳангии Ҷумҳурии Исломии Эрон дар Тоҷикистон Алӣ Мӯсавии Гарморудӣ ва Қаҳрамон Сулаймонӣ чамъбаст ва ба беш аз 50 нафар олимони тоҷик чоизаҳои пуливу молӣ тақдим гардид.

Боиси хушнудист, ки дар хусуси мухтаво ва мундариҷаи маҷаллаи «Адаб» дар саҳифаҳои матбуоти кишварҳои мухталифи ҷаҳон хабару гузоришҳои зиёде ҷоп шуданд. Се маротиба дар маҷаллаи «Бухоро», ду маротиба дар маҷаллаи «Адабиёт ва фалсафа»-и Ҷумҳурии Исломии Эрон муаррифиномаи шумораҳои алоҳидаи маҷалла ба нашр расиданд. Инчунин, тавассути ҳамаи барномаҳои радио ва телевизиони Тоҷикистон, радиоҳои «Садои Хуросон» ва «Озодӣ», маҷаллаи «Садои Шарқ», рӯзномаҳои «Ҷумҳурият», «Омӯзгор», «Ҷавонони Тоҷикистон», «Минбари халқ» ва дигар васоити ахбори умум мунтазам шарҳи шумораҳои маҷалла интишор меёфт. Қобили зикр аст, ки матолиби маҷалла дар пажӯҳишҳои илмии муҳаққиқони ҷавон Б.Исомиддинов ва И.Ҳамидов мавриди арзишдоварӣ қарор гирифтаанд. Идораи маҷаллаи «Адаб» соли 2001 барои дар таблиғи таърих, тамаддун ва фарҳанги миллии саҳми шоиста гирифтаниш бо дипломи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон мукофотонида шуд.

Маҷаллаи «Адаб» то моҳи феврالی соли 2006 дар маҷмӯъ, 73 шумора ҷоп шуд ва бо қарори ҳайати мушовараи Вазорати маорифи кишвар бо мақсади васеътар намудани доираи мавзӯоти фарогири нашрияҳои омӯзгорӣ ва мусоидати бештари онҳо ба раванди ислоҳоти соҳаи маориф аз 12-уми январӣ соли 2006 унвони «Маорифи Тоҷикистон»-ро ба худ гирифт.

Моҳи октябри соли 2004 дар нашрияи «Минбари халқ» мусоҳибаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо хабарнигори рӯзномаи «Егемен Қазоқистон» Сауитбек Абдурахмонов ҷоп шуд.¹ Дар оғози мусоҳибаи мазкур хабарнигор минҷумла зикр мекунад, ки дар Қазоқистон татбиқи барномаи «Мероси фарҳангӣ» оғоз ёфтааст ва дӯстони қазоқ тасмим гирифтаанд силсилаи «Китобхонаи адабиёти ҷаҳон»-ро дар сад ҷилд таҳия ва ҷоп намоянд.

Баъди мутолиаи мусоҳибаи мазкур, ки дар он роҷеъ ба риштаҳои пайванди адабии халқҳои тоҷику қазоқ нуктаҳои ҷолибу омӯзандае баён шуда буд, бо ҷанде аз ҳамандешон ба хулосае омадем, ки дар кишвари мо вазъи омӯзиш, таҳқиқ, тарҷума ва ҷопи адабиёти ҷаҳон мӯҷиби нигаронӣ мебошад ва бояд дар ин ҷода гомҳои ҷиддӣ бардошта шаванд. Боястӣ насли навраси тоҷик низ бо шинохти тобнок-

¹ Ба қадри саодат расида тавонед. Мусоҳибаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо хабарнигори рӯзномаи «Егемен Қазоқистон» Сауитбек Абдурахмонов // «Минбари халқ», 2004, 6-уми октябр, саҳ.1-2.

тарин чехраҳои илму адаби дунё имконе дошта бошад, ки зеботарин шоҳкорҳои адабиёти ҷаҳонро ба забони модаринаш мутолиа намо-яд. Ба хотири пур қардани ҳамин ҳалои маънавӣ моҳи ноябри соли 2005 ташкилоти ҷамъиятии «Маркази омӯзиш, таҳқиқ, тарҷума ва нашри адабиёти ҷаҳон» таъсис ёфт ва он ҳамчун созмони ҷамъиятии ихтиёрӣ, худидора, ғайридавлатӣ ва ғайритиҷоратӣ тахти рақами 1689, аз 22-юми декабри соли 2005 дар Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қайд гирифта шуд. Марказ, тавре аз унвонаш бармеояд, бо мақсади дар сатҳи густурда ба роҳ мондани омӯзиш, таҳқиқ, тарҷума ва нашри адабиёти ҷаҳон ташкил шуда, бо назардошти имконот фаъолиятҳои зеринро амалӣ менамояд: интиҳоб, таҳқиқ, таҳрир, таҳияи осори адабӣ, илмӣ, маърифатӣ; ба роҳ мондани чопи маҷалла, рӯзнома, баргузида ва китобҳо ташкили мизҳои гирд роҷеъ ба омӯзиш, тарҷума ва чопи осори адибони маъруфи ҷаҳонӣ; бо ҷалби аҳли илм, адибон, тарҷумонҳо, рӯзноманигорон пеш гузоштани масъалаҳои вобаста ба таҳкими робитаҳои адабиву фарҳангӣ дар миёни халқҳо ва тамаддунҳо; муҳокимаи асарҳо, ташкили ҷаласаҳои илмию адабӣ, ҷашну ҷамъомадҳои адибону олимони ватаниву хориҷӣ; ҳаллу фасли масоили мубрами омӯзиши адабиёти ҷаҳон дар муассисаҳои таълимӣ ва ба ин васила дар ниҳоди наврасону ҷавонон парвариш додани тафаккуру андеша, эҳсоси дӯстиву муҳаббат, инсондӯстиву хирадпарварӣ, рафоқату ҳамдилии байни халқҳо ва тамаддунҳои мухталифи гетӣ; ташкили озмунҳои мухталифи эҷодӣ ва супоридани ҷоиза ба ашхосе, ки дар тарғиб, тарҷума ва нашри адабиёти ҷаҳон саҳмгузорӣ менамоянд. Марказ ҳамзамон, бо арҷгузорӣ дар баробари арзишҳои башардӯстӣ баҳри вусъат бахшидан ба равандҳои демократӣ, волоияти қонун, озодии андешаву баён мусоидат менамояд. Мо дар ин замина фармудаи устод Муҳаммадҷон Шакурии Бухороиро ҳамвора дар мадди назар доштем, дорем, ки фармуда буд: «Мо бояд демократия ва созмондеҳии давлати ҳуқуқбунёд, эҳтироми ҳуқуқи башар ва шахсияти инсон, фарҳанги олии маънавӣ, фанну фановарӣ ва ғайраро аз ҷаҳони имрӯз, аз кишварҳои Ғарб ва Шарқ биёмӯзем, лекин ҳастии таърихӣ мо бояд пояи миллӣ дошта бошад. На аз дирӯзи худ монем ва на аз имрӯзи ҷаҳон. Ҳам бо дирӯзи худ бошем, ҳам бо имрӯзи ҷаҳон!»¹

То кунун аз ҷониби марказ қариб 20 номгӯй китоби илми-ву адабӣ таълиф, таҳия ва тарҷума шудаанд, ки таҳияи китобҳои Абдулҳусайни Зарринқӯб «Бо қорвони ҳулла», И.В.Гёте «Девони ғарбӣ-шарқӣ», Алии Ходим «Ҳикоятҳо ва ҳидоятҳо аз «Маснавию

¹ Маҷаллаи «Адаб», 2012, №4, муқоваи саҳ.1.

маънавӣ», Абдурахими Қанавот «Достони донишварон», тарҷумаи асари «Абӯабдуллоҳ Чаъфари Рӯдакӣ»-и донишманди нақӯном И.С.Брагинский аз зумраи онҳо мебошанд. Марказ тасмим гирифтааст, ки нашри силсилаи китобҳоро зери унвони «Шоҳкориҳои адабиёти ҷаҳон» роҳандозӣ намояд ва дар айни ҳол нахустин китобҳо аз ин силсила, ки фарогири намунаи назму насри адабиёти кишварҳои алоҳида (Русия, Олмон, Фаронса, Инглистон) мебошанд, дар ҳоли омодагӣ ба нашр қарор доранд. Бояд зикр намуд, ки дар ин замина мо ҳам аз тарҷумаҳои адибони тоҷик ва ҳам тарҷумаҳои ҳамзабонони эрониву афғонистонӣ истифода мекорем.

Бо ибтиқори ташкилоти ҷамъиятии «Маркази омӯзиш, таҳқиқ, тарҷума ва нашри адабиёти ҷаҳон» соли 2011 дар ҳамкорӣ бо Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон ба муносибати 60-умин солгарди нависанда ва тарҷумони шинохта Муҳаммадзамони Солех маҳфили адабии бошукӯҳе баргузор гардид. Ҷамчунин, қормандони Марказ дар чандин ҳамоишҳои илмиву маърифатӣ дар шаҳрҳои Техрон, Душанбе, Хучанд, муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ва миёнаи умумии кишвар баргузор гардиданд, ширкат ва суҳанронӣ доштанд.

Маркази мо дар асоси осори илмиву таърихӣ ва маърузаҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон китоби «Ҷеҳраҳои мондагор»-и эшонро мураттаб намуд, ки дар он аз шучоату қорномаи беназири 25 шахсияти номдору сарбаланди илмиву адабӣ ва таърихиву сиёсиамон, аз Қуруши Кабир то Сотим Улуғзода суҳан меравад. Китоби мазкур бо ибтиқори Вазорати маориф ва илми кишвар дар арафаи ҷашни 25-солагии Истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо теъдоди 5 ҳазор нусха ҷоп ва ба ҳамаи муассисаҳои таълимӣ, иттиҳодияҳои илмиву эҷодӣ, аҳли илму адаб дастрас хоҳад шуд. Ин китоб, бешак, баҳри таҳкими ҳуввияти миллӣ ва шакл гирифтани тафаккуру андешаи миллӣ, инчунин, бедор намудани гурури миллӣ дар зехни наврасону ҷавонон саҳми босазое мегузорад.

Аз қорҳои муҳими дигари ташкилоти ҷамъиятии «Маркази омӯзиш, таҳқиқ, тарҷума ва нашри адабиёти ҷаҳон» аз нав роҳандозӣ намудани фаъолияти маҷаллаи илмӣ, адабӣ ва таълимиву маърифатии «Адаб» буд, ки шумораи нахустини он моҳи апрели соли 2007 ба нашр расид. Қобили зикр ва басо рамзист, ки муқоваи шумораи аввалини нашрия бо акси Одамушшуаро Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ ва зермати «Падари шеъри форсӣ ва устои шоирони ҷаҳон» ороиш ёфта буд. Яъне, метавон гуфт, ки роҳандозӣ намудани фаъолияти муҷаллади

маҷаллаи «Адаб»-ро мо бо як навъ иршоду роҳнамоии соҳибқирон ва султони шоирон – Рӯдакӣ оғоз намудем.

Маҷаллаи мазкур дар се моҳ як маротиба чоп мешавад ва то кунун 38 шумораи он ба дасти хонандагон расидааст. Чӣ зарурате буд, ки чопи маҷаллаи «Адаб» мучаддадан роҳандозӣ шавад? Аввалан, номи мазкур илмҳои зиёди ба забону адабиёт алоқамандро фаро мегирад ва ҳамзамон маънии низому тартибро низ дорад. Баъдан, тавре зикр шуд, маҷаллаи «Адаб» натиҷаи талошу тақолиҳҳои зиёди рӯшанфикрони асили миллати тоҷик дар ду даҳсолаи охири қарни XX буд, ки дар тамоми минтақаҳои кишвар мардумро аз вазъи ногувори забони тоҷикӣ хушдор медоданд. Ин нашрия аз ҷумлаи меросҳои арзишманде буд, ки дар шароити соҳибистиклолии давлатии Тоҷикистон ба манзури таблиғи сиёсати расмӣ кишвар ва тарвиҷи илму маорифу фарҳанги ҷумҳури фаъолият намуд. Агар мо ба миллату давлат ва забони тоҷикӣ назари неқбинона дошта бошем, агар шахсонеро, ки барои мақоми давлатӣ гирифтани забони тоҷикӣ саъю кӯшишҳо намудаанд, бо дидаи кадр нигариста тавонем, пас аз нав ба роҳ мондани чопи маҷаллаи «Адаб» як зарурати воқеӣ буд. Ба ин васила мо имкону маҷоле ёфтем, то ин ки пайванди наслҳоро таъмин созем ва арзишҳои бархоста аз ин раҳгузorro афзунӣ бахшем. Барқандани решаҳо ба ҳеч вачҳ ба суди мо нест ва мо бояд ба аслу решаи худ баргардем. Эҳёи дубораи нашрияе бо чунин номи табарруку мондагон таваллуди дигаре буд, ки гуволиаш, сарсабзӣ ва шукуфоии беш аз пешро дар пай хоҳад дошт.

Ҳадафҳои маҷалла ҳамонанд, ки муассиси он ба зимма гирифтааст: тарғибу ташвиқ ва нашри адабиёти асил дар густурдаи тамаддуни башар ва барои он шиори «На ғарбӣ, на шарқӣ, инсонӣ!»-ро баргузидаем. Дар айни ҳол маҷалла наздик ба ҳазор муштарӣ дорад ва онҳо асосан муаллимони мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ мебошанд. Бо назардошти ин мо мекӯшем, ки маводи нашрияро дар сатҳи муаллими имрӯза таҳия намоем ва ба ҳамин хотир маҷалла андаке хусусияти оммавӣ ҳам дорад.

Мо дар навбати аввал мекӯшем, ки хонандагони тоҷикро бо ному осори бузургтарин адибону андешамандони классики ҷаҳонӣ ва ҳамзамони мо, алалхусус, барандагони ҷоизаи Нобел ошно намоем. Бо ин мақсад, соли 2009 дар маҷалла ба тариқи фишурда шарҳи ҳол ва номгӯи осори барандагони ин ҷоизаи муътабари адабӣ тайи солҳои 1901-2008 таҳия ва чоп шуд. Мо дар се-чор соли охир тасмим гирифтаем, ки ҳамасола барандагони ҷоизаро ба тариқи муфассал ба хонандагон муаррифӣ намуда, то ҳадди имкон матни суханрониашон

дар маросими дарёфти ҷоиза, намунаи осор, мусоҳибаҳо, инчунин, силсилаи мақолаҳои муҳаққиқонро роҷеъ ба вижагиҳои осорашон гирдоварӣ ва нашр намоем.

Ҳамчунин, яке аз ҳадафҳои мо арчгузорӣ ба заҳмати сангини мутарҷимон ва ашхоси бахши робитаҳои адабӣ буда, ворид шудан ба коргоҳи эҷодии эшон ва то андозае аз лиҳози маънавӣ дастгирӣ намудани онҳо аз ҷумла, авлавиятҳо ба ҳисоб меояд. Маҷалла ҷандин рубрикаи асосӣ, аз қабилӣ «Пешинаи тоҷикон ва қавми тоҷик», «Аз Рӯдакӣ то имрӯз», «Сеҳри калом», «Ёди ёри меҳрубон», «Боғи бихишт», «Анҷуманоро», «Қошонаи меҳр», «Машриқу Мағриб», «Аз шоҳкорҳои адабиёти ҷаҳон», «Ҷашнвора», «Арзишдоварӣ», «Дар қаламрави тарҷума» дорад ва дар ҳар шумора дар жанрҳои гуногун мавод ба таъб мерасад. Минҷумла, зери рубрикаи «Пешинаи тоҷикон ва қавми тоҷик» силсилаи мақолаҳо роҷеъ ба тамаддуни деринсоли форсу тоҷик, сарнавишти миллат, забон ва давлати Тоҷикистон, таҳти рубрикаи «Аз Рӯдакӣ то имрӯз» таълифоти донишмандон аз боби ҷанбаҳои мухталифи осору аҳвол ва вижагиҳои ҳоси хунарии адибони гузаштаву муосири форсу тоҷик ба нашр мерасанд. Бо зерунвони «Машриқу Мағриб» мақолоте ҷой дода мешаванд, ки ба робитаи мутақобилан судманди адабии халқҳо ва тамаддуноҳои мухталифи гетӣ ихтисосдоранд, зери рубрикаи «Анҷуманоро» мусоҳибаҳо бо чеҳраҳои шинохтаи илмиву адабӣ ба зевари таъб ораста мешаванд.

Тибқи ҳисоби оморие, ки сурат гирифт, то кунун дар маҷалла 15 мусоҳибаи муфассали илмӣ бо ашхоси варзидаи илмиву адабӣ ба нашр расидааст, ки арзишу моҳияти шоистаи зикрдоранд. Тайи қариб даҳ соли мавҷудияташ дар маҷалла 378 мақолаи илмӣ, илмию оммавӣ ва маърифатӣ ҷоп шудаанд, ки қариб сесад номгуӣ онҳо ба муаллифони худӣ (Тоҷикистон) мутааллиқ буда, беш аз 60 мақола аз хатти ниёгон таҳия ва 16 мақолаи адибону муҳаққиқони варзидаи саршиноси хоричӣ аз забонҳои русӣ, фаронсавӣ ва арабӣ тарҷума гардидааст. Аз мақолаҳои ҷопшуда 85-тоаш бевосита ба масъалаҳои равобитӣ адабӣ, муаррифии рӯзгор ва осори шахсиятҳои бузурги адабии ҷаҳон бахшида шудаанд. Мавзӯи баҳси 248 таълифоти ҷопшуда ба адабиёти гузаштаву муосири тоҷик, ки он ҳам ҷузъе аз адабиёти умумибашарист, ихтисосдоранд.

Дар саҳифаҳои маҷалла аз назми ҷаҳонӣ намунаи осори 56 муаллиф аз кишварҳои мухталифи дунё ба нашр расидааст ва аз онҳо осори 32 адиб дар тарҷумаи тоҷикӣ ва ашъори 24 шоир аз форсӣ ба тоҷикӣ баргардон шудаанд. Аз ҷумлаи осори насрии адибони ҷаҳон дар нашрия 73 намуна ҷоп шудааст, ки тарҷумаи 26-тои онҳо мутааллиқ ба

калами мутарчимони тоҷик буда, 47-тои онҳо аз хатти ниёгон таҳия гардидаанд.

Илова бар ин, дар маҷалла 6 намунаи насри ниёгон, гулчини ашъори 7 шоири классикӣ ва намунаи шеърӣ 24 шоири муосири тоҷик рӯйи ҷопро дидаанд.

Шояд бемавқеъ набошад, ки ба вусъати фарогирии ҷуғрофиёи осори бадеии ҷопшуда дар маҷаллаи «Адаб» нимнигоҳе ҳам андозем. Дар маҷалла аз адабиёти Русия 22 намуна, Фаронса 18, Англия 12, Олмон 9, Ҳиндустон 8, Амрико 5, Озарбойҷон 4, кишварҳои арабӣ 3, Ирландия, Литва, Қазоқистон, Арманистон, Гурҷистон, Туркия 2 намуна, аз адабиёти Маҷористон, Покистон, Туркия, Белорусия, Колумбия, Канада, Португалия, Булғористон, Ҷопон, Юнони қадим ва адабиёти курдӣ намунаҳо (яктой) ҷоп шудаанд. Аз адибоне, ки аз осорашон зиёд дар маҷалла ҷоп шуда ва роҷеъ ба онҳо гуфтугӯзор ҳам шудааст, адибони башардӯсти ҷаҳонватан Л.Н.Толстой, И.В.Гёте ва Р.Такур мебошанд. Аз адибони тоҷик осори суҳангустарини бемисл: Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, Умари Хайём, Ҷалолиддини Балхӣ ва Аҳмади Дониш бештар дар саҳифаҳои «Адаб» мавриди баҳсу баррасӣ қарор гирифтаанд.

Қобили зикр аст, ки маҷаллаи «Адаб» ҳарчанд нашрияти ғайридавлатист, ҳар гомеро, ки аз ҷониби роҳбарияти сиёсии кишвар баҳри поси хотири шахсиятҳои бузурги илмиву адабӣ ва таърихиямон бардошта мешавад, сидқан ҷонибдорӣ намуда, ба ҳадди имкону тавони худ дар амалӣ гардидани онҳо саҳмгузорӣ менамояд. Ба ҳамин манзур, ҷашнномаҳои алоҳидаи нашрия ба муносибати 870-солагии Низомии Ганҷавӣ, 600-солагии Мавлоно Абдурахмони Ҷомӣ, 700-солагии Мир Сайид Али Ҷамадонӣ, 100-солагии Лутфулло Бузургзода ба нашр расиданд.

Бо истифода аз фурсат меҳоҳам, ки аз заҳмату талошҳои мутарчим ва муҳаққиқи варзида Шамсиддини Ҳақназар (равонаш шод бод!) ёдовар шавам, ки аз рӯзҳои аввали таъсиси маҷаллаи «Адаб» ҳадафҳои моро сидқан ҷонибдорӣ мекард ва силсилаи мақолаҳои ҷолиби адибону муҳаққиқони фаронсавиро дар иртибот бо адабиёти Машриқзамин бо шавқи афзун ва бидуни ҳаққуззаҳма маҳз барои ҳамин нашрия тарҷума мекард. Донишманди шинохта, профессор Субҳон Амиркулов, мутахассисони варзидаи баҳши робитаҳои адабӣ Абдурашид Самадов, Тоҷиддин Мардонӣ, Валӣ Самад, Муртазо Зайниддинов, Аҳмад Ҳочизода низ аз ҷумлаи муаллифони пурмаҳсулу хайрхоҳ ва доимии нашрия буда, ҳамеша бо маслиҳату машварати хеш баҳри беҳбудӣ сифатии он саҳмгузорӣ мекунанд.

Маҷаллаи «Адаб» иҷрои мақсаду вазифаҳои начибро ба ўҳда ги-

рифтааст ва бегумон, яке аз дигаре муҳимтару муфидтар ба назар мерасанд. Вале ҳадафи асли аз иҷрои бомуваффақияти ин азму талошҳо хидмати судманду шоиста ва сарбаландона ба нафъи миллат ва Ватан хоҳад буд. Ба ин пурсиш, ки дар ин чода мо то кучо дастёб мегардем, довари ҳақгӯ – замон ҷавоби сазовор хоҳад дод. Вале аз ҳама муҳим он аст, ки дар ин користон хиштҳои нахустин гузошта шудаанд. Фаъолияти минбаъдаи маҷалла ба ҳиммату ҷавонмардӣ, саъю кӯшиш ва дастгирии адибону олимон, тарҷумонҳо ва мутахассисони баҳши робитаҳои адабӣ вобаста аст, ки то чи ҳад дар ин чода моро дастгирӣ ва пуштибонӣ мекунанд. Мо дар ин замина ба ҳамкориву ҳамдастии аҳли қалами вилояти Суғд, баҳусус Муассисаи давлатии «Маркази илмии Камоли Хучандӣ», ки дар он ҳайати илмии нерӯманду босалоҳияте бо роҳбарии доктори илми филология Фаҳриддин Насриддинов сарчамъ омадаанд, умед мебандем. Дар навбати худ вазифаи худ медонем, ки бидуни ягон қайду шарт дар тарғибу ташвиқи фаъолияти ин маркази бонуфузи илмӣ саҳмгузор бошем ва шояд минбаъд ба роҳ мондани тархҳои муштараки ҳамкорӣ, вобаста ба ҳадафу вазифаҳои маҷаллаҳои «Адаб» ва «Камоли Хучандӣ», ба нафъи қор бошад. Мо омодаем ҳар пешниҳоди судмандеро, ки ба нафъи миллату сарзаминамон бошад ва мардумро ба кӯйи рӯшноиву умедҳои созанда хидоят созад, қабул кунем ва дар доираи имкониятҳои ҳамамон баҳри амалӣ гардиданашон саъй намоем.

БУЗУРГДОШТИ ДОНИШМАНДОНИ ТОЧИК ДАР ЗАМОНИ ИСТИҚЛОЛИЯТ

Мардуми шарифи Тоҷикистон имрӯз дар арафаи таҷлили 25-умин солгарди Истиқлолияти давлатии худ қарор дорад. Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон натиҷаи кӯшишу талошҳои ҳастагинопазири халқи тоҷик дар тӯли таърихи дурудароз ва пурпечутобаш ба шумор меравад.

Дар роҳи ноил шудан ба истиқлолияти воқеии сиёсӣ ва иқтисодӣ пеш аз ҳама, ба даст овардани истиқлолияти фарҳангӣ хеле муҳим мебошад. Зеро истиқлолияти фарҳангӣ рӯкне аз аркони озодии миллӣ ва маҳз фарҳанг қодир аст, ки хуввият ва асолати миллиро пайдо карда, ба миллат хусусиятҳои хоса бахшад. Танҳо фарди ҳудогоҳу боҳабар аз суннатҳои волои аҷлодӣ ва ватандӯст қодир аст, ки ҳолисона барои ободии Ватан заҳмат кашад. Барои тарбияи чунин шахсият дуруст ба роҳ мондани сиёсати фарҳангӣ ноғузир буда, давлат ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон асоси онро дар рӯҳияи ватандӯстию меҳанпарастӣ, худшиносии миллӣ, ҳифзи суннат ва анъанаҳои неки фарҳангии ниёгон, бар пояи асолати миллӣ устувор намудани ҷаҳонбинӣ ва мафкураи ҷомеаи кишвар бунёд мениҳад.

Яке аз роҳҳои асосии муваффақ гардидан ба истиқлолияти фарҳангӣ, рӯ овардан ба суннатҳо ва арзишҳои гуҳарбори аҷлодӣ ва шинохту донишмандони таърихи миллат, аз он ҷумла ҳаёт, қору пайкор ва осори мондагори чеҳраҳои сарсупурдаи он мебошад. Маҳз онҳо дар душвортарин лаҳзаҳо миллатро аз нобудӣ раҳонида, мардумро сӯи рӯшноиву саодат раҳнамоӣ менамуданд. Аз ин нуқтаи назар, яке аз самтҳои сиёсати фарҳангии давлату ҳукумати Тоҷикистонро гиромидошт ва ба худиву бегонагон муаррифӣ намудани бузургони миллат, хосса тан донишмандоне, ки осорашон ганҷинаи тамаддуни башариятро ғанӣ гардонидаст, ба ҳисоб меравад.

Тоҷикистони соҳибистиқлол дар муддати кӯтоҳ якчанд чорабиниҳои сиёсӣ фарҳангии сатҳи байналмилалӣ дар ҷодаи бузургдошти донишмандони тоҷик баргузор намуд.

Аз ҷумлаи аввалин чорабиниҳои дар ин росто гузаронидашуда, ҳамоиши илмӣ байналмилалӣ ба ифтихори бузургдошти Абулқосим

¹ номзади илмҳои таърих, омӯзгори мактаби «Нур»

Фирдавсӣ ва 1000-солагии навишта шудани «Шоҳнома» аст, ки моҳи сентябри соли 1994 бо ҳузур ва суҳанронии ҳамонвақта Раиси Шӯрои Олии Тоҷикистон Эмомалӣ Шарипович Раҳмонов барпо гардид. Бо назардошти он, ки «Шоҳнома» то андозае шиносномаи миллат ва яке аз омилҳои ваҳдату якпорчагӣ ва ватандӯстии халқҳои ориёнаҷод, аз ҷумла тоҷикон ба шумор меравад, баргузорию ин ҳамошиш дар авҷи ҷанги шаҳрвандӣ иқдومه саривақтӣ ба назар мерасид.

Давлатҳо ва тамаддуне, ки Фирдавсӣ дар «Шоҳнома» сутуда буд, дар натиҷаи ҳамлаи арабҳо аз байн рафтанд. Аммо ниёғони сарбаланди мо пас аз муқовимати дуасра на танҳо соҳиби истиқлолияти сиёсӣ, балки истиқлолияти забонию фарҳангӣ низ гардиданд. Агар дар сарғаҳи озодии сиёсии тоҷикон амир Исмоили Сомонӣ истад, саромади эҳёи фарҳангии тоҷикон бешубҳа Одамушшуаро Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ шинохта шудааст. Бо пешниҳоди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қарори ЮНЕСКО соли 2008 ҷомеаи фарҳангии ҷаҳон 1150-солагии Абӯабдуллоҳ Рӯдакиро таҷлил намуд. Зимни суҳанронии худ дар Симпозиуми байналмилалӣ ба ифтихори ин санаи таърихӣ Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон ишора намуд, ки «...таҷлили ҷашни 1150-солагии Рӯдакӣ идомаи ҷашни 1100-солагии ӯст ва давоми анъанаҳои неки миллии мо мебошад».

Дар Тоҷикистони соҳибистиклол, ки давлати дунявист, наздик 99 ҷисади аҳолиаш мусалмонанд, арҷгузорию ба арзишҳои исломӣ яке аз самтҳои сиёсати давлату ҳукуматро ташкил медиҳад. Аз ҷониби Сарвари кишвар се маротиба сафари Ҳаҷ кардану ду маротиба дар Каъбатуллоҳ намоз гузоридани ӯ бештар аз ҳама далелҳо ин гуфтаҳои моро собит месозанд. Илова бар он, бо мақсади арҷгузорию ба хизматҳои шоиста ва нотакрори Абӯҳанифа Нӯъмон ибни Собит, нафаре, ки дар густариши дини мубини ислом хизматҳои камназир кардааст, соли 2009-умро Соли бузургдошти Имоми Аъзам эълон намудан ва таҷлил намудани 1310-солагии ин донишманди соҳибмазҳаб аз ҷумлаи ҷунин иқдомот аст.

Конфронси илмӣ ҷумҳуриявӣ, ки 26-уми феввали соли 2009-ум дар шаҳри Душанбе оғоз гардид, саромади ҷорабиниҳои Соли бузургдошти Имоми Аъзам шуморидан мумкин аст. Дар ин конфронс Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон дар мавзӯи «Моҳияти таҳаммулпазирии мазҳаби Имоми Аъзам ва вазъи дин дар кишвар» суҳанронӣ намуд. Ӯ дар баромадаш яке аз сабабҳои таҷлили ин санаи таърихиро ҷунин шарҳ дод: «Дар айни замон, дар саросари кишвар як навъ вусъат ёфтани равандҳои худшино-

сии динӣ, беш аз пеш рӯ ба афзоиш ниҳодани таваҷҷуҳи ҳам ниҳодҳову созмонҳои мухталифи дохиливу хориҷӣ ва ҳам шаҳрвандони алоҳидаи мамлакат, умуман кулли чома ба масъалаҳои диниву эътиқодоти динӣ баръало мушоҳида мегардад.

Дар ин раванд, қор ба чое расидааст, ки густариши шуури динии баъзе гурӯҳҳо барои чомаи мо чанбаҳои ғайримақбул пайдо карда, ба чараёни таҳкими ваҳдати миллӣ таъсири манфӣ расонида истодааст.

Дар чунин шароит зарур аст, ки омӯзиши ҳамаҷонибаи дин, бахусус, таълимоти Имоми Аъзам ва фалсафаи он мавриди таваҷҷуҳи махсус қарор дода шавад. Олимону мутахассисон бояд паҳлӯҳои мухталифи ин масъаларо мавриди таҳлили амиқ қарор диҳанд.

Аз ин лиҳоз, ҳангоми омӯзиш ва эҳёи арзишҳои динӣ зарур аст, ки ба чавҳари таълимоти мазҳаби Имоми Аъзам диққат дода шавад».

Авҷи тантанаҳои Соли бузургдошти Имоми Аъзам ба 5-уми октябри ҳамин сол рост омад. Зеро, дар шаҳри Душанбе ҳамоиши байналмилалӣ бахшида ба 1310-солагии Имоми Аъзам ифтитоҳ ёфт, ки кори онро Сарвари Тоҷикистон бо суҳанронияш дар мавзӯи «Имоми Аъзам ва ҷаҳони муосир» ҳусни оғоз бахшид.

Соли бузургдошти Имоми Аъзам аз бисёр ҷиҳат барои чомаи кишвар манфиатовар буд. Чунончи, садҳо конфронсу маҳфилҳо ва вохӯрию чамъомадҳои сиёсӣ, илмӣ ва фарҳангӣ баргузор гардиданд, дар саҳифаҳои матбуоти даврӣ доир ба ҳаёту осор ва моҳияти таълимоти Имом Абӯҳанифа маводҳои ҷолиби диққат рӯи ҷопро диданд, бахшида ба ҳамин мавзӯҳо дар радиою телевизион барномаҳои муфид тарҳрезӣ шуданд, нашри китобҳои илмӣ ва илмию оммавӣ вобаста ба таъриху моҳияти дини ислом, хосса тан, ба мазҳаби ҳанафӣ ва асосгузори он Имом Абӯҳанифа афзуд.

Таърих инсонҳоеро дар ёд дорад, ки новобаста аз баромади миллиашон танҳо ба ин ё он халқу миллат мансубият надоранду зиндагиномаю осори безаволашон боиси ифтихор ва истифодаи кулли башар қарор дорад. Хушбахтона, модари тоҷик низ даҳҳо чунин фарзандони нақӯнобро зодааст. Мавлоно Ҷалолуддини Балхӣ Румӣ аз ҷумлаи он нафаронест, ки дар кишварҳои мухталифи олам ўро фарзанди фарзонаи худ медонанд. Ҳаёти ибратбахш ва осори мондагори ӯ аллақай дар замони ҳуша аз доираи дину наҷоду миллату забон берун рафта буд. Аз ин ҷост, ки соли 2007-ум аз ҷониби ЮНЕСКО соли 800-солагии Мавлоно Ҷалолуддини Балхӣ эълон гардида, дар якҷанд кишварҳои олам, пеш аз ҳама, хостгоҳаш Тоҷикистон ботантана қайд карда шуд.

Осори ин абармарди илму ирфон хеле гуногунчабҳа буда, асо-си таълимоти ўро тарбияи ахлокии инсон ва муҳайё сохтани адолати иҷтимоӣ ташкил медиҳанд.

Тоҷикон дар тӯли мавҷудияташон борҳо дучори ҳамлаҳои горагарона ва фоҷиабору ҳалокатовари аҷнабиён, хоссатан, ақвоми саҳрогард шудаанд.

Ин раванд пас аз мудҳиштарин забтқории аҷнабиён – лашкари Чингизхони хунхор низ ба мушоҳида мерасад, ки дар натиҷаи он ҳамаи соҳаҳои хоҷагии халқ, аз он ҷумла илму фарҳанг дар ин сарзамин қариб пурра рӯ ба нестӣ ниҳод. Дар давоми 150-200 соли минбаъда – яъне давраи Ҷомӣ тоҷикон зина ба зина оқибатҳои забтқорихои хонумонсӯзи муғулҳоро бартараф сохтанд, илму фарҳангашонро то андозае ба дараҷаи даврони Сомониён расониданд. Масалан, сатҳи илмҳои ҷомеашиносӣ аз қабилӣ таърихнависӣ, забоншиносӣ, адабиёт, мантиқ, мусиқии ҷомеашиносӣ ва амсоли онҳо аз замони Сомониён, ки онро олимони Шарқу Ғарб «давраи Эҳё»-и тоҷикон шинохтаанд, монданӣ надоштанд. Барои расидан ба ин дастовардҳо саҳми донишмандоне, ба монанди Мавлоно Абдурахмони Ҷомӣ хеле назаррас аст.

Бинобар ин, таҷлили 600-солагии Мавлоно Абдурахмони Ҷомӣ, ки дар ҷумҳурӣ соли 2014 баргузор гардид, аз аҳамият ҳолӣ набуд. Ҷунки, имрӯз мардуми тоҷик, хоссатан ҷавонон, ба ғояҳои башардӯстона, таҳаммулгарона, орифона, ватандӯстона ва пур аз панду андарзи ба начот хидояткунандаи Ҷомӣ ниёз доранд. Омӯхтану доништан ва амал кардан ба гуфтаҳои Мавлоно Ҷомӣ яке аз роҳҳои расидан ба ояндаи дурахшон мебошад.

Қисмати фоҷиабори тоҷикон баъзе аз донишмандони тоҷикро водор месохт, ки маҷбуран тарки Ватан кунанд ва дар ғарибӣ умр ба сар баранд. Ҳаёти пурмоҷарои Абӯалӣ ибни Сино, Абӯрайҳони Берунӣ, Камоли Хучандӣ ва даҳҳо аҳли илму адаб далели ин гуфтаҳоианд.

Шайх Камолиддини Хучандӣ орифи бузург, донандаи мумтози шариаи исломӣ, шоир ва донишманди замони худ буд. Ашъори ўро дар як радиф бо ашъори Ҳофизи Шерозӣ мегузоранду панду андарзҳои баробари пандномаи Саъдию Ҷомӣ эътироф мекунанд. Соли 1996 дар ҷумҳурӣ 675-солагии Камоли Хучандӣ бо шукӯҳу азамати хосса баргузор гардид. Ин чашнвора яке аз аввалин арҷгузориҳо ба донишмандони тоҷик дар Тоҷикистони соҳибистиклол ба шумор мерафт. Соли 2015 бошад дар шаҳри Хучанд «Маҷмааи фарҳангии таърихӣ «Қалъаи Хучанд» ифтитоҳ ёфт, ки дар он мучассама ва мақбараи рамзии Камоли Хучандӣ қомат афрохтанд.

Бо супориш ва дастгирии роҳбари давлат дар шаҳри Хучанд Муассисаи давлатии «Маркази илмии Камоли Хучандӣ» таъсис ёфт. Яке аз вазифаҳои аввалиндараҷаи кормандони марказ омодагӣ дидан ба ҷашни 700-солагии Камоли Хучандӣ, ки баргузори он дар соли 2020 дар сатҳи ҷаҳонӣ ба нақша гирифта шудааст, ба шумор меравад.

Агар мардуми Табрези Эрон Шайх Камоли Хучандиро дар оғӯши худ парварида бошанд, диёри тоҷикон Мир Сайид Алии Ҳамадониро, ки бо амри тақдир ба хатлонзамин ҳичрат намуда буд, чун гавҳараки ҷашм азиз дошт.

Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ бо осори пурғановаташ, ки асоси онро панду андарз ва масъалаҳои ахлоқӣ ташкил медиҳанд, дар дили мардуми тоҷик ҷой гирифт ва ба лақаби «Амири Кабир» шарафёб шуд. Таълимоти ӯ мардумро ба илмомӯзӣ, ҳурмати волидайн, инсондӯстӣ, меҳнатдӯстӣ, тарбияи дурусти фарзанд, ва амсоли ин ҳидоят мекунад. Бинобар ин, ҷашнгирии 680-солагӣ (соли 1995) ва 700-солагии (соли 2015) Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ дар Тоҷикистон ҳамоҳангии умум пайдо кард ва ба нафъи давлату ҷомеа буд.

Дар таърихи навини тоҷикон ду китоб – «Намунаи адабиёти тоҷик»-и устод Садриддин Айнӣ ва «Тоҷикон»-и аллома Бобочон Ғафуров барои пойдор кардани асосҳои давлатдорӣ, зарба задан ба нотавонбинони миллат, мустаҳкам кардани мавқеи Тоҷикистон дар Иттиҳоди Шӯравӣ, муаррифи намудани тоҷикон дар олам, боло рафтани ҳисси худшиносиву ҳудодоҳӣ ва ватандӯстии тоҷикон нақши созанда дорад. Гуфтан мумкин аст, ки танҳо барои офаридани ҳамин шоҳасарҳо ин фарзандони фарзонаи миллат шоистаи ҳама гуна арҷгузориву унвонҳо ҳастанд.

Дар васфи Бобочон Ғафуров Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон зимни суханронияш дар маҷлиси ботантана ба ифтихори 100-солагии ӯ чунин гуфта буд: «Бобочон Ғафуров дар давраи пур аз тазод ва муборизаҳои шадиди сиёсӣ илмӣ, яъне дар солҳои мураккабу тақдирсози 30-юми асри гузашта, ки ҳазорон зиёиёну равшанфикрон таъқибу бадарға гардида, ҳазорҳо нафари дигар тарки Ватан карда буданд, бо ҷасорати сиёсӣ илмӣ дар паҳлӯи устод Садриддин Айнӣ истода, барои ҳифзи номи неки миллати тоҷик, аз таҳрифи бадқасдона Ҳимоя кардани таърихи фарҳанги пурғановати он қарзи фарзандии худро дар назди халқу Ватани азизаш сарбаландона адо кардааст».

Беҳуда нест, ки ба Садриддин Айнӣ ва Бобочон Ғафуров «Барои хизматҳои бузург ва фидокорихо дар поягузори Истиқлолияти Тоҷикистон, инкишофи тамаддун ва худшиносии миллӣ» бо Фармони

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Шарипович Раҳмонов аз 8 сентябри соли 1997 унвони олии «Қаҳрамони Тоҷикистон» дода шуда, соли 1998 бо қарори Ҳукумати кишвар 120-солагии Садриддин Айни ва 90-солагии Бобочон Ғафуров ботантана ҷашн гирифта шуданд.

Шӯрои иҷроияи ЮНЕСКО дар иҷлосияи 157-уми худ аз 26 октябри соли 1999 қарор қабул кард, ки соли 2001-ум 90-солагии Мирзо Турсунзода ҷашн гирифта шавад. 7-уми майи соли 2001 бошад, Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Шарипович Раҳмонов дар бораи ба Мирзо Турсунзода додани унвони олии «Қаҳрамони Тоҷикистон» содир шуд. Октябри ҳамон сол дар ҷумҳурӣ 90-солагии ин фарзанди шарафманди миллат ботантана таҷлил карда шуд. Ҳамин тариқ, Мирзо Турсунзода сеюмин донишманд, сиёсатмадор ва шоири забардасти тоҷик аст, ки ба ин унвони олии Ватан ноил гардидааст. Ин кадршиносӣ ба хотири хизматҳои шоистаи ӯ баҳри бунёди пояҳои Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон, густариши нуфузи байналхалқӣ муаррифии илму адаб ва фарҳанги тоҷикон дар ҷаҳон ва ниҳоят тарғиби ғояҳои сулҳу дӯстии халқҳо амалӣ карда шуд.

Ба ғайр аз ҷашнвораҳои номбурда дар тӯли 25 соли Истиқлолият дар Тоҷикистон 1000-солагии Носири Хусрави Қубодиёнӣ (соли 2004), 1025-солагии Абӯалӣ ибни Сино (соли 2005), 100-солагии Зиёдулло Шаҳидӣ (соли 2015), 80-солагии академик Муҳаммад Осимӣ (соли 2000) ва боз даҳҳо олимону адибони тоҷик дар сатҳҳои мухталиф ҷашн гирифта шуданд, ки зикри ҳамаи онҳо суҳани моро хеле ба дарозо хоҳад кашид.

Таъкид кардан бамаврид аст, ки бузургдошти донишмандони тоҷик танҳо бо гузаронидани ҷамъомадҳои тантанавӣ, ҷамоишҳои илмӣ, ҷорабиниҳои фарҳангӣ, нашри асару мақолаҳо, мураттабсозию паҳши барномаҳои радио ва телевизионӣ маҳдуд нагардидааст. Ба шарафи онҳо кӯчаю хиёбон, муассисаҳои таълимию фарҳангӣ ва, ҳатто, шаҳру ноҳияҳо номгузорӣ шудаанд. Масалан, ноҳияҳои Ҷалололидини Балхӣ, Ҳамадонӣ, Рӯдакӣ, Абдурахмони Ҷомӣ, Айни, Фирдавсӣ, Сино, Бобочон Ғафуров, шаҳрҳои Турсунзода ва Бобочон Ғафуров.

Ба ғайр аз он мувофиқи тағйирот ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи рӯзҳои ид» ҳамасола 22-юми сентябр ҳамчун Рӯзи Рӯдакӣ ҷашн гирифта мешавад. Инчунин, тибқи Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамасола 30-юми сентябр зодрӯзи Мавлоно Ҷалолуддини Балхӣ таҷлил мегардад. Ҳамчунин, дар

кишвар ҳамасола бахшида ба зодрӯзи донишмандон гузаронидани маҳфилҳои илмию адабӣ, аз қабилӣ «Рӯдакӣхонӣ», «Шоҳномахонӣ», «Қамолхонӣ», «Мавлавӣхонӣ», «Лоӣқхонӣ», «Хонӣшхонӣ Гафуровӣ» ва ғайраҳо ба ҳуқми анъана даромадаанд.

Дар охир бар ин нуқта бояд таъкид намуд, ки ин ҳама қадршиносӣҳо таҷлилҳо ҷанбаӣ таъсирбахши тарбиявӣ-сиёсӣ ва фарҳангӣ доранд. Мардум ва, хоссаан, насли наврас бояд донанд ва итминон дошта бошанд, ки ҳар касе барои халқу миллат ва Ватани худ ҳолисона ва ҷонфидоёна хизмат кард, албатта, дар хотири мардум бокӣ хоҳад монд, қору пайқораш дар саҳифаӣ таърих бо хатти заррин сабт хоҳад гашт ва номаш дар ҳама ҷо ва ҳама вақт ба некӣ ёд хоҳад шуд. Ба ғайр аз он, омӯзиш ва дар ҳаёт татбиқ намудани осори бузургони миллат дастурест барои имрӯзи рахшон ва ояндаӣ дурахшон. Инчунин, агар мо аз гузаштагонӣ худ дифоъ насозем, онҳоро ба оламиён нашиноснем, осору таълимоташонро тарғибу ташвиқ накунем, бегонае барои мо ва ба манфиати мо ин қорро анҷом нахоҳад дод.

ТАРҶУМА ВА САРЧАШМАШИНОСӢ

Маҳмуд ибни Умари Замахшарӣ

БАҲОРИ ХУБОН¹

Хайру хубӣ, ёди ёрону солахон ва сифоту ахбори онон

Аз Алӣ (рз) дар бораи «хайр» пурсиданд. Ӯ дар ҷавоб гуфт: Хайр на ин аст, ки молу фарзандонат бисёр гардад, балки он аст, ки илмат бисёр гардад ва амалат бузургу макбул бишавад.

Ҳамчунин аз ӯ нақл гардида:

- Дидори аҳли хайр, обод сохтани дил аст.

- Дар ҳар кӣ хислате аз хисоли хайр вучуд дошта бошад, Худованд бадиҳои ӯро меомурзад.

- Анҷомдихандаи хубӣ аз худи хубӣ бехтар аст ва анҷомдихандаи бадӣ бошад, бадтар аз худи бадист.

Ҳакиме фармуда: Хайр шахси аҳл ва шоиста ба худро меҷӯяд.

Касеро дарёфтӣ, ки дар ӯ хислате аз хубӣ вучуд дорад, аз ӯ чудо машав, то ҳамеша аз баракаташ бархурдор бимонӣ.

Молик ибни Динор гуфта: Мисоли шахси бояқин чун луълӯ аст, ҳар ҷо ки равад, зебоияш ҳамроҳи ӯ хоҳад буд.

Абӯдардо фармуда: Худованд Лукмонро раҳмат намояд, аз хусни аҳлу молу чамолу табор бархурдор набуд, бандае буд ҳабашӣ, тавқи бардагии Довудро (а) дар гардан дошт ва аз ҷониби ӯ озод гардид. Марде буд саҳт хомӯш ва борикназар. Ҳеҷ бор дар рӯз намехуфт. Касе аз ӯ ахлоқи бадро мушоҳида нанамудааст. Чанд фарзандонаш даргузаштанд, бар он ношикебой накард. Назди абвоби ҳукамо меоммад, то бияндешад ва бингараду ибрат андӯзад. Ба ҳамин сабаб, ба ӯ дода шуд (он чи аз хикмат) дода шуд.

¹ Давом аз шумораи гузашта.

Абдуллоҳ ибни Тоҳир бигуфт:

*Ифъали-л-хайра мастатаъта ва ин
Кона қалилан фалан тухита бикуллиҳи.*

(Яъне: Хубиро ҳар андоза ки тавонӣ, анҷом бидеҳ, агарчи андак ҳам бошад. Зеро тамоми онро фаро гирифта наметавонӣ).

Вақте ки андаке аз хайрро тарк мекуни, зиёди онро чӣ гуна метавонӣ анҷом бидиҳӣ.

Муҳаммад ибни Абӯалкума назди Абдулмалик ибни Марвон даромад. (Абдулмалик) аз ӯ пурсид: Дар Басра пешвои мардум кист? Фармуд: Ҳасан¹. Гуфт: Аз маволи² аст ё араб? Фармуд: Аз маволи. Гуфт: Модарат туро афканад, бардазода пешвои араб?! Фармуд: Бале. Гуфт: Ин манзалатро ба чӣ сабаб ёфтааст? Фармуд: Аз зару зе-вари дунёе, ки дар мост, бениёзӣ ҷуст ва мо ночор ба илме, ки дар ӯст, ниёзманд гардидем. Гуфт: Ҷуро ба ман васф намо. Фармуд: Бар он чи мардумро ба он амр менамояд, аз ҳама чиддитар амал мекунад ва аз он чи ононро наҳй мефармояд, аз ҳама бештар хештандорӣ меварзад.

Ҷоҳиз фармуда: Ҳасан аз тамоми чихат мавриди истисно ва бе-назир буд. Аз хамин рӯ, гуфта мешавад: Фалон зоҳидтарини мардум аст, ба ҷуз Ҳасан; фалон фақеҳтарини мардум аст, ба ҷуз Ҳасан; фалон насиҳатгартарини мардум аст, ба ҷуз Ҳасан; фалон суҳанварта-рини мардум аст, ба ҷуз Ҳасан.

Ибни Хориҷа фармуда: Бо Ибни Авн бист сол ҳамнишин будам. Ба гумонам дар ин муддат фариштагон аз ӯ кӯтоҳиро сабт нанаму-даанд.

Рӯзе Рашид³ ба Абӯюсуф гуфт: Ахлоқи Абӯҳанифаро бароям баён намо. Ӯ фармуд: Абӯҳанифаро чунин мешиносам, ки дӯст ме-дошт, то бандаи фармонбардори Холиқ бошад ва аз ӯ гуноҳе сар наза-над; аз аҳли дунёву дунёвии эшон худро дур мегирифт; дар иззатҷӯии дунё намеқӯшид; бештар хомӯш меистод; пайваста дар фикр ғӯтавар буд; бо он ҳама илми фароҳ беҳудагӯй набуд ва пургӯй наменабуд; агар илм ё мол пурсида мешуд, бедареғ нисор месохт; бо кӯшиши худ аз тамоми мардум бениёз буд; ба тамаъ майле надошт; аз ғайбат дурӣ мегузид ва ҳеҷ касро ҷуз ба некӣ ёд намекард. Чун Рашид инро шунид, ба котиб гуфт: Ин авсофро бинавис ва ба писарам бидеҳ, то (бо на-зари ибрат) бар он бингарад.

Ҳакимеро пурсиданд: Аз ҳикмат чӣ давлат ёфтӣ? Фармуд: Чун шахси эмине гардидам, ки дар соҳил истодааст ва дигаронро меби-

¹ Ҳасан – мурод Ҳасани Басрист.

² маволи – ғуломон, бардазодагон

³ Рашид – мурод Ҳорунарашид аст.

над, ки байни амвоҷи баҳр ғӯта меҳӯранд.

Марде ба Умарӣ гуфт: Маро насихате фармо. Ӯ сангрзае аз замин бардошта гуфт: Агар такво ба андозаи ин сангрза бар қалбат раҳ ёбад, барои ту аз тамоми аҳли замин судманттар хоҳад буд.

Аз дунё барои худ насибе қарор дода, такворо ниғаҳбону мурокиби он муқаррар намо.

Такво зимоми афъоли солеҳа ва имоми афъоли робеҳа¹ аст.

Алӣ (рз) фармуда: Олимон, ҳакимон ва парҳезгорон ҳама ин се матлабро навиштаанд: Ҳар кӣ ботинашро зебо созад, Худованд зоҳирашро зебо месозад; ҳар кӣ он чи байни ӯ ва Худо қарор дорад, некӯ бисозад, Худованд он чи байни ӯ ва мардум аст, худ ҳал менамояд; ҳар кӣ ғаму андешааш охират бошад, Худованд ғаму андешаи дунёии ӯро бартараф месозад.

Хулқ ва сифоти он, зикри хусну қубҳ, қомати дарозу кӯтоҳ ва бузурғиву хурдӣ

Растолис ба шахсе зебоманзар нигарист. Чун бо ӯ сухан гуфт, бузурғаш наёфт. Он гоҳ фармуд: Хонае зебо, кош дар он сокине мебуд.

Ҳакиме ба як чавони бадҷеҳраи хушадаб гуфт: Хушии ахлоқат зиштии рӯятро пӯшонидааст.

Баъзе аз ниёгон гуфта: Худованд зебоиву нодониرو дар шахси дароз ва зиракиву зиштрӯиро бар шахси кӯтоҳ чамъ овардааст, аммо хайрро бошад, дар чизе, ки байни ин даст.

Асмай фармуда: Зане сахроиро дидам, ки аз зеботарин чеҳра бархурдор буд, аммо шавҳаре дошт қабехманзар. Ба ӯ гуфтам: Эй зан, оё аз ин ки дар дасти ӯ қарор дорӣ, хурсандӣ? Гуфт: Эй мард, шояд ӯ муомилаи худро бо Худо некӯ доштааст ва Худованд маро подоши он қарор додааст. Аммо ман бошам, муомилаи худ ва Худоро нек надоштаам ва Худованд ӯро иқоби ман сохтааст. Пас, оё аз он чи Худованд писандидааст, хурсанд набошам.

Муҳаммад ибни Аббод² бар назди Маъмун даромад ва Маъмун бо дастонаш бар сари ӯ аммома гузошт. Он ҷо канизаке, ки бар фарози сараш буд, бихандид. Маъмун гуфт: Чаро меҳандӣ? Ибни Аббод гуфт: Эй амири муъминон, ман туро аз сабаби он огоҳ месозам. Он чунин аст, ки ту маро бо ин ҳама зиштрӯиям икром намудӣ ва ин ӯро ба хандаву ҳайрат афканд. Маъмун ба каниз гуфт: Ба аҷаб маяфто! Ҳамоно зери ин аммома бузурғвориву чавонмардист.

¹ робеҳа – судовар, хайррасон

² Аз муқаррабони Маъмун, ки аморати Басраро дар ӯҳда дошт. Зоҳиран, зиштрӯи будааст. Соли 214/829 вафот намудааст.

Авқаси Махзумӣ – қозии Макка, ки марде хештандор ва зариф буд, мегуфта: Боре модарам, ки зане хирадманд буд, ба ман фармуд: Эй писарам, ту дар сириште парварида шудай, ки нишасту бархост бо ҷавонро намеписандад. Зеро агар бо шахси қачрохе дӯстӣ намоӣ, мардум ба сабаби пайвандат бо ӯ, туро мисли ӯ хоҳанд шинохт. Ту бояд оини осмониро муҳкам бигирӣ, ки дастуроти он шахси фурумоҷро баландмақом месозад ва кӯтоҳиро бартараф менамояд. (Суханаширо бо гӯши ҷон пазируфтаам ва) Худованд маро аз он баҳраманд гардонид.

Анас (рз) фармуда: Пайғамбар (с) ба яке аз асҳоб, ки чехрааш зебо набуд, пешниҳоди хонадор шуданро доданд. Ӯ фармуд: Эй Пайғамбар (с), маро беарзишу камхаридор хоҳӣ ёфт. Пайғамбар (с) фармуданд: Аммо ту назди Худо беарзиш нестӣ.

Ибни Аббос фармуда: Худованд ба ҳар кӣ чехраи зебо ва номи некӯ додааст ва аз манзалати хуб бархурдор сохтааст ва аз наҷоди хубон ба дунё овардааст, ӯ аз беҳтарин офаридаҳои Ӯст.

Аз Пайғамбар (с) чунин ривоят гардида: Худованд халку хулки ҳар бандаеро, ки зебо сохта бошад, аз ин ки ӯро бар оташ афканад, ҳаё менамояд.

Ба шахси зебову хубчехра чунин гуфта мешавад: Сохташуда дар ниғорхонаи илоҳӣ.

Нафаре бар чехраи Амин чашм дӯхт. Ходиме онро дарк намуд ва қасди танбеҳаш кард. Дар он ҳол яке аз ҳозирон фармуд: Ӯро дар баробари назар бар зинати Худо, ки дар бандагонаш аст, сарзаниш манамо.

Мусъаб ибни Зубайр, ки аз хушрӯтарин мардон буд, дар Басра дар саҳни ҳавлиаш нишаста буд. Зане бозистоду аз ӯ чашм барнадошт. (Мусъаб) ба ӯ гуфт: Худо туро бубахшад, чаро истодаӣ? Гуфт: Чароғи мо хомӯш гардид, омадем, то аз рӯи ту поре нуру равшанӣ бубарем.

Ҷохиз фармуда: Ҷуз зане маро хичил насохтааст. Қиссаи он чунин аст, ки боре зане маро ба исрор назди заргар бурда гуфт: Мисли ин. Ман ҳайрон мондам ва (масъаларо) аз заргар пурсидам. Гуфт: Ин зане аст, ки бар сохтани сурати шайтон маро бар кор дошт ва ман ба ӯ гуфтаам: Намедонам, ки ӯро ба чӣ сурате тасвир намоям. Пас туро оварду гуфт: Мисли ин.

Дари Ҷохиз кӯфта шуд. Ғуломаш берун омад. Аз ӯ пурсиданд, ки (Ҷохиз дар хона) чӣ кор мекунад? Гуфт: Ҳанӯз бар Худованд дурӯғ мебандад. Гуфтанд: Чӣ тавр? Гуфт: Ба оина менигараду мегӯяд: Сипос Худовандеро, ки маро офарид ва суратамро зебо сохт.

Тарҷума ва сарчашмаиносии

Умар (рз) мардеро дид, ки аз фарбеҳӣ бо пурии шикам нафас мекашид. Ба ӯ гуфт: Ин чӣ ҳол аст? Гуфт: Баракате аз ҷониби Худо. Гуфт: На, балки иқобест, ки Худо туро бо он азоб менамояд.

Нафаре ба як зани зарифи ироқӣ гуфт: Чӣ шуда, ки лабони туро кафида мебинам? Гуфт: Вақте, ки анҷир ширин шавад, мекафад.

Бузургмеҳр фармуда: Ҳар кӣ нерӯманд гардад, пас бояд дар тоати Худо нерӯманд гардад ва ҳар кӣ нотавон ояд, пас бояд аз даст задан бар манъкардаҳои Худо нотавон ояд. Ибни Муқоффаъ дар мавриди ин сухани Бузургмеҳр фармуда: Суханварон, агар тавонанд, бикӯшанд, то бар ин қавл ҳарфе бияфзоянд.

*Тарҷумаи
Фаҳриддин Насриддинов*

МЕҲРИ ВАТАН

Диле, ки муҳаббат ба кишвари худ надорад, маъюбу бенавост.

Тарас Шевченко

Муҳаббат ба Ватан – аввалин дастоварди шахси бомаданият аст.

Наполеон Бонапарт

Ватан – сарзаминест, ки рӯхро асир мекунад.

Франсуа-Мари Вольтер

Андӯху шодии Ватанро касе эҳсос карда метавонад, ки аз назди андӯху шодии нафаре бепарвоёна намегузарад.

Василий Сухомлинский

Байни ватандӯстиву миллатгарой тафовути амиқ аст. Дар мисоли аввал – муҳаббат нисбат ба ватан, дар мисоли дувум бошад, адоват ба дигарон.

Дмитрий Лихачев

Халке, ки хуввияти миллии худро нигоҳ доштааст, аз байн намеравад.

Петр Врангель

Ватандӯст шахсест, ки ба ватан хизмат мекунад ва ватан пеш аз хама халқ аст.

Чернышевский Н. Г.

Хизматчии давлатӣ нисбат ба дигар ҳамватанон бояд бисёртар рӯҳбаланду ҳаракаткунанда бошад ва бо муҳаббат ба Ватан роҳбарӣ кунад. Ӯ бояд бо муҳаббати нисбат ба Ватан доштааш зиндагӣ кунад, инро ба зердастонаш таълим диҳад ва дар ин кор дар тамоми давлат намуна бошад.

Державин Г. Р.

Дар ҷои аввал бояд Ватану волидайн бошанд, баъдан фарзандону оила ва баъдан ҳешону наздикони дигар.

Цицерон

Тарҷума ва сарчашмашиносӣ

Барои ватан афтодан – хушбахтист, мардонавор мурдан –
ҷовидонист.

Корнель П.

Бо ҷанги зидди ватан ҳеҷ гоҳ қаҳрамон намешавӣ.

Гюго В.

Касе ки кишвараширо дӯст намедорад, чизеро дӯст дошта наме-
тавонад.

Байрон Д.

Дӯстдории ватан аз оила оғоз меёбад.

Фрэнсис Бэкон

Беҳтарин тариқи омӯзиши муҳаббати Ватан ба кӯдакон он аст,
ки ин муҳаббат дар ниҳоди падарони онҳо бошад.

Монтескье

Таҷрибаи умумичаҳонӣ исбот карда, ки давлат аз вазниниву
даҳшату азоб намемирад, балки вақте мемирад, ки шаҳрвандон дигар
онро эҳтиром намекунанд.

Булат Окуджава

Ҳатто гул дар ватан бӯи дигар медиҳад.

Александр Иванович Куприн

Мо ба шарофати Ватан ба қуввату рӯҳбаландиву хушнудиамон
ноил гардидем.

Л.Блок

Диёри бегона ба касе ватан нахоҳад шуд.

И.Гёте

Барои ватан ҷон додан хуррамиву ифтихор аст.

Гораций

Барои инсон чизе хуштару азизтар аз ватан нест. Инсони бева-
тан – инсони бенавост.

Якуб Колас

Ватандӯст он касест, ки дар дақиқаҳои вазнинӣ корҳои сангинро
барои ватан ба дӯши худ мегирад.

А. Павленко

Инсонии ҳақиқӣ ва фарзанди фарзонаи ватан – ҳарду як шахс аст.

А. Н. Радищев

Қаҳрамониҳо ва неқӯкориҳои бузург аз муҳаббат нисбат ба Ва-
тан оғоз шудааст.

Ж.Ж. Руссо

Дӯст доштани ватане, ки моро мисли модари ҳақиқӣ хӯронду
нӯшонд, қарзи муқаддаси мост.

М.А. Шолохов

Ҳокимон набояд мардумро ба надоштани муҳаббат нисбат ба
ватан айбдор кунанд, онҳо бояд кори ба дӯш дошташонро анҷом
диҳанд, то ки мардум ватандӯст гарданд.

Томас Маколей

Бо чашми баста ватанро дӯст дошта намешавад.

Федерико Гарсиа Лорка

Он чи ки ба ҳама азиз аст, танҳо ватан буда метавонад.

Цицерон

Тарҷумаи Оқилбой Оқилов

«МАКОРИМУ-Л-АХЛОҚ»-И ХОНДАМИР

«Макориму-ахлоқ»-и Фиёсуддин Муҳаммад ибни Ҳумомуддин, маъруф ба Хондамир (1475-1535), яке аз аввалин рисолаи махсуси шарҳиҳоли дар бораи шинохти рӯзгор ва осори Алишер Навоӣ мебошад. Китоб арзиши хосаи адабӣ-таърихӣ дорад. Хондамир ин китобро ҳамчун нишонаи садоқату эҳтиром ба ҳомиаш – Навоӣ эҷод кардааст. Аммо то итмоми қор Навоӣ вафот мекунад. Аз ин сабаб, онро ба Ҳусайни Бойқаро тақдим менамояд.

Арзиши адабиву илмии асари мазкур то ҳол пурра ба риштаи таҳқиқ қашида нашудааст. Он чи ба назар мерасад, мақолаҳои М.Сале «Книга благородных качеств» и ее автор» (5, 170-176), Султон Воҳидов «Макориму-л-ахлоқ» – асари муҳими тарҷимаҳоли» (2, 79-90), С.Имронов, С.Воҳидов «Макориму-л-ахлоқ»-и Хондамир – нахустин рисолаи шарҳиҳолии Алишер Навоӣ» (4, 4) ва мақолоти мухтасари донишномаҳо мебошанд. Олимони мазкур дар мақолоти худ оид ба Хондамир ва «Макориму-л-ахлоқ»-и ӯ мухтасар суҳан ронда, ин асарро дар омӯхтани ҳаёт ва фаъолияти Навоӣ аз манбаъҳои гаронбаҳо ҳисоб кардаанд. Маълумоти нисбатан фарохтар оид ба ин асари Хондамир аз ҷониби Дилором Юсупова, пешкаши алоқамандон шудааст, ки он ҳам як андоза фарогири кулли матолиби китоб нест (Ниг.: 11, 28-29). Устодон Саид Нафисӣ, Садриддин Айнӣ, В.В.Бартолд, Е.Э.Бертелс. Ш.Ҳусейнзода, Р.Мусулмонқулов, А.Сатторзода, Э.Шодиев ва иддае дигар дар таҳқику таълифи худ аз «Макориму-л-ахлоқ» истифода бурдаанд.

«Макориму-л-ахлоқ» аз ду муқаддима, даҳ мақсад (боб) ва хотима таркиб ёфта, ки мундариҷаи он ба тариқи зайл аст:

Мақсади аввал: Дар баёни шараф ва манзалати ақлу идрок.

Мақсади дувум: Дар баёни фазилати илм ва мартабати уламо.

Мақсади савум: Дар баёни фазилати шеър ва изами шаъни шуаро.

Мақсади чорум: Дар зикри фазилати иншо ва баёни манзалати афозили суҳаноро.

Мақсади панҷум: Дар баёни андӯхтани захоири уқбо ва эъроз аз дунё ва мо фиҳо.

Мақсади шашум: Дар баёни риояти арқони шариати Ҳазрат, алайҳи-с-салому ва-т-таҳийёт.

Мақсади ҳафтум: Дар баёни раъфат ва раҳмат.

Мақсади ҳаштум: Дар фазилати тавозуъ.

Мақсади нухум: Дар шарафи чуду саховат.

Мақсади даҳум: Дар баёни латоифу мутоябот.

Хондамир дар муқаддимаи якум пас аз ҳамду ситоиш, дар бо-раи таълифи асар ва пешкаш кардани он ба Султон Ҳусайни Бойқаро сухан ронда (8, 39-46), баъд аз он дар муқаддимаи дувум ба зикри макорими ахлоқ, валодат, айёми бачагӣ ва давраи таҳсили Алишер Навоӣ бо Султон Ҳусайни Мирзо маълумот додааст (8, 47-51). Бобҳои рисола ба тавсифи донишу идрок (8, 53-58), нақши ҳомиаш – Навоӣ дар рушди илм, мартабаи олимон дар ҷомеа (8, 59-68), роҳ ёфтани ӯ ба дарбори Султон Ҳусайни Бойқаро, фазилати шеър ва шаъни шоирон, дӯстиву равобити адабии ӯ бо Ҷомӣ (8, 67-79), устодии ӯ дар фанни иншо (8, 81-85), осори мутолианамуда (8, 87-94), сохтан ва бозсозии мадрасаҳо (8, 63), хонақоҳ (8, 91-92), работ, ҳавзҳо ва ҳаммому пулҳо дар Хуросон (8, 93-94), таъмири масочид (8, 101), хикоёту дostonҳои ахлоқӣ дар мавзӯи баёни раъфат ва раҳмат (8, 116-120), фазилати тавозуъ (8, 121-128), чуду саховат ба хавосу авом (8, 129-137) латифаву мутоиботи Навоӣ (8, 140-149) ва ғайраро дар бар мегиранд.

Асар бо насри маснӯъ навишта шуда, муаллиф дар оғоз ва зимни ҳар як мақсад аз оёту аҳодису ахбор, масалҳои арабиву форсӣ ва абёту мисраъҳои форсӣ, арабӣ ва туркӣ иқтибос овардааст.

Аз теъдоди бобҳои асар ва мундариҷаи он ошкор мегардад, ки мақсади Хондамир баёни шарҳи аҳвол ва рӯзгори мукаммалу муназзами устодаш Навоӣ набуда, балки пеш аз ҳама, нишон додани ташаккул ва тақомули фазилатҳои ахлоқию маънавии Навоӣ аз давраи туфулият то интиҳои рӯзгораи асар аст.

Бино ба маълумоти Чарлз Риё то замони мо танҳо як нусхаи асар омада расидааст, ки он ҳам бо «Латоифнома»-и Фаҳрии Ҳиравӣ дар як ҷилд ҷой гирифтааст ва дар осорхонаи Бритониё таҳти рақами Add 7669 маҳфуз аст (10, 367; 8, 33). Соли 1938 бо ташаббуси Кумитаи ҷашни Навоӣ нусхаи аксии он ба Тошканд оварда, аз рӯи он соли 1940 як нусха дастнавис карда шудааст (3, 183). Ин нусха таҳти рақами 5278 дар китобхонаи Институти шарқшиносии ба номи Абӯрайҳони Берунии Академияи илмҳои Ўзбекистон ниғаҳдорӣ мешавад (6, 33-35). Дар феҳрасти шарҳии дастхатҳои Академияи илмҳои Ўзбекистон (6, 33-35) аз ду нусхаи «Макориму-л-ахлоқ» хабар дода шуда, ки он ҳам нусхаи рӯйбардоркардашуда аз нусхаи осорхонаи Бритониё мебошад. Нусхаи аксии рисоларо Турҳони Ганҷавӣ соли 1979 дар Кембриҷ нашр кардааст (8, 35). «Макориму-л-ахлоқ» дар Ўзбекистон солҳои 1941, 1947, 1967, 1981, 2015 (9), дар Афғонистон соли 1981 (8, 35), дар Эрон ду маротиба соли 1999 (8) нашр шудааст. Адабиётши-

нос М.Сале интихобан ин рисола ро ба забони русӣ тарчума карда, ба маҷмӯаи «Родоначалник узбекской литературы» ҳамроҳ намудааст (5, 177-214).

Саъдоншо Имронов ва Султон Воҳидов бахшида ба истиқболи рӯзҳои адабиёт ва санъати Ёзбекистон дар Тоҷикистон, мухтасари «Мақориму-л-ахлоқ»-ро дар рӯзномаи «Тоҷикистони Шӯравӣ» соли 1991 ба таъб расонидаанд (7). Профессор Султон Воҳидов бошад, дар маҷмӯаи «Дурдонаҳои наср» поре аз онро ба хондандагон пешкаш намуданд (3, 182-215).

Хулоса, «Мақориму-л-ахлоқ»-и Хондамир нахустин ва ягона рисолаи махсусест, ки дар бораи муҳимтарин лаҳзаҳои ҳаёт ва фаъолияти ҷамъиятии эҷодии Навоӣ баҳс мекунад ва аз аҳамияти баланди илмӣ-адабӣ ва таърихӣ бархурдор мебошад.

Пайнавишт:

1. Валиев А. Хондамир / ЭСТ. – Ҷ. 8. – Душанбе, 1988.
2. Воҳидов С. «Мақориму-л-ахлоқ» - асари муҳими тарҷимаҳои / Армуғони олимони ҷавон. – Душанбе: Дониш, 1966.
3. Дурдонаҳои наср. – Ҷ. 3. – Душанбе: Адиб, 1991.
4. Имронов С, Воҳидов С. «Мақориму-л-ахлоқ»-и Хондамир –нахустин рисолаи шарҳиҳои Алишер Навоӣ // Тоҷикистони Шӯравӣ, 4. 07. 1991.
5. Родоначалник узбекской литературы (Сборник статей об Алишере Навои). – Ташкент: Уз ФАН, 1940.
6. Собрание восточных рукописей АН РУз. – Т. X. – Ташкент: Фан, 1975.
7. Хондамир. Мақориму-л-ахлоқ // Тоҷикистони Шӯравӣ, 5-13. 07. 1991. (Таҳияи С.Имронов ва С.Воҳидов)
8. Хондамир. Фиёсиддин ибни Хумомиддин. Мақориму-л-ахлоқ: шарҳи ҳоли Амир Алишер навоӣ / Муқаддима, тасҳеҳ ва таҳқиқи Муҳаммад Акбари Ашиқ. – Техрон: Оинаи мерос, 1378/1999.
9. Хондамир, Фиёсиддин. Мақорим ул-ахлоқ. – Тошкент: Фафур Фулом, 2015.
10. Чарлз Риё. Феҳрасти нусхаҳои хаттии осорхонаи Бритониё. – Ҷ. 1. – Лондон, 1879.
11. Юсупова Д. Творческое наследие Хондамира как источник по истории культуры Центральной Азии XV-XVI вв. / Автореферат дис. на соис. ученой степ. док. ист. наук. – Ташкент, 2001.

Ба қалами Тоҳир Салимов

«ТАЗКИРАТУ-Ш-ШУАРО»-И ДАВЛАТШОҲИ САМАРҚАНДӢ

«Тазкирату-ш-шуаро»-и Давлатшоҳ ибни Алоуддавла Бахтишоҳи Самарқандӣ дар маърифати аҳволу ашъори шоирон аз муҳимтарин сарчашмаҳо ба ҳисоб меравад ва шаш қарн инҷониб ҳамчун манбаи асили тазкиранигорон хидмат менамояд. Ин китоб дар ёдкарди шоирони форсигӯ аввалин китобест, ки бо номи «тазкира» таълиф шудааст¹.

Муаллиф «маслиҳат он доништа, ки пеш аз он ки пойи маркаби ҳаёт дар санглохи аҷал маҷрӯҳ шавад» (4, 25), бояд таснифе ба ёдгор бигузорад. Дар ин боб ҷои тазкираи шоиронро ҳолӣ мебинад ва даст бар тасниф мезанад².

Муҳтавои тазкира дар қолаби дебоча, муқаддима, табақоти ҳафтгона ва хотима рехта шудааст.

Дар дебоча пас аз қисмати таҳмидия, фаслҳое дар баёни фазилаи фасоҳату балоғат ва мақоми фусаҳову шуаро, ҳасби ҳоли муаллифу сабаби таълиф ва мундариҷаву таркиби китоб оварда шудааст.

Қисмати «муқаддима» дар асл тазкираест мухтасар аз пешгомони шеърӣ араб, баҳусус, аз шуарои асри оғозини ислом. Дар ин қисмат мӯҷаз аҳволу ашъори даҳ шоири араб, ба мисли Лабид, Фараздак, Диббил ибни Алӣ, Мутанаббӣ, Каъб ибни Зухайр ва чанде дигар нақл ёфтааст.

Дар табақоти ҳафтгона, ки чиҳати инъикоси ҳадафи аслии таълиф тарҳрезӣ шудааст, саду сиву ҳафт суҳанвар, аз Рӯдакӣ то Маҳмуди Бурса муаррифӣ ёфтаанд.

Муаллиф танҳо он шоиронро интиҳоб намуда, ки дар илми шеър моҳир ва назди салотин мақбул бошанд³.

Қисмати хотима шомили зикри ҳолоти шуароест, ки дар замони муаллиф «чаҳон ба зоти шарифашон ороста» будааст. Дар ин бахш зикри шаш суҳанвар, аз Мавлоно Ҷомӣ то Ҳоҷа Осафӣ, оварда шудааст.

Давлатшоҳ дар фароварди ин қисмат фаслро дар мақомоти Ҳусайн Бойқаро тартиб дода, ба шеваи таърихнигорон манқабат ва футӯҳоти султони мазкурро баён доштааст.

Дар тазкира, маҷмӯан аҳволу ашъори саду панҷоҳу як нафар суҳанвари номӣ оварда шудааст. Афзун бар ин, даҳҳо шоири дигар зимни гуфтор аз суҳанвари хоса ҳамчун муосиру мучолиси ӯ муаррифӣ ёфтаанд.

Давлатшоҳи Самарқандӣ дар тадвини китоб, афзун бар андӯхтаҳои зеҳнии хеш аз «тавориҳи муътабара ва аз давовини усто-

дони мозӣ ва ашъори мутақаддимону мутааххирон ва аз расоили мутафарриқавукутуби сияр» (4, 28) баҳра ҷустааст. Қисме аз манбаъҳо, ки мавриди истифодаи муаллиф будаанд, имрӯз аз байн рафтаанд ва иддае хеле нодир мебошанд. Ба мисли «Маноқибу-ш-шуаро» ва «Таърихи Оли Салҷук»-и Абӯтоҳири Хотунӣ, «Одобу-л-араби ва-л-фурс»-и Ибни Мискавайх, «Ахбору-т-тивол»-и Дайнаварӣ, «Низому-т-таворих»-и Қозӣ Абӯсаид Абдуллоҳи Байзовӣ, «Точу-л-футӯҳ», «Таърихи истизҳорӣ» ва ғайра.

Назди муаллиф сабки хосаи таълиф муқаррар будааст ва кӯшида, ки тибқи он матолибро арза дорад.

Тибқи он муқаррарот нахуст бо алфозу таъбирҳои балеғ аз ному насаб ва мақоми шеърии суҳанвар ёд мекунад, сипас ба бозшиносии ӯ мепардозад. Дар ин миён ба зикри боризтарин хасоис – таҳаллус, осор, шуарову урафои муосиру муонис, мамдӯх, салотини ҳамрӯзгор ва нақли намунаи ашъор тавачҷуҳ менамояд.

Дар ин замина, яке аз хусусиятҳои назаррас, зикри аҳволи салотин ва умаро мебошад. Хусусияти мазкур китобро аз манзаре, илова бар тазкираи шоирон, ҳамчун таърихномаи фармонравоён мешиносонад. Гоҳе чунин қисмати китоб хеле муфассал ироа мегардад⁴. Аммо муаллиф дар хилоли чунин гузоришоти таърихӣ санадҳои хеле нодир, омӯхтаниҳо ва ибратҳои муфидро мармузона ҷой дода, ки ҳамвора хонандаро маҷзуби хеш месозанд. Чунин бахши китоб барои шинохти вазъи сиёсиву иҷтимоии он рӯзгор, бахусус давлати Темуриён, маълумотҳои пурарзишро арза медорад (4, 92; 176; 271; 354; 384; 386; 394 ва ғ.).

Зимни баёни аҳволи шоирон нақлу ҳикоеҳои ҷаззобро аз рӯзгори онон нақл менамояд ва ин хусусият китобро хеле хонданӣ сохтааст.

Дар интиҳоби ашъор аҳвол ва машраби фикрии муаллиф низ таъсиргузор будааст⁵.

Муаллиф дар овардани матлаб аз сухани авом мепарҳезад ва ба иттилои манбаъҳо эътимод менамояд⁶.

Дар нақли матолиб ва сабти санадҳо мекӯшад, то манбаъро ёдовар шавад. Агар матлаб қобили эътимод набошад, аксар ҳол бо ҷумлаи «ал-ухдату ʔала-р-ровӣ», «ал-ухдату ʔала-л-мустаҳричи» (Яъне, масъулият бар уҳдаи ровӣ ва касест, ки матлабро арза доштааст) сиҳҳати онро бар соҳиби санад воғузур менамояд⁷.

Дар овардани намунаи шеър сабили ихтисорро риоят мефармояд ва барои огоҳӣ аз вазни ашъор ба иқтибоси як байт иқтифо мекунад⁸.

Яке аз хусусиятҳои арзишманди тазкира масъалаи нақди суҳан ва шеършиносист. Муаллиф бо баҳрабарӣ аз таъбир ва истилоҳоте, чун

«суханшинос», «матинсухан», «ақсоми суханварӣ», «зарифтабъ», «табъи салим», «сухани софу равон», «ғазали матбӯъ», «нозуксухан», «саноеи шеърӣ», «ташбеҳот», «игрокот», «тавшехот» ва ғайра сухани шуароро бар санҷаи нақд гузоштааст. Дар мавридҳои бочуръатона байни ҳунар ва шеъри шоирон доварӣ намудааст (4, 130; 225; 259; 308; 435 ва ғ.).

Муаллиф бо чунин ибтикор тазкиранигории форсу тоҷикро аз қолаби хушки бозшиносӣ ва ибораоройҳои пуриғроқ ба маҷрои тоҷаи шинохту муаррифӣ раҳнамоӣ намуд.

Насри тазкира дар қисмати дебоча ва ҷумлаҳои оғозин аз муаррифномаи шоирон то ҷое фаннӣ аст. Боқӣ ҳамаи матолиб бо насри озод ва дур аз тақаллуф ба қалам омадаанд.

Давлатшоҳ пас аз итмоми тазкира андеша менамояд, ки ин мероси мондагори хешро ба кӣ тақдим дорад. Ба ин шараф шарифе ҷуз Алишер Навоиро шоистатар намебинад ва тазкираро ба номи ӯ мекунад.⁹

Таърихи итмоми тазкира ба тасреҳи муаллиф 28-уми шавволи соли 892/17 октябри соли 1487 мебошад.

Лозим ба ёдоварист, ки тазкира бо вучуди диққати муаллиф дар сикҳати матолиб, аз иштибоҳот ҳолӣ нест. Дар чандин навбат ғалатҳои марбут ба таърих, ансоб, аълом ва интисоби шеър ба назар мерасад. Ба мисли «Вис ва Ромин»-и Фаҳриддини Гургониرو аз Низомии Арӯзии Самарқандӣ (4, 73) ва дар мавриде аз Низомии Ганҷавӣ (4, 135) доништан, Абулғало Маарриро (440-524/1048-1129) устоди Абӯсаиди Рустамӣ (муосири Соҳиб ибни Аббод – ваф. 385/995) хондан (4, 40), Носири Хусравро аз Исфохон ҳисобидан (4, 74), Масъуди Саъди Салмонро, ки аз аҳли Лоҳур аст ва аслаш аз Ҳамадон буд, Ҷурҷонӣ гирифта (4, 61), ҳам ӯро, ки таваллудаш 438/1046 аст, муосир ва ситоишгари Манучеҳр ибни Қобус (ваф. 403/1012) ёд кардан (4, 61), Ҳоҷа Ҳофизро (ваф. 791/1388) бо Темури Ланг, ки соли 795/1392 вилояти Форсро забт карда буд, мусоҳиб ёдовар шудан (4, 287) ва чанде дигар, ки назди аҳли таҳқиқ мусаллам аст¹⁰.

Аммо, ба мисдоқи «муште хок гил накунад оби баҳрро», ин навь кӯтоҳҳо ба ҳеҷ ваҷҳ аз эътибори китоб намекоҳад. Ҳамоно, ин таълиф бо доштани садҳо санаду матлабҳои нодир ҳамчун манбаи арзишманд боқӣ хоҳад монд.

«Тазкирату-ш-шуаро»-и Давлатшоҳи Самарқандӣ сарчашмаи аксари тазкиранависони минбаъда қарор гирифтааст ва дар тӯли таърих аз ҷониби адабдӯстон истиқболи гарм ёфтааст. Имрӯз вучуди даҳҳо дастхати нафиси ин тазкира, ки дар муҳимтарин марказҳои нусахи хаттии ҷаҳон ниғадорӣ мешаванд, шоҳиди адли ин ҳақиқат аст (2, 3, 1876-1879).

Чунин манзалати тазкира мӯчиб гардида, то он борҳо талхис, тарчума ва нашр ёбад.

Талхис ва гузида намудани тазкираи Давлатшоҳ аз фосилаи замони наздик ба муаллиф оғоз гардидааст. Имрӯз мунтахаби манзуми тазкира бо номи «Осмони сухан», ки аз ҷониби Лутфуллоҳи Лохурӣ (зинда дар соли 1092/1681) суруда шудааст ва гузидаи Зомини Астарободӣ бар муҳаққикон равшан аст (2, 3, 1841; 1876; 9, 786).

Тарҷумаи тазкира аз ҳама муқаддам ба забони туркӣ сурат гирифтааст. Он ҳам дар асри нахустин пас аз замони таълиф, дар асри нӯҳуми ҳичрӣ/шонздаҳуми мелодист¹¹.

Ҳамчунин, Сулаймон Феҳмӣ китобро ба туркӣ тарҷума намуда, онро «Сафинату-ш-шуаро» ном ниҳодааст. Тарҷумаи мазкур соли 1259/1843 дар Истанбул ба нашр расидааст.

Матни аслии китоб бори нахуст соли 1305 тавассути Маликулқуттоби Шерозӣ дар Бамбай зевари таъба ба бар кардааст.

Наشري илмӣ тазкира аввалбор аз ҷониби Эдуард Браун анҷом ёфтааст ва соли 1318 дар Лейдан ба таъба расидааст. Минбаъд, бар асоси ин нашр ва чанд нусхаи хаттии нодир Муҳаммад Аббосӣ, Муҳаммад Рамазонӣ, Фотимаи Алоқаманд ва нафароне дигар бо тасҳеҳоти арзишмандтар китобро мунташир намудаанд¹².

«Тазкирату-ш-шуаро»-и Давлатшоҳ дар мактабҳои шарқшиносӣ ва адабпажӯҳии Аврупо солҳо чун китоби асосии маърифати адабиёти форсу тоҷик хидмат намудааст. Ин манзалат ва зарурат мӯчиб гардида, то китоб ба забонҳои англисӣ, олмонӣ ва фаронсавӣ, мутаносибан аз ҷониби Фун Ҳаммер – Пургстал, Вуллерз ва Силвистер тарҷумаву нашр ёбад (2, 3, 1876; 1, 1, 265; 2, 1, 124).

Дар кишвари мо аз ҷониби муҳаққикон Муҳаммад Ансор ва Аъзами Худодод гузидае аз матни китоб ба нашр расидааст (Давлатшоҳи Самарқандӣ, Тазкирату-ш-шуаро/Гузিনিши матн, нигориши дебочаву тавзеҳот аз Муҳаммад Ансор ва Аъзами Худодод.-Душанбе, 1999).

Барои хонандагони тоҷик бори нахуст матни комили «Тазкирату-ш-шуаро»-и Давлатшоҳи Самарқандӣ тавассути муҳаққикони Муассисаи давлатии «Маркази илмӣ Камоли Хучандӣ» (Тазкирату-ш-шуаро. Давлатшоҳи Самарқандӣ/Таҳияи Мухлиса Нуруллоева.-Хучанд:Ношир, 2015.-544 саҳ.) манзури хонандагони тоҷик гардидааст.

Бояд таъкид намуд, ки маҳз тавассути «Тазкирату-ш-шуаро»-и Давлатшоҳи Самарқандӣ садҳо санади нодир илмиву адабӣ маҳфуз мондааст. Аз ин рӯ, таваҷҷуҳи аҳли таҳқиқ ва адабдӯстон бар ин сарчашма хеле муҳим арзёбӣ мегардад.

Таълиқот:

1. Манзур нахустин китобест, ки бо исми «тазкира» аз аҳволу ашъори суханварони форсигӯ баҳс менамояд, вагарна собит аст, ки вожаи «тазкира» асрҳо муқаддам чун унвон бар осори донишҳои мухталиф баргузида шуда буд. Ба мисли «Китобу-т-тазкира»-и Абӯалии Форсӣ (ваф. 377/987), «Тазкираи малику-н-нуҳхот»-и Ҳасан ибни Софии Бағдодӣ (ваф. 568/1172) дар илми наҳв; «Тазкира фи-л-кироат»-и Ибни Ғалбун (ваф. 399/1008), «ат-Тазкира фи-л-кироат ас-сабъ»-и Абулҳасан Тоҳир ибни Аҳмад (ваф. 380/990) дар илми кироат; «Тазкирату-л-каҳҳолин»-и Алӣ ибни Исои Каҳҳол (ваф. 430/1038), «Тазкира»-и Ибни Байтор (ваф. 646/1248), «Тазкира»-и Сувайдӣ (ваф. 620/1223) дар илми тиб; «Тазкирату-л-комила» дар илми мусиқӣ; «Тазкирату-л-масъулин»-и Абӯисҳоқи Шерозӣ (ваф. 476/1083), «Тазкирату-л-ғариб»-и Абӯбакри Бардаӣ (ваф. 340/951) дар илми фикҳ; «Тазкира»-и Абулфазли Мақдисӣ (ваф. 508/1114), «Тазкирату-л-хуффош»-и Шамсиддини Заҳабӣ (ваф. 747/1346), «Тазкира»-и Ибни Мулаққин (ваф. 804/1401) дар илми ҳадис; «Тазкира фи-л-ҳайъат»-и Насируддини Тӯсӣ (ваф. 672/1273) дар илми нучум ва чанде дигар (барои тафсили бештар ниг. 6, 101, 390, 466; 11, 1, 404-413; 7, 1, 215-220 ва ғайра). Бояд таъкид намуд, ки қабл аз тазкираи Давлатшоҳ «Манокибу-ш-шуаро»-и Абӯтоҳири Хотунӣ ва «Лубобу-л-албоб»-и Муҳаммад Авфии Бухорӣ дар ин замина таълиф ёфта буданд, аммо дар унвони онҳо калимаи «тазкира» қорбурд наёфтааст.

2. Ба гумони ғолиб аз «Лубобу-л-албоб»-и Муҳаммад Авфии Бухорӣ иттилоъ надошта, ки чое ба он ишорае накардааст. Аз «Манокибу-ш-шуаро»-и Абӯтоҳири Хотунӣ (асри XII), ки, зоҳиран, маҷмӯае мураттаб аз ҳикоёт ва сурудаи шоирон будааст, борҳо иқтибос овардааст. Аммо ба чӣ мӯҷиб бошад, ки дар ин замина чунин навиштааст:

*«Он чи маҷҳул монда дар олам,
Зикри таъриху қиссаи шуарост.»*

Чихати он ки уламо бо вучуди камолу фазл бад-ин афсонаи муҳаққар қалам ранча накардаанд ва сари ҳиммат фуру наёвардаанд ва дигаронро авқот мусоидат накарда, балки бизоти он надоштаанд. Алқисса, таърих ва тазкираву ҳолоти ин тоифаро ҳеч офарида аз фузало забт нанамуда. Агар рақаме бар вачҳи савоб дар ин абвоб намуда ояд, ҳаққо, ки бар вачҳи салоҳ хоҳад буд» (4, 28).

3. Тавре, ки навишта: «ҷамъеро ихтиёр намудам, ки ҷумла фозил ва дар ин илм моҳир буданд ва назди салотин мақбулу муҳтарам» (4, 31).

4. Чунин хусусият дар мавриди Ҷалолуддини Хоразмшоҳ (4, 148-

151), Ҳорунарашид (4, 292-296), Темури Гӯракон (4, 300-303), Шохрух (4, 314-318), Улуғбек (4, 334-340), Бобур (4, 406-410), Абӯсаиди Гӯракон (4, 436-444), Ҳусайн Бойқаро (4, 476-494) бештар намудор аст.

5. Дар мавриде сареҳан бар ин нукта чунин ишора фармуда: «Ва мо аз девони шарифи амири кабир ғазале баргузидем, ки дар машраби фақр муносибу мувофиқи ҳоли ин камина буд» (4, 462).

6. Чунонки навишта: «Ва он чи машхур аст, ки Абдулвосеи Ҷабалӣ дар аввали ҳол ҷилф ва омӣ буда. Ва онҳо, ки бар ӯ мебанданд, ки дар аввал ҷӣ гуна шеър мегуфта, сухани авом аст ва дар ҳеч таворих надидаам, аз он чихат дар ин тазкира ба қалам наёмад. Ҳамоно асле надорад» (4, 83); «Ва он ки машхур аст, ки Саййидро мардуми Ҳирот дар ғавғо шаҳид кардаанд, дар ҳеч нусха ва таърих надидаам ва нахондаам. Ҳамоно асле надорад, чун сухани авом аст» (4, 212); «Ба Шайх Шамсуддин душман гаштанд, то фарзанде аз фарзандони Мавлоноро бар он доштанд, ки девореро бар Шамсуддин андохт ва ӯро ҳалок сохт. Аммо ин қавлро дар ҳеч нусха ва таърих, ки бар он эътимоде бошад, надидаам, балки аз дарвешон ва мусофирон шунидаам. Лошак, эътимодно нашояд» (4, 194).

7. Он тавр, ки навишта: «Ва гӯянд, Рашидӣ аз акрони Мавлоно Сайфуддин аст, ва-л-ухдату ғала-р-ровӣ» (4, 117); «ва ин таворих аз нусах навишта шуда, ва ал-ухдату ғала-р-ровӣ» (4, 385); «баъзе гӯянд, Сурӣ ибни Абӯмаъшар, ки ӯро Амиди Хуросон мегуфтаанд, дар рустоки Тӯс корезе ва чаҳорбоғе дошта «Фирдавс» ном ва падари Фирдавсӣ боғбони он мазраа буда ва вачҳи таҳаллуси «Фирдавсӣ» он аст, ва-л-ухдату ғала-р-ровӣ» (4, 65).

8. Дар чандин маврид худ возеҳ аз ин нукта ҳарф задааст. Намуна: «Ва ин байт аз достони «Виса ва Ромин» ... оварда мешавад, то вазни абёти он нусха маълум бошад...» (4, 73); «Ва як байт аз он маснавӣ навишта шуд, то вазни абёти онро намудоре бошад» (4, 205).

9. Чунонки навишта: «Ва чун ин арӯси ҳақоик аз ҳичлаи ғайб рӯй намуд, тааммул намудам, ки дар ҳимояти шабистони карами кадом соҳибдил тавонад буд ва қадри ин муҳаддараи исмат, ки домани таҳорати он олудаи хубси ҳабоис нест, кадом маъсум хоҳад донист ва ин дурри маонӣ қобили гӯши кадом соҳибхуш аст. Ақли доно мулҳам сохт, ... яқинам шуд, ки ин хидмат ҷуз садри рафеи каримеро шоиста нест, ки имрӯз укуди фазл ба давлати ӯ мунтазам ва бинои чаҳл аз ҳайбату ҷалолати ӯ мунҳадам аст.

Байт:

*Ба ҳақ моликриқоби килку шамшиер,
Низому-л-миллати ва-д-дин Алишиер» (4, 27).*

Ҳамчунин, дар хилоли нақлу баррасиҳо чанд навбат Навоиро сутудааст (4, 69, 173 ва ғ.). Дар қисмати «хотима» батафсил аз ин мавзӯ сухан менамояд ва китобро бо дуои хайр дар ҳаққи мамдӯх поён мебахшад (4, 454-466).

10. Барои иттилоӣ бештар ба «Сабкшиносӣ»-и Баҳор (3,3, 185-189), «Таърихи адабиёт дар Эрон»-и Забехуллоҳи Сафо (10, 4, 532-533) мурочиа гардад.

11. Ҳочӣ Халифа дар ин маврид ба тариқи зайл маълумот додааст: «Тазкирату-ш-шуаро» – форсӣ аз Амин Давлатшоҳ ибни Алоуддавла Бахтишоҳ... Баъзе донишмандон онро ба сабили ихтисор бар туркӣ тарҷума намудаанд. Ҷумлаи оғозини тарҷума чунин аст: «ал-Ҳамду лиллоҳи-л-ъалийи-л-қавийи-л-ҷаббор...». Нусхае, ки ман дида будам, дар соли 1052 (1642) навишта шуда буд. Аммо аз иншои китоб бармеояд, ки он дар оғоз ё миёнаи асри даҳум тарҷума гардидааст (11, 1, 407-408).

12. Тасхеҳи Муҳаммад Аббосӣ соли 1337 (Техрон), Муҳаммад Рамазонӣ соли 1338 (Техрон: Ховар) ва дуктур Фотима соли 1386 (Техрон: Интишороти пажӯҳишгоҳи улумии инсонӣ ва мутолиоти фарҳангӣ) ба таъб расидааст.

Пайнавишт:

1. Аҳмад Гулчини Маонӣ. Таърихи тазкираҳои форсӣ.-Техрон: Саной, 1363.
2. Аҳмад Мунзавӣ. Феҳриствораи китобҳои форсӣ.-Техрон: Маркази Доиратулмаориф, 1382.
3. Баҳор, Маликушшуаро.Сабкшиносӣ.-Ҷ.3.-Техрон:Заввор, 1372.
4. Давлатшоҳи Самарқандӣ, Тазкирату-ш-шуаро/Таҳияи Мухлиса Нуруллоева.-Хуҷанд:Ношир, 2015.
5. Давлатшоҳи Самарқандӣ, Тазкирату-ш-шуаро/Гузиниши матн, нигориши дебочаву тавзеҳот аз Муҳаммад Ансор ва Аъзами Худодод.-Душанбе, 1999.
6. Ибни Надим. ал-Феҳрист.-Байрут: Дору-л-кутуби-л-илмийя, 1996.
7. Исмоилпошо ибни Муҳаммадамин.Эзоҳу-л-макнун.-Ҷ.1.-Байрут: Дору-л-кутуб ал-илмийя, 2006.
8. Мушор, Хонбобо. Феҳристи китобҳои ҷопии форсӣ.-Техрон:Бунгоҳи тарҷума ва нашри китоб, 1350.
9. Нақавӣ, Алиризо.Тазкиранависии форсӣ дар Ҳинду Покистон.-Техрон, 1343.
10. Сафо, Забехуллоҳ. Таърихи адабиёт дар Эрон.-Ҷ.4.-Техрон:Фирдавс, 1369.
11. Ҳочӣ Халифа. Кашфу-з-зунун.-Ҷ.2.-Байрут: Дору-л-кутуб ал-илмийя, 2006.

*Ба қалами
Фаҳриддин Насриддинов*

«ҶОМЕУ-С-СИТТИН» (ҚИССАИ ЮСУФ)-И ҲУСАЙН ВОИЗИ КОШИФӢ

«Ҷомеу-с-ситтин» аз ҷумлаи муҳимтарин таълифоти Ҳусайн Воизи Кошифӣ (840-910/1436-1504) ба ҳисоб меравад. Китоб бо забони тоҷикӣ навишта шудааст. Соли таълифи он дақиқ нест. Кошифӣ ин китобро бо дархости дӯстон ба қалам овардааст (2, 16).

Унвони комили китоб «Ҷомеу-с-ситтин лилатоифи-л-басотин» мебошад, ки ба сурати ихтисории «Ҷомеу-с-ситтин» маъруф гаштааст. Алиакбари Деххудо (1, 11, 15886), Забехуллоҳ Сафо (6, 4, 524), Ибни Юсуфи Шерозӣ (8, 1, 100) ва чанд муҳаққиқи дигар бо ҳамин номи ихтисорӣ аз он ёд кардаанд. Муаллиф худ низ дар мавриде бо ҳамин сурат аз он ёд намудааст. Ҷунончи навишта: «Онро бо ашъори латиф ва алфози шарифу абёти малеҳ биёроستم ва он чи алзофи баён ва фасоҳати тибёну балоғат буд, дар ӯ бидодем ва ӯро китоби «Ҷомеу-с-ситтин» ном ниҳодем» (2, 16).

«Ҷомеу-с-ситтин», яъне маҷмӯаи шаст маҷлиси маънавӣ аз қиссаи Юсуф, бо услуби сӯфиёна навишта шудааст. Соҳиби «Райҳонату-л-адаб» дар мавриди ин китоб чунин фармуда: «Ҷомеу-с-ситтин» тафсири форсӣ, ирфонӣ, адабӣ, ахлоқӣ, таърихӣ сураи Юсуф буда ва онро дар шаст маҷлис навишта» (3, 5, 31).

Муаллиф хилоли баррасӣ ҳар гоҳ ба нуктаи ҷолиби ирфонӣ бархурда, зеро унвони «латифа» ба шарҳу баёни он мепардозад. Дар тафсир баррасихои ирфониву адабӣ ва тамассул ба ашъор, махсусан шеърҳои суҳанварони форсу тоҷик бисёр назаррас аст. Ин навъ хусусияти китоб дар амри тасҳеҳ ва нашри ашъори суҳанварон аз аҳамият бархурдор аст.

Мисол: «Сайиди олам (с) чун бодӣ сабо дар вазидан омадӣ, гуфтӣ: «Иннӣ лаачиду нафса-р-Раҳмон мин тарафи-л-яманӣ». Назм:

*Бӯи Ҷӯи Мӯлиён ояд ҳама,
Ёди ёри меҳрубон ояд ҳама.
Он ки ҷӯем васли ӯ аз ҳар касе,
Дар нафири ошиқон ояд ҳама.
Асти мо аз орзуи рӯи ӯ
Зери рон ҷавлонқунон ояд ҳама» (3, 169 б).*

Аҳамияти адабӣ ва ахлоқиву тарбиявӣ «Ҷомеу-с-ситтин» мӯҷиби истинсохи фаровони он дар гӯшаву канори Машриқзамин қарор гирифта, ки боқӣ мондани даҳҳо нусхаи хаттии китоб дале-

ли ин гуфтаҳо мебошад (барои тафсил ниг. 6,57; 4,305, 3,1677). Аз ин миён, нусхаи китобхонаи Маҷлиси Шӯрои Миллӣ, ки тахти шумораи 1498 махфуз аст ва нусхаи китобхонаи Шаҳид Мутахҳарӣ, ки дар шумораи 2001 ниғаҳдорӣ мешавад, аз ҷумлаи муҳимтарин дастнависи китоб махсуб меёбад (7,5,57).

«Ҷомеу-с-ситтин»-и Кошифӣ нуқоти ҷолиби илмии марбут ба маърифати шеър ва тафсиришиносиро дар худ дорад, аммо то ҳол аз ин нигоҳ мавриди омӯзишу баррасӣ қарор нагирифтааст. Итминон дорем, ки бо тавачҷуҳи адабпажӯҳон арзиши илмиву адабии сарчашмаи мазкур равшан мегардад ва ба муомилоти илмӣ роҳ меёбад.

Пайнавишт:

1. Деххудо, Алиакбар. Луғатнома. –Ҷ.11. -Техрон: Муассисаи интишорот ва чопи Донишгоҳи Техрон,1334-1345.
2. Зайди Тӯсӣ, Аҳмад ибни Муҳаммад. Қиссаи Юсуф (ас-Ситтину-л-ҷомеъ лилатоифи-л-басотин) Бо тасхеҳи Муҳаммад Равшан. -Техрон: Интишороти илмӣ ва фарҳангӣ, 1382/2003.
3. Кошифӣ, Ҳусайн Воиз. Ҷомеъу-с-ситтин нусхаи хаттии Маҷлиси Шӯрои Миллӣ, № 1498. - 376 с.
4. Мударриси Табрезӣ, Мирзо Муҳаммадалӣ. Райҳонату-л-адаб. –Ҷ.5 (иборат аз 8 ҷилд). -Техрон: Интишороти Хайём, 1374.
5. Мунзавӣ Аҳмад. Феҳраствораи китобҳои форсӣ. –Ҷ.1-3. -Техрон: Маркази Доирату-л-маорифи бузурги исломӣ, 1382.
6. Сафо, Забехуллоҳ. Таърихи адабиёт дар Эрон. -Ҷ.4. – Техрон: Интишороти Фирдавс, 1369.
7. Техронӣ, Оқобузург. Зариъа. –Ҷ.1,5. -Бейрут: Дору-л-азвоъ, 1978.
8. Шерозӣ, Ибни Юсуф. Феҳрасти китобхонаи мадрасаи Оли Сипахсолор. –Ҷ.1. – Техрон: Матбааи Маҷлис, 1315.
9. Энциклопедияи адабиёт ва санъати тоҷик. –Ҷ.2. – Душанбе: Сарредаксияи илмӣ Энциклопедияи советии тоҷик, 1989.

Ба қалами Алиҷон Ҳоҷибоев

БУЗУРГОНИ ИЛМУ АДАБ

МУҲАММАД ҶАРИРИ ТАБАРӢ

Муҳаммад Ҷарири Табарӣ аз ҷумлаи донишмандони ифтихорофари тоҷик ва яке аз дурахшонтарин чеҳраҳои илмии ҷаҳон аст. Куня, ному насаб ва нисбаи ӯро аксар Абӯҷаъфар Муҳаммад ибни Ҷарир ибни Язид ибни Касир ибни Ғолиби Омулии Табарӣ навиштаанд. Ӯ соли 224/839 дар деҳқадаи Омули Табаристон ба дунё омад. Шухрат ёфтаниш ба «Табарӣ» низ аз ҳамин ҷост. Падараш аз хурдӣ дар ӯ начобату нубуғи хосаро мушоҳида менамояд ва ба таълими ӯ камари ҳиммат мебандад. Ҳамчунин, ҳобе, ки дар мавриди Табарӣ мебинанд, рағбати ӯро дар таълими фарзандаш бештар месозад. Табарӣ онро чунин баён дошта: «Падарам дар хоб мебинанд, ки ман дар пеши Расулulloҳ (с) истодаам ва бо худ тубрае пур аз санг дорам ва аз он ҷо пеш меандозам. Чун хоб ба муаббир гуфта мешавад, ӯ мегӯяд, ки ин фарзанди ту оянда аз мухлисони оини тавҳидӣ ва ҳомии шариасти муҳаммадӣ хоҳад шуд. Ин сухан шавқӣ падарамро дар раҳнамоии ман бар ҷаҳони илм бештар барангехт» (8, 6, 520).

Табарӣ нахуст дар зодгоҳи худ Омул ба касби дониш мепардозад ва қабл аз синни булуғ бар асосҳои улуми шаръӣ тасаллут пайдо менамояд. Дар ин маврид худ чунин фармуда: «Ман дар ҳафтсолагӣ Куръонро хифз намудам, дар ҳаштсолагӣ ба мардум имоматӣ кардам ва дар нӯхсолагӣ ба навиштани ҳадис пардохтам» (19, 1, 1; 8, 6, 520). Аз синни булуғ барои такмили дониш ба сафар мебарояд. Заҳабӣ навишта: «Аз сарзамини худ дар ҳоле, ки дувоздаҳ сол умр дошт, ба талаби илм берун омад» (9, 1, 143).

Нахуст ба шаҳрҳои атроф, ки Рай аввалини онҳо буд, сафар менамояд. Дар ин замина аз забони Табарӣ чунин нақл гардида: «Назди Аҳмад ибни Ҳаммоди Дӯлобӣ, ки дар деҳае аз деҳоти Рай зиндагӣ мекард, мерафтем. Пас аз дарси ӯ девонавор ба ҳалқаи дарсии Ибни Ҳамид мешитофтем» (19, 1, 2; 8, 6, 521). Ибни Комил фармуда: «Аввал

дар зодгоҳи худ ҳадис фаро гирифт, сипас дар Рай ва атрофи он рафт» (8, 6, 520). Дар ин давра аз ҳама бештар аз Муҳаммад ибни Ҳамиди Розӣ баҳра мебарад ва бо шавқе тамом назди ӯ ҳадис фаро мегирад. Чунонки худ баён намуда: «Назди Муҳаммад ибни Ҳамиди Розӣ ҳадис менавиштем. Ӯ дар шаб чанд навбат ба назорати мо меомад ва аз он чи менавиштем, пурсон мешуд» (19, 1, 2).

Ҳамчунин, Ёқут навишта, ки Табарӣ аз Ибни Ҳамид бештар аз сад ҳазор ҳадис фаро гирифтааст (8, 6, 521).

Пас аз он ки аз дониши устодони ин сарзамин баҳраи кофӣ бармедорад, ба Ироқ рӯй меоварад. Дар ин муддат, ки ҳабдаҳ сол умр дошт, бо орзуи истимои ҳадис аз Аҳмади Ҳанбал, ворида Бағдод мегардад. Аммо замоне ба Бағдод мерасад, ки Имом Аҳмад аз дунё даргузашта буд. Муддате он чо мемонад. Сипас сӯи Воситу Басраву Куфа роҳ пеш мегирад. Дар ин шаҳрҳо аз маҳзари донишмандоне, чун Абӯкурайб Муҳаммад ибн ал-Алои Ҳамадонӣ, Бишр ибни Муоз, Муҳаммад ибни Башшор, Исмоил ибни Мӯсо, Муҳаммад ибни Мӯсои Ҳарашӣ, Ҳаннод ибни Сарӣ, Имод ибни Мӯсои Қаззо, Муҳаммад ибни Абдулаълои Санъонӣ ва чанде дигар дониш меандӯзад (8, 6, 521; 19, 1, 2). Дар ин сафар аз ҳама бештар аз маҳзари Абӯкурайб касби файз менамояд. Нубуғ ва истеъдоди камназири Табарӣ мӯчиб мегардад, то бо вучуди сахтгириву тундхӯй аз шогирдони хосаи Абӯкурайби мазкур қарор бигирад ва аз илми ӯ истифодаи фаровон бубарад. Табарӣ ин матлабро чунин баён дошта: «Бо толибони илми ҳадис назди манзили Абӯкурайб ҳозир гардидам. Чун лаҳзае гузашт, Абӯкурайб аз равзана ба мо нигоҳ намуд. Толибилмон ҳама илтимоси даромадан карданд. Аммо ӯ гуфт: Кадоме аз шумо аҳодисеро, ки аз ман навишт, ҳифз намуд? Ҳама ба якдигар нигаристанд, сипас ба ман рӯй оварда гуфтанд: Оё ту он чӣ аз ӯ навиштӣ, ҳифз намудӣ? Гуфтам: Оре. Он гоҳ гуфтанд: Ин ҳифз намудааст, ӯро бисанҷ. Чун пурсиш оғоз шуд, ман ҳар ҳадисе, ки китобат намуда будам, онро дақиқ бо ровӣ ва таърихи истимоъ баён медоштам. Абӯкурайб низ ба пурсидан идома медод, то ин ки итминон ҳосил намуд ва фармуд, ки ба наздаш дохил шавам».

Ёқут пас аз нақли матлаб менависад, ки чун Абӯкурайб начобату нубуғи Табариро дарёфт, бо вучуди чавонӣ ӯро аз наздиконаш сохт ва қадрашро бишинохт. Табарӣ аз Абӯкурайб бештар аз сад ҳазор ҳадис фаро гирифт (8, 6, 522; 19, 1, 2).

Сипас ба Бағдод бозмегардад. Чанд сол он чо бар афзудани дониши фикҳӣ ва улуми куръонӣ машғул мешавад. Он гоҳ сӯи Миср сафар менамояд. Зоҳиран, дар ҳамин сафар ба Миср буда, ки ҳаммаслакони ӯ Муҳаммад ибни Исҳоқ ибни Хузайма, Муҳаммад ибни Насри Марвазӣ ва Муҳаммад ибни Хоруни Рӯёнӣ бо ӯ ҳамроҳӣ доштанд ва ниёзу гуруснагии шадид домангирашон шуд. Ин сахтӣ

то ҷое бар онҳо голиб омад, ки дигар куте барояшон боқӣ намонд ва барои изҳори эҳтиҷ ва талаби таом зарурат пеш омад (барои тафсил ниг. 8, 6, 518-519; 10, 11, 167; 20, 1, 446-447).

Бояд ёдовар шуд, ки бо он ки падари Табарӣ дар роҳи таҳсили илм пайваста дар таъмини ниёзҳои фарзандаш мекӯшид, ӯ ҳеч гоҳ батамом аз саҳтиҳо дар канор набуд. Табарӣ худ поре аз ин мушкilotро чунин баён дошта: «Боре кӯмаки молии падарам таъхир намуд ва музтар мондам, ночор остинҳои пероҳани хеш баркандам ва бифурӯхтам» (10, 11, 171).

Табарӣ дар роҳи Миср аз машоихи Шом ва шаҳрҳои дигаре, ки дар он чода қарор доштанд, баҳра мебарад. Дар ин сафар, ки соли 253/867 буд, аз устодони Фустоти Миср фикҳи Имом Молик, Шофай ва Ибни Ваҳбро ба таври кофӣ аз худ менамояд. Сипас боз дар паи ҳусули мақсуд аз Миср ба Шом меравад. Соли 256/869 дигарбора ба Миср бозмеояд. Ин навбат дар байни донишмандони Миср эътибори баланд меёбад ва дар музокираҳо нубуғи ӯ дар улуми қуръонӣ, фикҳ, ҳадис, луғат, наҳв ва шеър равшан мегардад.

Аз ҷумла, бо Абулҳасан Алӣ ибни Сироҷи Мисрӣ, ки аз бузурғтарин фозилони он сарзамин буд ва ҳар донишманде, ки он чо мерасид, бо ӯ мулоқот мекард, музокира сурат мегирад. Ӯ Табариро дар ҳамаи донишҳо комил меёбад, ҳатто аз шеър мепурсад ва дар он низ аз нубуғаш ба аҷаб меояд (8, 6, 523).

Табарӣ лавҳае аз ин сафарро чунин баён дошта: «Вақте ки ба Миср расидам, ҳар нафаре аз аҳли илм бо ман суҳбат доир менамуд ва дар илме, ки устод буд, маро месанҷид. Рӯзе марде омад ва масъалае аз илми арӯзро пурсон шуд, ки қаблан аз он огоҳии кофӣ надоштам. Ба ӯ гуфтам, ки имрӯз аҳд кардам, то бо қасе аз илми арӯз чизе нагӯям. Аз ин рӯ, фардо биё, то посухи туро бидиҳам. Дар ин миён аз дӯсте хоҳиш кардам, то китоби «Арӯз»-и Халил ибни Аҳмадро ба ман дастрас намояд. Вақте ки китоб ба дастам расид, тамоми шаб онро мутолеа намудам ва дар субҳ чун устоди арӯз арзи ҳастӣ кардам» (8, 6, 525; 19, 1, 3).

Табарӣ, зоҳиран, ин навбат дар Миср бисёр намеистад. Пас аз он ки бо донишмандони он чо робитаи илмӣ пайдо менамояд, ба Бағдод бозмегардад. Самъонӣ аз сафари ӯ ба Ҳичоз ва истифодаи ӯ аз машоихи он диёр гузориш дода (1, 4, 24), ки он, ба занни голиб, бояд дар ҳамин сафар сурат гирифта бошад.

Муаллифи «Муъҷаму-л-удабо» навишта, ки чун Табарӣ ба Бағдод бозомад, муддате он чо ба китобат пардохт. Сипас ба зодгоҳаш Табаристон рафт. Аз он чо боз ба Бағдод омад ва пас аз рӯзгоре бори дигар ба Табаристон рафт, ки он дар соли 290/902 буд. Дигарбора ба Бағдод омад ва дар маҳаллаи Қантарату-л-барадон (Пули Барадон) сукунат ихтиёр намуд ва эътибору овозааш ҳама чоро фаро гирифт (8, 6, 525).

Зоҳиран, дар ҳамин сафари дуҷум ба Табаристон буда, ки байни ӯ ва донишманди дайनावарӣ Абдуллоҳ ибни Ҳамдон маҷлиси музокира баргузор мегардад, ки дар он аҳли илм, аз ҷумла Абӯбакр ибни Саҳли Дайनावарӣ, ба мушоҳида ва доварӣ менишинанд (8, 6, 525-526).

Табарӣ замоне, ки дар Бағдод маконати хоса меёбад, иддае аз донишмандон нисбаташ таассуб зоҳир менамоянд ва ҳанбалиён бар зидди ӯ мешӯранд. Қор то ҷое мерасад, ки хонаашро сангборон мекунанд ва раиси хадамоти интизомии Бағдод бо афсарони зиёд мутаассибонро пароканда месозад (барои тафсил ниг. 8, 6, 525-526; 10, 11, 171; 13, 6, 143-144). Бар асари ҷунин таассубот, Табарӣ бештар дар хонааш узлат ихтиёр менамояд ва он ҷо ба тадрису таълиф мепардозад.

Муҳаммад Ҷарири Табарӣ аз ин ба баъд то поёни умр дар Бағдод монда, дар раҳнамоии ҷома бар олами маърифат мекӯшад ва ҷун марҷаи аҳли илм рӯзгор сипарӣ менамояд.

Тибқи гузориши манобеъ, Табарӣ дар ҳаштоду шашсолагӣ, дар охири моҳи шавволи соли 310/922 дар Бағдод аз дунё дармегузарад ва ҳамон ҷо дар манзилаш ба хок супорида мешавад (10, 11, 174; 8, 6, 552; 20, 1, 449-450; 1, 4, 25; 14, 1, 44; 16, 4, 43; 13, 6, 144 ва ғ.).

Хатиби Бағдодӣ навишта, ки бар ҷанозааш мардуми бешумор ширкат намуданд ва ҷанд моҳ (аз ҷониби иродатмандон, ки аз гӯшаву канори олам меомаданд), бар қабраш ҷаноза хондан идома ёфт (20, 1, 450).

Ибни Аъробӣ, Ибни Дурайд ва иддае дигар дар марсияи ӯ қасоиду ашъори ҷонсӯз сурудаанд (барои мутолеа ниг. 10, 11, 174-175; 20, 1, 450-451 ва ғ.).

Шамсиддин Заҳабӣ менависад, ки хангоми вафоташ гурӯҳе аз донишмандон канораш ҷамъ омада буданд. Абӯбакр ибни Комил, ки яке аз онҳо буд, қабл аз он ки рӯҳи ӯ ба парвоз ояд, гуфт: Эй Абӯҷаъфар, ту дар тариқи бандагӣ байни мову Худо хуччат ҳастӣ, оё дар ин масир ба мо васияте дорӣ, то ба василаи он киштии хеш аз уқёнуси пурхатарии дунё саломат ба соҳили амни охират бирасонем? Табарӣ дар посух фармуд: Шуморо ба он чи дар китобҳоям навиштаам, васият менамоям. Бар онҳо амал намоед! Сипас калимаи шаҳодатро борҳо ба забон овард ва бо ёди Худо даст бар рӯи хеш кашиду ҷашмонашро бубаст. Ҷун дастонаш боз шуданд, дидем, ки дигар мурғи ҷонаш аз қафаси танги тан берун ҷаста ва ба малакути аъло парвоз намудааст (10, 11, 170-171).

Табарӣ бо ҷунин зиндагӣ, ки саропо вақфи таълиму таълиф буд ва ҳатто барои издивоҷ фурсате ҳолӣ нагузошт, дар садри чеҳраҳои мондагори таърих қарор гирифт ва бузурғтарин донишмандонро маҷюни илми хеш сохт.

Ҷунин азхудгузаштагӣ мӯчиб гардид, то фозилони рӯзгор дар тӯли асрҳо ба табцилу таҳсини ӯ пардозанд.

Қифтӣ дар шаъни ӯ навишта: «Олим, комил, фақеҳ, муқрӣ, наҳвӣ, луғавӣ, ҳофиз, ахборӣ ва чомеулум, ки дар заминаи донишҳои омӯхташ мисли ӯ дида нашудааст» (17, 3, 89).

Хатиби Бағдодӣ фармуда: «Он қадар зиёд дониш омӯхт, ки ҳеҷ нафар аз хамрӯзгоронаш дар ин замина бо ӯ баробарӣ карда наметавонад» (20, 1, 447).

Шамсиддин Заҳабӣ фармуда: «Дар илму заковат аз нодирагони рӯзгор буд, чашми одамӣ мисли ӯро кам дидааст» (10, 11, 165).

Муосираш Муҳаммад ибни Исҳоқ ибни Хузайма гуфта: «Дар рӯи замин аз ӯ донотарро надидаам» (8, 6, 515).

Ибни Надим навишта: «Алломаи замон, имоми аср ва фақеҳи рӯзгор, ки чомеулум буд ва дар илмҳои тафсир, наҳв, шеър, луғат, фикҳ табаҳхури комил дошт» (15, 385).

Ибни Комил фармуда: «Пас аз Абӯҷаъфар касеро намеёбам, ки дар илм ва огоҳӣ аз осори уламову маърифати ихтилофи фуқоҳо чун ӯ бошад» (8, 6, 538).

Пайванди содиқонаи Табарӣ бо илм ӯро бар авҷи камолоти ахлоқӣ расонида буд. Дар манобеъ аз тавозуъ, ҳештандорӣ, кадршиносӣ аз уламо, қаноат ва дигар ҳисоли ҳамидаи ӯ ақволу ривоятҳо баён ёфтаанд.

Дар «Муъҷаму-л-удабо» омада, ки Абулфараҷ ибни Абулаббоси Исфажонӣ назди Табарӣ барои омӯзиши китобҳои ӯ рафтуомад мекард. Боре Табарӣ аз ӯ хоҳиш намуд, то ба як хучраи кӯчаки хонааш бӯриё дуруст намояд. Абулфараҷи Исфажонӣ зуд андозаи он хучраро гирифтӣ бӯриёе барояш таҳия намуд. Чун Абулфараҷ корро анҷом доду рафт, Табарӣ писари ӯро фаро хонд ва ҷаҳор динор бар дасташ гузошт, аммо ӯ қабул накард. Табарӣ пофишорӣ намуд, ки ҷуз бо гирифтани қимати бӯриё, онро нахоҳад пазируфт (8, 6, 547).

Абӯмуҳаммади Фарғонӣ навишта: «Вақте ки Ҳоконӣ ба вазорат расид, моли зиёде ба Абӯҷаъфари Табарӣ фиристод, аммо ӯ аз қабули он худдорӣ варзид. Мансаби қозигиро ба ӯ пешниҳод кард, онро низ напазируфт. Қабули раиси додгоҳро аз ӯ талаб намуд, боз қабул накард. Ёронаш дар баробари ин рафтор ӯро сарзаниш намуда гуфтанд: Дар ин қор бароят савобе ҳаст, суннати қадимаеро, ки аз муомила афтадааст, зинда месозӣ. Ҳамин тавр, барои мансаби раиси додгоҳро қабул кардани Табарӣ пофишорӣ намуданд, ҳатто барои рафтан ба боргоҳ ҳама чизро тадорук диданд, аммо ӯ онро танбех фармуда гуфт: «Ман чунин гумон мекардам, ки агар дар қабули ин мансаб рағбат намоям, шумо маро боз хоҳед дошт». Он гоҳ асҳоб ҳиҷолатзада шуданд ва бозгаштанд» (10, 11, 170).

Бино ба қавли Ёқути Ҳамавӣ, Абӯалӣ Муҳаммад ибни Убайдуллоҳи вазир ба Табарӣ кисаеро, ки дар он даҳ ҳазор дирҳам

буд, ба ҳада фиристод ва ба намояндаи худ гуфт, ки агар онро напазирад, бигӯ, то ба ёрони ниёзмандаш тақсим намояд. Чун фиристода ҳадяро ба Табарӣ расониду ӯ напазируфт, гуфтори вазирро ба ӯ арза дошт. Аммо Табарӣ боз ҳам қабул накард ва гуфт: «Агар чунин аст, ӯ худ ниёзмандонро хубтар мешиносад» (8, 6, 547).

Ибни Комил оварда, ки Табарӣ дар китоби «Зайлу-л-музаййал»-и хеш Имом Абӯҳанифаро (рх) фақеҳ, олим, парҳезгор хонд ва ба бузургӣ ёд намуд. Замоне ки ин китобро ба шогирдонаш имло мефармуд, яке аз онҳо – Абулҳасан ибни Хусайни Саввоф ба эътироз забон кушод. Табарӣ аз ин густоҳии ӯ дар баробари уламо нороҳат гардид ва аз ӯ пайванди худро бибурид (8, 6, 544; 18, 76).

Муҳаммад ибни Довуди Зоҳирӣ забон ба бадгӯии Табарӣ кушода буд ва бо назарҳои ботил бар ӯ тухмат мебаст. Ин ба он сабаб буд, ки Табарӣ назарҳои носавоби падари ӯро нақд намуда буд. Табарӣ зимни мулоқоте назди ӯ илми падарашро сутуд ва забон ба таҳсинаш кушод. Чунин рафтори Табарӣ мӯҷиб гардид, то писари Довуди Зоҳирӣ аз он феъли зишти худ бозистад (8, 6, 541-542; 18, 76).

Дар мавриди рӯзгор ва манокіби Табарӣ дар гузашта аз ҷониби Абдулазиз ибни Муҳаммади Табарӣ, Абӯбакр ибни Комил ва дигарон осоре ба қалам омадааст (8, 6, 556; 23, 1, 297-298). Имрӯз низ таҳқиқоти хосае анҷом гирифтааст (3; 18; 23).

Табарӣ мазҳабро низ таъсис дода буд, ки бо номи «ҷаририя» ё «табария» ёд мешуд. Алӣ ибни Абдулазиз ибни Муҳаммади Дӯлобӣ, Абӯбакр Муҳаммад ибни Аҳмади Абӯсалҷ, Абулфараҷи Муофо, Абӯбакр ибни Комил ва иддае аз фуқоҳои номвари дигар дар ин мактаб тарбият ёфтанд ва дар рушди мазҳаби Табарӣ хидмат намуданд (15, 385-388). Аммо ин мазҳаб баъдтар аз равнақ афтадааст.

Муҳаммад Ҷарири Табарӣ бештари умри худро барои таълифи осор вақф намуд ва аз худ осори арзишманди фаровоне ба мерос гузошт. Довудӣ аз Убайдуллоҳ ибни Абдулғаффори Луғавӣ чунин оварда: «Муҳаммад ибни Ҷарир чихил сол бар китобат нишаст ва дар ҳар рӯзе аз он чихил варақ навишт» (5, 2, 109). Баъзе аз шогирдони ӯ навиштаҳояшро бар айёми ҳаёташ, пас аз булуғ то охир, тақсим намуданд, ки ба ҳар рӯзи он чаҳордаҳ варақ рост меомад (19, 1, 12). Табарӣ дар заминаи илми тафсир, ҳадис, таърих ва фикҳ осори зиёд тасниф намуда, ки машхуртарини онҳо чунинанд:

1. «Ҷомеу-л-баён», маъруф ба «Тафсири Табарӣ». Ибни Хузайма дар шаъни ин тафсир чунин фармуда: «Аз оғоз то поён онро мутолиа карда дарёфтам, ки дар рӯи замин бар илми тафсир аз Муҳаммад ибни Ҷарир донотаре нест» (5, 2, 111). Заҳабӣ навишта: «Аз тафсирҳое, ки дар дасти мардум аст, саҳеҳтарини он тафсири Ибни Ҷарири Табарӣ мебошад» (9, 1, 150). Абӯҳомид Аҳмади Исфароинӣ фармуда: «Агар касе ба-

рои омӯзиши тафсири Ибни Ҷарир ба Чин ҳам сафар намояд, арзанда аст» (10, 11, 168). Табарӣ худ фармуда: «Қабл аз иқдом бар таснифи тафсире, ки навиштанаширо ният карда будам, се сол истихора намудам ва аз Худо кӯмак хостам, он гоҳ Ӯ маро ёрӣ фармуд» (8, 6, 530; 10, 11, 169). Муаллиф мехоста, ки ин тафсири хешро хеле муфассал ба қалам оварад, аммо ҳиммати ҳамрӯзгоронаш ӯро аз ин боз доштааст. Аз Абӯумар Убайдуллоҳи Симсор ва Абулқосим ибни Ақили Варроқ нақл гардида, ки Абӯҷаъфари Табарӣ ба алоқамандон фармуд: Оё рағбат доред, ки тафсире дар сӣ ҳазор варақ бароятон бинависам? Гуфтанд: Умр ба мутолеаи он кифоят наменамояд. Табарӣ гуфт: Паноҳ ба Худо, ҳимматҳо мурдааст. Пас онро мухтасар намуд ва дар се ҳазор варақ ба қалам овард (8, 6, 515). «Ҷомеу-л-баён» аз замони таълиф бо истиқболи гарми аҳли илм рӯ ба рӯ мешавад. Мунтахаби Ибни Аҳшед (ваф. 326/938), ки дар асри муаллиф зистааст ва тарҷумаи уламои Мовароуннаҳр бо фармони Мансур ибни Нӯҳи Сомонӣ (350-366/961-976) равшангари ин ҳақиқат аст. Ҷамчунин, талхиси Ибни Сумодиҳи Андалусӣ (ваф. 484/1091), ки то асри ҳаштуми ҳиҷрӣ байни туллоби илм маъруф буд, ин назарро таъйид наменамояд (18, 114-115). Афзун бар ин, тарҷумаҳои кухани он ба туркӣ ва талхисҳо аз ҷониби Ҷалолиддин Суютӣ, Муҳаммадалӣ Собунӣ, Солех Аҳмад ва иддае дигар ин назарро таъкиди бештар мебахшанд. Ин тафсир чандин навбат ба таъб расидааст. Навбати аввал байни солҳои 1322-1330/1904-1911 дар матбааи Булоқи Миср дар сӣ муҷаллад ҷоп гардид, аммо нусхаи мусаххаҳу мунаққаҳи он ба кӯшиши муҳаққиқ Маҳмуд Муҳаммад Шоқир ба таъб расидааст. Ин тасҳеҳ бори охир бо ҳошияву таҳқиқи аҳодис дар даҳ муҷаллади захим аз сӯи матбааи «Дору-с-салом» 1428/2007 манзури хонандагон гардидааст.

2. «Ахбору-р-русули ва-л-мулук» ё «Ториху-л-умами ва-л-мулук». Ин асар бештар бо номи «Таърихи Табарӣ» машҳур аст ва «уммут-таворих» (модари таърихҳо) хонда мешавад. Ин таърих аз оғоз то имрӯз муҳимтарин манбаи таърихнигорон ба ҳисоб меравад. Чандин зайлу такмила бар он навишта шудааст ва тарҷумаву талхисҳо сурат гирифтааст. Абдуллоҳ ибни Аҳмади Фарғонӣ (ваф. 362/973), ки аз шогирдони Табарист, бо номи «Китобу-с-сила» зайлу такмила бар он навишт (8, 6, 516). Алӣ ибни Абдулазизи Ҷурҷонӣ (ваф. 366/976) бо номи «Таҳзибу-т-торих» онро мунтахаб намуд (11, 4, 300). Ҷамчунин, Урайб ибни Саъди Қуртубӣ (370/980) аз он мунтахабе таҳия сохт (18, 206). Дар замони Сомониён аз ҷониби Абӯалии Балъамӣ гузидаи он бо изофот ба тоҷикӣ тарҷума гардид ва «Таърихи Балъамӣ» хонда шуд. Ҷамин гуна, Собит ибни Синон (ваф. 363/974), Ҷилол ибни Мухсини Собӣ (ваф. 448/1056), Муҳаммад ибни Абдулмалики Ҷамадонӣ (ваф. 521/1127) ва иддае дигар низ бар ин китоб такмила навиштанд (22, 1, 297-298; 18, 221-223). «Таърихи Табарӣ» афзун ба тоҷикӣ, ба туркӣ, фаронсавӣ, англисӣ

ва чанд забони дигар низ тарҷума ёфтааст. Нащри он ба забони аслӣ (арабӣ) борҳо сурат гирифтааст. Ин асар бо ҳазфи силсилаи санадҳо ба кӯшиши Абулқосими Поянда ба форсӣ тарҷума ёфтааст.

3. «Таҳзибу-л-осор». Аз некӯтарин осори Табарӣ буда, онро аз овардани ривоёту аҳодиси Абӯбакр (рз) оғоз намудааст. Дар ин китоб муснади даҳ ёри биҳиштӣ, аҳли байт, мавоӣ ва қисмате аз муснади Абдуллоҳ ибни Аббосро нақлу таҳқиқ намуда, қабл аз итмоми он аз дунё даргузаштааст (19, 1, 13). Заҳабӣ фармуда: «Агар ба ин шева ба поён меомад, бар сад мучаллад мерасид» (10, 11, 169).

4. «Шарҳу-с-сунна». Табарӣ дар ин китоб мазҳаби фикҳӣ ва назари эътиқодии худро бар асоси орои саҳоба, тобеин ва фуқаҳову донишмандони муътабар баён доштааст. Порае аз китоб дар Ҳинду Миср ба чоп расидааст (18, 283).

5. «Одобу-л-маносик». Дар ин китоб ҳар масъалае, ки бар ҳаҷқунанда аз оғози сафар то поёни маносики ҳаҷ лозим аст, баён ёфтааст.

6. «Китобу-л-басит». Ин китоб хеле пурҳаҷм буда, ба масъалаи фикҳ баҳшида шудааст. Танҳо «китобу-с-салот»-и он дар ҳаҷми 1500 саҳифа мебошад. Аммо ин китоб нотамои мондааст.

7. «Китобу-л-кироот». Ин китоб дар илми кироат буда, Табарӣ дар он тамоми кироатхоро оварда будааст. Донишмандон фармудаанд, ки он нахуст дар ҳаҷдах мучаллад буд, баъдан Табарӣ худ онро мухтасар намуд.

8. «Ихтилофу-л-фуқаҳо». Номи пурраи китоб «Ихтилофу-л-фуқаҳо фӣ аҳкоми шароеи-л-ислом» аст. Китоб нахустин таълифи Табарӣ ба шумор меравад ва дар мавзӯи худ беназир аст. Асли китоб дар ҳаҷми тафсири муаллиф, яъне дар се ҳазор varaқ буда (8, 6, 536), ки имрӯз аз байн рафтааст. Аммо пораҳои чудоғонаи китоб пайдо омадааст ва мунташир низ гардидааст (18, 186).

9. «ал-Латиф». Ин китоб муҳимтарин таълифи фикҳии Табарист. Номи комили он «ал-Латиф фӣ аҳкоми шароеи-л-ислом» буда, пас аз «Ихтилофу-л-фуқаҳо» навишта шудааст. Табарӣ дар ин китоб далел ва назарияи фикҳии мазҳаби худро арза доштааст. Ёқут навишта, ки китоб аз нафистарин осори Табарӣ ва боарзиштарин таълифоти фуқаҳост. Тақрибан дар се ҳазор varaқ мебошад (8, 6, 537). Китоб дар ҳаштоду се боб будааст (10, 11, 168).

10. «Зайлу-л-музаййал». Ин китоб дар таърихи саҳоба, тобеин ва донишмандон аст ва дар маърифати машоихе, ки то аҳди Табарӣ зистаанд, гузоришоти хеле арзишмандро дар худ доштааст. Аз ҳамин ҷост, ки Ёкути Ҳамавӣ дар тавсифи он навишта: «Ин китоб аз некӯтарин таълифот аст. Аҳли таърих ва туллоби ҳадис ба он рағбати тамои нишон медиҳанд» (8, 6, 535). Заҳабӣ аз ин китоб ба сурати «Таъриху-р-риҷол» ёд кардааст (10, 11, 168). Табарӣ таҳрири онро пас

аз соли 300/912 ба анҷом расонидааст. Китоб дар ҳазор varaқ китобат ёфта будааст (8, 6, 535). Матни комили китоб нопадост. Урайб ибни Саъди Қуртубӣ, ки «Таърихи Табарӣ»-ро низ талхис намудааст, гузидае аз онро таҳия сохтааст. Ин гузида имрӯз дастрас аст ва борҳо бо номи «ал-Мунтахаб мин «Зайли-л-музаййал» ҳамроҳи матни «Таърихи Табарӣ» чоп шудааст (18, 206-207).

Аз Табарӣ ашъор низ ба мерос монда, ки метавон онҳоро аз манобеъ мутолиа намуд (2, 94; 8, 6, 513-525; 10, 11, 170-174; 20, 1, 449 ва ғайра).

Ибтикороти Муҳаммад Чарири Табарӣ дар илми таърих, тафсир, фикҳ ва ҳуқуқ мӯчиб гардид, то шахсияти ӯ дар мактабҳои илмии ҷаҳон ҳамчун нобиғаи башарӣ эътироф ёбад ва осораи дар садри феҳристи сарчашмаҳои тирози аввал қарор бигирад.

Пайнавишт:

1. Абдулкарим ибни Муҳаммад ибни Мансур ас-Самъонӣ. ал-Ансоб.-Ҷ.9.-Бейрут: Дору-л-кутуби-л-илмийя, 1980.
2. Абӯисҳоки Шерозӣ. Табақоту-л-фуқаҳо.-Бейрут:Дору-р-роид, 1970.
3. Аҳмад Муҳаммад Ҳавфӣ. ат-Табарӣ.-Миср:Интишороти Вазорати фарҳанг, 1963.
4. Деххудо, Алиакбар. Луғатнома.-Ҷ.12.-Техрон: Муассисаи интишорот ва чопи Донишгоҳи Техрон, 1337.
5. Довудӣ, Муҳаммад ибни Алӣ ибни Аҳмад. Табақоту-л-муфассирин.-Ҷ.2.-Қоҳира: Мактабату Ваҳба, 1994.
6. Донишномаи «Аълому-л-фикри-л-исломӣ».-Қоҳира: Вазорати авқоф, 2007.
7. Донишномаи Қуръон ва қуръонпажӯҳӣ. Зери назари Баҳоуддин Хуррамшоҳӣ.-Ҷ.2.-Техрон: Дӯстон-Ноҳид, 1377.
8. Ёкути Ҳамавий. Муъҷаму-л-удабо/Тасхеҳи Умар Форук Таббӯ.-Ҷ.6.-Бейрут: Муассисату-л-маориф, 1999.
9. Заҳабӣ, Муҳаммад Хусайн. ат-Тафсиру ва-л-муфассирун.-Ҷ.1.-Қоҳира: Мактабат-у-Ваҳба, 2003.
10. Заҳабӣ, Шамсиддин. Сияру аълومي-н-нубало.-Ҷ.11.-Қоҳира: Дору-л-ҳадис, 2006.
11. Зирикӣ Х. Қомусу-л-аълум.-Ҷ.6.-Бейрут: Дору-л-малойин, 2005.
12. Ибни Имод. Шазароту-з-заҳаб.-Ҷ.4.-Бейрут:Дору Ибну Касир,
13. Ибни Касир. ал-Бидоятю ва-н-нихоя.-Ҷ.6.-Қоҳира:Дору-л-ҳадис, 2006.
14. Ибни Қозӣ Шухба. Табақоту-ш-шофеия.-Ҷ.1.-Техрон:Эҳсон, 1389.
15. Ибни Надим. ал-Феҳрист.-Бейрут: Дору-л-кутуби-л-илмийя, 1996.
16. Ибни Халликон. Вафийёту-л-аъён.-Ҷ.4.-Бейрут: Дору-л-кутуби-л-илмийя, 1998.
17. Қифтӣ, Абулҳасан ибни Алӣ.Инбоҳу-рувот.-Ҷ.3.-Қоҳира:Дору-л-фикр, 1986.
18. Муҳаммад Зухайлӣ. ал-Имом ат-Табарӣ.-Димишқ:Дору-л-қалам, 1999.
19. Табарӣ, Муҳаммад ибни Чарир. Ҷомеу-л-баён.-Ҷ.1.-Қоҳира: Дору-с-салом, 2007.
20. Хатиби Бағдодӣ. Таърихи Бағдод.-Ҷ.1.-Бейрут:Дору-л-фикр, 2004.
21. Хуррамшоҳӣ, Баҳоуддин. Қуръонпажӯҳӣ.-Техрон: Маркази нашри фарҳангии машрик,1372.
22. Ҳочӣ Халифа. Кашфу-з-зунун.-Ҷ.2.-Бейрут: Дору-л-кутуби-л-илмийя, 2008.
23. Шихобӣ, Алиакбар. Аҳвол ва осори Муҳаммад ибни Чарири Табарӣ.-Техрон, 1335.

*Ба қалами
Фаҳриддин Насриддинов*

МУҲАММАД ВАСИФИ САҶЗӢ

Муҳаммад Васифи Саҷзӣ (Сағзӣ) аз ҷумлаи нахустин шоирони форсисаро маҳсуб меёбад, ки дар нимаи дувуми асри IX зиндагӣ кардааст. Дар бораи зиндагонии ӯ маълумоти андаке дар даст дорем. Бино ба ахбори «Таърихи Систон», ки муътамадтарин сарчашма роҷеъ ба рӯзгори Муҳаммад Васифи Саҷзӣ ба шумор меравад, ӯ дабири расоили Яъқуби Лайси Саффорӣ буд (9,209). Зохиран, ӯ муншии Амри Лайси Саффорӣ – бародари Яъқуб низ будааст (11,514). Ба қавли Забеҳуллоҳи Сафо «Муҳаммад Васиф аз овоили аҳди қудрати Яъқуб бо ӯ будааст ва давраи умарои баъд аз Яъқубро ҳам дарк карда ва то ҳудуди соли 296-297/908-909 ҳичрӣ ҳам осоре аз ӯ дорем» (7,167). Фурӯзонфар ин қавлро дуруст шуморида, таъкид кардааст, ки «Муҳаммад Васиф то соли 296/908, ки хонадони Саффорӣён заиф шуда буд, зиндагӣ мекард» (10,17).

Муҳаммад Васиф аз зумраи панҷ ё шаш шоире маҳсуб меёбад, ки ба унвони нахустин гӯяндагони шеърӣ форсӣ шуҳрат ёфтаанд (Абӯҳафси Суғдӣ, Бассоми Курд, Муҳаммад ибни Мухаллади Саҷзӣ, Маҳмуди Варроқи Ҳиравӣ, Абулаббоси Марвазӣ). Ҳамчунин, Муҳаммад Васиф аввалин шоирест, ки ба тақлид аз ашъори арабӣ шеърӣ форсӣ сурудааст. Дар китоби «Таърихи Систон» дар мавриди шеърӣ форсӣ гуфтани Муҳаммад Васиф ба пайравӣ аз шеърӣ арабӣ чунин ҳикоят нақл шуда: «Ҳангоме ки дар ҳузури Яъқуби Лайс шеъре ба забони арабӣ дар ситоиши ӯ хонданд, ӯ олим набуд, дарнаёфт. Муҳаммад Васиф ҳозир буд ва дабири расоили ӯ буд ва адаб некӯ донист ва бад-он рӯзгор нома порсӣ набуд. Пас Яъқуб гуфт: «Чизе ки ман андар наёбам, чаро бояд гуфт?» Муҳаммад Васиф пас шеърӣ порсӣ гуфтан гирифт ва аввал шеърӣ порсӣ андар аҷам ӯ гуфт ва пеш аз ӯ касе нагуфта буд» (9,209-210).

Саид Нафисӣ дар ин маврид чунин менависад: «Нахустин шеъре, ки ба забони порсии имрӯз, яъне забони дарӣ монда ва ба мо расидааст, аз Муҳаммад Васифи Сағзӣ – шоири маддоҳи Яъқуби Лайси Саффор аст» (5,86).

Иддае аз муҳаққиқон ба аввалин шоири форсӣ дар қолаби арӯз будани Муҳаммад Васиф шакку шубҳа доранд. Ба гуфтаи Содикӣ, «бешак, муайян кардани ин нукта, ки чӣ касе аввалбор бо усули арӯзӣ ба форсии дарӣ шеър гуфта, мушқил, бал ғайримумкин аст» (8,88; 10,16).

Муҳаммад Васиф адабиёти арабиро ба хубӣ медонист. Бино ба қавли Забеҳуллоҳи Сафо, нахустин шеърӣ Муҳаммад Васиф баъд аз соли 251/865 суруда шудааст (7,167). Аббос Иқболи Оштиёнӣ таърихи

назми онро дар соли 253/867 сабт кардааст (6,136). Муаллифи «Таърихи Систон» мегӯяд: «Чун Яъқуб Занбил ва Аммори Хоричиро бикӯшт ва Ҳарӣ (яъне, Ҳирот – М.П.) бигрифт ва Систону Кирмону Форс ӯро доданд, Муҳаммад Васиф ин шеър бигуфт:

*Эй амуре, ки амирони ҷаҳон хосаву ом,
Бандаву чокару мавлову сағбанду гулом.
Азалӣ ҳаззе вар лавҳ¹, ки мулке бидиҳед
Бе² Абиюсуфи Яъқуб ибна-л-Лайси Ҳумом.
Ба Латом омад Занбилу лате хурд ба линг,
Латра³ шуд лашқари Занбилу ҳабо гаит куном.
«Лимани-л-мулк» бихондӣ ту, амиро, ба яқин
Бо «қалилу-л-фия»,⁴ к-ат дод бар он лашқар ком.
Амри Аммор туро хосту з-ӯ гаит барӣ,
Теги ту кард миёнҷӣ ба миёни даду дом.
Умри ӯ назди ту омад, ки ту чун Нӯҳ бизӣ,
Дари Окор тани ӯ, сари ӯ боби Таом⁵» (9,210-211).*

Дувумин шеъри ӯ дар воқеаи шикасти Рофеъ ибни Ҳарсама ва катли ӯ дар соли 283/896 назм гардидааст (9,253).

Шеъри савумро Муҳаммад Васиф барои бародари Яъқуб – Амр пас аз асорати ӯ ба дасти Исмоили Сомонӣ, дар соли 287/900 суруда, назди ӯ фиристодааст. Чун Амр ин байтхоро бихонд, ноумед гашт ва аз ин ҷаҳон канораҷӯӣ кард (9,260).

Чаҳорумин ва дувумин қасидаи ӯ дар бобати воқеаҳои солҳои 296-297/908-909 мебошад (9,286).

Аз маҷмӯи далелу шавоҳиде, ки нисбат ба замони зиндагии Муҳаммад Васиф дар аксари манобеъ оварда шудаанд, бармеояд, ки шоир аз давраҳои аввали ҳукмронии Яъқуби Лайси Саффорӣ (247-265/861-878) дабири расоили ӯ буда, давраи салтанати умарои баъдинаи Саффориро низ аз сар гузаронидааст. Ҳамон гуна, ки дар боло зикр кардем, ӯ худуди солҳои 296-297/908-909 қасидае сурудааст. Аз ин ҷо ва маълумоти дар «Таърихи Систон» овардашуда гуфтан мумкин аст, ки Муҳаммад Васиф то соли 300/912 ва шояд баъд аз он низ

¹ Шояд дар асл на «вар лавҳ», балки «дар лавҳ» бошад.

² Истифодаи «бе» (بی) бо ҳарфи «ё» ба ҷои «ба» (به) боқимонда аз имлои асли «Таърихи Систон» аст, ки дар қадим «ки» (کی), «чи» (چی) ва «ба» (به) дар шаклҳои кӣ, чӣ ва бе (بی, چی, کی) навишта мешуд (шарҳи М. Баҳор).

³ латра – порашуда, шикастхӯрда ва парешоншуда

⁴ Ин ҷо ишора ба ояти қуръонӣ: «кам мин фиатин қалилатин ғалабат фиатан қасиратан» (Басо гурӯҳи андак, ки бар гурӯҳи бисёр ғалаба кардааст) мушоҳида мешавад (сураи Бақара, ояти 249).

⁵ Ишора ба ду дарвозаи шаҳри Заранҷ аст: яке Окор ва дигар Таом.

дар қайди ҳаёт будааст.

Бино ба қавли муаллифи «Таърихи Систон» Муҳаммад Васиф пайравони худро низ доштааст: «Бассоми Курд чун тариқи Васиф бидид андар шеър, шеърхо гуфтан гирифт ва адиб буд» (9,211).

Дар маҷмӯъ, аз Муҳаммад Васифи Сачзӣ 23 байт (ду қасидаи ноқис ва ду китъа) боқӣ мондааст.

Муҳаммад Васифи Сачзӣ аз шоирони номвари нимаи дувуми садаи IX мелодӣ ба шумор рафта, дар пайдоиш ва инкишофи шеъри арӯзии форсӣ-тоҷикӣ ба пайравӣ аз шеъри арӯзии арабӣ саҳми босазо гузоштааст.

Чанд намуна аз ашъори ӯ:

*Эй дил, дигар бин аз Табарон, ки
Пирӯза намой аз садафи марҷон.
Ва Рофеъ акрон, ки шудаи хаста,
Аз феъли Абиҳафс шаҳи чайшон (9,253).*

* * *

*Кӯшиши банда сабаб аз бахшиши аст,
Кори қазо буду туро айб нест.
Буду бихуд¹ аз сифати Эзад аст
Бандаи дармондаи бечора кист?
Аввали махлуқ чӣ бошад - завол,
Кори ҷаҳон аввалу охир якест.
Қавли Худованд бихон: «Фастақим»,
Муътақиде шав ту бар он барбишт (9,260).*

Пайнавишт:

1. Дабириёӣ, Муҳаммад. Пешоҳангони шеъри порсӣ.-Техрон, 1384.
2. Донишномаи забон ва адаби форсӣ.-Ҷ.5.-Техрон, 1393.
3. Кадканӣ, Шафеъ. Сувари ҳаёл дар шеъри форсӣ.-Техрон, 1358.
4. Мудаббирӣ, Маҳмуд. Шарҳи аҳвол ва ашъори шоирони бедевон.-Техрон, 1375.
5. Нафисӣ, Саид. Таърихи назму наср дар Эрон ва дар забони форсӣ.-Ҷ.2.-Техрон, 1344.
6. Оштиёнӣ, Иқбол Аббос. Таърихи мухтасари адабиёти Эрон.-Техрон, 1376.
7. Сафо, Забехуллох. Таърихи адабиёт дар Эрон (ва дар каламрави забони порсӣ. Аз оғози аҳди исломӣ то давраи Салҷуқӣ).-Ҷ.1.-Техрон, 1369.
8. Содикӣ, Алӣ Ашраф. Нахустин шоири форсисароӣ ва оғози шеъри арӯзии форсӣ //Маориф, шумораи 2, 1362. – С.87-115.
9. Таърихи Систон. Ба кӯшиши Муҳаммадтақӣ Баҳор.-Техрон, 1314.
10. Фурузонфар, Бадеуззамон. Мабоҳисе аз таърихи адабиёти Эрон.-Техрон, 1354.
11. Хумой, Ҷалололдин. Таърихи адабиёти Эрон.-Ҷ.2.-Техрон, 1340.
12. Шамисо, Сирус. Сабкшиносии шеър.-Техрон, 1382.

*Ба қалами
Мавлуда Почоева*

¹ Шояд муроди шоир «буду бибуд» ба маънии азалият ва абадият бошад.

Амин Аҳмади Розӣ

КАМОЛИ ХУЦАНДИ¹

«Шайх Камол. Дар силки акобири² машоих мунтазам³ буда ва аладдавом⁴ ба риёзату ибодат рӯзгор мегузаронида ва гоҳе ашъори обдор бар лавҳи рӯзгор сабт менамуда. Мавлавӣ Қомӣ дар «Нафахот» оварда, ки: «Вай бисёр бузург буда ва иштиғоли вай ба шеър тақаллуф дар он ситру⁵ талбисро⁶ буда бошад, балки мешояд, ки барои он буда, ки зоҳир мағлуби ботин нашавад ва аз ғояти сурати убудият⁷ боз намонад. Чунончи, ки худ мегӯяд.

Байт:

*Ин тақаллуфҳои ман дар шеъри ман,
«Каллиминӣ ё ҳумайро»⁸-и ман аст».*

Ва ҳам дар «Баҳористон» оварда, ки: «Шеъри Шайх дар талоқати⁹ суҳан ва диққати маонӣ ба мартабаест, ки зиёда бар он (мутасаввир) набошад, аммо аз ғояти муболиға аз салосат¹⁰ афтада. Аммо дар эроди амсолу ихтиёри баҳрҳои сабук бо қофияҳову радифҳои

¹ Матн аз «Ҳафт иқлим»-и Амин Аҳмади Розӣ (Ҳафт иқлим. Амин Аҳмади Розӣ / Тасхех, таълиқот ва ҳавошии Муҳаммадризо Тоҳирӣ. – Теҳрон: Суруш. – 1378.) таҳия шуд.

² акобир – бузургон

³ мунтазам – пайваст, дохил

⁴ аладдавом – бардавом, пайваста

⁵ ситр – пӯшидан

⁶ талбис – ҳақиқати ҳолро пинҳон сохтан

⁷ убудият – бандагӣ

⁸ Яъне: Бо ман суҳан кун, эй сурхрӯи ман.

⁹ талоқат – хушбаёнӣ, фасоҳат

¹⁰ салосат – равонӣ

гариб, ки сахли мумтанеънамост, татаббуи Хоҷа Ҳасани Деҳлавӣ намуда. Аммо он қадар маонии латиф, ки дар ашъори вай аст, дар ашъори Ҳасан нест ва ин ки вайро «дузди Ҳасан» мегӯянд, бар ҳамин татаббуъ аст. Чунончи дар баъзе девони ӯ ин фард сабт аст.

Байт:

*Кас бар сари ҳеч рахна нагрift маро,
Маълум ҳамешавад, ки дузди ҳасанам».*

Нақл аст, ки Шайх Камол дар ашъори худ илтизоми¹ «сағ» бисёр намуда ва Ҳасани Деҳлавӣ «дилбанд». Вақте шахсе ҳарду девонро дар як чилд дошта, ёре бад-ӯ расида гуфта, ки онҳоро аз якдигар ҷудо соз, мабодо «сагон»-и Камол «дилбанд»-ҳои Ҳасанро бихӯранд.

Давлатшоҳ дар тазкираи худ оварда, ки Шайх аз ватани маълуф² ба азми зиёрати Маккаи мутабаррика берун омада ва хиттаи³ дилкаши Табрезро маҳалли икомати худ гардонид ва умрҳо дар он макон ба сар бурд ва дар хине, ки Тӯктамишхон аз роҳи Дарбанд қасди Табрез кард, Шайхро дар ҳини муовадат⁴ ба дашти Қипчоқ бурда, ба шаҳри Сарой чой дод ва Шайх баъд аз чаҳор сол руҳсат ҳосил карда, ба Табрез омад. Султон Хусайн ибни Султон Увайс мақдамашро муғтанам⁵ дониста, чихати вай иморате тарҳ андохт ва чихати мурдон вазифаҳо таъйин фармуд ва амлок⁶ вақф намуд. Гӯянд Хоҷа Ҳофиз ғоибона ба Шайх ақидате мавфур⁷ дошта ва ҳама вақт аз Шероз мактубот мефиристода ва истидъои⁸ ашъор менамуда ва Шайхро низ тасфияи⁹ ботин боис шуда, ашъоре, ки ворид мешуда бад-он савб равон месохта. Орифоне, ки ба суҳбати Шайх Камол ва Хоҷа Ҳофиз расидаанд, гуфтаанд, ки: «Суҳбати Шайх Камол беҳ аз шеъраш буда ва шеъри Ҳофиз беҳ аз суҳбаташ». Вафоти Шайх Камол дар салоса ва самонумиата (803) дар Табрез даст дода ва бар лавҳи қабри вай навишта шуда:

Байт:

*Камол, аз Каъба рафтӣ бар дари ёр,
Ҳазорат офарин, мардона рафтӣ.*

¹ илтизом – яке аз санъатҳои бадеӣ аст, ки шоир барои зинати калом калимаеро зикраш лозим набошад ҳам, дар шеъри худ бисёр такрор мекунад.

² маълуф – одатқарда

³ хитта – макон, замин

⁴ муовадат – баргаштан

⁵ муғтанам – ғанимат

⁶ амлок – заминҳо ва сохтмонҳо

⁷ мавфур – афзун, бисёр

⁸ истидъо – хоҳиш, талаб

⁹ тасфия – сафо

Ва девони Камол, ки дар латофат аз оби зулол гарав бурда, имрӯз мутадовил¹ аст. Он чи навишта мешавад, қатре аз ғамом² ва чурбае аз он чом аст.

Байт:

*Гуфтӣ зи бунёд афканам, онро, ки бар ман дил ниҳад,
Гар чурм ин бошад, нахуст аз ман неҳ ин бунёдро.*

Минху³:

*Манъи Камол аз ошиқӣ, ҷони бародар, кай тавон,
Панди падар нофеъ нашуд расвои модарзодро.*

Минху:

*Камол, пеши касоне, ки шиқ меварзанд,
Шаби фироқ кам аз рӯзи подшоҳӣ нест.*

Минху:

*Агар вазифаи дардат замон-замон бирасад,
Ҳаловате ба дилу лаззате ба ҷон бирасад.*

Минху:

*Ранҷур карду дард фиристоду ҷон ситонд,
Бемори шиқро беҳ аз ин кас даво накард.*

Минху:

*Кадам куштаи шиқ аст аз ту рафта ба хок,
Ки ҷони гарқа ба хунаш гариқи раҳмат нест?*

Минху:

*Дар вучуди ман зи ҳастӣ ҳар сари мӯе, ки ҳаст,
Дӯст медорад маро, то дӯст медорам туро.*

Минху:

*Бе ғамат шод мабод ин дили ғампарвари мо,
Ғам хур, эй дил, ки ба ҷуз ғам набувад дарх(в)ари мо.*

Минху:

*Дардмандем, хабар медиҳад аз сӯзи дарун,
Даҳани хушқу лаби ташнаву чашми тари мо.*

Минху:

*Тавбаву шиқи ту обгинаву⁴ санг аст,
Номи нақӯ дар раҳи ту мӯчиби нанг аст.*

Таҳияи Абдушукур Ғафуров ва
Бишарифа Раҳматова

¹ мутадовил – маъмул, ҳама чо дастрас

² ғамом – абр

³ минху – аз ўст

⁴ обгина – чоми булӯрин

САЙРУ-Л-ИБОД¹

Сифати аҳли ризову таслим

Сафи дигар, ки хостар буданд,
Бедилу дасту пою сар буданд.
Фориғ аз сурати мурод ҳама,
Бартар аз касрату² тазод³ ҳама.
Чашми ваҳдат надида ҷисми яке,
Илми Одам нахонда исми яке.
Ҷаста аз қисмати миоту⁴ улуф⁵,
Раста аз захимати худусу хуруф.
Банда, лекин чу сояи Анқо⁶,
Зинда, лекин чу саҳраи⁷ саммо⁸.
Маъбади хок кӯи тал карда,
Манфази⁹ об рӯи сал¹⁰ карда.
Хӯрда як бода бар руҳи соқӣ,
Ҳарчи боқист, карда дар боқӣ¹¹.
Дар камоли муқаддари тақдир,
Чор такбир¹² карда бар такбир.
Йафъалуллоҳу мо йашо¹³ аз ҳуш,
Сохта бандавор ҳалқаи гуш.
Ҷонфурушонӣ боргоҳи адам

¹ Давом аз шумораи гузашта.

² касрат – бисёрӣ

³ тазод – муҳолиф

⁴ миот – садҳо

⁵ улуф – ҳазорон

⁶ анқо – мурғи афсонавӣ, ки гӯё дар кӯҳи Қоф зиндагӣ мекардааст.

⁷ саҳра – тахтасанг

⁸ саммо – якпорча ва саҳт

⁹ манфаз – гузаргоҳ

¹⁰ сал – чизе, ки аз ҷӯб ва халоша дарҳам мебанданд ва бо он аз об мегузаранд. Ба маънии киштӣ ҳам омадааст.

¹¹ Ба маънии раҳо кардан ва аз даст додан

¹² чор такбир – ишора ба ҳаҷор дафъа «Аллоҳу акбар» гуфтан аст, ки дар намози ҷаноза. Чор такбир задан ё чор такбир кардан ба маънии яқсара даст шустан ва гузаштан аз чизест.

¹³ Яъне: Худованд ҳар чӣ хоҳад, мекунад (Сураи Оли Имрон, ояти 35).

Хирқапӯшони¹ хонақоҳи² қидам.
 Тавқдорон-ш барнабишта зи шавк:
 Фалака-л-амру куллуҳу³ бар тавк.
 Сохта ҳар як аз миёни замир,
 Аз «Қулиллоҳу сумма зарҳум»⁴ тир.
 Қони эшон миёни он кубаро,
 Дафтари накши «антуму-л-фуқаро»⁵.
 Ҳама аз рӯи ифтиқор⁶ валаҳ⁷
 Ло шуда дар камоли иллаллаҳ⁸.
 Нур дидам дар ӯ раванда яке,
 Ҳамчу моҳе раванда бар фалаке,
 Ки ҳамекард аз он масофати дур,
 Хирқақошон ба тобише пурнур.
 Пеши рӯй оварида роҳи дурушт,
 Қаблҳо карда пок аз паси пушт.
 Пеши ӯ раҳ кушода мекарданд,
 Авлиёро пиёда мекарданд.
 Ман дар он роҳ в-андар он манзил,
 Хира мондам, на дида монду на дил.
 Хостам то дар он тариқ шавам,
 Ё ба ранге аз он фарик⁹ шавам.
 Ошике з-он сафи сақиму¹⁰ сахех,
 Пешам омад ҳамӯш, лек фасех
 Даст бар ман ниҳоду гуфт: Биист.
 Ҳам дар ин саф, ки чой чойи ту нест.
 Эй ба парвоз барпарида баланд,
 Хештанро раҳо шумарда зи банд.
 Бозрав сӯи ло йачузу йачуз¹¹,
 Ришта дар дасти сурат аст ханӯз.
 То ту дар зери банди таълифӣ,

¹ хирқапӯшон – дарвешон

² хонақоҳ – чое, ки шайхону орифон он чо ибодат ва зиндагӣ мекунанд.

³ Яъне: Пас, турост (сарриштаи) ҳама корҳо (Сураи Оли Имрон, ояти 148).

⁴ Яъне: Бигӯ: Худо, он гоҳ ононро ба ҳолашон раҳо кун (Сураи Анъом, ояти 91).

⁵ Яъне: Ниёзмандон шумоед (Сураи Фотир, ояти 16).

⁶ ифтиқор – изҳори эҳтиёҷ ва фақр

⁷ валаҳ – ба маънии парешонӣ, саргардонӣ

⁸ Порае аз калимаи шаҳодат аст. Яъне: Қуз Аллоҳ худои дигаре нест.

⁹ фарик – гурӯҳ

¹⁰ сақим – бемор, ранҷур

¹¹ ло йачузу йачуз – (он чӣ) чоиз аст ва (он чӣ) чоиз нест

Тахтаи нақши килки таклифӣ¹.
Пас бад-ин рӯй рой натвон зад²,
Шаръро пушти пой натвон зад.
Ки думи олам аз равиш чашиш аст,
Чу бирафтӣ, вилояти кашиш аст.
Худ ба худ раҳ фаро надонад кас,
Раҳ бар ашхоси ваҳдат омаду бас.
Раҳнамои ту, дон, ки он нур аст,
Нек наздик, лек бас дур аст.
Ў раҳонад туро зи фикрати хеш,
Ў расонад туро ба фитрати хеш.
Паи ӯ дор, то ба ҳизқ³ расӣ,
Дари ӯ гир, то ба сидқ расӣ.
К-ӯст аз дидаи ҳақиқату хизқ,
Раҳбари асдиқо⁴ ба мақъади сидқ⁵.
Ин ҳама зишт буду нағз он аст,
Ин ҳама пӯст буду мағз он аст.
Ў тавонад намуд мар ҷонро,
Бе никобе ҳуруфи Қуръонро.
К-андар ин рӯзгор солиқ ӯст,
Чашми боз андар-ин мамолик ӯст.
Гуфтам: Он нури кист? Гуфт: Он нур
Булмафохир Муҳаммади Мансур.

(давом дорад)

Таҳия ва тавзеҳи Мухлиса Нуруллоева

¹ килки таклиф – қалами тақдир, қазо

² рой задан – машварат кардан

³ ҳизқ – кордонӣ ва забардастӣ

⁴ асдиқо – ёрон

⁵ мақъади сидқ – нишастгоҳи ростин, бихишт

РАВЗАТУ-Л-АНВОР¹

**Мақолати ҳаштум: Дар шарҳи ояти ишқ ва моҳияти меҳр ва
исботи мартабаи инфирод²**

Чун ба табошири сабоҳи «аласт»³
Бар дари дил чон ба сабӯҳӣ нишаст.
Ишқ шароби азали х(в)арда буд,
Рӯй ба базми абадӣ карда буд.
Ношуда пайванди равон бо бадан,
Ишқ равон буду дили хаста тан.
Пештар аз шоибаи⁴ обу хок,
Ишқ шуд омехта бо чони пок.
Заврақи ибдоъ⁵ ба дарё ҳанӯз,
Санчақи⁶ эҷод ба сахро ҳанӯз.
Дар шикани турраи шаб тоб не,
Дар рухи рахшандаи рӯз об не.
Чашми сувар нури маонӣ надошт,
Чашмаи чон рӯйи равонӣ надошт.
Гунҷаи фитрат мутабассим⁷ нагашт,
Булбули хилқат мутаранним нагашт.
Шоҳи фалак пардасарояш набуд,
Мутриби сайёра⁸ навояш набуд.
Пири хирад роҳи раёсат наёфт,
Чон хабар аз дил ба фиросат наёфт.
Дида дам аз суҳбати мардум назад,
Гардиши гардун раҳи анҷум назад.
Сина ба дил ҳукми садорат надод,

¹ Давом аз шумораи гузашта.

² инфирод – танҳой. Дар ирфон ваҳдоният ва мақоми ваҳдатро мегӯянд.

³ аласт – ишора ба замоне, ки ҳанӯз ҷисму рӯҳи одамӣ ба ҳам набуданд ва Худованд ба таъбири «а ласту» (оё Худои шумо нестам?!) аз онҳо суоли парвардигорӣ хеш намуд.

⁴ шоиба – олудагӣ, омехта шудан

⁵ ибдоъ – чизи нав сохтан, навоарӣ

⁶ санчақ – алам, парчам, байрақ

⁷ мутабассим – хандонрӯ, табассумкунанда

⁸ мутриби сайёра – киноя аз Зӯҳра

Дил ба тан аз руҳ башорат надод.
Ҳафт фалак чунбиши даврон надид,
Чор тараф ҳайати аркон надид.
Шодӣ аз инкори ғам озод буд
В-оташи дил пеши ҳаво бод буд.
Шом дам аз хуни шафақ нозада,
Субҳ раҳи хайли ғасақ¹ нозада.
Ношуда огоҳ вучуд аз адам,
Ношуда мумтоз ҳудус² аз қидам³.
Ҷоми нучум аз кафи гардун ҷудо,
Тахтаи рамл⁴ аз бари ҳомун⁵ ҷудо.
Рояти заррини хур аз бом дур,
Хирғаҳи симини маҳ аз шом дур.
Ишқ дар он вақт ба парвоз буд,
Дидаи ӯ бар дари дил боз буд.
Меҳри дил оташ шуду дар мо гирифт
В-оташи мо дар дили хоро гирифт.
Он ки ба қудрат гили Одам сиришт,
Тухми ҳаво⁶ дар дили олам бикишт.
Тири назар бар ҳадафи гил кушод,
Гавҳари чон дар садафи дил ниҳод.
Чашмаи меҳр обх(в)ари рӯҳ сохт,
Қалби шаб аз оташи савдо гудохт.
Дод ба дасти хиради дилкушой,
Меҳри дил – оинаи гетинамой.
Тоири чон то ба ҳаво боз монд,
Ҳасрати ӯ дар дили мо боз монд.
Ҳар кӣ дари хонаи мастӣ кушод,
Пойи адам бар сари ҳастӣ ниҳод.
Эй дил, агар аҳли дилӣ, чон бибоз,
Ҳар ду ҷаҳон дар раҳи чонон бибоз.
Даст бишӯй аз қадаҳу маст бош,
Маҳв шав аз нестиву ҳаст бош.
Зинда ба чонон шаву аз чон бимир,

¹ ғасақ – торикӣ, торикии аввали шаб, шом

² ҳудус – навзухурӣ

³ қидам – деринағӣ, пеш ва хориҷ аз замон

⁴ рамл – рег

⁵ ҳомун – саҳро, биёбон

⁶ ҳаво – хоҳиш, майл

Чон бидеху домани чонон бигир.
Мо, ки ба дил сайди фалак кардаем,
Мухраи меҳраш зи фалак бурдаем.
Гавҳари ин мурсала¹ моро расад,
Салтанати фақр гадоро расад.
Оташи дил чашмаи ҳайвони мост,
Тарки даво мояи дармони мост.
Ҳосили мо ҳосили беҳосилист,
Манзили мо манзили беманзилист.
Хастаи ин дард начӯяд даво,
Мурдаи ин ранҷ нахоҳад шифо.
Зинда бувад куштаи шамшери дӯст,
Мурдадил он кас, ки на мақтули² ўст.
Субҳ чу аз меҳр гушояд назар,
Бар камари кӯҳ ниҳад тарфи зар.
Чашмаи меҳр аст, ки ашк оби ўст
В-оташи чонсӯзи дил аз тоби ўст.
Ишқ биҳишт асту равон ҳури ў,
Меҳр чаҳон асту чаҳон нури ў.
Давлати шӯридадилон меҳнат аст,
Меҳнати савдозадагон давлат аст.
Фурқати тан васлати рӯҳонияст,
Васлати чон фурқати ҷисмонияст.
Шӯриши занбӯри дил аз дурӣ аст,
Нола аз ин пардаи занбӯрӣ аст.
Дар шаби хичрон кӣ диҳад доди дил?!
Гар нарасад нола ба фарёди дил.
Масти майи шавқ надорад хумор,
Баҳри ғами ишқ надорад канор.
Чун дилат аз меҳр шавад ғарқи нур,
Ҷаннати чон, бин, шуда маъвои хур.
Он ки дилаш пеши касе нест, нест
В-он шакаре, к-аш магасе нест, нест.
Ишқ, ки чонам ба ғами дил супурд,
Хоҷагӣ аз хотири Хочу бибурд.
Дар марази ишқ набошад табиб,
Дарди дил аз хеш набошад ғариб.
Манзили ғам бар гузари шодӣ аст,

¹ мурсала – гарданбанди дароз

² мақтул – кушташуда

Бандагии аҳли дил озодӣ аст.
Ишк чу аз сӯз шавад нағмасоз,
Оташи Маҳмуд занад дар Аёз.
Гоҳ ба авранг диҳад ранги хеш,
Гоҳ ба гулчеҳр диҳад янги¹ хеш.
Қайси бани Омири² шӯридаҳол,
Пайсипари маркаби хайли хаёл.

(давом дорад)

Таҳия ва тавзеҳи Баҳром Раҳматов

¹ янг – равиш, тарз

² Омир – номи Мачнун

ПАРЕШОН¹

Ҳикоят

Ёздаҳсола будам, ки падарам – Гулшанро, ки шамъи камол ба нури ҷамолаш равшан буд, хоре дар по рафт ва ханӯз хораш дар по буд, ки кораш аз даст шуд. Чӣ ба муқтазои ҳарам², аз он хораш дар по вараме ходис шуд, ки табибон ба дармонаш дармонданд ва ояи «Изо ҷоа аҷалуҳум ло йастаъхируна соъатан ва ло йастақдимун»³ фуру хонданд. Дар он ҳолат, ки аҷалаш фаро расид, яке аз мулозимон, ки филчумла раунате⁴ дошт ва ба маунати⁵ падарам муаннат⁶ мегузошт, аз ӯ пурсид, ки акнун, ки мегузари, аёли худ ба кӣ мегузори? Фармуд: «Бо Худо». Ин бигуфту сайди ҷонаш аз қайди тан рамидан гирифт ва ба гулшани фирдавс орамидан. Ақрабову хешон бо ҳолате парешон гирдогирди наъшашро⁷ чун Банотуннаъш⁸ гирифта, мунтазири он ки нақд⁹ вом¹⁰ кунанд, то аз хокаш бардоранду ба хокаш супоранд. Қазоро ҳам дар он ҳафта дар ҳамсоягии мо тоҷире буд, ки бори нахли вучудааш ҷуз хори бухл набудӣ ва қадам бар бисоти ҳеч офарида ҷуз аз барои суд насудӣ, аҷалаш фаро расид. Дар ҳолати эҳтизор¹¹ яке аз ҳуззори¹² маҷлисаш гуфт: «Акнун, ки азми раҳил дорӣ, бозмондағони хешро ба кӣ месупорӣ?» Гуфт: «Бад-ин ахоири захоир¹³, ки дар муддати ҳаёт гирд карда ва бад-ин кӯшаю¹⁴ тӯша, ки аз ҳар гӯша фароҳам овардаам. Набинӣ, нукуди симу зар ва укуди марҷону гуҳар, ки ба мурур гузоштаам, аз курур¹⁵ гузашта».

¹ Давом аз шумораи гузашта.

² ҳарам – пирӣ, куҳансолӣ

³ Яъне: Пас, чун вақти муайянашон фаро расад, на соате бозмонанд ва на [соате] пеш раванд (сураи Наҳл, ояти 61).

⁴ раунат – аблаҳӣ, худписандӣ, камақлӣ

⁵ маунат – кӯмак, ёрӣ

⁶ муаннат – харҷ

⁷ наъш – ҷасад, ҷаноза

⁸ Банотуннаъш – ситораи Ҳафтлодарон, ки бо номи «Дубби акбар» низ маъруф аст.

⁹ нақд – пул

¹⁰ вом – қарз, дайн

¹¹ эҳтизор – дами марг, сакароти мавт

¹² ҳуззор – ҳозирон

¹³ ахоири захоир – андӯхтаҳои гаронқимат ва пурбаҳо

¹⁴ кӯша – қаср, коҳ

¹⁵ курур – ним миллион, панҷсад ҳазор

*Писарҳои ятимамро ба як умр,
Гуҳарҳои ятимам корсоз аст.
Агар дарҳои раҳмат баста гардад,
Дари уммедашон то ҳашир боз аст.*

Хулосаи сухан он ки ба тамомати умр авқоти ҳамсаро сарфи куллиёти умур кардам ва чинси ҳар фасле аз коқуму¹ харир ва тӯзиву² ҳасир³ ба ҳар навъе, ки даст дод, ба даст овардам ва филмасал ҳар арази⁴ оме дидам, хосаи худ шумурдам. Хидматгузори хабашиву румӣ, чандон ки лозим буд, аз нару мода омода намудам. Алқисса, чандон аз ин аботил⁵ баршумурд, ки ачалаш гулӯ гирифта чандон фишурд, ки зойд ба қоиди ачал⁶ супурд.

*Бигзаит аз чаҳону ба ҳасрат гузоит мол,
Дар турктози хайли⁷ ачал гаит поймол.
Илло кафан набурд ба ҳамроҳ ҳеч чиз
В-аз моли худ наёфт насибе ба ҷуз вубол.*

Чанде бар ин барнаёмад, ки авлоди бозаргонро бозор косид шуд ва кор фосид, то ба ҳадде ки обрӯи хеш дар назди бегонаву хеш бар хок рехтанд ва ба талаби сомоне ҳар кучо домоне дида даровехтанд.

*Чун гадоён ҳар яке дар гӯшае,
Гирди ҳар хирман зи баҳри хӯшае.
Обрӯи аз баҳри ноне рехта,
Хуни дил бо хоки роҳ омехта.*

Ва ҳамоно соли вафоти падарам ба сар нарасида буд, ки бозмондагони ӯ ҳар хилоле бадре шуд ва ҳар бекадре соҳибкадре, то кор ба ҷое расид, ки тоҷирзодагони зишаён⁸ бандагии эшон ихтиёр карданд.

*Кори худро ба Кирдгор гузор,
То туро маслиҳат биёмӯзад.
Лутфи ӯ бесабаб, сабаб созад,
Қаҳри ӯ босабаб, сабаб сӯзад.*

¹ коқум – мурод пӯсти чонварест монанди санҷоб, ки сафеду гаронбаҳост. Аз он либосҳои киматбаҳо дӯхта мешавад.

² тӯзӣ – порчаи матои тобистонист, ки бисёр нозуку арзишманд аст; ба сабаби бештар дар шаҳри Тӯз (шаҳри қадимае дар Форс) истифода шуданаш, ба ин ном шуҳрат ёфтааст.

³ ҳасир – бӯрӣ; фарше, ки аз най ё аз барги хурмо бофта мешавад.

⁴ араз – коло, матоъ

⁵ аботил – суханони ёваву беҳуда

⁶ қоиди ачал – манзур Азроил (а) аст.

⁷ хайл – асп

⁸ зишаён – соҳибзамат, обрӯманд

Ҳикоят

Савдогаре боре обгина¹ дошт. Айёре бар ҳасби одат чӯбе бар он тарафи бор ҳаволат намуда, пурсид, ки дар борат чӣ дорӣ? Гуфт: «Агар чӯбе бар тарафи дигар занӣ, ҳеч».

*Эй касе, к-обгина дорӣ бор,
Роҳ ҳазан² асту санглохи дурушт.
Ростиро хилофи ақл бувад,
Санг дар муштуру обгина ба пушт.*

Ҳикоят

Яке аз машоих бо марде гуфт: «Рӯзат чӣ гуна мегузарад?» Гуфт: «Бисёр бад». Гуфт: «Шукр кун, ки агар бад ҳам намегузашт, чӣ мекардӣ?»

*Чанд гӯӣ, ки нагзарад фардо,
Гар бувад рост, чун гузашт имрӯз?!
Он чӣ пеш оядат, малӯл машав,
То шавӣ бар муроди худ фирӯз.*

Ҳикоят

Мастеро шунидам, ки афтону хезон ба роҳе рафтӣ ва бо ҳар хушёр, ки дучор шудӣ, арбада кардиву гуфтӣ: «Эй бародар, чун ман роҳ рав, ки наяфтӣ».

*Мард, к-аз айби хеш беҳабар аст,
Ҳунари дигарон шуморад айб.
Ҷоми бечорагон чаро шиканад,
Он ки минои май нухуфта ба чайб?!*

Ҳикоят

Кӯре шаб бар дари хонае билағзид, фарёд кард, ки эй аҳли хона, чароғе фаро пеш доред, то ин кӯри бечора ба саломат равад. Яке гуфташ: «Агар кӯрӣ, чароғро чӣ кунӣ?» Гуфт: «Меҳоҳам, то он ки чароғ оварад, дастам гирад ва худ наяфтад».

*Он киро шамъи ҳудо нест ба даст,
Чун шавад ҳодии арбоби сулук.
Муфтиши мо, ки хурад моли ятим,
Ҳайф бошад, ки диҳад панди мулук.*

¹ обгина – шиша, оина, булӯр

² ҳазан – роҳи душворгузару ноҳамвор

Ҳикоят

Тоифаи афгон вақте Кошонро¹ ғорат карданд, хонҳо бурданду хунҳо хӯрданд, то ҳар кучо ҷисме урён шуд ва ҷашме гирён. Қазоро кошониён афғониеро дар кошона куштанд. Яке аз аҳли он диёр бар сараш менолиду ҷабҳа бар хок мемолид. Яке гуфташ: «Эй бародар, сирати оқилон он аст, ки бар дӯст ноланд, на бар душман, на ин аз он тоифа аст, ки ҳеч ҷанда бар тани ҳеч зинда нагузоштанд ва ҳар кучо ноневу хоне диданд, нонро хӯрданду хонро бурданд?!»

*Қавме ба кин далертар аз шери ҷонишикор,
Хайле ба хун ҳаристар аз марги ногаҳон.
Дар ҳамми хомашон, ки аз он пил дар ҳарос
В-аз нӯги тегашон, ки аз он шер дар фиғон.
Азбаски ҳаста баста, гаронбор шуд замин,
Азбаски кушта пушта, ба зинҳор шуд замон.*

* * *

*На тӯше монд андар тан, на ҳуше монд андар сар,
На обе монд бар ораз, на тобе монд дар пайкар.
Ба яғмо ончунон бурданд хони майпарастонро,
Ки на май монду на мино, на соқӣ монду не соғар.*

Гуфт: «Эй рафик, ҳақ бо туст, лекин чун ман душманро бад-ин ҳол бинам, дӯст дорам».

*Нафси аммораи ту душмани туст,
Чун шавад кушта, дӯст гардад дӯст.
Тани ту нӯст ҳасту ҷони ту мағз,
Мағзат ар орзуст, бишкан нӯст.*

Ҳикоят

Абӯзари Ғифориро ҷашм ба дард омад, то ду ҷизъи² худобинаш ду ҳуққаи марҷон шуд ва ду абҳари³ ҳақнигараш ду лолаи нуъмон.

*Ҷашм чун шоҳбоз барбаста,
То набинад магар шамоили шоҳ.
Дидаеро, ки қуҳли «мо зог»⁴ аст,
Ғолибан, з-ин суҳан бувад огоҳ.*

Яке гуфташ: «Ҷаро дар муолиҷаи ҷашм нақӯшӣ ва аз ғояти

¹ Кошон – яке аз қадимтарин шаҳрҳои Эрон, баҳше аз вилояти Исфаҳон мебошад. Бо номҳои «Косиён», «Чиҳилҳисорон», «Кайошён» ва «Қоҳфишон» низ маъруф аст.

² ҷизъ – ҷашми зебо

³ абҳар – нарғис. Мурод ҷашм аст.

⁴ мо зог – матлаб аз ояти 17 сураи Начм «мо зоға-л-басару ва мо тағо» (Ҷашми ӯ (Паямбар (с) налағжид ва аз ҳад нагузашт) аст.

сиҳҳат чашм пӯшӣ». Гуфт: «Агар маҷоли муолиҷат бошад, дард бис-
ёр аст».

*Чу дидам дар дарун дарди гаронбор,
Ду чаим аз мосиво¹ бастам ба як бор.
Ҳар он, к-ӯ лаззати он дард донад,
Чӣ парво бошадаш аз дарди дидор.*

* * *

*Гарат ба даст фитад тӯтиёи чаими басират²,
Бипӯш чаими таманно зи тӯтиёи басорат³.
Агар ба дидаи маънӣ ҷамоли дӯст бубинӣ,
Назар ба дидаи сурат наҷфканӣ зи ҳақорат.*

Ҳикоят

Дюҷонуси Калбиरो⁴, ки муқаддами Юнон буд, Искандар талаб
кард. Узр хосту пайғом фиристод, ки туро кибру маноат⁵ асту маро
сабру қаноат – то онҳо бо туст, назди ман наёӣ ва то инҳо бо ман аст,
пеши ту наёям:

*Дарвешӣ қаноатгару султони тавонгар,
Пайванд наёбанд ба сад коса сирешим⁶.
Ҳар кас, ки танад тори тамаъ пешу паси хеш,
Худ душмани хеш ояд, чун кирм бирешим.*

(давом дорад)

Таҳия ва тавзеҳи *Иззатбек Шехимов*

¹ мосиво – ғайр

² басират – равшанбинӣ, доноӣ

³ басорат – бо чашми ақлу дил дидан

⁴ Дюҷонус (Дюжан ё Дюганс) – аз маъруфтарин файласуфони Юнонӣ, ки дар
худуди 323-412 қабл аз мелод умр ба сар бурдааст. Дар сода зистан бар ӯ масал зада
мешавад.

⁵ маноат – бузургманишӣ, олитабӣ

⁶ сиреш – растанiest, ки чармгарону наччорон бо он моддаи часпанда месозанд.

Индекси обуна 20237

КАМОЛИ ХУҶАНДӢ

(Фаслномаи илмӣ-адабӣ)

Мусаххехон:

Иззатбек Шехимов, Нӯъмончон Неъматов

Навбатдор:

Мавлуда Почоева

Муҳаррири техникӣ:

Абдумачид Абдусаматов

Фаслнома дар Вазорати фарҳанги ҶТ номнавис шудааст. Шаҳодатномаи
№0223/МҶ аз 10 феввали соли 2015. Суроғаи идора: 735700,
Хучанд, кӯчаи Раҷабовҳо 59.
www.kamoli-khujandi.tj
e-mail: kamoli-khujandi@mail.ru
kamoli.khujandi.tj@gmail.com
тел: (37) 880-13-18

Ба матбаа 23.08.2016 супорида шуд. Ба чоп 02.09.2016 имзо шуд.
Андозаи қоғаз 70x100 1/16. Чопи офсет. Қоғази «Снегурочка».
Ҷузъи чопӣ 13,75. Хуруфи Times New Roman Тj.
Супориши №4251. Теъдод 500 нусха.

Матбааи «Ношир»,
Ҷумҳурии Тоҷикистон,
735714, ш.Хучанд, кӯчаи Сейтвелиев, 2
тел.: (83422) 5-65-95
www.noshir.tj

مندرجه

تحقیق

- 3..... سرسخن
- 9..... عبدالسلام عبدالقادر اف. پیشوای ملت و تشکل سیاست زبان در تاجیکستان
- 21..... علی محمدی خراسانی. سبزورفی از بوستان استقلال (انعکاس دست آوردهای سخن شناسی دوران استقلال در مجله اخبار اکادمی علوم جمهوری تاجیکستان)
- 29..... ضمیره غفاروا. ادبیات شناسی تاجیک در زمان استقلال
- 60..... اسلام رحیم اف. انعکاس علم و ادب توسط تلویزیون های محلی زمان استقلال
- 66..... مولوده پاچایوا. سهم محفل «گنج سخن» در تشکل علم و ادب دوران استقلال
- 78..... میرزا ملا احمد. رودکی شناسی در دوره استقلال
- 88..... موسی عالمجان اف. حوزه زبانشناسی خجند در زمان صاحب استقلال تاجیکستان
- 97..... نورعلی نورزاد. استقلالیت و تحقیق میراث خطی نیاگان
- 113..... نورالله غیاث اف. رطبی از نخل استقلال
- نعمان جان نعمت اف. نگاهی به ترجمه و تفسیرشناسی تاجیک
- 123..... در بیست و پنج سال استقلالیت
- 129..... امیده غفاروا. استقلالیت و رشد خاورشناسی ملی
- 142..... فخرالدین نصرالدین اف. کمال شناسی تاجیک و تحول آن در دوران استقلال
- شادی شاکرزاده. پدیده زمان استقلال (نقش مجله ادب در تشکل علم و فرهنگ دوران استقلال)
- 162..... یوسف بابایوف. بزرگداشت دانشمندان تاجیک در زمان استقلالیت

ترجمه و سرچشمه شناسی

- محمود ابن عمر زمخشری. بهار خوبان (ترجمه ربیع الابرار زمخشری، به قلم فخرالدین نصرالدین اف)
- 169..... مهر وطن (ترجمه عاقل بای عاقل اف)
- 174..... مکارم الاخلاق خواندمیر (به قلم طاهر سلیم اف)
- 177..... تذکرة الشعراء دولتشاه سمرقندی (به قلم فخرالدین نصرالدین اف)
- 180..... جامع السنین حسین واعظ کاشفی (به قلم علی جان حاجی بابایوف)
- 187.....

بزرگان علم و ادب

- 189..... محمد جریر طبری (تحقیق فخرالدین نصرالدین اف)
- 198..... محمد وصیف سجزی (تحقیق مولوده پاچایوا)

متون

- 201..... امین احمد رازی. شیخ کمال (تهیه عبدالشکور غفوراف و بی شریفه رحمتاوا)
- 204..... سنائی غزنوی. سیر العباد (تهیه و توضیح مخلصه نور الله یوا)
- 207..... خواجوی کرمانی. روضة الانوار (تهیه و توضیح بهرام رحمت اف)
- 211..... حکیم قاتانی. پریشان (تهیه و توضیح عزت بیک شیخم اف)

مؤسسة دولتي مركز علمي كمال خجندی

كمال خجندی

فصلنامه علمی - ادبی
شماره 3(7) 2016

خجند - 2016

CONTENT

Research

Introduction	3
Abdusattar Abduqodirov. The Leader of Nation and the Development of Language Policy in Tajikistan	9
Alii Muhammadii Khurasani. Some Points from the Independence Lawn (<i>Reflection of philological achievements referring to the years of Independence in «Bulletin» of the Academy of Sciences Republic Tajikistan</i>)	21
Zamira Gaffarova. The Tajik Literary Critics in the Years of Independence	29
Islam Rahimov. Reflection of Education through Local Televisions in the Years of Independence	60
Mavluda Pochoyeva. «Ganji sukhan» Club – a Gift of Independence Period	66
Mirza Mullaahmad. Rudaki Studies Referring to the Years of Independence	78
Musa Alimjanov. Khujand Linguistic Circuit in the Years of Independence	88
Nurali Nurzad. Independence and the Study of our Ancestor's Heritage	97
Nurullakhan Giyasov. Fresh Fruit from the Independence Tree	113
Nu`manjan Ne`matov. A View-Point Concerned with the Tajik Translation and Interpretation Studies during 25 Years of Independence	123
Umeda Gaffarova. Independence and the Development of National Oriental Studies	129
Fakhriddin Nasriddinov. Tajik Kamol Studies and its Development in the Years of Independence	142
Shadi Shakirzada. A Phenomenon of Independence Time (<i>The role of «Adab» magazine in reference to the development of science and culture of Independence Years</i>)	151
Yusuf Babayev. Celebration in Honour of the Tajik Scholars in the Years of Independence	162

Translation and Studies of Literary Sources

Mahmud ibn Umar Zamakhshari. Spring of Righteous People (Traditional translation of «Rabe`u-l-abrar» by Zamakhshari, Written by Fakhriddin Nasriddinov)	169
Motherland Love (Translated by Aqilbay Aqilov)	174
«Makarimu-l-akhlAQ» by Khandamir (Written by Tahir Salimov)	177
«Tazkiratu-sh-shuara» by Davlatshah Samarqandi (Written by Fakhriddin Nasriddinov)	180
«Jameu-s-sittin» by Husain Waiz Kashifi (Written by Alijan Hajibayev)	187

Great Representatives of Science and Literature

Muhammad Jarir Tabari (Written by Fakhriddin Nasriddinov)	189
Muhammad Wasif Sajzi (Written by Mavluda Pochayeva)	198

Texts

Amin Ahmad Razi. Sheikh Kamal (Prepared by Abdushukur Gafurov and Bisharifa Rahmatova)	201
Sanai Gaznavi. Sayru-l-ibod (Prepared and Commentary of Mukhlisa Nurullayeva)	204
Khaju Kirmani. Razvatu-l-anwar (Prepared and Commentary of Bahram Rahmatov)	207
Hakim Qaani. Parishan (Prepared and Commentary of Izzatbek Shekhimov)	211

State Institution of Scientific Center of Kamal Khujandi

KAMAL KHUJANDI

Scientific and literary chronology

№ 3(7) 2016

Khujand – 2016

Бо Ватан вобаста тақдирӣ умам,
Бар насаб бунёди таъмири умам.

با وطن وابسته تقدیر امم
پر نساب بنیاد تعمیر امم

KAMAL KHUJANDI

Scientific and literary chronology

№ 3(7) 2016